

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина



**ЕКІНШІ ТІЛДІ ОҚЫТУДА ТІЛДІК, СӨЗДІК ЖӘНЕ
ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ
ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ
ПО ФОРМИРОВАНИЮ ЯЗЫКОВОЙ,
РЕЧЕВОЙ И СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ
ПРИ ОБУЧЕНИИ ВТОРОМУ ЯЗЫКУ**

Нұр-Сұлтан
2020

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылған (2020 жылғы 15 маусымдағы № 6 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 6 от 15 июня 2020 года)

Екінші тілді оқытуда тілдік, сөздік және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 104 б.

Методические рекомендации по формированию языковой, речевой и социокультурной компетенций при обучении второму языку – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020. – 106 с.

Әдістемелік ұсынымдар екінші тілді – қазақ тілін (Т2) және орыс тілін (Я2) оқытуда білім алушылардың тілдік, сөздік және әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру бойынша теориялық және практикалық материалды қамтиды.

Әдістемелік ұсынымдар білім берудің жаңартылған мазмұны жағдайында мектеп мұғалімдеріне, білім беру ұйымдарына, сондай-ақ ата-аналарға және тілдерді (Т2) оқыту үдерісіне қызығушылық танытқандарға арналған.

Методические рекомендации содержат теоретический и практический материал по формированию языковой, речевой и социокультурной компетенций у обучающихся школ при обучении второму языку – казахскому языку (Т2) и русскому языку (Я2).

Методические рекомендации адресованы учителям школ, организациям образования, а также родителям и всем интересующимся процессом обучения языкам (Я2) в условиях обновленного содержания образования.

©Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2020.
©Национальная академия образования
им. И. Алтынсарина, 2020

КІРІСПЕ

Белгілі бір тілдің қазіргі даму кезеңі белгілі бір тілді оқытудың мақсаттары мен міндеттерін анықтаудағы жаңа тәсілдерді сипаттайды. Тілдерді дамытудың осы кезеңінде «құзіреттілік» түсінігі қолданысқа енді. Ғылыми қолдануда құзіреттілік терминін американдық лингвист Н.Хомский енгізген.

Қазіргі уақытта тілді оқытуда оның мақсаты білім алушылардың тілдік, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени құзіреттіліктерді қалыптастыру болып табылады. Бұл түсініктердің лингводидактикаға енуі кездейсоқ емес. Қазіргі уақытта құзіреттілікке негізделген тәсіл, функционалдық сауаттылық Қазақстан Республикасы орта білім деңгейі жаңартылған мазмұнының құрамдас бөлігі болып табылады. Қазіргі кезеңде құзіреттілік дегеніміз - белгілі бір тілді оқыту барысында қалыптасатын және оқушының жеке басының дамуына қызмет ететін білім алушылардың білім, білік және дағдыларының жиынтығы.

Тілдерді оқытудың жаңартылған мазмұнының нәтижесі мен мақсаты - бұл білімді игеру және дағдыларды қалыптастыру ғана емес, оларды кез-келген өмірлік жағдаяттар мен жағдайларда қолдана білу. Бұл жағдайда сөз тек тілді білу ғана емес, оны нақты қарым-қатынаста қолдана білу туралы, яғни тілді іс жүзінде меңгеру туралы, демек, «прагматикалық мәдениетаралық құзіреттің» дамуы туралы болып табылады.

Грамматикалық дұрыс формалар мен синтаксистік құрылымдарды құрастыру ретінде білімнің лайықты көлемі негізінде қамтамасыз ететін тілдік құзіреттілік құқық бойынша тіл нормаларына сәйкес ұйымдастырылған сөйлеудің мағыналық кесінділерін түсінудегі коммуникативтік құзіреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі болып танылады. Қазіргі заманғы білім алушылар екінші тілді оқып, өзінің коммуникативтік құзіреттілігін бір уақытта дамытуға мүмкіндігі бар.

Коммуникативті құзіреттіліктің жетекші құрамдас бөлігі негізінде құрылған сөйлеу (коммуникативті) дағдылар:

- тілдік дағдылар;
- лингвистикалық және аймақтық білім.

Коммуникативтік құзіреттілікке келесі маңызды іскерліктер кіреді: күрделі емес, аутентикалық мәтіндерді оқу және түсіну (негізгі мазмұнды түсінумен және толық түсінумен); оқу-еңбек, мәдени, тұрмыстық саладағы стандартты жағдайларда ауызша қарым-қатынас жасау; ауызша түрде өзі, ортасы туралы қысқаша айту, қайта айту, пікір білдіру, бағалау; қарапайым ақпаратты (хат) жазбаша ресімдей және бере білу. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында коммуникативтік құзіреттіліктің ең төменгі

деңгейі осылай анықталады. Коммуникативтік құзыреттілік - тіл, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени білімді, дағдылар мен іскерлікті меңгерудің белгілі бір деңгейі, білім алушыға қарым-қатынас жағдайына байланысты өзінің сөйлеу мінез-құлқын коммуникативтік тұрғыдан қолайлы және мақсатқа сай өзгертуге мүмкіндік береді. Коммуникативтік құзыреттілік күрделі құрылымға ие және бірқатар құзыреттіліктерді қамтиды:

Лингвистикалық құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Оның мазмұны адамның нақты тілдің нормаларына сәйкес грамматикалық формалар мен синтаксистік құрылымдарды дұрыс құрастыру қабілетін құрайды. Лингвистикалық құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі ретінде тілдік және тілдік құзыреттілікке бөлінеді.

Тілдік құзыреттілік - бұл тіл жүйесі саласындағы Білім (Бағдарламалық минимум шегінде), осы білімдермен жұмыс істеу дағдылары.

Сөйлеу құзыреттілік-тілдік мінез-құлық нормаларын меңгеру (сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде).

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік-оқытылатын тілде сөйлейтін Социум нормаларын ескере отырып, сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлықты құру қабілеті.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңыздылығы:

- ұлттық менталитетті, әлем суретін білу;
- мәдени қиындықтарды шешу;
- өз дүниетанымын кеңейтуді, өзге әлеуметтік-мәдени қауымдастық туралы түсініктерді түсіну.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, әрбір мұғалім екінші тілді оқытуда лингвистикалық, ауызша, әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру теориясын да, практикасын да білуі керек, өйткені бұл құзыреттіліктер коммуникативті құзыреттіліктің құрамдас бөлігі болып табылады.

Сонымен қатар, мұғалім оқушының қазақ тілін (Т2)/ орыс тілін (Я2) білмей ана тілімен және шетел (ағылшын, неміс, француз) тілдерімен қатар өзін қоғамның толыққанды мүшесі, технологиялық және мәдени-тілдік, ғылыми кеңістіктің табысты тұлғасы ретінде іске асыра алмайтынын түсіндіру, сондай-ақ түсінуге бағыттау маңызды.

1 Екінші тілді оқытуда коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру ерекшеліктері

Қазақстан үшін қазақ (Т2) және орыс тілдерін екінші тіл (II) ретінде оқытуда сөйлеу тетіктерінің негізін құрайтын билингвизм мен когнитивтік теорияның маңызы зор.

Мектепте екінші тілді оқыту мәселесі қазіргі уақытта өзекті.

Екінші тілді оқытудың мақсаты тілдік, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қамтитын коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру екені белгілі, өйткені әлеуметтік-мәдени негізді білместен, шектеулі дәрежеде коммуникативтік құзіреттілік қалыптастыру мүмкін емес. Екінші тілді оқыту мәдениетаралық коммуникацияға қатысуға қабілетті және ниет білдірген тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Бірақ «екінші тіл»термині нені білдіреді? Және оған қандай анықтама беріледі? Бұл ұғымды түсіну үшін Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы әзірлеген Бірыңғай тілдік стандартта берілген мақсатты және екінші тіл терминологиясын қарастырайық. Бірыңғай тілдік стандартта келесі ұғымдар мен терминдер қолданылады: бірінші тіл, екінші тіл, үшінші тіл, мақсатты тіл, ана тілі, үштілді білім, поли/көптілді білім.

Бірінші тіл (Т1) - бұл мектепте оқыту тілі. Олардың Қазақстанда бесеуі бар: Қазақ (Т1), орыс (Я1), тәжік (Я1), өзбек (Я1), ұйғыр (Я1).

Екінші тіл (Я2) - бұл: қазақ тілінде оқытпайтын сыныптарда қазақ тілі (Т2) және орыс тілінде оқытпайтын сыныптарда орыс тілі (Я2).

Үшінші тіл (Я3) – шет тілі. Қазақстан мектептерінде оларға ағылшын (Я3), неміс (Я3) және француз (Я3) тілдері жатады.

Мақсатты тіл - бұл: қазақ (Т2), орыс (Я2), ағылшын (Я3), яғни екінші және үшінші тіл. Бұл әдістемелік құралда екінші тіл туралы сөз болады[1].

Сондықтан да атап өткен жөн, Т2 - бұл білім беру үдерісінде - қазақ тілінде оқытпайтын мектептердегі қазақ тілі, Я2 - орыс тілінде оқытпайтын мектептердегі орыс тілі.

Білім берудің барлық деңгейлеріндегі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында (2019) «Қазақ тілі мен әдебиеті» (қазақ тілінде оқытпайтын сыныптар үшін)/ «Орыс тілі мен әдебиеті» (орыс тілінде оқытпайтын сыныптар үшін) оқу пәндері бойынша пәндердің мазмұны мемлекеттік тіл ретінде және орыс тілінің қазақ тілімен тең дәрежеде ресми қолданылатын тіл ретінде мәртебесіне негізделген мақсаттарды көздейді. Осы оқу пәндерін оқыту тілді оқу қызметінде және күнделікті өмірде пайдалануға, білім алушыларды Қазақстан халқының мәдениетіне тартуға ықпал етеді, олардың ұлтаралық қарым-қатынасқа дайындығын қамтамасыз етеді. Қазақ тілінде оқытпайтын сыныптарда «Қазақ тілі мен әдебиеті» (Т2) және орыс тілінде оқытпайтын сыныптарда «Орыс тілі мен әдебиеті» (Я2) оқу пәндерінің мазмұнының негізін сөйлеу қызметінің барлық түрлерін және ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетінің негіздерін, тәжірибе мен қызығушылыққа сәйкес келетін қарым-қатынастың әр түрлі салаларында және жағдайларында тілді қолдану дағдылары мен іскерліктерін меңгеруге бағытталған [2].

Тіл мен әдебиетті оқыту процесінде білім алушылар тіл туралы білімді ымдау жүйесі мен қоғамдық құбылыс ретінде, оның құрылымы мен әдебиеттің дамуы туралы білімдерін игереді.

Тіл мен әдебиетті оқу тілдің коммуникативтік құзыреттілігін одан әрі дамытуға бағытталған; зерттеу жұмысының дағдыларын және әр түрлі оқу міндеттерін шешуге шығармашылық көзқарасты дамыту.

Білім берудің жалпы орта деңгейі аяқталғаннан кейін күтілетін оқу нәтижесі білім алушының оқу процесін аяқтағаннан кейін білгенін, түсінгенін, көрсететінін білдіретін құзыреттілік жиынтығы болып табылады [1. Білім берудің барлық деңгейлеріндегі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына (2019)].

Тілдерді оқытудың барлық кезеңінде коммуникативтік құзыреттілік қалыптасады, оның құрамдас бөлігі:

- ✓ тілдік;
- ✓ сөйлеу;
- ✓ әлеуметтік-мәдени.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, келесідей қорытынды жасауға болады: тілді оқытудың негізгі мақсаты - оның компоненттерінің жиынтығында коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру, атап айтқанда:

- сөйлеу құзыреттілігі - сөйлеу әрекетінің төрт түрі (оқылым, тыңдалым, айтылым және жазылым) бойынша қарым-қатынас дағдыларын дамыту;

- тілдік құзыреттілік - тілдік құралдарды (фонетикалық, орфографиялық, лексикалық, грамматикалық) қарым-қатынас тақырыптары мен жағдаяттарына сәйкес игеру; зерттеліп жатқан тілдің лингвистикалық құбылыстары, ана тіліндегі және шет тілдеріндегі әр түрлі сөйлеу тәсілдері туралы білімді игеру;

- әлеуметтік-мәдени, мәдениетаралық құзыреттілік-әр түрлі оқыту кезеңдерінде оқушылардың тәжірибесіне, мүдделеріне, психологиялық ерекшеліктеріне жауап беретін қарым-қатынас тақырыптары, салалары мен жағдайлары шеңберінде оқытылатын тіл елдерінің мәдениетіне, дәстүрлеріне, шынайылығына баулу; мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында өз елін, мәдениетін көрсете білуді қалыптастыру;

- өтемдік компетенция-ақпарат алу және беру кезінде тілдік құралдардың тапшылығы жағдайында қалыптан шыға білуді дамыту;

- оқу-танымдық құзыреттілік-жалпы және арнайы оқу іскерліктерін, әмбебап іс-әрекет тәсілдерін дамыту; мәдениеттерді өз бетінше оқыту әдістерімен, соның ішінде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана отырып танысу.

«Құзыреттілік» ұғымы - көп мәнді. Білім беруге қатысты ол осы тұлғаның (мұғалім, оқушы) белгісіздік жағдайында әрекет ету тәжірибесі мен қабілеті бар сұрақтар шеңберін білдіреді. Құзыреттілік - мазмұн компоненттерінің қажетті жиынтығын меңгерген, қандай да бір құзыреттілікке ие білім беру субъектісін, оқушыны сипаттайтын ұғым...» [3].

Білім беру процесі барлық уақытта жұмыстың күрделі жүйесін көрсетті. Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру, қазіргі заманғы

мектепте оқушы тұлғасын қалыптастыру - бұл тақырыптар заманауи оқытушы үшін ең маңызды болып табылады.

Қазіргі лингводидактиканың өзекті мәселелерінің бірі жеке тұлғаның коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мен дамыту мәселесі болып қалуы кездейсоқтық емес, сондықтан біз алдымен түрлі дереккөздерде берілген «құзыреттілік» терминінің анықтамасын қарастырып, талдаймыз.

«Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде» С.И. Ожеговтың «құзыреттілік» термині осы тұлғаның беделіне, танымына, тәжірибесіне ие мәселелер, құбылыстар шеңбері ретінде қарастырылады [4].

Ғалымдар С. Шишова, А. Агапова «құзыреттілік» ұғымы - бұл тұлғаның оқу-танымдық процесте жеке тұлғаның өз бетінше қатысуына бағытталған және еңбек қызметінде табысты қолданылатын білім мен тәжірибеге негізделген өз қабілеттерін пайдалана білуге дайын екендігі деп есептейді [5.].

Ғалым А. В. Хуторскийше «компетенция» ұғымы бір-бірімен тығыз байланысты жеке басының қасиеттерінің жиынтығы ретінде айқындалған. Бұл заттар мен процестердің белгілі бір шеңберіне қатысты сапалы өнімді және нәтижелі қызмет үшін қажетті білім, білік, дағды, қызмет тәсілдері сияқты қасиеттер [6].

Қарастырылған сөздік әдебиеттерге сәйкес, «құзыреттілік» терминінің мағынасын оның латын тілінен шыққандығын айтқан кезде толық ашуға болады (competentia - бөліктерімен келісемін және толықтай - қол жеткіземін, сәйкес келемін, сәйкес келемін).

Осылайша, «құзыреттілік» сөзінің екі түрлі мағынасы болуы мүмкін деген тұжырымға келеміз: біріншіден, бұл мекеме немесе адамның әрекеті немесе әрекетінің беделі, екіншіден, адам білім алып, тәжірибе жинақтайтын шеңбер.

Қазіргі педагогикалық әдебиеттерде «құзыреттілік» сөзі екінші мағынада қолданылады.

Орыс тілін оқыту үдерісінде теорияны түсіну және құзыреттілік тәсілді практикада қолдану Е. А. Быстрова, Т. К. Донская, А. Ю. Караулова, С. И. Разумовская және т. б. ғалымдардың коммуникативтік әдістемесін зерттеуден басталды.

Зерттеушілер Е. А. Быстрова, С. И. Львова, Л. В. Черепанова өз жұмыстарында құзыреттілікті арнайы жалпы пән білімінің, іскерлігінің, дағдыларының және қызмет тәсілдерінің жиынтығымен байланыстырады [7].

Біздің зерттеуде «құзыреттілік» білім алушының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырумен байланысты ұғымдық жүйе болып табылады.

Осыдан «құзыреттілік» - бұл осы оқу пәнімен байланысты қызметті орындау қабілеті ғана емес, сонымен қатар оқыту процесінде қалыптасатын білім, дағды мен іскерліктің жиынтығы.

Тіл қарым-қатынастың негізгі құралы болып саналады, ол болмаған кезде адам қоғамының болуы мен қалыптасуы мүмкін емес.

Қазіргі уақытта болып жатқан әлеуметтік қарым-қатынастағы, коммуникация құралдарындағы өзгерістер білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттыруды, олардың филологиялық дайындығын жақсартуды талап етеді.

Екінші тілді оқытуда тілдік (лингвистикалық), тілдік, коммуникативтік, әлеуметтік-мәдени және басқа да құзыреттіліктердің көптеген түрлеріне ерекше көңіл бөлінеді. Коммуникативті құзыреттілік - екінші тілді үйренудің басты мақсатын көздейтін және құзыреттіліктің барлық негізгі түрлерін қамтитын негізгі міндет. Бұл туыс емес тіл құралдарымен шешу қабілеті оқушылар мен қоғам үшін өзекті тұрмыстық, оқу, өндірістік және мәдени өмірдегі қарым-қатынас міндеттері; оқушылардың тілдік қарым-қатынастың әр түрлі жағдайларын ескере отырып, қарым-қатынас мақсаттарын іске асыру үшін тіл және сөйлеу фактілерін қолдана білуі [8].

Көптеген ғалымдардың пікіріне сәйкес, негізгі және басты ретінде қарастырылуы мүмкін коммуникативтік құзыреттілік, өйткені ол барлық басқа құзыреттердің негізінде: ақпараттық, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-саяси және сонымен қатар білім беруге және өзін-өзі дамытуға дайын [9.].

Орыс зерттеушісі И. Л. Бим шет тілін оқыту үшін компоненттік құрамды анықтады, ол коммуникативтік құзыреттіліктің келесі түрлерін: тілдік, сөйлеу, тақырыптық, әлеуметтік-мәдени құзырет [10].

Коммуникативтік құзыреттіліктің осы құрамын қарастырайық. Лингвистикалық (тілдік) құзыреттілік - бұл грамматикалық дұрыс формалар мен синтаксистік құрылымдардың конструкциясы, орыс тілінің қолданыстағы нормалары мен ережелеріне сәйкес ұйымдастырылған сөйлеудегі түсінікті мағыналық кесінділер. Оларды оқшауланған позицияда тіл тасымалдаушылары пайдаланатын бағытта қолдануға болады. Коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі және басты компоненттерінің бірі лингвистикалық құзыреттілік болып табылады деген қорытынды жасау керек. Содан кейін формалардың қалыптасуының негізгі грамматикалық ережелерін білмей, ойлы фразаларды құрылымдау ешқандай вербалды, яғни ауызша коммуникация мүмкін емес.

Әлеуметтік - мәдени құзыреттілік-тіл тасымалдаушылардың тілдік мінез-құлқының ұлттық-мәдени ерекшелігімен танысу, сондай-ақ тіл тасымалдаушылары тұрғысынан сөйлеуді қабылдауға сәйкес келетін әлеуметтік-мәдени контекстің релеванттық элементтерімен танысу: әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, ережелер, нормалар, әлеуметтік шарттар, рәсімдер, елтану білімі және т. б.

Әлеуметтік құзыреттілік - бұл қарым-қатынас жасауға, сөйлеуге, яғни басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға деген ниет пен қабілет. Қарым-қатынас жасау, яғни байланысқа түсу ниетінің пайда болуы бірқатар қажеттіліктердің, уәждердің, әңгімелесушіге белгілі бір қарым-қатынастың болуымен байланысты, сондай-ақ өзіндік бағалаумен байланысты болады. Қарым-қатынасқа түсу - бұл адамның әлеуметтік жағдайды бағдарлай және басқара білуін қажет ететін дағды.

Стратегиялық (компенсаторлық және оқу-танымдық) құзыреттілік - тілді жеткіліксіз білудің арнайы құралдармен өтелуі, сонымен қатар шет тілдік ортада қарым-қатынаста сөйлеу және әлеуметтік тәжірибенің болуы.

Білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінің өзіне тән ерекшелігі - коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында интеграцияланған

сабақтарды өткізу, бұл тек мұғалімнің және оқушылардың бірлескен күш-жігерімен ғана қалыптасуы мүмкін.

Коммуникативті құзіреттілік - қарым-қатынас жасау, өз көзқарасын білдіру, әңгімелесушінің көзқарасын тыңдау және түсіну, пікірталас жүргізу мүмкіндігі; коммуникативті мәселелерді шешуге, әртүрлі әлеуметтік жағдайларда сөйлесуді жеткілікті түрде жүргізуге, ауызша және жазбаша қарым-қатынаста және бірнеше тілдерде сөйлеуге дайын болу.

Әдебиетте кейде «сөйлеу құзіреттілігі» термині кездеседі, ол «коммуникативті құзыреттілік» терминіне жақын. Сөйлеу әрекетінің негізгі төрт түрі - сөйлеу, тыңдау, түсіну, оқу, жазу - сөйлеудің функционалды орындаушылары. Коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру сөйлеу білімдерін қамтиды. Мәтіндерді құру және қабылдау қабілеті бұл сөйлеу әрекетінің жемісі.

Коммуникативті құзіреттілік адам қызметінің барлық салаларында толыққанды ауызша қарым-қатынас жасау мүмкіндігін болжайды.

Жеке тұлғаның коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру және дамыту екінші кезең ретінде қазақ / орыс тілдеріндегі сабақтардағы маңызды міндетке айналады.

Оқушылар-оқу-тәрбие үрдісінің басты қатысушылары. Жаңа әдістемелер, әдістер мен тәсілдер сабақта оқушылардың белсенділігін арттыруға ықпал етеді, ынтымақтастық жағдайын жасайды. Сөйлесу дағдыларын қалыптастыру үшін келесі дағдылар қажет деп анықталады:

- тақырыпты түсіну және ойлау логикасын түсіну қабілеті;
- жоспар құра білу;
- қажетті ақпаратты ауызша немесе жазбаша түрде алу мүмкіндігі;
- материалды жинау және жүйелеу қабілеті.

Сабақта оқытудың төмендегі тәсілдері қолданылады:

- оқылым;
- айтылым;
- тыңдалым;
- білім алушылардың топтық қызметі.

Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту ең алдымен табиғи жолмен емес, арнайы тәсілдердің көмегімен жүзеге асырылатынын атап өту қажет. Олардың ерекшелігі ерекше әсер ету жағдайларын жасау болып табылады. Аталған барлық әдістер коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға және жетілдіруге бағытталған. Біз айтқандай, мектепте орыс тілін оқытудың мақсаты оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады. Құзыреттіліктің негізгі түрлерін қалыптастыру мектепте орыс тілін оқытудың басты мақсаты болып табылады, өйткені бұл оқушыларға өздерінің оқу жетістіктерін арттыруға және қоғамда қарым-қатынас тапшылығы мәселесін шешуге үлкен мүмкіндік береді. Оқушылардың сөйлеу белсенділігі оқушылардың сөйлеу белсенділігінің кепілі болып табылатын орыс тілі сабақтарының кіріктірілген және дәстүрлі емес формалары кезінде табысты көрінеді, олардың барысында оқушылар оқитын тіл елінің мәдениетіне

қосылады, сондай-ақ туған елдің мәдени мұрасы туралы білімдерін кеңейтеді, бұл оларға мәдени диалогқа белсенді қатысуға мүмкіндік береді.

Екінші тілді оқыту негізі коммуникативтік тәсіл болып табылады, оның шеңберінде сөйлеу қызметінің 4 түрін: тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу дамытуды қамтамасыз ететін типтік жағдайлардың құрамы мен сөйлеу тақырыбы анықталады. Оқушылардың сөйлеу және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ететін табиғи жағдайларға жақын оқыту ортасы моделделеді.

Грамматиканы оқытудың коммуникативтік бағыты тіл заңдарын ұғынуға барлық тілдік дағдыларды дамытудан практикаға емес, теориядан практикаға емес, пайдалану ережелерінен ауытқуды болжайды. Мұндай тәсілде грамматика оқшауланған емес, белгілі бір сөйлеу жағдайы, тақырып аясында қарастырылады.

Қазақ тілі (Т2) және орыс тілі (Я2) бағдарламаларының практикалық бағыты оқушыларға алған білімдерін оқу және өмірлік мәселелерді шешуде, мысалы, әр түрлі жағдайларда, тақырыптарды талқылау кезінде, нақты қарым-қатынаста және т.б. қолдануға және оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді [11,12].

Коммуникативтік - іс-әрекет бағыты өкілдері «қарым-қатынас саласындағы тілдік өзара іс-қимыл дағдылары» ұғымына байланысты «коммуникативтік» терминін қолданады.

Е. А. Быстрова бұл қабілеттерді «құзыреттілік» деп атайды және коммуникативтік құзыреттіліктің негізін бөтендерді түсіну және тілдік мінез-құлықтың жеке бағдарламаларын тудыру үшін қажетті, қарым-қатынас мақсаттарына, салаларына, жағдайларына барабар білім, білік және дағды құрайды деп есептейді. Құзыреттілікке мыналар кіреді: лингвистиканың негізгі ұғымдарын, сөйлеу мәнері, сөйлеу түрлері (сипаттау, баяндау, пайымдау), мәтіндегі фразалық байланыстар; адресатты ескере отырып, мәтінді талдау дағдылары, іс-әрекеттегі коммуникативті дағдылар және сөйлесу дағдылары әр түрлі бағыттар мен коммуникациялық жағдайлар [13.].

Е. И. Пассов коммуникативті мәселеге өз көзқарасын білдірді [14]. Мәселенің қарапайым түсінігін сынай отырып, ол былай деп жазады: «коммуникативтік - бұл ауызша, коммуникативтік - бұл тікелей, коммуникативтік - бейсаналық, коммуникативтік - сөйлеу дегенді білдіреді, соның нәтижесінде оқу процесінің коммуникативтілігі тек оның «өрлеуі», яғни дәстүрлі оқу процесінің сөйлеу жаттығуларымен қанығуы (жиі жасанды)» [14, 29 б.]. «Коммуникативтік» ұғымының мұндай түсіндірмесі қабылданбайды, өйткені орыс тілін оқыту жүйесі балалардың коммуникативтік - сөйлеу қабілеттерін кең түсінуде қалыптастыруға ықпал етпейді.

Ғылыми тұрғыдан алғанда, коммуникативтілікті Е.И.Пасов екі тұрғыдан қарастырады: ғылыми-теориялық және технологиялық. Ғылыми тұрғыдан алғанда коммуникативтілік әдіснамалық мәртебеге ие екі тілді лингвистикалық тұлғаны қалыптастырудағы бастапқы әдіс категориясы ретінде түсіндіріледі. Бұл санат білім беру процесін байланыс процесінің үлгісі ретінде құру қажеттілігін анықтайды» [14.].

Ғалым бұл ұстанымдардан «саналы-, жүйелі-, белсенді-, функционалды-коммуникативті», «белсенді коммуникативтілік қағидаты» және т.б. терминдер қате деп танылуы керек, өйткені модель түпнұсқаның негізгі қасиетін көрсете алмайды: егер білім коммуникативті болса, қазірдің өзінде саналы, белсенді, функционалды, іс-әрекетті, деп есептейді.

Шындығында да, бұл құрамдастарсыз қарым-қатынас іс жүзінде болмайды. Бірақ орыс тілін бастауыш сыныптарда, ана тілінде емес, әсіресе тілдік ортадан тыс жерлерде оқыту модельдерсіз, сөз тіркестерінің үлгілерінсіз, ұсыныстарсыз, сондай-ақ мәтіндерсіз тиімді бола алмайды.

Екінші кезеңде Е. И. Пасов «коммуникативтік» оқыту технологиясы ретінде түсіндіреді, оның барысында қарым-қатынастың негізгі параметрлері (сипаттамалары, сапасы, қасиеттері) үнемі сақталады. Ол «шынайы коммуникативтікке» ие сипаттамаларды тізеді:

а) уәжділік - ішкі ниеттен іс - әрекет жасау; (б) мақсаттылық-саналы коммуникативтік мақсатқа қол жеткізу үшін іс-әрекет жасау; (в) білім алушының барлық жұмысында тұлғалық мәні; (г) сөйлеу белсенділігі, яғни қарым-қатынас міндеттерін шешу үдерісіне үнемі қосылуы, танымдық және коммуникативтік қарым-қатынастың тұрақты қосылуы; (д) талқылау пәндеріне жеке қызығушылықтың қатынасы; (е) әртүрлі қызмет түрлерімен қарым-қатынас байланысы: оқу-танымдық, қоғамдық, еңбек, спорттық, көркем, тұрмыстық; (ж) қарым-қатынас жасаушылардың өзара іс-қимылы, яғни өзара түсіністік, бір-бірін қолдау, сенімді ынтымақтастық; (з) үш жоспардағы байланыс: эмоциялық, мағыналық, жеке; (и) ситуативтілік - қарым-қатынас жасаушылардың жағдайлық ұстанымдарынан туындаған өзара қарым-қатынас жүйесі; (к) функционалдылық, яғни сөйлеу интенциялары болған жағдайда сөйлеу материалдарын меңгеру процесі; (л) эвристикалық материал мен оны игеру процесін ұйымдастыру ретінде, үйренген адамды өз бетінше үйреніп, қайта шығаруға жол бермейді; (м) мазмұндылығы оқу материалдарының объективті және субъективті сипаттамасы ретінде; (н) проблемалық оқу материалдарын ұйымдастыру және таныстыру тәсілі ретінде; (о) білім беру компонентінің барлық компоненттерінің тұрақты вариативтілігі ретінде жанашылдық; (п) қарым-қатынастың вербалды және вербалды емес құралдарын қолданудағы мәнерлілік.

Е. И. Пасов коммуникативтік бағытталған білім беру үдерісін ұйымдастыру параметрлерінің кең ауқымын ұсынады, оларды ескермей оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мүмкін емес.

Сонымен, отандық Әдістемедегі коммуникативтік құзыреттілік деп қарым-қатынастың мақсаты мен мазмұнына байланысты, сондай-ақ қарым-қатынастың өзгермелі жағдайын, коммуниканттардың қарым-қатынасын және коммуникативтік ұстанымдарды ескере отырып, өзге тілді (орыс) сөйлеу мінез-құлқының бағдарламаларын таңдау және жүзеге асыру білігі ретінде түсінеді, яғни бұл шын мәнінде қарым-қатынас стратегиясы мен тактикасын меңгеру.

Шетелдік лингводидактикада белгілі «коммуникативтік құзіреттілік» термині соңғы жылдары айтарлықтай қайта ұғынудан өтті. Тілді білу

әлеуметтік жағдайларды есепке алуды көздейді деген ой, бірінші болып D. Humes айтты [15.

Көптеген әдіскерлердің коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы экстралингвистикалық факторлардың маңыздылығын тануына қарамастан, ұзақ уақыт бойы өнім процестерінің және сөйлеу хабарламаларының рецепциясының әлеуметтік-мәдени факторларға тәуелділігі жеткілікті түрде зерттелмеген. Бірінші рет бұл мәселе F. Erickson, I Schult жұмысында терең зерттелді [16. - 112-118 бб.]. Олардың анықтамасы бойынша коммуникативтік құзыреттілік - бұл «сұхбаттасушының назарын өзіне тарта білу, түсінікті болу және сөйлесуді қолдау үшін белгілі бір қарым-қатынас нормаларын білу және сақтау». Осылайша, коммуникативтік құзыреттілікті олар білім алушының нақты коммуникативтік жағдайларда барабар қарым-қатынас жасау қабілеті және оның мінез-құлықтың әлеуметтік-мәдени нормаларын және сөйлеудің коммуникативтік орындылығын ескере отырып, тілдік қарым-қатынасты ұйымдастыру қабілеті ретінде түсінеді. Е. М. Верещагин мен В.Г. Костомаров әлеуметтік-мәдени аспектіге байланысты коммуникативтік құзыреттілікті айқындауды береді, оны әлеуметтік және ұлттық-мәдени ережелердің, бағалаулар мен құндылықтардың жиынтығы ретінде түсінеді, олар қарым-қатынастың қолайлы түрін де, рұқсат етілген мазмұнын да анықтайды [17].

Екінші (орыс) тілді оқыту үдерісінде коммуникативтік мақсаттар сөйлеу ойына, мотивіне, болжалды хабар мазмұнына сәйкес, сондай-ақ қарым-қатынас жағдайларына (жағдайға, коммуниканттарға) қарай тілдік құралдарды дұрыс таңдау іскерлігін қалыптастыруды көздейді. Іс жүргізу жоспарында бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру тілді үйрету барысында сөйлеу қызметін ұйымдастыратын экстралингвистикалық факторларды барынша есепке алу проблемасын ұсынады. Оларға: сөйлеу әрекетінің мотивтер мен ынталандырулары (сөйлеу интенциялары), сөйлеу әрекетінің түрлері, тілдік қарым-қатынас саласы; қарым-қатынас тақырыбы, тілдік қарым-қатынас жағдайы (жағдайлары), коммуниканттар (әлеуметтік рөлдер) жатады. Бұл факторлар коммуникативті минимумды құрайды, оның негізінде қарым-қатынас жасау үшін қажетті ең төменгі тілдік бірліктер: сөздер, фразалар, стереотиптелген клише тіркестер анықталатын болады. Бұл факторлар коммуникативтік минимумды құрайды, оның негізінде қарым-қатынас үшін қажетті тілдік бірліктердің: сөздердің, сөз тіркестерінің, стереотипті фразалардың-клише кем дегенде анықталатын болады. Екіншіден, коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру оқытудың коммуникативтік бірліктерін анықтау мәселесін алға тартады. Бұл пікір білдіру, сөйлеу әрекеті, коммуникативтік акт (сөйлеу әрекетінің нәтижесі).

Сонымен, әдістемедегі коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынастың мақсаты мен мазмұнына байланысты, сондай-ақ қарым-қатынастың өзгермелі жағдайын, коммуниканттардың қарым-қатынасын және коммуникативтік ұстанымдарды ескере отырып, өзге тілді сөйлеу мінез-құлқының бағдарламаларын таңдау және іске асыру білігін түсіну қажет.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру бастауыш сыныптарда сөйлеу, лексикалық, грамматикалық дағдыларды, сөз өзгерту және сөз қолдану дағдыларын қалыптастыру процесінде тілді меңгерумен қатар, тіл бірліктерін: сөздерді, сөйлемдерді, фразеологизмдерді, афоризмдерді, мәтіндерді қарауға байланысты жүзеге асырылады. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін негіз лингвистикалық (тілдік) құзыреттілік болып табылады, оны тіл жүйесі мен оның функционалдық-сөйлеу түрлерінің алған біліміне сүйене отырып, түрлі деңгейлер мен көлемдердің дұрыс пікірлерін түсіну және бейнелеу қабілеті ретінде анықтауға болады.

Осылайша, қазақ тілін (Т2) / орыс тілін (Я2) оқыту процесінде коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру:

- лингвистикалық тұрғыдан - тілдік және лингвистикалық құзыреттілікті меңгеру: тіл жүйесін (дыбыстық құрылым - айтылу бойынша жұмыс), лексика (оқушылар сөздігін байыту), грамматика (тілдің грамматикалық құрылымы));

- лингводидактикалық тұрғыда-жан-жақты коммуникативтік әрекет ету жағдайларын жасау: сөйлеу әрекеттерін туындататын және қарым-қатынасқа бағдар жасайтын жағдайлар.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың соңғы нәтижесі: тілдік қабілеті (тілдік құралдарды таңдай білу), сөйлеу қабілеті (ауызша және жазбаша сөйлеуді құра білу, сөйлеу қызметінің барлық түрлерін меңгеру), коммуникативтік қабілеті (нақты жағдайда нақты коммуниканттармен қарым-қатынас жасай білу).

Тілдік, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру ерекшеліктерімен неғұрлым егжей-тегжейлі танысу үшін қазақ және орыс тілдерін екінші тіл ретінде оқытудың ерекшеліктерін білу қажет.

1. Қазақ/орыс тілдерін екінші тіл ретінде оқып жүрген балалардың сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыру қазақ/орыс тілдерінің грамматикалық модельдерін тереңдетіп оқыту және меңгеру негізінде жүзеге асырылатын тілдік материалды беру фактісінің өзі оқытудың ерекшелігі болып табылады. Бұл ретте жалпыланған модельдер зерттеу негізінде жатыр, ал ерекшелік мүлдем берілмейді.

2. Сөйлеу материалы тұтас ретінде, ал негізгі - жекеден жалпыға меңгеріледі.

3. Ана тіліне сүйену міндетті болып табылады, бұл ретте *интерференция* құбылысына (лат. *interferens*, *inter*-арасында + *ferens* – көтеруші, көшіруші) - бұл лингвистикалық құбылысты білдіреді, ол бір тілдің басқа тілге әсер етуінің салдары болып табылады, яғни бір тілдің басқа тіл нормаларын жазбаша және/немесе ауызша сөйлеуде қолдану.

Бұл ретте білім алушылардың сөздерінде болжанған қателіктер байқалуы мүмкін, мұғалім оларды қайталау және баса назар аудару арқылы тез жояды. Интерференция келесідей көрінеді:

1) сөздің графикалық көрінісінің шатасуы, атап айтқанда екі графика әртүрлі болған кезде (қазақ тілі үшін латын және орыс тілі үшін кириллица);

2) білім алушының сөздер мен грамматикалық формалардың бірегейлігіне сенімі; туған және туыс емес тілдердің фонетикалық ұқсастығы;

3) аналогияны қате пайдалану;

4) Сөз бен сөйлемдер (ана тілі агглютинативті және орыс тілі флективті ретінде) құрылысының заңдылықтарын және сөйлеу мен мәтіндерде беру тәсілдерін білмеу.

Ұсыныстың әртүрлі типтеріне назар аудара отырып, модельдеу (үлгілеу) әдісін қолдану. Осылайша, үш тілді оқытудың бірыңғай тілдік стандартында сөйлем құрастырудың келесі модельдері ұсынылды:

- қазақ тілі үшін SOV;

- орыс тілі үшін: SVO (*мұндағы S - субъект (субъект), V - предикат (әрекет), O - тікелей толықтырушы (объект)*).

1. 1. Мұғалімге бір жағынан бағдарламаның мазмұнына сәйкес материалды беру ерекшеліктеріне, ал екінші жағынан – қазақ/орыс тілдерін меңгеруде кездесетін қиындықтарды әр түрлі деңгейдегі тілмен байланыстыру жағдайында екінші тіл ретінде есепке алу, ана тілінде грамматикалық құбылыстарды салыстырудың ең жақсы тәсілдерін іздеу, екінші және үшінші тілдерде (яғни басқа пәндік салаларға назар аудару), ол үшін ГРАМОТА РУ «Орыс тілі» анықтамалық-ақпараттық порталына, атап айтқанда, – «дұрыс айтамыз» аудиосөздігіне, сондай-ақ орыс тілінің Ұлттық корпусына жүгіну қажет [18, 19].

Бұл ретте мұғалім қажетті материалдарды алдын ала таңдап алып, содан кейін білім алушыларды (жасына байланысты) оқулықта, сондай-ақ лексикалық минимумда берілген негізгі кілт сөздерді іздеуге және аталған электрондық ресурстар негізінде тапсырмаларды әрі қарай іздеу және аяқтау үшін жіберу қажет.

Әрбір деңгей үшін құзыреттілік жиынтығы (A1, A2, B1, B2), олар сөйлеу қызметінің әрбір түрі үшін сипатталған және «Шет тілін меңгерудің жалпыеуропалық құзыреттілігі: оқу, оқыту, бағалау» (Common European Framework of Reference, CEFR) атты халықаралық стандарттарға сәйкес келеді және Қазақстан Республикасының бағдарламалық құжаттарымен айқындалады. Олар орыс тілінде оқытпайтын мектептердегі орыс тілін деңгейлік оқыту бойынша Әдістемелік ұсынымдардың 2-5 қосымшасында дескрипторлар түрінде ұсынылған. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2019. – 108 б.

CEFR құжатына сәйкес тілді меңгерудің алты деңгейі бөлінеді (A1, A2, B1, B2, C1, C2), оның төртеуі (1-кестені қараңыз) қазақ тілінде оқытпайтын сыныптарда қазақ тілін және орыс тілінде оқытпайтын сыныптарда орыс тілін оқытудың мектептегі бейінінің негізіне алынды және қазақстандық модульді әзірлеуге мүмкіндік берді.

Төменде ұсынылған кесте CEFR шкаласына және үш тілді оқытудың Бірыңғай тілдік стандартында сипатталған Қазақстандағы үш тілді (қазақ, орыс, ағылшын) оқытудың салыстырмалы деңгейлеріне сәйкес жасалған [1].

1-кесте - мектептегі білім берудің барлық кезеңдерінде орыс тілін ана тілі емес деңгейінде оқыту деңгейлері

| Тілді меңгеру деңгейі | | Мектепте оқыту кезеңі | |
|-----------------------|-----------|---------------------------------|--|
| Базалық | A1 | Өмір сүру деңгейі. Қарапайым | Бастауыш мектеп: 1-3 сыныптар |
| | A2 | Алдыңғы шекті деңгей | Бастауыш мектеп: 4 сынып Негізгі мектеп: 5-6 сыныптар |
| Орташа | B1 | Шекті деңгей | Негізгі мектеп: 7-9 сыныптар |
| | B2 | Озық шекті деңгей | Жоғары мектеп: 10- 11 сы |

Әрбір сынып білім алушыларының дайындық деңгейі және оқытудың әрбір кезеңінде білім алушыларды даярлауға қойылатын «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті» пәндері бойынша 1-11 сыныптар аралығында типтік бағдарламаларда ұсынылған, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін дамытуға бағытталған (тыңдалым, айтылым, оқлым, жазылым) негізгі талаптарында айқындалады,

Тілді меңгеру деңгейі – тіл білімінің объективациясының бір түрі ретінде қарастырылатын тыңдалым, айтылым, оқлым, жазылым сияқты сөйлеу қызметінің төрт түрінің дағдылары негізінде өлшенетін тілдік білім мен іскерліктің деңгейі.

Мұндай түсініктегі тілді меңгеру деңгейі кейде тілдік құзыреттілік және тілдік қарым-қатынас деңгейімен теңестіріледі [20].

Қазақстанда әртүрлі елдердің тәжірибесін пайдалана отырып, үш тілді оқытудың бірыңғай тілдік стандартына және басқа да қазақстандық құжаттарға сәйкес деңгейлік оқытудың өз шкаласы әзірленді – 1- кесте [Орыс тілінде оқытпайтын мектептердегі орыс тілін деңгейлік оқыту жөніндегі әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2019. - 108 б.].

Деңгейлік оқыту отандық және шетелдік теория, практика және лингводидактика жетістіктерінде атап өтілгеніндей құрылады. Өткен және қазіргі ғасырдағы педагогикалық, филологиялық ғылыми-әдістемелік зерттеулер осы саладағы жетістіктерді қадағалауға және коммуникациялардың дамуы мен технологиялық прогрестің дамуымен тілдерді үйренуге деген қарым-қатынастың қалай өзгеретінін және қоғамның билингвалдық жағдайын, тілдік ахуалдың өзгеруін және глобализациялық процестердің әсерін ескере отырып оқытудың жаңа тәсілдері пайда болатынын көрсетуге мүмкіндік беретін сенімді теориялық-әдіснамалық базаны құрайды.

Я2-ді оқыту кезінде *әлеуметтік-лингвистикалық және прагматикалық* (стратегиялық, дискурсивтік) құзыреттілікке ерекше назар аудару маңызды.

Бірінші – әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілік-оқушылардың қарым-қатынастың әр түрлі жағдайларына міндетті түрде қатысуын қамтиды. Бұл ретте күнделікті қарым-қатынастан, этикетті оқытудан, атап айтқанда

сәлемдесу мен қоштасу сыпайы формаларынан бастау керек, қарым-қатынас жағдайына байланысты бір-біріне және үлкендерге деген қарым-қатынас жасау керек. Антропонимдерге (аты-жөні), топонимдерге (географиялық атауларға және оларды ана тілінде және Я2-де жазуға) ерекше орын беріледі. Шақыру, шақыруды қабылдау, бас тарту, кешірім жасау және сыныптастарынан кешірім жасау іскерліктері белсенді дамып келеді.

Екінші-прагматикалық құзыреттілік - әр түрлі этностардың өкілдері тұратын Қазақстан үшін аса маңызды, сондықтан өз халқының, басқа халықтардың мәдениеті туралы білімді барабар пайдалана білу, сөйлеу этикеті мен әңгіме бастау, қолдау немесе аяқтау дағдыларын үйрету.

Қазақ және орыс тілдерін екінші тіл ретінде оқытудағы жетекші лингводидактикалық принциптер **коммуникативтік және кешенділік** болып табылады.

Коммуникативтік принципінің болжайтыны:

- концентрация (шоғырлану) туралы нұсқаулықты пайдалану үшін сөйлеу бірлік тілі;

- білім алушыларға жақын және таныс жағдайларды ұйымдастыру;

- тілдің коммуникативтік бірліктерін топтастыру және құрастыру.

Кешенділік принципінің болжайтыны:

- сөйлеу іс-әрекетінің әр түрлі түрлері мен сөйлеу формаларын (ауызша және жазбаша) өзара байланысты оқыту;

- тілдің жекелеген аспектілерін меңгеруге байланысты мәтіндермен жұмысты біріктіру;

- сабақтың әр түрлі құрылымдық элементтерінің өзара байланысы.

Осыдан қазақ тілінің (Т2) және орыс тілінің (Я2) әрбір сабағы біріктірілген, кешенді, коммуникативтік, яғни сөйлеуді дамыту сабағы болып табылады.

Белгілі бір тілдің қазіргі даму кезеңі белгілі бір тілді оқытудың мақсаттары мен міндеттерін анықтаудағы жаңа тәсілдерді сипаттайды. «құзіреттілік» түсінігі қолданысқа енді.

Ғылыми қолдануда құзіреттілік терминін американдық лингвист Н.Хомский енгізген. Қазіргі уақытта тілді оқыту барысында оның мақсаты білім алушылардың тілдік, коммуникативтік, лингвистикалық және мәдениеттанушылық құзыреттілігін қалыптастыру болып табылады. Бұл ұғымдарды лингводидактикаға енгізу кездейсоқ емес. Қазіргі уақытта құзыреттілік тәсіл, функционалдық сауаттылық ҚР орта білім беру деңгейінің жаңартылған мазмұнының құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазіргі кезеңде құзыреттілік ретінде белгілі бір тілді оқыту кезінде қалыптасатын және білім алушының жеке басын дамытуға қызмет ететін білім алушылардың білім, білік және дағды жиынтығы түсініледі. Тілдерді оқытудың жаңартылған мазмұндық нәтижесі мен мақсаты - бұл білімді игеру және дағдыларды қалыптастыру ғана емес, оларды кез-келген өмірлік жағдайлар мен әрекеттерде қолдану мүмкіндігі. Бұл жағдайда сөз тек тілді білу ғана емес, оны нақты қарым-қатынаста қолдана білу туралы, яғни тілді іс

жүзінде меңгеру туралы, демек, «прагматикалық мәдениетаралық құзыреттілікті» дамыту туралы болып табылады.

Грамматикалық дұрыс формалар мен синтаксистік құрылымдарды құрастыру ретінде білімнің лайықты көлемі негізінде қамтамасыз ететін тілдік құзыреттілік құқық бойынша тіл нормаларына сәйкес ұйымдастырылған сөйлеудің мағыналық кесінділерін түсінудегі коммуникативтік құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі болып танылады. Қазіргі заманғы білім алушылар екінші тілді оқып, өзінің коммуникативтік құзыреттілігін бір уақытта дамытуға мүмкіндігі бар.

Коммуникативті құзыреттіліктің жетекші құрамдас бөлігі негізінде құрылған сөйлеу (коммуникативті) дағдылар:

- тілдік дағдылар;
- лингвистикалық және аймақтық білім.

Коммуникативтік құзыреттілікке келесі маңызды іскерліктер кіреді: күрделі емес, аутентикалық мәтіндерді оқу және түсіну (негізгі мазмұнды түсінумен және толық түсінумен); оқу-еңбек, мәдени, тұрмыстық саладағы стандартты жағдайларда ауызша қарым-қатынас жасау; ауызша түрде өзі, ортасы туралы қысқаша айту, қайта айту, пікір білдіру, бағалау; қарапайым ақпаратты (хат) жазбаша ресімдей және бере білу. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында коммуникативтік құзыреттіліктің ең төменгі деңгейі осылай анықталады. Коммуникативтік құзыреттілік - тіл, сөйлеу және әлеуметтік-мәдени білімді, дағдылар мен іскерлікті меңгерудің белгілі бір деңгейі, білім алушыға қарым-қатынас жағдайына байланысты өзінің сөйлеу мінез-құлқын коммуникативтік тұрғыдан қолайлы және мақсатқа сай өзгертуге мүмкіндік береді. Коммуникативтік құзыреттілік күрделі құрылымға ие және бірқатар құзыреттіліктерді қамтиды:

Лингвистикалық құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Оның мазмұны адамның нақты тілдің нормаларына сәйкес грамматикалық формалар мен синтаксистік құрылымдарды дұрыс құрастыру қабілетін құрайды. Лингвистикалық құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі ретінде тілдік және тілдік құзыреттілікке бөлінеді.

Тілдік құзыреттілік - бұл тіл жүйесі саласындағы Білім (Бағдарламалық минимум шегінде), осы білімдермен жұмыс істеу дағдылары.

Тілдік құзыреттілік-тілдік мінез-құлық нормаларын меңгеру (сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде).

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік-оқытылатын тілде сөйлейтін Социум нормаларын ескере отырып, сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлықты құру қабілеті.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің маңыздылығы:

- ұлттық менталитетті, әлем суретін білу;
- мәдени қиындықтарды шешу;
- өз дүниетанымын кеңейтуді, өзге әлеуметтік-мәдени қауымдастық туралы түсініктерді түсіну.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, әрбір мұғалім екінші тілді оқытуда лингвистикалық, ауызша, әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру теориясын да, практикасын да білуі керек, өйткені бұл құзыреттіліктер коммуникативті құзыреттің құрамдас бөлігі болып табылады.

Сонымен қатар, мұғалім оқушының қазақ тілін (Т2)/ орыс тілін (Я2) білмей ана тілімен және шетел (ағылшын, неміс, француз) тілдерімен қатар өзін қоғамның толыққанды мүшесі, технологиялық және мәдени-тілдік, ғылыми кеңістіктің табысты тұлғасы ретінде іске асыра алмайтынын түсіндіру, сондай-ақ түсінуге бағыттау маңызды.

Екінші тілді оқытуда тілдік құзыреттілікті қалыптастыру ерекшеліктері

Қазіргі заманғы әлемдік қауымдастық интеграция дәуіріне кірді, соның арқасында басқа тілдерді білмей мүмкін емес мәдениетаралық өзара іс-қимылдың ауқымы айтарлықтай кеңейді. Қоғамның өмір сүру тарихы көрсеткендей, оның дамуы тек экономика мен техникаға ғана байланысты емес, сонымен қатар ол социумның қазіргі заманғы талаптарына жауап беруі тиіс, тек қана әлеуметтік және жеке тұлғаның ғана емес, сонымен қатар сөз мәдениеті жоғары тұлғаның мәдени аспектілерін біріктіруге бағытталған.

Сондықтан қазіргі заманғы қазақстандық білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі жан-жақты тұлғаны қалыптастыру және дайындау, оны заманауи полимәдениетте болашақ белсенді өмір сүруге қабілетті жеке тұлғаға бағытталған оқыту мен тәрбиелеумен қамтамасыз ету болып табылады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті, Ұлт Көшбасшысы Н.Ә.Назарбаев өзінің «Қоғамды қайта құру және еуразиялық өркениетті жаңғырту стратегиясы» атты кітабында «... Қазақстан өзінің көпұлтты елде ерекше және мықты екендігіне назар аударады.

Оның жерінде бірегей көпмәдениеттік кеңістік қалыптасты... Қазақстанның көпмәдениеттілігі - бұл қоғам дамуының прогрессивті факторы. Қазақстан халықтарының Еуразиялық тамырлары Шығыс, Азия, батыс, еуропа ағындарын біріктіріп, полимәдениетті дамытудың бірегей қазақстандық нұсқасын жасауға мүмкіндік береді».

Қазіргі уақытта мектеп жаңа буын түлектерін дайындауға арналған, өйткені біздің қоғамда бес негізгі құзыреттілікке ие тұлға сұранысқа ие: әлеуметтік, толеранттық, коммуникативтік, тілдік, ақпараттық құзыреттілік бойынша немесе басқа нысанда білім алу ниетіне бағытталған.

Осыған байланысты білім беру жүйесінің дәйекті өзгерістері, оның құзыреттілік тәсіліне бағдарын ауыстыру, оның көмегімен әмбебап білім, білік және дағдылардың бірыңғай жүйесі, білім алушылардың жеке іс – әрекеті мен өз шешімдері, іс-әрекеттері үшін жеке жауапкершілігі, яғни білім алушы қоғамда табысты әлеуметтенуі мүмкін негізгі құзыреттіліктер қалыптасады.

Тәжірибе көрсеткендей, мектептен шет тілінің лексикалық қоры тар, өз білімдерін жаңа жағдайда қолдана алмайтын, коммуникативтік құзыреттілігі төмен түлектер шығады.

Бұл проблеманы шешу үшін тұрақты өзгермелі әлем жағдайында өмір сүре алатын, шет тілінің барлық аспектілері бойынша жеткілікті білім, білік және дағды бар: грамматика, лексика, монологиялық және диалогтық сөйлеу, оқу және тыңдалым қоры бар, әр түрлі өмірлік жағдайларда қолданылатын және адамның барлық азаматтық рөлдерін табысты жүзеге асыруы жағдайында өмірлік қажетті тілдік құзыреттер мен түйінді құзыреттіліктерді жүзеге асыру үшін тұлғаны дамытуға ерекше назар аудару қажет.

Екінші тілді оқытуға бағытталған білім беру процесінің негізгі мақсаты:

- ✓ Екі тілді коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру (тілдік, сөйлеу, лингво-елтану, әлеуметтік-лингвистикалық), ол өмірдің білім беру, тұрмыстық, ресми-іскерлік, еңбек және демалыс салаларында өзара іс-қимыл жасауды талап етеді.
- ✓ Түпнұсқалық мәтіндерді түсіну мәдениетін қалыптастыру (көркем, публицистикалық, ресми-іскерлік).
- ✓ Білім алушыларда мәдениетаралық өзара іс-қимыл процестерін түсінуді, саналы таңдалған дүниетанымдық философия ретінде дамыту, оған тартылған адамдар өзге мәдениетке, тілге құрметпен қарайды, толерантты, сөздегі әдептілік, әлемдік мәдени мұраны игеруге, басқа мәдениет арқылы адамгершілік дамуға дайын.
- ✓ Білім алушыларды өздері үйренетін тілдің Отандық мәдениетімен, оның әлемдік мәдениеттегі алатын орны, геосаяси және континенталды аймағымен таныстыру.

Педагогика ғылымдарының докторы И. Л. Бим: «Кез келген туыс емес тіл ана тіліне бейбітшілікті меңгеруге, сөйлеу қабілетін дамытуға көмектеседі» - дейді. Ол сонымен қатар, басқа ұлттық мәдениетке тартылудың және халықтар арасындағы өзара түсіністікті дамытудың пәрменді және тікелей құралы болып табылады, қосымша «әлемге терезе» ретінде әрекет етеді. Екінші тілді оқытудың мақсаты тілдік құзыреттілікті қалыптастыру болып табылады. Шетел тілдерін оқытудың қазіргі теориясындағы «тілдік құзыреттілік» ұғымы тілдік білім, білік, дағды жиынтығын білдіреді, оларды меңгеру қызмет саласында оқытылатын тілдің тілдік нормаларына сәйкес өзге тілде сөйлеу қызметін жүзеге асыруға мүмкіндік береді, сондай-ақ білім алушылардың тілдік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Тілдік құзыреттілікті коммуникативтік құзыреттілік феноменін оқытын барлық ғалымдар бөледі. Бұл «коммуникативтік құзыреттілік» компоненті тілдік құзыреттілікті қалыптастыру бір жағынан коммуникативтік құзыреттіліктің басқа компоненттерін қалыптастыру үшін және екінші жағынан білім алушы тұлғасын одан әрі тілдік тұрғыдан жетілдіру үшін негіз болып табылатындықтан, шет тілін оқу кезінде ең үлкен мәнге ие болады, бұл екінші тілді оқыту міндеттерінің бірі болып табылады. «Тілдік құзыреттілік» ұғымын біркелкі түсіндіру және нақтылау жоқ. «Тілдік құзыреттілік» терминін ХХ ғасырдың ортасында американдық лингвист Н. Хомский енгізді және «тілді қолдану» терминіне семантикалық тұрғыдан қарсы қойылды. Бұл терминдердің мәндерінің айырмашылығы «сөйлеуші-тыңдаушы» білімінің арасындағы тіл, қарым-қатынас және адамның іс-әрекеті тәжірибесінде тілді қолдану туралы

айырмашылық ретінде ашылды. Н. Хомский бойынша тілдік құзыреттілік негізінде баланың «өзіне грамматиканы құрастыру» қабілеті - тілдік ортада қабылданатын ұсыныстарды сипаттау ережелері негізгі лингвистикалық категориялардың туа біткен білімі жатыр.

Бұл білімдер эмпирикалық сипатқа ие және лингвистикалық интуиция (тіл туралы «ішкі түсінік») және тіл тасымалдаушылардың тілдік интроспекциясы түрінде жұмыс істейді. Тіл қабілетіне келетін болсақ, ол табиғи және әлеуметтік жағдайы бар білім деп танылады. Тілдік құзырет тіл туралы туа біткен білім және/немесе тілді әлеуетті білу ретінде анықталады және ол оқытумен не субъектінің қолда бар білім беру деңгейімен, не оның ұлттық, жас ерекшелігімен, не қандай да бір өзге де орта факторлармен байланыстыратын қандай да бір процестердің нәтижесі ретінде әрекет етеді-бұл тілдік құзыреттілікті қалыптастырудың жалпы шарттары. Бұл тақырыптың кейбір зерттеушілерінде тілдік құзыреттілікті құрайтын компоненттер құрамы ерекшеленеді. Мысалы:

1. Американдық ғалым және этнолингвист Д. Хаймс Н.Хомскийдің концепциясын сынға алады және «грамматика ережелері онсыз пайдасыз» деп санайды. Ол қарым-қатынас жағдайында тілді қолдану туралы тілдік дағдылар мен білімнің сомасын білдіретін тілдік құзыреттілік ұғымын кеңейтіп, «коммуникативтік құзыреттілік» ұғымын енгізді.

2. И. Л. Бим тілдік құзыреттілікті былай сипаттайды: «Сөйлеу теориясы үшін сөз, сөйлеу, тыңдау, жазу, оқылатын тілде оқу сияқты тілді қамтитын тілдік құзыреттілік өте маңызды. Коммуникативтік құзыреттілік, өз кезегінде, тек теориялық білім ғана емес, сонымен қатар дағдысы да, еркін сөйлеуі де бар». Сонымен қатар, И. Л. Бим тілдік құзыреттілікке әлеуметтік-лингвистикалық аспектілерді де кіргізеді, оны «тіл құралдарын меңгеру, мәтіннің пайда болу және тану процесі» деп қарастырады.

3. Р. П. Мильруд тілдік құзыреттілікті "әлеуметтік контексте сөйлеу жағдайын бақылау және қалыптастыру үшін қажетті құралдар" ретінде анықтайды .

4. В. Г. Авсеев былай деп жазады: «Тілдік құзыреттілік - бұл қарым-қатынас мақсаттарына, салаларына, жағдайларына барабар тілдік мінез-құлықтың өзіндік бағдарламаларын тудыру үшін қажетті білім, білік және дағды. Ол мыналарды қамтиды: тіл лингвистикасының негізгі ұғымдарын білу (сөзтану білімі) – мәтін және т. б. сөйлемдердің стильдері, типтері, байланыс тәсілдері; мәтінді талдау шеберлігі мен дағдылары, сонымен қатар, коммуникативтік іскерліктері – әр түрлі салалар мен қарым-қатынас жағдайларына қатысты тілдік қарым-қатынас дағдылары мен біліктері».

5. Лингвист Г. В. Колшанскийдің көзқарасы бойынша бұл ұғым «адамның кез келген тілдік жүйені адамға және оның ойлауына тән біртұтас логикалық ойлау аппаратының негізінде біртұтас материалдық әлем заңдылықтарының көрінісі ретінде меңгеру қабілеті» дегенді білдіреді.

6. Е. В. Тихомированың пікірінше, лингвистикалық немесе тілдік құзыреттілік бұл, ең алдымен, шет тілінде лингвистикалық формаларды дұрыс қолдану (фонетика, морфология, лексика, синтаксис): «лингвистикалық

құзыреттілікті меңгеру - бұл оқылатын тілдің нормалары тұрғысынан дұрыс сөйлеу және басқаларды қабылдау қабілеті».

7. Француз зерттеушісі С. Муаран бұл ұғымға осы білім мен дағдыларды қарым-қатынас практикасында қолдана білу және дұрыс грамматикалық сөздерді құру, бұл ретте тілдің үш аспектісін: фонетиканы, лексиканы, грамматиканы ұғындыра отырып, кіргізеді.

8. Н. Щукин былай деп жазды: «тілдік құзыреттілік (лингвистикалық сияқты) - фонемдік, морфемдік, лексикалық, синтаксистік деңгей бойынша оқылатын тіл туралы мәліметтер жүйесін меңгеру. Егер оқушы оқылатын Тіл жүйесі туралы түсінікке ие болса және осы жүйені тәжірибеде қолдана алса, онда тілдік құзыреттілікке ие болады».

Қазіргі лингводидактикада тікелей лингвистикалық құзыреттілік жағдайында білім алушылардың сөздерді, олардың формаларын, құрылымдарын тіл нормаларына сәйкес қолдана білу, синонимдік құралдарды қолдана білу дағдылары мен қабілеттері ұғынылады, бұл, сайып келгенде, тіл байлығы мен сөйлеу әрекетін меңгеруді білдіреді. Зерттеушілердің тілдік құзыреттілігін түсіндіре отырып, келесі тұжырымдарға келуге болады:

1) тілдік құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің базалық компоненті болып табылады, тілдік құзыретсіз коммуникативтік құзыреттілік қалыптастырыла алмайды;

2) көптеген ғалымдар тілдік құзыреттілікті барлық деңгейлерде (фонологиялық, лексикалық, грамматикалық) оқытылатын тілдің тілдік жүйесін білу, сөйлем құрастырудың грамматикалық ережелерін білу ретінде қарастырады;

3) кейбір зерттеушілер (И. Л. Бим, В. В. Сафонова, С. Муарани т.б.) тілдік құзыреттілікке осы білімді шет тілінде сөйлеу қызметінде қолдану дағдылары мен біліктерін қосады.

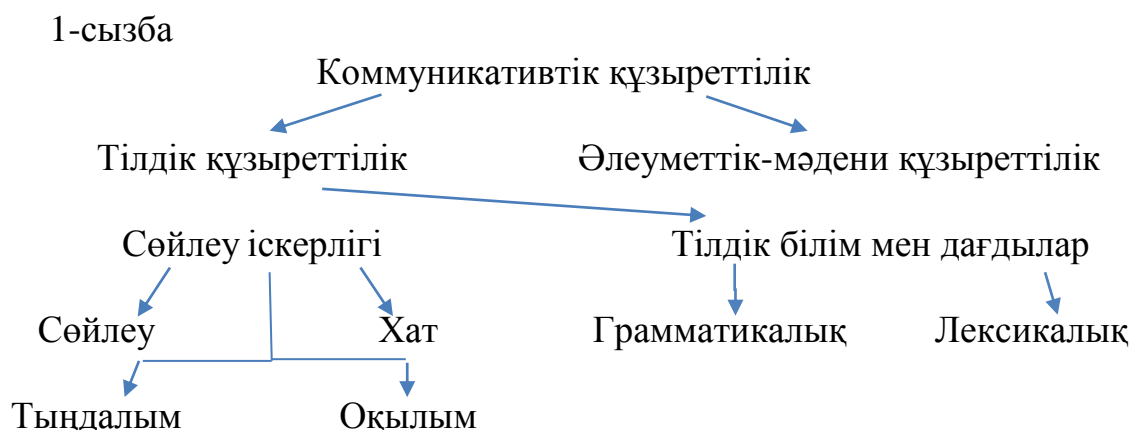
Тілдік құзыреттілік – білім алушылардың сөздерді, олардың түрлерін, әдеби тіл нормаларына сәйкес синтаксистік құрылымдарды қолдану, оның синонимикалық құралдарын пайдалану қабілеті, сайып келгенде-тілдің байлығын табысты сөйлеу әрекетінің шарты ретінде меңгеру. Екінші тілді оқыту кезінде тілдік құзыреттілікті дамыту бойынша міндеттер мектепте сатылы түрде жүргізіледі: лексиканың жаңа қабаттары енгізіледі, фразеологиялық қор толықтырылады, оқушылардың сөйлеу тілінің грамматикалық құрылысы байытылады: морфологиялық нормалар, келісу, басқару, әртүрлі түрдегі ұсыныстарды құру нормалары, оқушылардың сөзі синонимдік формалар мен конструкциялармен байытылады.

Жоғарыда көрсетілгендей, тілдік және коммуникативтік құзыреттілік тығыз байланысты. Әдебиеттегі коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынастың, мінез-құлықтың белгілі бір нормаларын қанағаттанарлық меңгеру дәрежесі ретінде қарастырылады. Коммуникативтік құзыреттіліктегі негізгі компонент тілдік білім мен дағды, лингвоелтанушылық, елтанушылық білім негізінде қалыптасатын коммуникативтік біліктер болып табылады.

Тілдік құзыреттілік мынадай негізгі біліктерден тұрады:

- Қарапайым дәлме-дәл мәтіндердің мағынасын оқу және түсіну (мазмұнның мәнін салыстырмалы түсінумен және толық түсінумен);
- Оқу-еңбек, мәдени және тұрмыстық салаларда қарым-қатынас жасауға қабілетті болу;
- Ауызша түрде өзі туралы негізгі ақпаратты бере білу, өз позициясын және бағасын көрсету.
- Негізгі ақпаратты (хат) жазып бере білу.

Тілдік құзыреттілік оқытудың мақсаты ретінде белгіленеді және коммуникативтік құзыреттіліктің құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл № 1 сызбада көрсетілген.



Жоғарыда баяндалғанды қорытындылай келе, тілдік құзыреттілік оның барлық компоненттерінің өзара байланысында қалыптасатынын атап өтуге болады және тілдік білім, тілдік және сөйлеу дағдыларының, қабілеттерінің, тілдік рефлексия механизмдерінің, іс-әрекетке қарым-қатынастың, оқу іскерліктері мен коммуникативтік-тұлғалық қасиеттердің жиынтығы ретінде анықталады, оларды меңгеруі оқитын тіл нормаларына және қарым-қатынас контекстіне сәйкес тілдік қызметті табысты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Тілдік құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөліктері грамматикалық, лексикалық, фонетикалық және орфографиялық «субкомпетенциялар» болып табылады, оларды білім алушыларда екінші тілді оқытудың барлық кезеңдерінде жоспарлы түрде дамыту қажет.

Грамматикалық құзыреттілік, лексикалық құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады және "тілдің грамматикалық элементтерін білу және оларды сөйлеуде қолдана білу" деп түсініледі, сондай-ақ тілдің грамматикалық құралдарын пайдалану қабілеті ретінде қарастырылады және тілдің грамматикалық элементтерін меңгеру ретінде, сондай-ақ мағыналы сөз тіркестері мен сөйлемдерде лексикалық элементтерді біріктіруді басқаратын принциптердің жиынтығы ретінде анықталады.

Екінші тілді меңгеру оқу жағдайында жүзеге асырылады, онда еріксіз болу үшін жеткілікті база жоқ. Сондықтан екінші тілдің грамматикасын

меңгеру кезінде мектеп курсында сөйлеу практикасымен ұштасқан ережелерге (теорияға) ерекше назар аударылуы тиіс.

Е. И. Пассов, В. Л. Скалкин және т. б. атақты әдіскерлердің еңбектерінің негізінде төрт кезеңнен тұратын екінші тілді оқытуда грамматикалық құзыреттілікті қалыптастыру алгоритмі шығарылады:

- грамматикалық материалды таныстыру;
- мақсаты қарым-қатынастың кәсіби-маңызды жағдайы шеңберінде функционалдық-семантикалық маңызы мен грамматикалық құбылыстың формаларын жандандыру болып табылатын тілдік тәжірибе;
- ауызекі сөйлеуде оқылатын грамматикалық құбылыстарды белсенді қолдануға бағытталған коммуникативтік тәжірибе;
- грамматикалық біліктердің қалыптасу деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін кері байланыс.

Екінші тілді оқыту кезінде грамматикалық құзыреттілікті қалыптастыру негізгі әдістемелік тәсілдерді (тыңдалым, проблемалық-бағытталған тапсырмалары бар ойындар), сондай-ақ оқу үрдісінде белсенді қолданылуы тиіс құралдарды (мәтіндер, суреттер, графикалық бейнелер, әндер, поэзия) қолданбай мүмкін емес.

Грамматикалық мәндерді ұйымдастырудың белгілі бір түрлері мен тәсілдеріне әртүрлі деңгейдегі тілдік бірліктер сәйкес келеді:

- мағынаның ұғымдық деңгейі сөзбен, фразамен, сөйлемнің бір бөлігі арқылы берілген;
- ақпараттық мән деңгейі ұсыныспен ұсынылған;
- мағынаның эмотивтік деңгейі пікірмен ұсынылған;

Кез келген тілдің грамматикасын меңгеру лексикамен тығыз байланысты және жиі бірыңғай лексика-грамматикалық құзыреттілік ретінде қарастырылады. Сөздік қорын меңгеру екінші тілді оқытудың бірінші кезектегі міндеттерінің бірі болып табылады. Екінші тілді оқыту кезінде тілдік құзыреттілікті қалыптастыру кезінде білім алушы өзінің сөздік қорын қалыптастырады, оны қалыптастыруды жеңілдету үшін жиіліктің және ситуативтілік принципі негізінде лексиканың арнайы топтамасын жиі жасайды. Лексикалық құзыреттілік лексикалық және грамматикалық элементтерді қамтитын тілдің сөздік құрамын меңгерудің белгілі бір деңгейін, сондай-ақ оны вариативті пайдалану білігін болжайды. Тіл құзыретін қалыптастыруда білім алушылардың сөздіктермен жұмысын ұйымдастыру ерекше маңызға ие болады. Сөздіктермен жаттығулардың түрлері оқытудың практикалық бағыты бар, бірақ сонымен қатар білім алушылардың даму міндеттерін шешу, осы жұмысқа деген қызығушылығын тәрбиелеу керек.

Лексикалық құзыреттілік лексика-грамматикалық элементтерді (сентенциозды формулалар, афоризмдер, мақал-мәтелдер, фразеологизмдер және т.б.), идиомалар, толық мәнді пікірді қалыптастыру үшін келесі элементтерді қосуды талап ететін тіркелген құрылымдар, тұрақты сөздер (тұрақты және тұрақсыз сөз тіркестері, фразалық етістіктер), күрделі сылтаулар, жеке сөздер) қамтиды. Грамматикалық құзыреттілікті қалыптастырған сияқты, сөйлеу қызметінің барлық түрлері лексиканы меңгеруде маңызды рөл атқарады,

алайда лингвист-ғалымдардың көпшілігі мәтіндер, әсіресе жазбаша, Бұл үдерісте жетекші рөл атқаратынына сенімді: мәтіннің артықшылығы-жаңа тіл бірліктері әрқашан контексте ұсынылады;

- мәтіндік материал қызықты және пайдалы ақпарат көзі болып табылады, сол арқылы екінші тілді үйренушілерге өзінің «белсенді сөздігін» толықтыруға ынталандырады.

Бір ортақ ұғыммен біріктірілген сөздердің көп саны бар тақырыптық мәтінге, лексика – семантикалық өрістерге, сондай-ақ лексика-семантикалық топтарға сүйене отырып, сөз қолдануды үйрену әлдеқайда оңай. Лексикалық құзыреттілікті қалыптастыру үшін негіз болып лексикалық қорды белсендіретін екінші тілді оқыту үшін тілдік және тілдік жаттығулар жасалатын мәтін қызмет етеді. Әртүрлі көздерден алынған ассоциативті сөздерді, тақырыптық байланысты туыстық сөздерді, лексикалық тізбектерді және қайталауларды қамтитын қысқа мәтіндер оларды оқушылардың тез есте сақтауын ынталандырады. Мәтінмен қарқынды жұмыс екінші тілді үйретушілердің сөзжасау, морфологиялық құрамы, сөйлемдегі синтаксистік рөлі тұрғысынан сөзді жан-жақты талдауға ынталандыруға мүмкіндік береді. Саналы сөз қолдану алдын ала мәтін және мұғалім мұқият таңдаған мәтіннен кейінгі тапсырмаларды орындау арқылы ұзақ мерзімді есте сақтауды белсендіруге әкеледі. Тілдік және сөйлеу жаттығуларын орындау барысында білім алушылар өздерін оқу процесінің тең құқылы қатысушылары сезінуі үшін осындай жағдайлар жасаған жөн. Мұндай интеграция екінші тілді үйренуде лексикалық құзыреттілікті табысты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта мектепте екінші тілді оқыту жүзеге асырылатын оқу кешендеріне енгізілген тілдік материалдың көлемі сөйлеу қызметінің әрбір түрі бойынша меңгеру негіздерін қалау үшін жеткілікті болып табылады. Егер білім алушылар екінші тілді оқыту кезінде 1500 лексикалық бірлікті игерсе және оларды сөзжасау элементтері мен жаңа сөздерді құру тәсілдерін білу, интернационалдық лексиканы білу негізінде пайдаланса, онда белгілі бір әлеуетті сөздікке ие болады, егер олар оқылатын тілдің дыбыстық, графикалық және грамматикалық жағын оқу кешендерінде көзделген және көрсетілген көлемде меңгерсе және бұл оларға екінші тілді коммуникативтік мақсатта пайдалану мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Фонетикалық құзыреттілікті қалыптастыру, басқалармен қатар, екінші тілді оқытудың негізгі мақсаттарының бірі болып табылады және білім алушылардың сөйлеу дағдыларын меңгеруіне және оларда бөтен тілді есту қабілетін дамытуға баса назар аударуды талап етеді. Фонетикалық құзыреттілікті қалыптастыру үрдісіндегі негізгі құрамдас бөлігі екі тілдік жүйені салыстыру мен талдауға бағытталған сөйлеуді фонетикалық ресімдеуге бағытталған рефлексия болып табылады. А. А. Хомутованың пікірі бойынша " фонетикалық құзыреттілік деп коммуникативтік мақсаты мен қарым-қатынас шарттарын ескере отырып, оқылатын тілдің нормаларына сәйкес сөйлеу шығармасын қабылдау және ойнату қабілеті ұғынылады». Фонетикалық құзыреттілік келесі біліктерді дамытуды көздейді:

- қолданылатын фонетикалық құралдар негізінде әдепті, күрделілігі әртүрлі дәрежедегі дайындалған және дайындалмаған стилистикалық негізделген сөздерді рәсімдеу қабілеті;

- сөйлеу әрекетінің рецептивті түрлерінде фонетикалық құбылыстарды барабар интерпретациялау қабілеті.

Екінші тілді оқытуда фонетикалық құзыреттілікті қалыптастырудың ерекше ерекшелігі-басқа тілді коммуникативтік құзыреттіліктің барлық компоненттерін ескере отырып, фонетикалық құзыреттіліктің барлық құрамдас бөліктерін қалыптастыру қажет. Мысалы, әлеуметтік-мәдени құрамдас бөлікті есепке алу фонетикалық әртүрлілікті зерделеуді көздейді, ол білім алушыларда фонетикалық хабардарлықты қалыптастыру үшін қажет, оған бақылау және сөйлеуді фонетикалық безендірудің түрлі нұсқаларымен кездесуге дайындық кіреді. Білім алушыларда фонетикалық құзыреттілікті қалыптастыру процесі, егер оның әрбір құрамдас бөлігі қалыптасса (когнитивтік, прагматикалық, әлеуметтік-мәдени, рефлексивтік), ал оқу процесі мультимедианы пайдалану негізінде құрылады, өйткені фонетикалық құзыреттілікті қалыптастыру жетістігіне мультимедиа негізінде оның іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру және практикалық фонетиканы оқыту принциптерін іске асыру процесімен арақатынасы есебінен қол жеткізіледі: қайталау, озыңқы тындау, дараландыру, тақырыптық және модульдік қағидаттар.

Оқу үдерісін үш кезеңде құру керек:

- 1) таныстыру- 1) презентативті;

- 2) бейімдеу-жаттығу;

- 3) сөйлеу шеберлігі мен дағдыларын дамыту кезеңдеріне сәйкес келетін ассимиляциялық-іске асырушы.

Екінші тілдік білім беру жағдайында фонетикалық құзыреттілікті қалыптастыру тиімділігіне арнайы фонетикалық тапсырмаларды пайдалану есебінен қол жеткізіледі. Екінші тілдің фонетикалық жүйесі туралы түсініктерді қалыптастыруға, сөйлеуді рәсімдеудің фонетикалық құралдарын таңдау коммуникацияның мақсаттары мен шарттарымен, білім алушылардың ана тілі мен шет тілін айтудағы ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға бағытталған тапсырмалар кешенін әзірлеу қажет. Екінші тілді оқытудағы фонологиялық құзыреттілік - тілдің дыбыстық жүйесін, екпінді, ырғақты, интонацияны, әуенді, сөйлеуді фонетикалық ұйымдастыру тәсілдерін білу және оларды сабақта, сабақтан тыс қарым-қатынас барысында қолдана білу. Фонологиялық құзыреттіліктің ең маңызды компоненті, әрине, сөзге екпін қою және дыбыстарды дұрыс айту шеберлігі болып табылады. Орфографиялық құзыреттілік-жазбаша мәтінді жасау кезінде қолданылатын символдарды білу, сондай-ақ оларды тану және хатта бейнелеу қабілеті. Іс жүзінде барлық тілдерді таратушылар үшін ең бастысы - орфография және жалпы қабылданған шартты белгілерді пунктуациялау ережелерін, жалпыға белгілі символдарды білу, мағыналық кесінділерді табу, зерделенген түрдегі ұсыныстарды пунктуациялық дұрыс рәсімдеу; тыныс белгісін таңдау және орнын негіздеу; пунктуациялық қателерді табу және түзету. Жалпы және коммуникативтік (лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени, прагматикалық) құзыреттілікті дамыта отырып, шетел

тілінің орфографиялық, лексикалық, грамматикалық және стилистикалық нормаларын ескере отырып, шет тілде жазбаша сөйлеуді оқыту кешенді түрде жүргізілуі тиіс.

Орфоэпиялық норма - нормативтік-құқықтық айтылу ережелерінің жиынтығы. Орфоэпия орфографиямен және фонетикамен тығыз байланыста, өйткені дыбыстарды, олардың дұрыс интонациясы мен сөздердің емлесін білмей, орфоэпиялық дағдыларды меңгеру қиын.

Білім алушылардың тілдік құзыретін қалыптастыру жүйесін іске асыру екінші тілді оқыту барысында білімді жұмылдыру, өз қызметін басқару, оқу материалымен іс-әрекеттің жаңа тәсілдерін меңгеру және осының негізінде білім алу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Екінші тілді оқыту кезінде білім алушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері тілдік бірлікті тану, оны сыртқы ұқсас бірліктермен салыстыра білу, іс-әрекет тәсілдерін меңгеру және осының негізінде жаңа білім алу болып табылады. Айтылу нормаларын, сөздерді және оларды қолдану ережелерін, грамматикалық формалар мен құрылымдарды жақсы білуге, бір ойды білдірудің әр түрлі тәсілдерін қолдана білуге, басқаша айтқанда, лингвистикалық және тілдік қарым-қатынаста құзыретті болуға, алайда бұл білімдер мен біліктерді нақты сөйлеу жағдайында немесе ғалымдар айтқандай, коммуникативтік жағдайда дұрыс пайдалана алмауға болатынын біледі. Басқаша айтқанда, тілді меңгеру үшін пайдалану дағдылары мен біліктері маңызды.

Осылайша, екінші тілді оқыту кезінде құзыреттілік тәсілдің басты мақсаты білім алушының жан-жақты дамыған тұлғасын қалыптастыру, оның теориялық ойлауы, тілдік интуициясы мен қабілеттерін қалыптастыру, тілдік қарым-қатынас мәдениетін меңгеру болып табылады. Орта негізгі мектепте білім алушылардың тілдік құзыреттілікті қалыптастыру әдістемесін әзірлеу кезінде екінші тілді оқыту шарттарының ерекшеліктерін ескеру қажет, атап айтқанда: бағдарламалық талаптар; білім алушылардың психологиялық ерекшеліктері (есте сақтау, ойлау, назар аудару, мотивация); тілдік құзыреттілікті қалыптастыру кезінде мақсаттар мен міндеттер жүйесін әзірлеу негізінде екінші тілді оқытудың аралық және соңғы нәтижесін бақылауды қамтамасыз ету. Екінші тілді оқыту мен оқытудың басты міндеті білім алушыларда тілдік құзыреттілікті қалыптастыру болып табылады. Оны қалыптастыру кезінде білім алушы:

- оқытылатын тілдің құрылысы мен қызмет етуі туралы ақпаратты, тіл, мәдениет, халық шығармашылығы, әдебиет, салт-дәстүр туралы деректерді меңгереді;

- екінші тілдің байлығын меңгерген, әдеби тіл мен жазудың барлық нормаларын білуден тұратын коммуникативтік құзыреттілікті дамытады;

- әртүрлі коммуникативтік жағдайларда сөйлеу тәжірибесінің түрлерін меңгерген.

Тілдік құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал ететін мектепте екінші тілді оқыту әдістеріне жатқызуға болады:

- ауызша (әңгімелесу);

- практикалық (түрлі жаттығулар);
- көрнекі;
- репродуктивті (тілдік бірліктерді талдау, олардың сөйлеуде жұмыс істеуі, үлгілер бойынша ұсыныстар жасау);
- проблемалық баяндау (проблемалық жағдайды құру, грамматикалық мәселені шешу);
- зерттеу (өзара байланыста және өзара әрекеттестікте әр түрлі деңгейдегі тілдік бірліктерді талдау);
- тілдік талдау (синтаксистік және пунктуациялық);
- материалды түсіну және меңгеру бойынша білім алушылардың өзіндік жұмысының әдістері (аналитикалық-синтетикалық жаттығуларды орындау; тілдік материалды түрлендіру);
- білімді практикада қолдану және машықтар мен дағдыларды өңдеу бойынша оқу жұмысының әдістері (мәтінді трансформациялау, құрастыру, модельдеу, синонимдерді таңдау, мазмұндау (мысалы, оқу бейнефильмі бойынша), шығарма, монологиялық сөз сөйлеу);
- білімді практикада қолдану және машықтар мен дағдыларды өңдеу бойынша оқу жұмысының әдістері (мәтінді трансформациялау, құрастыру, модельдеу, синонимдерді таңдау, мазмұндау (мысалы, оқу бейнефильмі бойынша), шығарма, монологиялық сөз сөйлеу);

Көрнекі құралдар да маңызды:

- Видеофильмдер / Фильмдер (берілген тақырыпқа ой салу үшін, әңгіме);
- үлестірмелі бейнелеу материалы (өзіндік(жеке) жұмыс үшін, білім алушылардың грамматикалық-орфографиялық және сөйлеу іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру үшін);
- аудио-құралдар;
- кестелер (тілдік, сөйлеу, кесте-схемалар));
- баспа негізі бар дәптерлер (оқушылардың өзіндік жұмысын белсендіру үшін).

Екінші тілді оқыту кезінде олардың тілдік құзыретін қалыптастыру барысында білім алушылар меңгеруі тиіс мазмұны мыналарды қамтиды: тілдік дағдыларды (лексикалық, грамматикалық, фонетикалық) меңгеруге және оларды кәсіби қарым-қатынаста тілдік және тілдік нормаларды пайдалануды ынталандыратын тілдік қызметтің барлық түрлерінде қолдана білуге мүмкіндік беретін тілдік материал. Екінші тілді оқытудағы тілдік құзыреттілікті қалыптастыру тілдік құзыреттілік құрылымына сәйкес келетін жаттығуларда жүзеге асырылуы тиіс, яғни бұл тілдік және тілдік нормаларды білуді қалыптастыруға және қарым-қатынас жасау мақсатында оларды қолдана білуді қалыптастыруға бағытталған жаттығулар. Екінші тілді оқыту кезінде тілдік құзыреттілікті қалыптастыруға арналған жаттығуларды белгілі бір ретпен орындау керек. Тілдік және тілдік нормалар (фонетикалық, лексикалық және грамматикалық) білімін қалыптастыруға бағытталған жаттығулар үш кіші топтан тұрады:

- а) тілдік және сөйлеу нормаларын меңгеруге бағытталған жаттығулар;

б) формалар мен форманы пайдаланудың тілдік және тілдік нормаларын меңгеруге бағытталған жаттығулар;

в) тілдік және сөйлеу нормаларын меңгеруге бағытталған сөзжасам, сөз тіркестері және сөз қолданысы жаттығулары.

Екінші тілді оқыту кезінде тіл құзыреттілігі бойынша жұмыстың барлық кезеңдерінде әртүрлі тәсілдерді қолдану білім алушыларда оның дұрыс қалыптасуына, оқытылатын тіл құбылыстарының арасындағы байланысты біріктіруге және орнатуға ықпал етеді, сонымен қатар, ақыл-ой және сөйлеу дамуы, оқылатын оқу пәніне көңіл бөліп, қызығушылық танытады.

Демек, іс-әрекеттің игерілген тәсілдері білім алу құралы болып табылады, оларды оқу қызметінде пайдалану тілдік құзыреттілікті табысты қалыптастыруға, білім алушылардың зияткерлік дамуына ықпал етеді.

Екінші тілді үйрену үшін тілді оқыту процесінде теорияның практикамен байланысы, ол сөзді кеңінен қолдану деңгейін арттыруға және имитация мен сөйлеу қабілетіне шығармашылық көзқарас қажет, тіл ой, сезім, эмоциялар берудің шығармашылық құралы болып табылатындығымен түсіндіріледі.

Тілдік құзыреттілік тіл туралы білімнің, дағдылардың жиынтығы болып табылады, оларды меңгеру екінші тілде сөйлесуге мүмкіндік береді, оның нормаларына сәйкес, әр түрлі қызмет салаларында білім алушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Екінші тілді оқыту кезінде білім алушыларда тілдік құзыреттілікті қалыптастырудың маңызды шарты іс-әрекет тәсілдерін, тілдік материалдармен жұмыс тәсілдерін кезең-кезеңмен көрсету; білім беру, іс-әрекет тәсілдерін жаңғырту; таныс жағдайда білім мен іс-әрекет тәсілдерін бекіту және стандартты емес жағдайларда білімді қолдану болып табылады.

Қорытынды жасай отырып, тілдік тұлғаны қалыптастыру мектепте тілді оқытудың негізгі міндеті болып табылады, екінші тіл бойынша оқу қызметінің бірыңғай жүйесін құру бастауыш және толық орта білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелеріне қол жеткізуге ықпал етеді. Білім, білік, қызмет тәсілдерінің жиынтығын ала отырып, білім алушылар құзыреттілік деңгейінде екінші тілді меңгереді. Бұл жақсы оқытылған, білімі мен тәжірибесі бар, әрі қарай өзін-өзі жетілдіруге қабілетті дегенді білдіреді.

Бүгінгі таңда тілдік құзыреттілік белсенді әлеуметтік тұлғаның дамуына ықпал ете алатынына байланысты екінші тілді оқыту кезінде тілдік құзыреттілікті қалыптастыру процесіне үлкен көңіл бөлінеді. Тілді оқыту тәсілдерін табысты меңгеру тілдік құзыреттіліктің жеткілікті деңгейімен қамтамасыз етіледі. Тіл құзырының көмегімен өскелең ұрпақ тиімді мәдениетаралық коммуникацияға түсе алады, сұхбаттасушының сөзін барабар қабылдап, оны талдай алады және тиісінше әрекет ете алады.

Білім алушылардың сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыру

Қазіргі қоғамда сөйлеу құзыретін қалыптастыру үлкен қызығушылық тудырады, өйткені тілдік тәрбиенің анық жеткіліксіздігіне, халықтың көп бөлігінің тілдік құзыреттілігінің төмендігіне байланысты үлкен проблема бар.

Әрине, ерте жастан бастап адам негізгі дағдыларды меңгеруі тиіс: өз бетінше ойлау, қиындықтарды жеңудің ең дұрыс жолдарын іздеу; бай сөздік қорын меңгеру, коммуникабельді болу, өзіңіздің жеке дамуыңыз бойынша өз бетіңізше жұмыс жасаңыз. Осыған байланысты мектепте екінші тілді оқытуға қойылатын талаптар тек лингвистикалық ғана емес, ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетімен, әр түрлі сөйлеу жағдайларында тілді қолдану ережелері мен тәсілдерімен байланысты білім алушылардың сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыруды қамтиды. Білім алушыларда коммуникативтік дағдыларды меңгеруде проблемалар туындайтын негізгі себептерді анықтауға тырысамыз:

- сөйлеу мәдениетінің коммуникативтік аспектісі толық әзірленбеген. Қазіргі заманғы оқулықтар әлі күнге дейін әртүрлі өмірлік жағдайларда тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруды жеткілікті көлемде қамтамасыз ете алмайды;

- қазіргі өмір балаларды қоршаған ортаны өз бетінше ойлауға және бағалауға үйретеді. Балалардың сөз сөйлеуі көбінесе нашар, өйткені оларда мәнерлі және әдемі сөйлеуге қажеттілік жоқ.

Сөз-бұл, ең алдымен, қарым-қатынас, яғни адамдардың бір-бірін түсінуі, диалог. Бірақ қазіргі заманғы әдістеме негізінен монологиялық сөйлеуді дамытады, ал әңгімелесушінің тыңдау және есту қабілеті қалыптаспайды.

Осылайша, педагогикалық қызметтің басты мақсаты-екінші тілді практикалық деңгейде меңгеруге мүмкіндік беретін оқыту үдерісіне коммуникативтік-әрекеттік тәсіл негізінде білім алушылардың тілдік және сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыру. Педагог тілді адамгершілік тәрбиемен тығыз байланыста үйретуі, өз еліне, өз жақындарына деген сүйіспеншілікті тілдік орта арқылы дамытуы тиіс. Егер тілдің әртүрлі лексикалық және грамматикалық құралдарының көмегімен қоршаған әлем қалай көрініс табатынын түсіну мен білу болса, біздің ой-санамыз бен сезімдерімізді білдірсе, өз сөзін жоғары деңгейде сауатты жасай білу мүмкін болады. Қоршаған ортаға түсінікті болу үшін осы құралдарды қалай пайдалану керек және саған қарап сөйлеудің мағынасын қалай дұрыс түсіну керек. «Әлем туралы барлық білім, оның ішінде мектеп пәндері, тіл арқылы, тіл арқылы жинақталады. Тіл - бұл ақылдың гимнастикасы және қарым-қатынастың негізгі құралы ғана емес, сонымен бірге ұлттық бірегейлікті қалыптастырудың негізгі құралы».

Сөйлеу құзыреттілігі дегеніміз не?

Сөйлеу құзыреттілігі - коммуникативтік құзыреттіліктің бір бөлігі.

Сөйлеу құзыреттілігі - сөйлеуді еркін практикалық меңгеру, диалогта да, монолог түрінде де дұрыс, еркін және динамикалық сөйлей білу, естілетін және оқыллатын сөйлеуді, оның ішінде кез-келген стильде сөйлеуді және түсінуді, яғни қарым-қатынас жасау мақсатында сөйлеуде жинақталған тілдік материалды қолдану қабілетін жақсы түсіну.

Педагогтың келесі міндеттерін ерекшелуге болады:

1. Мәтінмен жұмыс істеуге үйрету (басты ой бөліп, қажетті ақпаратты іздеу, талдау, жалпылау және қорытынды жасау);

2. Пікірталас жүргізе білуді қалыптастыру, әңгімелесушіні есту және тыңдау дәлелдермен бекітілген өз көзқарасын қорғау;

3. Жаңа мәтіндерді жасау дағдыларын пысықтау, оқушылардың шығармашылық потенциалын, ауызша-логикалық ойлауын арттыру [22].

Тілдік құзыреттілік-бұл тілдік қарым-қатынасты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тілдік (коммуникативтік) біліктердің жиынтығы.

Коммуникативті дағдылар - олар негізінен тілдік және сөйлеу дағдыларына ие (фонетикалық, лексикалық, грамматикалық) күрделі дағдылар.

Мақсатты сөйлеу біліктерінің төрт түрі бар: сөйлеу қабілеті (монологиялық және диалогтық формада), есту арқылы түсіну қабілеті (тыңдау), түсінумен оқу қабілеті және жазу қабілеті. Тілдік қарым-қатынас тікелей (сөйлеу, есту арқылы түсіну) және жанама түрде (оқу және жазу) жүзеге асырылуы мүмкін.

Осылайша, сөйлеу құзыретін қалыптастыру:

- ауызша шеберлік;
- тіл тасымалдаушымен қарым-қатынастың стандартты жағдайларының шектеулі санындағы жазбаша түсіндіре білу;
- дағдыларды қабылдауға арналған есту;
- әр түрлі жанрдағы және типтегі түпнұсқа мәтіндерді көрнекі түрде қабылдау, оларға енгізілген ақпаратты әртүрлі тереңдік деңгейімен түсіну мүмкіндігіндегі дамуды білдіреді.

Сонымен, компоненттер ретінде келесі дағдылар бөлінеді:

айтылым:

- сөйлеу этикетінің нормаларын сақтай отырып, қажет болған жағдайда сұрай отырып, нақтылай отырып, қарым-қатынастың стандартты жағдайларында диалогтардың әр түрлерін бастау, жүргізу/қолдау және аяқтау;
- әңгімелесушіні сұрай және оның сұрақтарына жауап бере отырып, өз пікірін, өтінішін білдіре отырып, әңгімелесушінің ұсынысына зерделенген тақырып және игерілген лексика-грамматикалық материал шегінде келісумен/бас тартумен жауап беру;
- өзі, отбасысы, достары, өз мүддесі мен болашақ жоспарлары туралы айту;
- өз қаласы/ауылы, өз елі және оқытылатын тіл елдері туралы қысқаша мәліметтерді хабарлау;
- оқиғаларды/құбылыстарды сипаттау, негізгі мазмұнды, оқылған немесе естілген негізгі ойды беру, оқылған / естілген адамға өз көзқарасын білдіру, кейіпкерлердің қысқаша сипаттамасын беру.
- Тыңдау:
- * мұғалімнің, сыныптастардың сөзін есту және түсіну;
- * сөйлеу тілінің әртүрлі коммуникативтік түрлеріне (хабарлама / әңгіме / сұхбат) жататын күрделі емес аутентикалық аудио - және бейнетекстердің негізгі мазмұнын есту арқылы қабылдау және түсіну);
- * маңызды/керекті/қажетті ақпаратты көрсете отырып, тілдік болжамға және/немесе контекстке сүйеніп қысқа күрделі емес түпнұсқалық прагматикалық аудио - және бейнетекстерді дауыстап қабылдау және ішінара түсіну.

- Оқу:

- негізгі мазмұнды түсінумен әр түрлі жанрлар мен стильдердің түпнұсқалық мәтіндерін оқу;

- мәтіннің мағыналық қайта өңдеу тәсілдерін (тілдік болжам, таңдамалы аударма), сондай-ақ анықтамалық материалдарды толық және нақты түсінумен және қолдана отырып, әр түрлі жанрлар мен стильдердің күрделі емес дәлме-дәл мәтіндерін оқу; алынған ақпаратты бағалай білу, өз пікірін білдіру;

маңызды / қажетті / қызықты ақпаратты іріктеп түсінумен түпнұсқалық мәтіндерді оқу.

- Жазбаша сөйлеу:

- сауалнамалар мен формулярларды толтыру;

- оқып жатқан тілдің елінде/елдерінде қабылданған сөйлеу этикеті формуласын қолдану арқылы құттықтаулар, үлгіге сүйеніп жеке хаттар жазу;

- ауызша немесе жазбаша хабарламаның жоспарын, тезистерін құрастыру; жобалау қызметінің нәтижелерін қысқаша баяндау.

Оқушылардың сөйлеу құзыреттілігінің компоненті ретінде сөйлеу іскерлігін қалыптастыру процесін табысты жүзеге асыру үшін оқытушы осы оқыту объектісін дамытуды қамтамасыз ететін оның психолінгвистика ерекшеліктері мен психологиялық механизмдерін нақты елестету қажет. [22.]. Сөйлеу қызметінің: сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу сияқты тілдік қызмет түрлерінен басқаларын И. А. Зимняя ойлауды (ойлауды), яғни адамның өзімен өзара әрекеттесуі деп атайды. Ойлау көбінесе «жоба» рөлін ойнай отырып, дайындық, өзін-өзі тексеру, сөйлеу мен жазуды кейінгі орындаудың дұрыстығын басқа адамдармен қарым-қатынастың негізгі түрлерінен бұрын тұрады.

1) Сөйлеу қызметінің түрі ретінде ойлаудың маңыздылығы айқын, және ой, әдетте, ана тілінде де, шет тілінде де оқытпайды деген фактіге өкініш туғызады.

2) сөйлеу әрекетінің психологиялық сипаттамалары қандай?

Сөйлеу қызметі тек жетілу деңгейімен ғана емес, сонымен қатар ол қандай жағдайда іске асырылып жатқандығымен сипатталады, яғни қандай параметрлердің осы шарттары бар, атап айтқанда:

- характер вербального (речевого) общения: устный и письменный;

- ауызша қарым-қатынастағы сөйлеу қызметінің рөлі: инициалды және реактивті;

- сөйлеу қызметінің хабарламаны қабылдауға және беруге бағыттылығы: рецептивті және өнімді; связь со способом формирования и формулирования мысли, т.е. с речью;

- сыртқы көріну сипаты: сыртқы көрінген және анықталмаған белсенділік процестері;

- кері байланыс сипаты: бұлшықет ішкі кері байланыс (артикуляциялық аппарат, жазу қолы) және сыртқы есту және көру кері байланыс

Осы параметрлерге сәйкес тілдік қызмет түрлерінің сипаттамасы (И. А. Зимняя) төмендегі кестеде берілген.

| Сөйлеу қызметінің түрлері Параметрлер анықтамалар | Тыңдалым | Оқылым | Айтылым | Хат | Ой |
|--|------------------|-----------------------|---------------------------------|--|--------------------|
| Қатынас сипаты | Ауызша тікелей | Жазбаша жанама | Ауызша тікелей | Жазбаша жанама | Ауызша делдал емес |
| Қарым-қатынастағы рөлі | Реактивті | Реактивті | Инициальды | Инициальды | Инициальды |
| РД бағыты | Рецептивті | Рецептивті | Өнімді | Өнімді | Өнімді |
| Сөйлеу түрінің анықтаушы түрі | Ішкі сөйлеу | Ішкі сөйлеу | Сыртқы ауызша | Сыртқы ауызша | Ішкі сөйлеу |
| Сыртқы айқындылығын жоғалтуы | Өңделмеген | Айқын | Айқын | Айқын | Өңделмеген |
| Кері байланыс сипаты | Ішкі (мағыналық) | Ішкі (мағыналық көру) | Ішкі бұлшық ет және сыртқы есту | Ішкі бұлшық ет (артикуляциядан және қолмен), сыртқы көру | ----- |

1. Сөйлеу әрекетінің психологиялық-лингвистикалық сипаттамасы қандай? Сөйлеу қызметінің сипаттамаларына: И.А. Зимнейдің айтуынша, сөйлеу әрекетінің сипаттамаларына мыналар кіреді:

2. Құрылымдық ұйым.
3. Пәндік мазмұны.
4. Психологиялық механизмдердің шарттылығы: ұғыну, есте сақтау,

ықтималдық болжау және т. б.

5. Ішкі және сыртқы жақтардың бірлігі.
6. Мазмұны мен оны іске асыру нысандарының бірлігі.

1. Сөйлеу қызметін құрылымдық ұйымдастыру

Сөйлеу қызметі үш фазалық немесе өз құрылымының *үш деңгейлі* болуымен анықталады (көлденең құрылым).

А. Ынталандыру-мотивациялық кезең. Бұл фаза (деңгей) оны анықтау және бағыттау арқылы қызметтің ішкі құрылымына енеді. Ол келесі компоненттердің өзара әрекеттесуімен жүзеге асырылады:

• *Қажеттілік* - адам қызметінің негізгі көзі мен алғышарты. Алайда қажеттіліктің өзі қызметтің нақты бағытын анықтай алмайды. Қажеттілік өз айқындылығын тек қызмет тұрғысынан алады: ол, әдеттегідей, өзін одан табуы керек. Қажеттілік пәнде өзінің айқындылығын табатындықтан (онда «анықталады»), бұл пән қызметтің мотивіне айналады, яғни оны ынталандырады. Қажеттілік пәнде өзінің айқындылығын табатындықтан (онда «анықталады»), бұл пән қызметтің мотивіне айналады, яғни оны ынталандырады. *Мотив*-сөйлеу процесінің табиғатын аша отырып, барлық сөйлеу қызметі түрлерінің динамикасын және сипатын анықтайды. Егер ойды жаңбырлы бұлтпен салыстырсақ, ойдың мотивациясын бұлттың қозғалуына әкелетін желмен салыстыруға болады (Л. С. Выготский).

- *Мақсат* - болашақ нәтиже.

Б. Бағдарлы-зерттеу (аналитикалық-синтетикалық) фазасы. Бұл кезең (деңгей) қызмет жағдайларын зерттеуге, қызмет мәнін бөлуге, оның қасиеттерін ашуға, қызмет құралдарын тартуға бағытталған. Ол болжайды:

қызметті жүзеге асырудың құралдары мен тәсілдерін таңдау және ұйымдастыру;

- жоспарлау;
- бағдарламалау;
- РД ішкі тілдік ұйымы

В. Атқарушы, жүзеге асыратын. Бұл фаза сыртқы айқын және шикі болуы мүмкін.

2. Сөйлеу әрекетінің пәндік (психологиялық) мазмұны (тік құрылым):

- пән;
- қаражат;
- тәсілдері;
- өнім;
- нәтиже.

Қызмет пәні оның мазмұнының негізгі элементі ретінде қарастырылады. Ол қызметтің сипатын анықтайды. Қызметтің пәні заттай да, мінсіз да болуы мүмкін. Сөйлеу әрекетінің пәні мінсіз. Бұл **ой** - шынайы болмыстағы заттар мен құбылыстардың байланысы мен қатынастарын бейнелеудің формасы. Айтылым және жазылым сияқты сөйлесім іс-әрекетінің мақсаты – өз ойларын қалыптастыру, білдіру, оқылым мен тыңда - біреудің айтқан ойын жеткілікті түрде қайта құру. *Сөйлесім пәні қандай болуы мүмкін?*

Практикалық лингвистикада сөйлеу пәнінің келесі анықтамасы бар - бұл қоршаған болмыстың белгілі бір бөлігі, яғни қоғамдық оқиға, табиғат құбылысы, адам, оның сыртқы келбеті мен ішкі әлемі, жансыз табиғат заттары, жануарлар мен өсімдіктер әлемі және т. б.

Мұндай анықтама әрбір сөйлеу сөзінде тікелей (толық, анық және нақты) нақты не болуы керек екендігін көрсетеді. Осыдан әдістемелік қорытынды шет тілін оқытудағы сөйлеу жұмысының мақсаты оқушылардың өз пәнін дұрыс бейнелеуге қабілетін қалыптастыру болып табылады.

2) Қызмет пәнін қалыптастыру және білдіру құралы, яғни ой дегеніміз не?

Тіл немесе тіл жүйесі. Сөйлеу хабарламасы фонетикалық, лексикалық, грамматикалық және стилистикалық құралдар жүйесінде, сондай - ақ оларды білім беру (сөйлеу коммуникациясы) процесінде пайдаланудың тиісті ережелерін білдіретін осы тілдің заңдары бойынша жүзеге асырылады. Бір тілдік құралдардың көмегімен ой әртүрлі тұжырымдалуы және қалыптасуы мүмкін. Осыны негізге ала отырып, сөйлеу (немесе қарым – қатынас процесі) сияқты деп айтуға болады ма?

Жоқ. Сөйлеу - ойды тұжырымдау және қалыптастыру тәсілі, демек, сөйлеу - бұл ішкі құрал, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін орындау құралы.

Өнім - бұл объективті нәрсе, қызмет объективтеніп, материалданып, іске асырылады. А. А. Леонтьевтің анықтамасы бойынша, сөйлеу қызметінің өнімі (сөйлеу қызметінің нәтижелі түрлері барысында) айтылған және жазылған көп нәрсе, сондай - ақ сөйлеу қызметі субъектілерінің психикалық жай-күйінің өзгеру жиынтығы (тыңдау мен оқудың рецепциялық қызметі барысында) болып табылады. Басқаша айтқанда, сөйлеу қызметінің өнімі мінсіз болуы мүмкін, яғни заттай материалдандырылмаған.

Айталық, сөйлеу әрекетінің рецептивті түрлерінің өнімі ретінде (оқу, тыңдау) кезінде адамға келетін *ақыл-ойы*.

Ол қызметтің өнімі ретінде жүзеге асырылуы мүмкін немесе ол мұндай жағдайда, іс-әрекеттің субъектісі өз барысында қабылдаған аралық шешім болғандықтан танылмауы мүмкін. Өнім ретінде сөйлеу, жазу сияқты сөйлеу қызметінің түрлері, айтылым жазылым, мәтін сөйлеу іс-әрекеті. Мәтін - бұл сөйлеу қызметінің продуктивтік түрлерінің психологиялық жағдайларының барлық жиынтығы объективацияланатын сөйлеу қызметінің өнімі.

Қызмет *нәтижесі*, әдетте, басқа адамдардың реакциясында көрінеді және тиісінше, оларды басқа қызметке итермелейді. Сөйлеу қызметі – ның өнімді түрлерінің нәтижесі *басқа адамдардың рецептерінің* сипаты болып табылады, сөйлеу қызметінің рецептивті түрлерінде нәтиже-мәтіннің мағыналық мазмұнын *түсіну және кейінгі сөйлеу*.

Мысалы, сөйлеу қызметінің нәтижесі не?

Тілдік қарым-қатынастың басқа қатысушысының жауапты сөйлеу немесе сөйлеу емес әрекеті (бұл әрекеттің сыртқы көрінісі бар ма, жоқ па, ол бірден немесе біраз уақыттан кейін жүзеге асырыла ма). Демек, оқушының шет тілі сабағында сөйлеу әрекетінің нәтижесі - бұл басқа оқушылардың бұл пікірге реакциясы. Сіз қалай ойлайсыз, шет тілі сабағында сөйлеу әрекетінің

нәтижесі қандай болады?

Оның психологиялық мазмұнындағы сөйлеу пәнінің басты рөлі туралы ереже маңызды әдістемелік жолға ие. Сөйлеу әрекетінің психологиялық мазмұнының басты компоненті ретінде оның пәнін таңдау, яғни ой сөйлеу семантикасының қалыптасуының маңыздылығына әкеледі. Оқытудың дәстүрлі тәжірибесінде оқушылардың сөйлеу сөздерін құрастыруға оқытудың басты міндеті сөйлеуде шындықты қоршаған қандай да бір фрагментті (фактіні, құбылысын, оқиғаны) барабар (яғни толық, нақты, тілдік тұрғыдан дұрыс, басқаша – «кодталған») бейнелеуге қабілеттілікті қалыптастыру болып табылады. Осы тілде қабылданған тіл нормасының толық сақталуы, әрине, өте маңызды, және көбінесе мұғалімнің басты назары осы нақты мәселені шешуге бағытталған. Алайда, түпкілікті практикалық нәтиже тұрғысынан, тілдік дұрыстық ауызша қарым-қатынас процесі үшін шешуші емес. Кез келген сөйлеу сөзінің ең бастысы – оның мазмұны, ол сөйлеу қызметінің мақсаттарына сәйкес келуі тиіс, бұл өз кезегінде, өз сөзінде оның затының барабар және дәл бейнеленуінің арқасында мүмкін болады. Өзінің оқыту қызметінде мұғалім оқушылардың сөйлеу өнімінің сапасын қамтамасыз етуде оның нысаны мен мазмұны тұрғысынан тепе-теңдікті сақтау қажеттілігін назарға алуы қажет [23] .

Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал ету үшін сабақта сөйлеу қызметін қалай дамыту керек? Бұл мәселенің пайда болуы бірқатар себептерге байланысты.

Бірінші себеп. Қазіргі заманғы білім алушыларды әлеуметтендіру үдерісіне бұқаралық ақпарат құралдары үлкен әсер етеді. Бұл қаражаттың мұғалімнің одақтастары болуына қол жеткізу маңызды.

XXI ғасырдың басында мультимедиялық және Интернет-технологиялар біздің өмірімізде кеңінен таралып, оларды оқыту құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Сабақтарда АКТ-ны қолдану адамның қабылдауының көрнекі (визуалды), есту(аудиальды), кинестетикалық арналарына әсер етуге мүмкіндік береді. Сабақта АКТ қолданудың басты артықшылығы - оқуға деген ынтасын арттыру, жағымды көзқарас қалыптастыру, өзіндік іс-әрекетті белсендіру. Орыс тілін оқытуда АКТ-ны қолдану оқу үдерісін қарқынды қана қоймай, сонымен қатар қазіргі оқушының танымдық қызығушылығын ынталандырады, топтық және өзіндік жұмыстың тиімділігін арттырады.

Екінші себеп. Оқытудың барлық сатыларында оқушылардың қарқынды сөйлеу және интеллектуалдық дамуы, оқушылардың тілдік мәдениетін қалыптастыру, әртүрлі қарым-қатынас жағдайында ойлау, сауатты және жақсы сөйлеу қабілеті. Сондықтан әрбір мұғалім коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға жұмыс жасайтын тиімді әдістер мен құралдарды іздеуі қажет.

Осы Әдістемелік аспектіге сүйене отырып, педагогтар келесі педагогикалық міндеттерді қоюы тиіс:

- тілдік өзара әрекеттестік пен өзара түсіністікке дайындығын және қабілетін, тілдік өзін-өзі жетілдіру қажеттілігін дамыту;
- коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін электрондық құралдарды тарту;

- оқушылардың логикалық ойлауы мен сөйлеуін дамытуға ықпал ету. Осы міндеттерді шешу нәтижесінде білім алушылар :

- өмірде және оқу қызметінде қарым-қатынас құралы ретінде екінші тілді меңгереді;

- АКТ-ны жұмысқа белсенді тартуға өз бетінше үйренеді;

- жалпы оқу іс-әрекеттерін және әмбебап оқу іс-әрекеттерін меңгереді.

Тілдік пәндер сабақтарында білім алушылардың сөйлеуін дамыту сөйлеу қызметінің барлық түрлерін (айтылым, тыңдалым (тыңдау), оқылым және жазылым) қалыптастыруды көздейді және бірыңғай тұтастықты құрайтын үш бағытта жүзеге асырылады.

Білім алушылардың сөйлеуін дамытудағы бірінші бағыт - әдеби тіл нормаларын меңгеру: әдеби айтылу, сөз формаларын қалыптастыру, сөз тіркестері мен ұсыныстарын құру, лексикалық мәні мен стильдік тиістілігіне сәйкес сөздерді қолдану.

Екінші бағыт - білім алушылардың сөздік қоры мен грамматикалық құрылымын байыту. Екінші тіл сабақтарында сөз қорын байыту жүйелі сөздік жұмысымен қамтамасыз етіледі. Сөздік жұмысына қойылатын ең маңызды талаптардың бірі-білім алушылардың бейтаныс сөздерді көре білуін дамыту, оларды мұғалімге түсіндіру және сөздіктерді қолдану әдетін тәрбиелеу.

Оқушылардың сөйлеуін дамытудағы үшінші бағыт-ауызша және жазбаша түрде ойды байланыстырып баяндаудың шеберлігі мен дағдыларын қалыптастыру. Байланысты сөйлеуді дамыту арнайы жаттығуларды орындау кезінде және мазмұндама мен шығарма дайындау кезінде жүзеге асырылатын сөйлеуді мазмұндау, құру және тілдік ресімдеу жұмыстарын болжайды. Ол тақырыпты талдау, оның шекарасын анықтау, негізгі ойды анықтау, жоспар құру және соған сәйкес материалды жүйелеу, тілдік құралдарды дұрыс таңдау дағдыларын қалыптастыруды қамтиды.

«Қарым-қатынаста бола отырып, қарым-қатынасқа үйрету» - бұл шарттарсыз сабақ болмайды. Екінші тіл сабақтарында сөйлеуді дамыту білім алушылардың түрлі коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру қажеттілігін ескере отырып құрылуы тиіс:

- хабарлама тақырыбын, ойдың даму логикасын түсіну;
- қажетті ақпаратты (толық немесе ішінара) алу;
- тұжырымның мағынасына ену - тыңдау;
- оқу дағдыларын үйрену;
- диалог жүргізу және монологиялық пікір құру-сөйлеу;
- пікір тақырыбы мен негізгі ойын (идеясын) бөліп көрсету;
- материал жинау және жүйелеу;
- жоспар құру, сөйлеудің түрлерін қолдану;
- белгілі бір стильде пікір құру;
- тілдік құралдарды таңдау;
- айтылым-жазылым, сөз сөйлеуді жетілдіру.

Ауызша және жазбаша сөйлеуді (тыңдалым және оқылым) қабылдау іскерліктері ауызша және жазбаша сөйлеуді (айтылым және жазылым) құру іскерліктерімен ұштастыра қалыптасатын сөйлеуді кешенді оқыту неғұрлым тиімді болып табылады.

Қарым-қатынастың сигналдық жүйесі сөз және сөйлеу болып табылады. Қарым – қатынас-коммуникативтік білім беру процесінің негізі мен механизмі.

Педагогикалық қарым-қатынас проблемасы «өзара іс-қимыл», «коммуникация» сияқты ұғымдарда көрсетілген.

«Коммуникативтік» («коммуникация») ұғымы адамдар арасындағы байланыстың бар екендігін көрсетеді. Коммуникатив - бұл адамдар арасында немесе өздері мен адамдар арасында осындай байланыстарды қалай құруға болатындығын білетін адам.

Бүгінгі таңда балалармен қарым-қатынас жасаудың педагогикалық технологиясы адамға (соның ішінде балаларға) деген құрметті қажет етеді. Біздің білімге деген көзқарасымыз бойынша балаларды әлемдік мәдениеттің контекстіне енгізу сияқты бұл педагогикалық талапқа қарсы тұруға болмайды.

Қарым – қатынас-өз әдістері мен тәсілдерін талап ететін адамдардың өзара іс-қимылының ерекше түрі. Педагогтің бәрі жұмыс мұғалім мен оқушы үшін қызықты болған кезде тиімді болады.

Педагог білім алушылармен қарым-қатынас жасай білуі, оқыту және дамыту, жоғары психологиялық мәдениетке ие болуы, өзін-өзі белсендендіру және жеке тұлғалық өсу үшін жағдай жасай білуі тиіс.

Оқыту барысында көбінесе мұғалім мен оқушының диалогтық өзара әрекеттесуі орын алады. Әрбір тәжірибелі мұғалім тиімді қарым-қатынас қажеттілігі қалай өсіп жатқанын түсінеді. Тиімді қарым-қатынас - бұл мақсатқа жету. Қарым-қатынаста өзін көрсете отырып, тұлға коммуникативтік тұлға ретінде әрекет етеді.

Әр адамның сөйлеу әрекетінің әр түрлі түрлеріне қатысуының жеке көрсеткіштері бар. Біреу оңай және көп сөйлейді, біреу көп оқығанды ұнатады. Біреуі сөйлеу кезінде импровизацияны өте жақсы біледі, екіншісі мұқият дайындықты қажет етеді, үшіншісі әңгімелесушінің негізгі идеясын тез қабылдайды, төртіншісі хат жазуды және күнделік жүргізуді ұнатады.

Коммуникативтік тұлға – қарым-қатынасқа дайындығы мен қабілеті тұрғысынан қарастырылатын адам.

Коммуникативтік тұлға құрылымында қарым-қатынас бойынша серіктестерге қатынас сияқты маңызды орын алады. Көрсетілген көрсеткіштер коммуникативтік тұлғаның сипаттамасы үшін қызмет етеді. Әр адамның өз тәжірибесі, білімі, мамандығы, өмір салты мен өмір салтына байланысты өзіндік стилі бар.

Екінші тілді оқытуда әлеуметтік-мәдени құзырлықты қалыптастыру

Мектепте екінші тілді оқыту мәселесі қазіргі уақытта өзекті. Екінші тілді оқытудың мақсаты тілдік, сөйлеу, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қамтитын коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру болып табылатыны

белгілі, өйткені әлеуметтік-мәдени фонды білмей коммуникативтік құзыреттілікті шектеулі шектерде де қалыптастыруға болмайды. Екінші тілді оқыту мәдениетаралық коммуникацияға қатысуға қабілетті және ниет білдірген тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Білім алушы тұлғасының екінші тілде мәдениаралық қарым-қатынасқа қатысуы үшін қандай сапаны (қасиеттерді) қалыптастыру қажет? Мәдениетаралық коммуникативтік жағдайларда қарым-қатынасты табысты жүзеге асыру үшін білім алушылар мынадай қасиеттерді меңгеруі қажет:

Мәдениеттану құзыретін қалыптастыру білім алушы *тұлғасының белгілі бір қасиеттерін қалыптастыруды* көздейді, олардың қатарына жататын:

1. Ашықтық (адамдарға-өзге мәдениет өкілдеріне қатысты ойдан бас тарту);

2. төзімділік (басқа мәдениеттерде бізге еркін, әдеттен тыс көріністерге қатысты);

3. қарым-қатынасқа дайын болу (ағылшын тілді әлеуметтік-мәдени қауымдастық өкілдерімен белсенді қарым-қатынасқа түсуге ниет және мүмкіндік));

4. сөйлеу және әлеуметтік-мәдени такт және сыпайылық.

5. тіл тасымалдаушылармен қарым-қатынас құралы ретінде екінші тілді практикалық қолдануға дайындық;

6. сабақтан тыс уақытта екінші тілді өз бетімен үйрену қажеттілігі [24].

Сонымен, екінші тілді үйреніп жатқан елдің мәдениеті мен осы тілде сөйлейтін адамдардың менталитетімен таныспай тілді толық меңгеру мүмкін емес екенін атап өткен жөн. Яғни, тек тілді ғана емес, сонымен бірге оны сөйлейтіндердің «әлем бейнесін» де игеру керек. Шет тілдерін оқыту әдістемесінде «әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» терминінің пайда болуы «Еуропалық мәдени ынтымақтастық кеңесі» халықаралық ұйымының қызметімен, ең алдымен, Ян ван Эк және Джон Тримнің еңбектерімен байланысты [21]. Осы жұмыстарға сәйкес, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік-күнделікті өмір жағдайларындағы барабар өзара іс-қимыл, шет тілінің көмегімен әлеуметтік байланыстарды қалыптастыру және қолдау қабілеті ретінде түсінілетін коммуникативтік құзыреттіліктің құрамдас бөлігі [21].

«Әлеуметтік-мәдени компонент, - белгілі ағылшын әдіскері мен мәдениеттанушы, - бұл тіл қолданылатын әлеуметтік-мәдени контекстпен танысудың белгілі бір дәрежесі, өзге тілді қоғамдағы мінез-құлық ережелері мен өзара қарым-қатынас нормаларын білу» (Шайлз, 1995.С. 6).

С. Г. Тер-Минасованың анықтамасы бойынша " ... Тілдер осы тілдерде сөйлейтін халықтардың әлемімен және мәдениетімен тығыз бірлікте оқытылуы тиіс. Тілдік кедергілерді еңсеру әр түрлі мәдениеттер өкілдері арасындағы қарым-қатынастың тиімділігін қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз: бұл үшін мәдени кедергілерді еңсеру керек».

Белгілі ресейлік лингвист-ғалым А. Н. Щукин әлеуметтік-мәдени құзыреттілік коммуникативтік құзыреттіліктің құрамдас бөлігі бола отырып, тілді қолданудың әлеуметтік-мәдени жағдайларын бейнелейді және оқушыларды бөтен тілде сөйлеудің ұлттық-мәдени ерекшелігімен және

оқылатын тілдің бірліктерімен таныстырады, олар бөтен тілде сөйлеуді оның тасымалдаушылары тұрғысынан түсіну және тудыру үшін қажет, - әдет-ғұрыптарды, мінез-құлық нормаларын, әлеуметтік шартты және өмір сүру жағдайларын білу. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті оқытудың мақсаты:

1) оқытылатын тіл елі, рухани құндылықтар мен мәдени дәстүрлер туралы, тіл тасымалдаушылармен қарым-қатынас кезіндегі ұлттық ментальдік және мінез-құлық ерекшеліктері туралы әлеуметтік-мәдени білім;

2) ауызша және жазбаша мәтіндердің ана мен шет тілді әлеуметтік-мәдени мазмұны арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды ескере отырып, қарым-қатынастың әр түрлі жағдайларында меңгерген білім мен білік негізінде тіл бірліктерін пайдалану тәсілдерін қолдану; адамның қалқаны жат, беймәлім көріністеріне төзіп қарау

3) мәдениетаралық қарым-қатынас қабілетін дамыту. Бұл қабілеттің болуы сыныпта жеке тұлғалық белгілерді қалыптастыруды, соның ішінде ашықтық, толеранттылық және қарым-қатынасқа дайын болуды қамтиды. Ашықтық дегеніміз - басқа мәдениеттің өкілдеріне деген жаман көзқарастан арылу деген сөз. Ашықтық адамның басқа мәдениеттерге жат, бөтен көріністеріне шыдай алу қабілетімен байланысты [22].

Қазіргі кезеңдегі Қазақстанда қазіргі қоғамда адам өмірінің барлық салаларында екінші және үшінші тілдердің рөлін арттыруға беталыс байқалуда, бұл тіл үйренудің жаңа тәсілін талап етеді. Тілдің екінші рет жұмыс жасауының ерекшелігі оның коммуникативті функциясы мәдениетаралық байланысты қамтамасыз етеді.

Тілдік білім беруде әлеуметтік-мәдени тәсілді қолдану функционалды әлеуметтік-мәдени сауаттылық деңгейі тұжырымдамасының барлық компоненттерін жаңа, тереңірек және мағыналы түрде ашуға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдің мәні - тіл жүйесінің белгілі бір аспектілерін оқыту әдістемесін қайта қарау ғана емес, сонымен бірге білім беру процесінде басқа мәдениеттің орны туралы жаңа көзқарас қалыптастыру. Шетелдік және қазақстандық әдіскерлердің көпжылдық тәжірибесіне сүйене отырып, білім алушыларды басқа елдің мәдениетімен таныстыру негізінде екінші тілді оқыту осы пәнді оқытудың негізгі қағидаларының бірі деп сеніммен айтуға болады. Басқа ұлттың мәдениетімен танысу білім алушыларға екінші тілді үйренуді тартымды етіп қана қоймайды, сонымен қатар толық қарым-қатынас жасауға, осы мәдениеттің спикерлерін дәл және барабар түсінуге ықпал етеді. Бұл бүгінгі күні адамның әлеуметтік және жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған тіл саясатын жасау қажет дегенді білдіреді. Бұл өз кезегінде білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал ететін екінші тілді оқытудың инновациялық технологияларын іздеуді көздейді. Екінші тілді оқытудың мазмұны мәселесі әдістеменің маңызды мәселелерінің бірі болып қала бермек. Бұл табиғи нәрсе, өйткені қазіргі қоғамның осы саладағы әлеуметтік тәртібі тез дамып келе жатқан өмір жағдайларына бейімделе алатын жеке тұлғаны қалыптастыру міндетін алға қояды. Оқыту мақсаты, белгілі болғандай, оның мазмұнын анықтайды. Сондықтан мұғалімдердің негізгі міндеті міндетті түрде әлеуметтік-мәдени компонентті қамтитын білім беру

мазмұнын жаңарту болып табылады. Екінші тіл бойынша оқу бағдарламасы (қазақ тілінде оқытпайтын мектептердегі «Қазақ тілі мен әдебиеті» және орыс тілінде оқытпайтын мектептердегі «Орыс тілі мен әдебиеті») білім алушының дүниетанымының қалыптасуына ықпал етеді, әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-мәдени, ғылыми-техникалық, оқу-кәсіптік әр түрлі салалардағы ақпараттарды қолдануға мүмкіндік береді; жалпы әлемдік білім беру кеңістігінде бағдарлауға көмектеседі.

Екінші тіл ретінде «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті» оқу пәнінің міндеттері:

1) өмірдің әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-мәдени, ғылыми-техникалық, оқу-кәсіптік салаларында қарым-қатынас жасау үшін қажетті тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын дамыту;

2) қазақ және орыс тілінің нормалары мен ережелеріне сәйкес тілдік жүйенің бірліктері, олардың ұштасуы, жұмыс істеуі, синтаксистік құрылымдарды құрастыру дағдылары мен іскерліктері туралы білімді қалыптастыру [11,12].

Әлеуметтік-мәдени негізді білместен, шектеулі дәрежеде коммуникативтік құзіреттілік қалыптастыру мүмкін емес. Мәдениет өзінің әр түрлі көріністерінде ғана жеке тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді. (Е.И. Пассов). Бұл жағдайда шет тілі мәдениетін оқыту тек тұлғааралық қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар оқытылатын тіл елінің мәдениеті (тарих, әдебиет, музыка және т.б.), тілдің құрылысы, оның жүйесі, сипаты, ерекшеліктері және т. б. туралы білім алу негізінде тұлғаның рухани әлемін байыту құралы ретінде де қолданылады.

Мәдениетаралық коммуникация - бұл сөйлеу әрекетінің әртүрлі жағдайларында өзара түсіністік пен өзара әрекеттестік орнату мақсатында әр түрлі мәдени қауымдастықтарға жататын қатынасушыларының өзара әрекеті. Осының нәтижесінде білім беруді мәдениеттанудың едәуір дәрежесі қажет, яғни оқыту мен тәрбиенің барлық деңгейлерінде мәдениеттанулық білім элементтерін енгізу қажет.

Жас ұрпақтың ұлттың көбеюінің маңызды аспектісі ретінде мәдени мұраның дамуын қамтамасыз ету қажет. Білім алушыларға жүйелі білім мен идеялардың, дағдылардың, дәстүрлердің және құндылық бағдарлардың, жеке өзін-өзі танудың және оқушының мәдени құзыреттілік жүйесі деп атауға болатын қазіргі заманғы кешенді меңгеруге мүмкіндік беру керек.

Екінші тіл оқылатын тіл елдерінің мәдениетімен ғана емес, сонымен қатар салыстыру арқылы өзінің ұлттық мәдениетінің ерекшеліктерін түсінеді, жалпыадамзаттық құндылықтармен таныстырады. Басқаша айтқанда, «Мәдениет диалогы» контекстінде білім алушыларды тәрбиелеуге жәрдемдеседі.

Мәдениет материалдарына тарту танымдық уәждемені оятуға ықпал етеді, яғни білім алушылар бағдарламалық материалды меңгеріп қана қоймай, мәдениеттің белгісіз фактілерімен танысады, бұл олардың қызығушылығын тудырады. Сондықтан білім алушылардың мүдделерін ескере отырып, оқыту үдерісі әсіресе тиімді болады. Екінші тілді оқытуда мәдени компоненттерді тарту негізгі практикалық мақсатқа - зерттелетін тілде сөйлеу қабілетін

қалыптастыру үшін қажет. Негізінде оқытылатын тіл елінің шынайылығы, әдет-ғұрыптары, дәстүрлері туралы білім қалыптасатын әлеуметтік-мәдени компонент; сөйлеу коммуникациясы актілеріндегі коммуникативтік мінез-құлықтың білімі мен дағдылары; вербалды және вербалды емес мінез-құлықтың дағдылары мен іскерліктері ұлттық мәдениеттің мазмұнына кіреді. Екінші тілді оқыту мазмұнының әлеуметтік-мәдени компоненті жалпыадамзаттық мәдениетті дамытудағы ұлттық мәдениеттің жетістіктерімен танысу, мәдени диалогқа оқушыларды енгізу тұрғысынан үлкен әлеуетке ие.

Сонымен қатар, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікке басқа пәндер есебінен де қол жеткізілуі мүмкін, ал әдебиет, бұқаралық ақпарат құралдары, интернет, фильмдер сияқты әлеуметтік-мәдени ақпарат көздері әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту кезінде айтарлықтай қосымша бола алады. Оқытылатын тіл елінің мәдениетін тану өзіндік мақсат емес, тек өзінің туған мәдениетін терең түсіну және ұғыну үшін себеп (құрал) болып табылады. Таным процесінде ең бастысы - ел туралы мәліметтерді жинақтау ғана емес, сонымен қатар адамдарды, өз құрдастарын, олардың ой-өрісін, мінез-құлқын, жалпыадамзаттық құндылықтарға қарым-қатынасын тану. Ең бастысы, әр мұғалім әлеуметтік-мәдени негізді білместен, шектеулі дәрежеде коммуникативті құзіретті қалыптастыру мүмкін еместігін түсінуі керек. Сондықтан, әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыру мен жетілдіруге бағытталғанын білу маңызды:

1. оқылатын тіл елдеріндегі адам өмірінің әлеуметтік-мәдени аспектілеріне бағдарлану қабілетін дамыту;
2. қарым-қатынас кезінде әлеуметтік-мәдени кедергілерден коммуникативтік іркіліс жағдайынан шығу тәсілдерін іздеу дағдылары мен біліктерін қалыптастыру;
3. басқа мәдени қоғамдастық өкілдерінің дәстүрлеріне, салт-дәстүрлеріне және өмір сүру стиліне құрмет көрсете отырып, өзге тілді ортада қарым-қатынас жасауға мінез-құлықтық бейімделуді, оқылатын Тіл елдерінде әдептіліктің дәстүрлі арнасын ұстану қажеттілігін түсінуді қалыптастыру;
4. шетелдік мәдени/шет тілдік ортада отандық мәдениетті көрсету тәсілдерін игеру.

Осы контексте заманауи педагогтың міндеттері:

- ✓ Қол жетімді ақпаратты толық пайдалану арқылы оқыту сапасын жақсарту;
- ✓ Жаңа ақпараттық технологияларды қолдануға негізделген бірыңғай әдістеме шеңберінде қызметтің әр түрін (оқу, оқу-зерттеу, ұйымдастыру) біріктіру;
- ✓ Оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту. Екінші тілді үйренуге деген ынтаны арттыру.
- ✓ Білім алушыларда олардың өмірде қолдану үшін дүниетанымдық, құндылық, мәдени ұстанымдарын қалыптастыру;
- ✓ Пән бойынша білім беру стандартына қатысты білім алушылардың шығармашылық қызмет тәжірибесін дамыту;

Өзекті дидактикалық-педагогикалық жағдайда оқыту мазмұнының

басты әлеуметтік-мәдени компоненті оқу мәтіні болып табылады.

Оқу мәтіні ретінде:

- ✓ тақырыптық, елтану, көркем мәтіндер,
- ✓ диалогтар мен полилогтар,
- ✓ өлеңдер,
- ✓ әндер,
- ✓ хат,
- ✓ сұхбат қолданылады.

Мұғалім қызметінде мотивацияны қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Мотиверді қалыптастыру, ең алдымен, - бұл оқуға деген ішкі ниеттің пайда болуы үшін жағдай жасау, оларды өздерімен сезіну.

Мотивацияны қалыптастыруда алынған ақпараттың жаңалығы, білім алушыларды іздеу, шығармашылық қызметке қосу ерекше рөл атқарады. Бұған стандартты емес жұмыс түрлері мен тәсілдері ықпал етеді:

- Рөлдік және іскерлік ойындар;
- Информатика, тарих, әдебиет, биология, физика сабақтарымен екінші тілдің кіріктірілген сабақтары;
- Сабақтар-конкурстар, семинар-сабақтар, экскурсия-сабақтар, білім-сабақтар, бейне-сабақтар, компьютерлік технологияларды қолдану арқылы сабақтар

Атап өту қажет: іскерліктер мен дағдылар тек қана қажетті құралдарды пайдалана отырып, белгілі бір жағдайларда, басқаша айтқанда, белгілі бір ортада қалыптасады. Екінші тілді үйрену - бұл тіл ортасы. Тіл ортасы-оқытудың негізгі құралы мен шарты. Шығармашылық білім беру ортасының негізгі компоненттері: ОӘК, АКТ, медиатека, кабинет, кітапхана және тілдік қоршаған орта: дәлме-дәл ОӘК, журналдар, газеттер, хат, фото, тұрмыс заттары, аудиовизуалды материалдар. Тілдік қоршаған ортаны құру білім беру кеңістігін дәлме-дәл құралдармен, аудиовизуалды материалдармен қанықтырады. Тілдік орта жасау білім кеңістігін түпнұсқа құралдармен, аудиовизуальды материалдармен қанықтырады.

Оқулықтардың бай мәдени материалы оқытылатын тілдің елі туралы ақпарат ұсына отырып, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Білім алушылар оқытылатын тіл елінің мәдениетінің ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлықты құруды үйренеді. Оқу материалы тілді күнделікті қолданудың нақты жағдайларын модельдейтін жаттығуларда ұсынылуы және өңделуі тиіс. Білім алушылар оқытылатын тіл елінің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы білімдерін қолдана отырып, тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асыруды үйренеді (қазіргі әлемдегі тілдің рөлі, елдің портреті, ұлттық игіліктері мен елдің мәдени мұрасы).

Білім алушылардың сабақтан тыс қызметінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру білім алушылардың сабақтан тыс қызметінде де жалғасуы тиіс. Көбінесе мектептерде екінші тілде сыныптан тыс іс-шаралар өткізіледі. Бұл орыс сыныптарындағы қазақ тілі апталығы және керісінше қазақ сыныптарындағы орыс тілі апталығы болуы мүмкін. Лексикамен жұмыс барысында сыни ойлау технологиясына қатысты Т. Бузан әзірлеген «Жады картасы» («Mind Map») ассоциативті байланыс әдісін қолдануға болады. Оқушыларды сын тұрғысынан ойлау процесіне тарту оқушыларға оқыту процесінің өзінен және оның нәтижесінен үлкен қанағаттануға мүмкіндік береді. Білім алушы өз бетінше білім алады, бірге идеяларды ұсынады, күнделікті өмірдің жаңа жағдайларында алған білімі мен іскерлігін пайдаланады, өз пікірлері мен идеяларын тұжырымдауға, басқалардың пікіріне құрметпен қарауға үйренеді.

Жұппен жұмыс істеу ынтымақтастық, мейірімділік, әркімнің жауапкершілігі және ұжымдық жауапкершілік, төзімділік сияқты қасиеттерді дамытады. Жұмыстың соңында біз, яғни әр оқушы материалды түсініп, игергеніне қарай практикалық нәтижені көреміз. Бұл әдіс бойынша жұмыс істеу келесідей:

1. Қағаз парағының ортасында немесе тақтадағы тақырып ретінде кілт сөзді немесе фразаны жазамыз.

2. Содан кейін білім алушыларға 5 – 7 минут ішінде (ассоциацияны жазу уақыты) таңдалған тақырып бойынша ойға келетін сөздер немесе сөз тіркестерін жазуды ұсынуға болады.

3. Білім алушы белгіленген уақыт бітпейінше ойға қанша идея келеді, соншасын жазады. Әр түрлі білім алушылардың сөздері әр түрлі жазылады (олардың тілдік дайындығына байланысты). Ассоциативті қатар жеке немесе жұпта толтырылуы мүмкін. Білім алушылар қауымдастықты құрғаннан кейін олар жұптарға ауысуға тиіс. Осылайша білім алушылардың өзара оқуы болады. Бұл әдісті қолданудың артықшылықтары: идея нақты көрсетілген; көптеген ұғымдар мен элементтердің өзара байланысы оңай танылады және айқын болады; ассоциативті ойлау дамиды, қайталау тезірек және тиімді болады; картаны кейінірек толықтыруға және өңдеуге болады; есте сақтау кезінде карталар оңай қалпына келтіріледі. Сонымен қатар, білім алушылар тақырып бойынша бағдарлауды, өзіне ең бастысы, мәселелерді шешуге шығармашылықпен қарауды, өз бетінше ойлауды, өзіндік идеяларды табуды үйренеді. Бұл әдіс мәтінмен жұмыс кезінде лексикалық және грамматикалық материалды жүйелеу кезінде қолданылады. Өздігінен лексикалық ойындарды лексикалық жаттығу ретінде ұсынуға болады және олар ассоциативті карталармен жұмыс істеу үшін дайындық жаттығулары болуы мүмкін.

1. Бір білім алушы сөзді атайды, келесі тізбек бойынша ассоциативті сөзді атауға тиіс және т.б.

2. Күрделі сөздерді құрастыру.

3. Сөздің соңғы әрпінен басталатын өрнектерді атау.

Бұл қабылдауларды пайдалану екінші тілді оқыту кезінде мұғалім үшін маңызды, өйткені нақты қарым-қатынасты ұйымдастыру кезінде де, шығармашылық ойлау қабілеттерін дамыту кезінде де практикалық құндылығы бар. Олар қандай да бір тақырып бойынша лексикалық сөздікті кеңейтуге, коммуникативтік біліктерді дамытуға мүмкіндік береді. Елтану лексикасын семантизациялау бойынша жұмыстың пәрменді әдісі компаративтік талдау әдісі болып табылады. Лексиканы әлеуметтікелтанушылық көрсету тәсілімен енгізу қажет. Білім алушылар оқылатын Тіл мәдениетінің шынайылығы туралы ақпаратты қамтитын мәтінмен танысады, содан кейін білім алушылар ұқсас құбылыстар мен шындықты сипаттайтын ұқсас мәтінді құрайды. Әр түрлі әдістер мен қабылдауларды қолдана отырып, білім алушыларды белсенді оқу қызметіне тартуға негізделген оқу процесін ұйымдастыру білім алушылардың белсенді жұмыс уақытын және оның өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді, бұл соңғы оң нәтижелерді қамтамасыз етуге ықпал етеді. Виртуалды кеңістікке ену-оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытудың өте тиімді құралы. Бұл виртуалды кеңістік - шынайы виртуалды интерактивті тілдік орта және білім алудың қуатты құралы – Интернет. Ол шексіз ақпарат банкі болып табылады.

Сабақта компьютерлік технологияларды қолданудың негізгі бағыттары

- Көрнекі ақпарат(иллюстрациялық, көрнекі материал)
- Интерактивті демонстрациялық материал (жаттығулар, тірек схемалар, кестелер, ұғымдар).

- Тренажер.

- Оқушылардың іскерліктерін, дағдыларын бақылау.

- Оқушылардың өзіндік ізденіс, шығармашылық жұмыстары

Екінші тілді оқытуда әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру тәсілдері.

Ұлттық-мәдени компонентті екінші тілді оқыту мазмұнына енгізу оны меңгеру үшін жаңа құралдарды әзірлеуді көздейді. Заманауи әдістемеді лексикалық бірліктердің 3 түрі ерекшеленеді, олар қандай да бір жолмен немесе басқа ұлтпен және мәдени тұрғыдан белгіленген және мәдениеттің белгілі бір қабатына тән семантиканы жеткізеді. Олардың ішінде:

1) фондық лексика – түрлі мәдениеттерге белгілі және ұқсас заттар мен құбылыстарды білдіретін, бірақ мұндай лексикалық бірліктер пайдаланылатын және әртүрлі тілде жұмыс істейтін лексика;

2) коннотативтік лексика-денотативтік мағынаға ұқсас, бірақ елдің мәдени және тарихи дамуына байланысты реңктері әртүрлі лексикалық бірліктер;

3) реалиялар-белгілі бір елге тән құбылыстар мен заттар, бірақ мүлдем белгісіз және басқасын қабылдамайды [25].

Мұндай бірліктерді іздеу және зерттеу қажеттілігі басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас кезінде анық сезіледі, олар кітаптарды, газеттерді, мақалаларды оқу кезінде, көркем және деректі кино мен т.б. көру кезінде қандай да бір шындықты айта алады, онда коннотативті және фондық лексика кездеседі [24.].

Лингвоелтану әлеуметтікмәдени құзыреттілікті қалыптастырудың ең танымал тәсілдерінің бірі деп аталуы мүмкін. Г. Д. Томахиннің пікірінше, бұл пән тек лингвистикалық болып табылады, өйткені оқытылатын тіл елі туралы ақпарат тілдің өзі арқылы оқытылады [25].

Лингвоелтану - бұл оқу пәні, оның аясында білім алушылар жана мәдениетпен танысады. Бұл курс өз міндетіне тілді тасымалдаушы –халықтың ұлттық нақышын және оның қоршаған болмысын барынша айқын және толық бейнелейтін лексиканы оқып – үйренуді қояды.

Лексикология және фразеология лингвоелтанудың лингвистикалық негізі болып табылады, өйткені бұл бөлімдер елтануға бағытталған лингвистика деп аталатын ұлттық - таңбаланған бірліктерді іріктеуге жауап береді [26].

Екінші тілді оқыту мазмұнының әлеуметтікмәдени компоненті білім алушыларды мәдениет диалогына қосу, жалпыадамзаттық мәдениетті дамытудағы ұлттық мәдениеттің жетістіктерімен танысу тұрғысынан үлкен әлеуетке ие, өйткені ұлттық мәдениеттің мазмұнына кіреді. Мысалы, лингвоелтану бойынша сабақтарда білім алушылар оқитын елдің географиялық жағдайымен, оның қоғамдық құрылғысымен танысады, осы елдердің мәдениетін үйренеді [27] .

Оқытылатын тіл елдерінің әдебиеті әлеуметтікмәдени құзыреттілікті қалыптастырудың тағы бір тиімді құралы болып табылады. Оқитын тіл елінің көркем әдебиеті әлеуметтік-мәдени ақпараттың баға жетпес көзі болып табылады. Көркем әдебиет ұлттық мәдениеттің аспектісі ретінде өзінің әлеуметтік-мәдени ортақтығының нақты шынайылығын көрсетеді,демек, өз шығармаларына өзінің ұлттық мәдениетінің алуан түрлі компоненттері кіреді. Көркем әдебиетті екінші тіл сабақтарында оқыту барысында әлеуметтікмәдени құзыреттілікті дамыту мақсатында білім алушылар эстетика, көркем мәдениет, өнер, белгілі классикалық және қазіргі заманғы өнер қайраткерлерінің өмірі мен шығармашылығы туралы тілдік білімнің міндетті көлемін алады [28],

Қазіргі педагогикалық ғылымда бейнематериалды, сондай-ақ тілді оқытудың және әлеуметтік мәдени құзыреттілікті дамытудың тиімді құралы ретінде қарастырады. Бейнематериал - бұл дыбыс және жарық техникалық құрылғының көмегімен көрсетілетін және адамның сенсорлық жүйесінің көру және есту арнасы бойынша бір мезгілде сөйлеу ақпаратын бағыттайтын көмекші оқу құралы. Бейнематериалдың көмегімен оқыту көрнекілік принципіне негізделген – оқытудың негізгі дидактикалық принциптерінің бірі.

Көру, есту және бұлшық ет-қимыл көрнекілігі комбинациясының арқасында оқу материалын есте сақтау ауызша нысанда ұсынылған материалдың сол санын есте сақтаудан гөрі (ауызша немесе жазбаша) жақсы және жылдам жүреді [29].

Мақал - мәтелдер түрінде ұсынылған фольклор да әлеуметтік мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың қызықты әрі пәрменді тәсілі болып табылады.

Осы қысқа сөздердің көмегімен білім алушы фразеологиялық бірліктерді біле алады, олардың мағынасы тек тіл тасымалдаушыға түсінікті, өйткені мақал-мәтелдерде тарихизмдер мен архаизмдер, яғни мәдениет пен тарихтың дамуында сол кезеңнің болмысы болуы мүмкін, өз мәдениетін зерттелетін тілдің мәдениетімен салыстырмалы талдау жүргізу.

Белгілі болғандай, көптеген мақал-мәтелдер басқа тілдердегі өз баламаларын табады, олардың мағынасы осы елдің халқына түсінікті басқа сөзбен айтылған. Әрине, халық даналығы интернационал, бірақ ой тілдің түрлі құралдарымен берілуі мүмкін. Фразеологизмдерді, идиомдарды, жұмбақтарды, мақал-мәтелдерді және т. б. оқыту және үйренуді қосу. Фразеологияларды, идиомаларды, жұмбақтарды, мақал-мәтелдерді т.б. оқу және жаттауды қосу оқушыларға үлкен мотивация қалыптастырады. Осы материалмен жұмысты ұйымдастыру формалары кез келген жастағы білім алушыны қызықтыратындай түрленуі мүмкін: театрлық қойылымдар мен рөлдік ойындар, пікірталастар мен дебаттар, диалогтар мен «иә және қарсы» эсселер. Сонымен қатар, оқытылатын тіл елінің фольклорын білу шетелдіктермен қарым-қатынасты едәуір жеңілдетеді және тілді одан әрі оқыту үшін база жасайды [30].

Соңғы уақытта «аутентикалық» сөзі өте танымал болды. Көптеген дереккөздерді талдай келе, «аутентикалық мәтін» ұғымы әдістемеде жақында пайда болғанын және «ауызша және жазбаша мәтін, тіл тасымалдаушылардың сөйлеу әрекетінің нақты өнімі болып табылатындығын және олардың тілді меңгеру деңгейін ескере отырып, білім алушылардың қажеттіліктері үшін бейімделмеген» деп сипатталатынын анықтадық [31]. Кричевская К.С. мынадай анықтама береді: «аутентикалық мәтін деп арнайы өңделмеген мәтін түсініледі. Бұл мәтін табиғи тілдік қолданысты бейнелейді» [32].

Жалпы, бұрын оқу мақсаттарына емес, тіл тасымалдаушылардың шынайы қарым-қатынасына арналған мәтіндер дәлме-дәл деп саналды. Осылайша, дәлме-дәл мәтін - бұл мәдениеттің болмысы: дәстүрлер, әдет-ғұрып, ауызша халық шығармашылығы туралы мәліметтерден тұратын мәтін. Екінші тілді оқытудағы әлеуметтік-мәдени аспект ұлттық ойлаудың, өмір салты мен дәстүрлердің, қоғамдық және тілдік мінез-құлықтың және жалпы менталитеттің ерекшеліктерін көрсететін теңтүпнұсқалы мәтіндерді оқытудың әртүрлі кезеңдерінде кеңінен қолдану есебінен іске асырылуы мүмкін. Бірақ дәлме-дәл мәтіндер білім алушылар үшін, әсіресе бастапқы кезеңде күрделі болуы мүмкін болғандықтан, қазіргі заманғы ОӘК авторлары оқу мәтіндерін өз бетінше құрастырады немесе дәлме-дәл мәтінді бейімдейді. Шын мәнінде, мұндай мәтіндерді оқулықтарға енгізу керек, өйткені біріншіден, олар білім алушылардың жаңа материалды оқуға деген уәждемесін айтарлықтай арттыруға қабілетті. Екіншіден, мұндай мәтіндер тіл тасымалдаушылармен қарым-қатынас жасауға дайындалады, өйткені оларда табиғи тілдік пайдалану көрініс табады. Оқу қабілетіне келетін болсақ, дәлме-дәл мәтіндер тілдік болжамның дамуына жағымды әсер етеді, сондай-ақ оқылған негізгі мазмұнды түсіну үшін оқу дағдысын қалыптастырады. Сонымен қатар, дәлме-дәл мәтіндер ұлттық-таңбаланған лексикамен қамтылған, бұл білім алушыларға өз білімін бекітуге, шынайылықты түсінуге және табуға және жаңа сөздерді үйренуге мүмкіндік береді [24, С. 37–40].

Осылайша, тілді іс жүзінде меңгеруге ықпал ететін әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың көптеген тәсілдері бар, олардың ішінде: түпнұсқалық мәтіндер, фольклор, бейнематериалдар, ағылшын тілді елдердің әдебиеті және лингвоелтану, бұл аутентикалық материал болып табылады. Қорытындылай келе, жалпы білім беретін мектепте оқыту тәжірибесінде оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Екінші тілді оқыту кезінде мәдениеттанушылық компоненттерді тарту негізгі практикалық мақсатқа жету үшін қажет – оқылатын тілде қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастыру, бұл оқушы білімді ғана емес, сонымен қатар мәдениетті етеді, нақты өмірде білімді ойлауға және қолдануға үйретеді. Бұдан әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру заманауи білім беру мақсаттарының бірі болып табылады. Екінші тілді оқыту мазмұнындағы әлеуметтік-мәдени компонент оқушылардың мәдениетаралық қарым-қатынас қабілетін дамыту ретінде шет тілін оқытудың стратегиялық мақсатын жүзеге асыруда, шетел тілін меңгеруде елеулі сапалы нәтижелерге қол жеткізуде зор әлеуеттен тұрады.

2 Екінші тілді оқытуда тілдік, сөздік және әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Екінші тіл ретінде қазақ тілін (Т2) және орыс тілін (Я2) оқыту барысында білім алушы әлемнің жеке бейнесін осы тілді тасымалдаушылардың тілдік бейнесіне, олардың рухани мұрасына, мәдениетаралық өзара түсіністікке қол жеткізудің ұлттық - ерекше тәсілдеріне баулу арқылы кеңейтеді.

Ол сондай-ақ олардың өмір салтын, мінез-құлқын түсіндіруді үйренеді. Бұл ретте білім алушылардың санасында ана мәдениетінің, бірінші және екінші тіл мәдениетінің ерекшелігі туралы, сондай-ақ мәдениет пен коммуникация туралы білімнің ортақтығы туралы білім синтезі жүзеге асырылады. Басқаның өмір сүру салтын сын тұрғысынан түсіну есебінен және білім алушының әлем картинасын байыту процесі жүзеге асырылады. Қазақ тілін(Т2) және орыс тілін(Я2) екінші тіл ретінде оқыту кезінде кез келген екінші/шет тілін оқытуда қолданылатын жалпы қағидаттарға сүйену қажет. Қазақ тілін(Т2) және орыс тілін(Я2) екінші тіл ретінде оқыту кезіндегі жетекші лингводидактикалық принциптер коммуникативтік және кешенділік болып табылады.

Коммуникативтік принципі мыналарды қамтиды:

- тілдің сөйлеу бірліктерінде қолдануға арналған ережелер-нұсқаулықтардың шоғырлануы;

- білім алушыларға жақын және таныс жағдайларды ұйымдастыру;

- тілдің коммуникативтік бірліктерін топтау және құру.

Күрделілік принципі мыналарды қамтиды:

- сөйлеу іс-әрекетінің әр түрлі түрлері мен сөйлеу формаларын (ауызша және жазбаша) өзара байланысты оқыту;

- тілдің жекелеген аспектілерін меңгерумен байланысты мәтіндермен жұмысты біріктіру;

- сабақтың әр түрлі құрылымдық элементтерінің өзара байланысы

Осы жерден әрбір қазақ тілі(Т2) және орыс тілі(Я2) сабағы оқытудың екінші тілі ретінде интеграцияланған, кешенді, коммуникативтік, яғни сөйлеуді дамыту сабағы болып табылады.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың маңызды факторы оқытудың жаңа технологияларын қолдану болып табылады. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы, Жобалық іс-әрекет, ынтымақтастықта оқыту және ойын технологиялары, дамыта оқыту технологиясы шетелмен тілдесуге қызығушылығын дамытады, оның пәндік мазмұнын кеңейтеді. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану да өте өзекті.

Оқушылардың тілдік құзыреттілігінің құрамдас бөлігі фонетикалық білім болып табылады. Оларға айтылу қасиеттері (дыбысты айту, нақты дикция); сөйлеу мәнерлілігінің элементтері (интонация, екпін, тембр); сөйлеу қарым-қатынас мәдениетінің элементтері (биіктік, сөйлеудің жалпы тоналдығы, дауыс күші); мәнерліліктің қозғалыс құралдары (мимика, қаңылтыр) жатады.

Тілдің дыбыстық жағы біртіндеп меңгеріледі. Баланың сөйлеу аппараты мектепке түсу кезінде қалыптасқан, бірақ балаларда жекелеген дыбыстардың дұрыс айтылмауы жиі байқалады, тез, анық сөйлеуі байқалады.

Баланың сөйлеу аппараты ол мектепке келген кезден бастап қалыптасқан, бірақ көбінесе балаларда жеке дыбыстардың дұрыс айтылмауы, әсіресе шынғыру, тез, анық емес сөйлеу байқалады.

Бұл сөйлеу ерекшеліктері патологиялық болып табылмайды және сөйлеу аппаратының моторикасының баяу дамуымен түсіндіріледі. Дыбыстарды айтқан кезде ұсақ бұлшықеттердің жұқа координациясы, олардың дәлдігі мен жылдамдығы маңызды. Мұндай қасиеттер біртіндеп және тұрақты жаттығу кезінде қалыптасады[33]. Дұрыс айтылатын және естілетін дыбыс сауатты, демек, дұрыс жазбаша сөйлеуді оқытудың негізі болып табылады.

Фонетикалық жаттығулар-тілдік құзыреттілікті қалыптастыру тәсілдерінің бірі

Тіл үйрету бойынша фонетикалық жұмыс процесінде білім алушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

- ✓ дыбыстардың дұрыс айтылуын қалыптастыру, дикциямен жұмыс;
- ✓ сөйлеу тынысын дамыту;
- ✓ ауызша есту қабілетін қалыптастыру;
- ✓ стресс және орфоэпия бойынша жұмыс;
- ✓ сөйлеу мәнерлілігін дамыту;
- ✓ оқушылардың интонациялық дағдыларын жетілдіру.

Осы ережелерді толығырақ қарастырайық.

Дыбысты нақты айту үшін сөйлеу мүшелерінің дұрыс орналасуы мен қозғалысы қажет, яғни артикуляция. Білім алушыларда түсініксіз сөйлеу — бұл еріннің және тілдің нәзік, күшсіз қозғалыстарының және төменгі жақтың аз қозғалуының салдары. Сөз айтылу айқындығы бірінші кезекте дауысты дұрыс айтылуына және дауысты дыбыстар пайда болған кезде сөйлеу аппаратының қозғалысын дәл үйлестіруге байланысты. Балаларда еріннің, тілдің қозғалуын дамыту, төменгі жақ қозғалысын реттеу үшін арнайы қимыл жаттығулары немесе артикуляциялық гимнастика бар, оны төменгі сынып оқушыларының жеке дыбыстарды, буындарды, сөздерді, фразаларды айтудың тазалығы мен айқындығын қалыптастыру үшін орындау қажет.

Тілдік құзіреттіліктің фонетикалық компонентін қалыптастырудың тағы бір бағыты - дикцияны жетілдіру. Дауысты дыбыстар мен дауыссыз дыбыстарды артикуляциялау үшін дәстүрлі тілдік бұрылыстар жиі қолданылады. Тілдердің жиырылуын қайталағанда, балалардың ернінің дұрыс қимылына назар аударуы үшін олардың көздерінің алдында айна

болуы керек. Жұмыстың тағы бір бағыты-сөйлеу есту қабілетін дамыту. Ол естуді қабылдау және сөздерді түсіну қабілетін, сөйлеудің әр түрлі сапасын түсіну және ажырату қабілетін қамтиды:

- тембр:

- мәнерлілік:

- фонематикалық есту, яғни екінші тілдің барлық дыбыстарын (фонемаларын) саралай білу, дыбысқа жақын сөздердің мағынасын ажырата білу.

Әріпті меңгеру кезінде бала сөзде қандай дыбыстар естілетінін анықтауы керек, олардың реттілігі мен санын анықтау керек. Тілдік құзіреттілікті қалыптастыру үшін маңыздысы - сөйлеу тынысын дамыту. Тыныс алу - физиологиялық және сөйлеу. Дауыстап айту және оқу кезінде қалыпты физиологиялық тыныс алу көбінесе жеткіліксіз. Бұл жағдайда сөйлеу тынысы орын алады - процесс ерікті және бақыланатын болады.

Бұл еркіндік тез тыныс алу арқылы қамтамасыз етіледі, тыныс алу кезінде қысқа дем шығару және баяу дем шығару, сөз тобының еркін айтылуы үшін қажет. Дұрыс сөйлеу тынысы жақсы дыбыстың шығуын қамтамасыз етеді. Сөйлеудің тынысын, сана-сезімін игерудің бастапқы кезеңінде қатысады. Жаттығу кезінде бұл процесс біртіндеп еріксіз болады. Сөйлеу тыныс алуын дамыту қиял, ассоциациялар және қарапайым пәрменді тапсырмаларды қою арқылы жүзеге асырылуы мүмкін, мысалы, оқушыларға жалыннан бас тарту немесе оны өшіру үшін шам жалынын үрлеу ұсынылады.

Айтылу нормаларын меңгерудің негізгі тетігі-айналадағылардың сөйлеуін еліктеу, имитация. Мектепке келгеннен кейін мұғалім білім алушыларды орфоэпиялық дұрыс басып шығаруға және сауатты орфоэпиялық дәйексөзді жазуды үйрету қажет. Оқушыларда стрессті дұрыс тұжырымдауда орфоэпиялық дағдыларды қалыптастыру өте қиын міндет ол сөзбен есте сақтау арқылы, оқу мен сөйлесу барысында сіңіріледі, ережелермен реттелмеген. Тілдік құзыреттілікті қалыптастыру кезінде міндетті түрде оқушылардың интонациялық қабілеттерін жетілдіру бойынша жұмыс жүргізілуі тиіс. Интонацияның көмегімен сөйлеуші өз көзқарасын айтушыға жолдайды және олардың мақсаты бойынша (баяндау, сұрақ және т.б.) пікірлерді қарама-қарсы қояды. Интонация құрылымына мелодика (тонның жоғарылауы және төмендеуі), қарқындылық (күш немесе динамикалық компонент), екпін немесе ұзақтығы, үзіліс, ерекше тембр сияқты элементтер кіреді. Бастауыш сыныптарда эмоциялық жай-күй сөздігін жинақтау бойынша арнайы жұмыс ұйымдастыру қажет. Ол үшін жанды, табиғи интонацияның пайда болуын қамтамасыз ететін сөйлеу жағдайын пайдалану қажет. Мәнерлілігі мен дұрыс берілуіне сөйлемдегі, мәтіндегі басты мағыналық жүктемені неғұрлым күшті дыбыспен ерекшелетін логикалық екпін арқылы қол жеткізіледі, кейде мағынаны толығымен өзгертеді. Осылайша, оқушылардың тілдік құзыреттілігін

қалыптастырудағы фонетикалық жұмыс тұтас жүйе болып табылады. Арнайы назарсыз балалардың сөйлеу тілінің дыбыстық жағын дамыту кеш болады, болашақта жою өте қиын жағымсыз сөйлеу әдеттері пайда болуы мүмкін.

Білім алушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде оқыту ойындары

Ойын-эмоциялық және ақыл-ой күшін талап ететін ерекше ұйымдастырылған сабақ. Ойын әрқашан шешім қабылдауды болжайды - не істеу, қалай жасау, қалай жеңіске жету? Бұл мәселелерді шешу ниеті ойыншылардың ойлау қызметін шиеленістіреді. Ал егер бала басқа тілде сөйлесе? Мұнда бай оқыту мүмкіндіктері бар ма? Алайда, балалар бұл туралы ойламайды. Олар үшін ойын-ең алдымен қызықты сабақ. Бұл ретте ол мұғалімдерді, соның ішінде екінші тіл мұғалімдерін де қызықтырады. Ойында барлығы тең. Ол тіпті әлсіз оқушылар үшін де мүмкін. Сонымен қатар, тілдік дайындық бойынша әлсіз оқушы ойында бірінші бола алады: мұнда тапқырлық пен парасаттылық пәнді білуден гөрі, кейде маңызды болып табылады. Теңдік сезімі, көңіл – күй мен қуаныш сезімі, тапсырмалардың күш-жігерін сезіну-осының барлығы балаларға бөтен тілдің сөздерін еркін қолдануға кедергі келтіретін ұялшақтықты жеңуге мүмкіндік береді және оқыту нәтижелеріне жақсы әсер етеді. Тілдік материал елеусіз игеріледі, ал онымен бірге «Мен бәрін бірдей айта аламын» деген қанағаттану сезімі туындайды. Осылайша, ойын - бұл өзгермелі жаттығу, мұнда сөйлеу үлгісін нақты белгілермен - эмоционалдылықпен, стихиялылықпен және фокустық сөйлемдермен нақты сөйлеу қарым-қатынасына мүмкіндігінше жақын жерде қайталауға мүмкіндік туады. Ойындар маңызды әдістемелік міндеттерді орындауға ықпал етеді:

- балалардың ауызша сөйлесуге психологиялық дайындығын қалыптастыру;

- олардың қайталанатын тілдік материалына табиғи қажеттілікті қамтамасыз ету;

- студенттерге сөйлеудің дұрыс сөйлеу нұсқасын таңдауға үйрету, бұл жалпы сөйлеудің стихиялық жағдайына дайындық болып табылады [1].

Ойынның сабақтағы орны бірқатар факторларға байланысты: оқушылардың дайындығы, зерттелген материал, сабақтың нақты мақсаттары мен шарттары және т.б. Сонымен, егер ойын бастапқы шоғырландыру кезінде жаттығу ретінде пайдаланылса, онда ол сабақтың 20-25 минутына созылуы мүмкін. Болашақта бірдей ойынды 3-5 минутқа өткізуге болады және өткен материалды қайталау, сонымен қатар сабақта босату ретінде қызмет етуі мүмкін. Бірдей ойынды сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолдануға болады. Ойындардың барлық тартымдылығы мен тиімділігімен үйлесімділік сезімін көрсету керек екенін есте сақтау керек, әйтпесе олар оқушыларды шаршатады және эмоционалды әсерінің балғындығын жоғалтады. Ойындарды пайдалану сәттілігі мұғалімнің сабақта жасайтын қажетті ауызша қарым-қатынас атмосферасына байланысты. Оқушылардың мұндай қарым-қатынасқа

дағдылануы, назардан тыс қалмауы және мұғаліммен бірге бір процестің қатысушылары болуы маңызды. Ойын оқушылардың тілдерді үйренуде танымдық белсенділіктерін дамытуға ықпал етеді. Бұл айтарлықтай моральдық бастамаға ие, өйткені ол жұмысты (екінші тілді меңгеру) қуанышты, шығармашылық және ұжымдық етеді.

Ойындарды дайындық және шығармашылық деп бөлуге болады.

Дайындық ойындары: грамматикалық, лексикалық, фонетикалық және орфографиялық сөздер қызықты әрі әсерлі сөйлеу, сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға арналған.

Шығармашылық ойындар сөйлеу шеберлігі мен дағдыларын одан әрі дамытуға ықпал етеді, сөйлеу міндеттерін шешуде дербестік көрсетуге мүмкіндік береді, қарым-қатынаста тез реакцияны дамытады.

Фонетикалық ойындар

Фонетикалық ойындар келесі мақсаттарды көздейді:

- оқушыларды екінші тіл дыбыстарын айтуда үйрету;
- оқушыларды өлеңдерді қатты және анық оқуға үйрету;
- өлеңдерді, диалогтарды, сахналық қойылымдарды драматургияға

үйрету.

Әр ойынмен жұмыс екі кезеңнен тұрады:

- а) өлең элементтерін фонетикалық өңдеу;
- б) өлеңдерді жаттау,
- в) өлеңнің театрлануы.

Бұл ретте ұжымдық жұмыстан (бұл кезең ең аз қысқа болуы тиіс) жеке жұмысқа бару орынды. Бұл ойындарда мұғалімнің рөлі ерекше: оның жеке қозғалыс еркіндігі, қиял, әртістік, әуестенушілік оқушыларды жұқтыру керек. Ол қандай да бір көріністі бірінші ойнай білуі керек.

Лексикалық ойындар

Лексикалық ойындар келесі мақсаттарды көздейді:

- оқушыларды табиғи жағдайға жақын жағдайларда лексиканы қолдануға үйрету;

- оқушылардың сөйлеу қызметін жандандыру;
- сөйлеу реакциясын дамыту;
- оқушыларды сөз тіркестерімен таныстыру.

Лексикалық ойындар оқушылардың сөйлеудің жекелеген бөліктерін қолдануға арналған болуы мүмкін:

- зат есімдерді;
- сан есімдерді;
- сын есімдерді;
- етістіктерді.

«Үй», «Дүкен», «Мектеп» өмір мен тұрмысқа байланысты тақырыптар оқушылардың үлкен қызығушылығын тудырады. Бейнелеу және пәндік

көрнекілікті пайдалану көптеген ойындарды ұйымдастыру үшін кең мүмкіндік береді.

1. Қонақ бөлмесі үшін жиһаз бейнеленген суреттерді таңдап, оларды атаңыз.

2. Біз дүкенге барамыз. Әрбір оқушы себетке жаңа және жаңа өнімдердің қосылуы үшін өз сатып алуын жасауы керек.

3. Інісіне мектепке керек-жарақтарын жинауға көмектес.

4. Сейсенбіге аралған сабақ кестеді айт және т. б.

Сан есіммен жұмыс істеу кезінде есеп материалдарын, цифрмен карточкаларды тиімді пайдалану, ағылшын тіліндегі қарапайым математикалық мысалдарды шешу. Оқушыларға мұғалімнің командасы бойынша кез келген бетті ашып, оны атауға болады.

Түсті білдіретін сын есімдерді автоматтандыру үшін түрлі-түсті заттардың (қарындаштар, жалаушалар және т.б.) жиынтықтарын қолдануға болады.

Оқушылар бұл ойынды қызығушылықпен ойнайды: мұғалім түстің атын үш рет айтады және «Бұл түсте не болады?» деген сұрақ қояды. Оқушылар осы сын есіммен неғұрлым көп сөз тіркестерін құрауы тиіс.

Орфографиялық ойындар

Олардың мақсаты - сөз жазудағы жаттығу, оқушылардың жадысын жаттықтыру, сөздерді жазу заңдылықтарын меңгеру. Мұнда кроссвордтарды, «қатені тап» тапсырмаларын, емле ережелеріне сәйкес сөздерді топтастыруға, берілген әріптерден сөз құрауға, сөз тізбегін құруға, жаңа сөзді алдыңғы сөздің соңғы әрпінен бастауға және, әрине, танымал «Армандар өрісі» ойынын пайдалануға болады.

«Грамматикалық ойындар

Грамматикалық ойындар келесі мақсаттарды көздейді:

- оқушыларды белгілі бір грамматикалық қиындықтардан тұратын сөйлеу үлгілерін қолдануға үйрету;
- осы сөйлеу үлгісін пайдалану үшін табиғи жағдайды жасау;
- оқушылардың сөйлеу шығармашылық белсенділігін дамыту.

«Қара жәшік» ойыны жақсы нәтиже береді, студенттер қара қорапта не жасырынғанын біледі, олар грамматикалық конструкцияларды қолдануға үйрететіндерін байқамайды.

«Менің күнделікті жұмысым» тақырыбын оқып үйрену кезінде етістіктердің теріс формасын пысықтау үшін, сіз балаларға ұқсамайтын, ол жуынбайды, жаттығу жасамайды, төсек жаппайды және т.с.с. жалған теріс кейіпкерді қабылдауға болады. Білім беру мақсаттарын жүзеге асыру үшін сіз «жалқау адамға» кеңес бере аласыз. Осылайша, императивті көңіл-күйді жаттықтыру қажет.

Шығармашылық ойындар

Шығармашылық ойындар - сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Аудитикалық ойындар - тыңдаудың келесі мақсаттарына жетуге көмектеседі:

- оқушыларды бір рет сөйлеу мағынасын түсінуге үйрету;
- ақпарат ағымында ең бастысын бөлу;
- сөйлеу ағымындағы жекелеген тілдік үлгілер мен сөз тіркестерін тану;
- оқушылардың есту қабілетін дамыту;
- есту реакциясын дамыту.

Аудитивтік ойындар

Аудитивные игры повышают эффективность тренировки. Одним из примеров такой игры является игра «Жеуге жарамды-Жеуге жарамсыз». Аудитивтік ойындар сіздің жаттығуларыңызды жақсартады. Мұндай ойынның бір мысалы - «Жеуге жарамды-Жеуге жарамсыз» ойыны. Оқушыларға мұғалім тамақ айтқан кезде қолдарын шапалақтайды, басқа зат есімдерді айту кезінде, жоқ деген жағдай беріледі. Сынып қателік жібергендерді бақылап, көңілді қол соғады. Мұнда өзін-өзі және өзара бақылау бар, мұғалім одақтас ретінде әрекет етеді.

Сөйлеу ойындары

Сөйлеу ойындары келесі міндеттерді шешуге ықпал етеді:

- Оқушыларды логикалық бірізділікпен ой жеткізе білуге үйрету;
- алынған сөйлеу дағдыларын іс жүзінде және шығармашылықпен қолдану;
- қарым-қатынас барысында оқушыларды сөйлеу реакциясына үйрету.

«Дүкенде», «Поштада», «Театр кассасында немесе темір жол вокзалында» және т.б. рөлдік ойындар сөйлеу ойындарының классикалық мысалы болып табылады. Балалар қажетті сөйлеу үлгілерін меңгеріп, оқу диалогтарын үйренгеннен кейін, оларға тақырып бойынша дайындалмаған диалогты ойнату ұсынылады. Ол үшін декорациялар дайындалады, суреттер мен басқа да керек-жарақтар іріктеледі. Егер балалар қарым-қатынас процесін жүзеге асыра алса, онда сөйлеу дағдыларының қалыптасқаны. Сөйлеу ойындарын өткізу мұғалім мен оқушылардың белгілі бір дайындығын талап етеді, оларды ұйымдастыруға білім алушыларды бірте-бірте, бір қадаммен, олардың өзіне, өз күшіне деген сенімін нығайтып, үйрету қажет. Бірақ сіз шет тілін түсінетіндігіңізді және басқа тілде сөйлей алатындығыңызды сезіну қандай жағымды. Ойын-екінші тілді оқытудың қажетті, ең тиімді әдістерінің бірі, ол әрдайым өзекті, өйткені балалар әрдайым балалар болып қалады. Екінші тілді үйрену - бұл тіл ортасы. Тіл ортасы - оқытудың негізгі құралы мен шарты. Шығармашылық білім беру ортасының негізгі компоненттері: ОӘК, АКТ, медиатека, кабинет, кітапхана және тілдік қоршаған орта: Аутентикалық ОӘК, журналдар, газеттер, хат, фото,

тұрмыс заттары, аудиовизуалды материалдар. Тілдік қоршаған ортаны құру білім беру кеңістігін аутентикалық құралдармен, аудиовизуалды материалдармен қанықтырады. Нақты білім беру процесінде тілдік қоршаған ортаны құру оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру үшін шешуші шарт ретінде әрекет етеді. Оқулықтардың бай мәдени материалы оқытылатын тілдің елі туралы ақпарат ұсына отырып, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Білім алушылар Оқытылатын тіл елінің мәдениетінің ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлеу және тілдік емес мінез - құлықты құруды үйренеді. Оқу материалы тілді күнделікті қолданудың нақты жағдайларын модельдейтін жаттығуларда ұсынылуы және өңделуі тиіс.

Білім алушылар оқытылатын тіл елінің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы білімдерін қолдана отырып, тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асыруды үйренеді (қазіргі әлемдегі тілдің рөлі, елдің портреті, ұлттық игіліктері мен елдің мәдени мұрасы). Ұлттық-мәдени компонентті екінші тілді оқыту мазмұнына енгізу оны меңгеру үшін жана құралдарды әзірлеуді көздейді. Қазіргі әдістемеде лексикалық бірліктердің 3 түрін бөліп көрсетеді, олар ұлттық және мәдени-таңбаланған болып табылады және мәдениеттің нақты қабатына тән семантика береді. Олардың арасында:

1) фондық лексика – түрлі мәдениеттерге белгілі және ұқсас заттар мен құбылыстарды білдіретін, бірақ мұндай лексикалық бірліктер пайдаланылатын және әртүрлі тілде жұмыс істейтін лексика;

2) коннотативтік лексика-денотативтік мағынаға ұқсас, бірақ елдің мәдени және тарихи дамуына байланысты реңктері әртүрлі лексикалық бірліктер;

3) реалии - бір нақты елге тән құбылыстар мен заттар, бірақ мүлдем белгісіз және басқа [23].

Мұндай бірліктерді іздеу және зерттеу қажеттілігі басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас кезінде анық сезіледі, олар кітаптарды, газеттерді, мақалаларды оқу кезінде, көркем және деректі кино мен т. б. көру кезінде қандай да бір шындықты айта алады, онда коннотативті және фондық лексика кездеседі [24].

Жобалық іс-әрекет сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыру әдістерінің бірі ретінде

Бұл жағдайда жобалық әдістеме өнімді деп саналады, өйткені ол білім алушылардың жеке өсуі үшін бірегей мүмкіндік жасайды, оларды шығармашылық әлеуетті ашуға және танымдық қызығушылықты дамытуға бағыттайды. Оқу үрдісінде қолданылатын жобалар технологиясы бойынша жұмыс алгоритмі:

- гипотезаны ұсыну;
- проблемалық жағдайды құру;
- мәселені талдау;
- нақтылау және түсіну;

- іске асыру;
- презентация.

Жобалау әдісі-бұл тұлғалық-бағытталған қызмет түрі, ол өзін-өзі тану, өзін-өзі көрсету және өзін-өзі бекіту жағдайларын қамтамасыз етеді. Жобалар әдісі оқытудың өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді және оның практикалық бағытын қамтамасыз етеді. Жоба жұмыстарының тақырыбы қарама-қарсы-салғастырмалы сипаттағы аспектіде әлеуметтік-мәдени және мәдениеттану дыбысталуына ие. Жобалау жұмыстарын орындау барысында оқушылар бай түпнұсқа материалды жинайды, жүйелейді және қорытады. Бұл ретте оқушылар түрлі баспа көздеріне ғана емес, Интернет желісіндегі көздерге де сүйенеді. Жобалардың тақырыптары сөйлеу бағытына ие болуы және оқушылардың жан-жақты қызығушылықтарының спектрін көрсетуі мүмкін. Жоба жұмысы да білім алушыларға өзінің кіші Отаны туралы көбірек білуге, екінші тілде қарым-қатынас процесіне белсенді болуға мүмкіндік береді. Жобалармен жұмысты мақсат қоюдан бастау керек. Өлкетану материалдарын пайдалану арқылы жоба жұмысында білім беру мақсаты оқушылардың өз өлкесі туралы түсініктерін қалыптастыру болып табылады.

Оқыту мақсаты:

- 1) тақырып бойынша лексиканы бекіту;
- 2) білім алушылардың сөздіктермен және басқа да ақпарат көздерімен дербес жұмыс істеу дағдыларын дамыту.

Тәрбие мақсаты білім алушыларды құрдастарымен, соның ішінде басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасауға ынталандыруды іске асырады. Жоба бойынша жұмыс түрі білім алушылардың таңдауына байланысты жеке немесе ұжымдық болуы мүмкін. Жобалық іс-шараларға келесі тақырыптарды ұсынуға болады: «Аймақтың танымал адамдары, олардың ғылым мен әлемдік мәдениетке қосқан үлесі», «Елдегі жастардың бос уақыты мен хоббиі», «Менің қалам», «Қала тарихындағы менің отбасым», «Аймақтың танымал спортшылары» және т.б. Жоба тақырыптары студенттердің қызығушылықтарының алуан түрлерін көрсете алады:

1. «Мамандықтар әлемі» - «Қазақстандағы ең танымал кәсіптер» зерттеу жобасы;
2. «Білім» - «Біздің гимназия» жобасы;
3. «Сауда-саттық. Money World »- жаңа сауда орталығының (банктің) жарнамасы;
4. «Ғылым және технология»;
5. «Саяхат әлемі» - «Нұр-Сұлтан туры» рөлдік ойыны және «Қаламыздың көрікті жерлері» плакаты;
6. «Тарих беттері» - Ақпараттық бюллетень «Біздің қаланың тарихы»;
7. «Адамдар және қоғам» - «Қазақстанның атақты тұлғалары» презентациясы;
8. «Сіз тек жасөспірімсіз» - «Жастар ұйымдары» пікірсайысы;
9. «Отбасылық мәселелер» - «Қазақстан халықтарының үйлену рәсімдері», «Қазақстан халықтарының мәдениеттерінің ұлттық сипаттамалары» жобалары.

Білім алушылар жобалық қызметпен қуана айналысады. Білім алушылар жобалық қызметпен қуана айналысады. Мәдени құзіреттілікті қалыптастыру жоғарыда атап өткен оқушының жеке басының белгілі бір қасиеттерін қалыптастыруды қамтиды (бірінші бөлім - әлеуметтік-мәдени құзіреттілікті қалыптастыру). Осы тұрғыда қазіргі мұғалімнің міндеттері:

1) қолда бар ақпаратты неғұрлым толық пайдалану арқылы оқыту сапасын жақсарту.

2) жаңа ақпараттық технологияларды қолдануға негізделген бірыңғай әдіснаманың аясында қызметтің әртүрлі түрлерін (оқу, тәрбиелік, ғылыми-зерттеу, ұйымдастырушылық) біріктіру.

3) оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзіреттілігін дамыту. Екінші тілді үйренуге деген ынтаны арттыру.

4) оқушылардың дүниетанымдарын, құндылықтарын, мәдени өмірлерін оларды нақты өмірде қолдану үшін қалыптастыру;

5) пәннің білім беру стандартына қатысты оқушылардың шығармашылық белсенділігі тәжірибесін дамыту;

Мұғалім қызметінде мотивацияны қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Мотиверді қалыптастыру, ең алдымен, - бұл оқуға деген ішкі ниеттің пайда болуы үшін жағдай жасау, оларды өздерімен сезіну. Мотивацияны қалыптастыруда алынған ақпараттың жаңалығы, білім алушыларды іздеу, шығармашылық қызметке қосу ерекше рөл атқарады. Бұған стандартта емес жұмыс түрлері мен тәсілдері ықпал етеді:

- рөлдік және іскерлік ойындар;
- информатика, тарих, әдебиет, биология, физика сабақтарымен кіріктірілген екінші тіл сабақтары;
- сабақ-байқаулар, семинар-сабақтар, экскурсия-сабақтар, білім-сабақтар, бейне-сабақтар, компьютерлік технологияларды қолдану арқылы сабақтар.

Атап өту қажет: іскерліктер мен дағдылар тек қана қажетті құралдарды пайдалана отырып, белгілі бір жағдайларда, басқаша айтқанда, белгілі бір ортада қалыптасады.

Өзекті дидактикалық-педагогикалық жағдайда оқыту мазмұнының басты әлеуметтік-мәдени компоненті оқу мәтіні болып табылады. Оқу мәтіні ретінде қолданылады:

тақырыптық, елтану, көркем мәтіндер;

- диалогтар мен полилогтар;
- өлеңдер;
- әндер;
- хаттар;
- берген сұхбатында.

Лингвоелтану-әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру тәсілдерінің бірі.

Лингвоелтану әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың ең танымал тәсілдерінің бірі деп аталуы мүмкін. Г. Д. Томахиннің пікірінше, бұл пән тек лингвистикалық болып табылады, өйткені оқытылатын тіл елі туралы ақпарат тілдің өзі арқылы оқытылады [25].

Лингвоелтану-бұл оқу пәні, оның аясында білім алушылар жаңа мәдениетпен танысады. Бұл курс өз міндетіне тілді тасымалдаушы-халықтың ұлттық нақышын және оның қоршаған болмысын барынша айқын және толық бейнелейтін лексиканы оқып – үйренуді қояды. Лексикология және фразеология лингвострантанудың лингвистикалық негізі болып табылады, өйткені тілдің осы бөлімдері елтану бағытталған лингвистикамен аталатын ұлттық-таңбаланған бірліктерді іріктеуге жауап береді [31].

Екінші тілді оқыту мазмұнының әлеуметтік-мәдени компоненті білім алушыларды мәдениет диалогына қосу, жалпыадамзаттық мәдениетті дамытудағы ұлттық мәдениеттің жетістіктерімен танысу тұрғысынан үлкен әлеуетке ие, өйткені ұлттық мәдениеттің мазмұнына кіреді. Мысалы, лингвоелтану сабақтарында білім алушылар оқытылатын елдің географиялық жағдайымен, оның қоғамдық құрылымымен танысады, осы елдердің мәдениетін зерттейді [27].

Оқытылатын тіл елдерінің әдебиеті әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың тағы бір тиімді құралы болып табылады. Оқитын тіл елінің көркем әдебиеті әлеуметтік-мәдени ақпараттың баға жетпес көзі болып табылады. Көркем әдебиет ұлттық мәдениеттің аспектісі ретінде өзінің әлеуметтік-мәдени ортақтығының нақты шынайылығын көрсетеді, демек, өз шығармаларына өзінің ұлттық мәдениетінің алуан түрлі компоненттері кіреді.

Екінші тіл сабақтарында көркем әдебиетті оқуды оқыту барысында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту мақсатында білім алушылар эстетика, көркем мәдениет, өнер туралы, белгілі классикалық және қазіргі заманғы өнер қайраткерлерінің өмірі мен шығармашылығы туралы тілдік білімнің міндетті көлемін алады [34].

Бінтымақтастықта оқыту технологиясы

Бінтымақтастықтағы оқыту технологиясы әртүрлі оқу жағдайларында оқушылардың белсенді бірлескен оқу әрекеттері үшін жағдай жасауға көмектеседі.

Оқушылардың жұппен немесе топтармен өзара әрекеттесуі нақты шындықты модельдейтін жағдайларда тілді іс жүзінде пайдалануды қамтамасыз етеді. Бұл технология оқушылардың өз сөйлеу және шығармашылық қабілеттерін үнемі жетілдіру қажеттілігін дамытады. Қарым-қатынастың әр түрлі жағдайларындағы табысты өзара іс-қимыл үшін рөлдік қарым-қатынас әдісін қолданады. Оқылатын тілдің мәдениеті мен туған мәдениетін салыстыруға, сондай-ақ дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды, мәнерлерді,

мерекелер мен жетістіктерді салыстыру параллелін өткізуге мүмкіндік беретін салыстыру әдісі өнімді. Салыстыру және бағалау, әдетте, сөйлеу қарым-қатынасы жағдайында болады.

Диалог, қарым-қатынас формасы, диалог, әр түрлі елдер өкілдерінің қалыптасқан қарым-қатынасы немесе мәдениет диалогы шынайы болу үшін оқушылар келесі алгоритмнің барлық қадамдарын қатаң сақтау қажеттігін біледі:

- сұхбаттасушымен байланыс орнату, қойылған коммуникативтік тапсырманы шешу үшін әңгімелесу барысында ақпарат сұрау және беру;
- бастау, қолдау және әңгімені аяқтау;
- талқыланатын мәселеге өз көзқарасын білдіру;
- сұхбаттасушының пікірі мен көзқарасын анықтау;
- шет тілді мәдениет фактілеріне нақты бағдарлану және фактілерді, шындықты және оқиғаларды бағалай білу;
- әдептілік пен төзімділік сезімін көрсете отырып, шет тілді мәдениет фактілерін барабар түсіндіру.

Коммуникативтік құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде *әлеуметтік-мәдени бағыттылықты дамыту және қалыптастыру үшін қандай да бір сабақтарды немесе жұмыс түрлерін*: саяхат, экскурсия, туристік жобаларды қорғау, сабақ-(рөлдік) ойын, сабақ - конкурс, сабақ-викторина және т.б. еліктейтін сабақтар неғұрлым тиімді болып табылады.

Әлеуметтік-мәдени білім мен іскерлікті меңгере отырып, оқушылар оқитын тіл елі, оның ғылымы, мәдениеті, шынайылығы, сөйлеу әрекетінің түрлі түрлеріндегі танымал адамдар: тыңдалым, сөйлеу, оқу және жазу туралы жаңа тақырып есебінен өзінің лингворантанушылық және елтанушылығын кеңейтеді.

Ән материалымен жұмыс

Екінші тілді оқыту кезінде ән материалын пайдалану аудиториялық дағдыларды дамыту, сөйлеу дағдыларын дамыту, сөздік қорын толықтыру, сөйлеу дағдыларын жетілдіру үшін ғана емес, сонымен қатар оқушыларды оқытылатын тіл елінің мәдени элементтерімен таныстыру үшін де қолданылуы мүмкін. Мұнда кейбір қағидаларды ұстану керек, атап айтқанда: ән дәлме-дәл болуы керек, ол оқушылардың жасы мен мүдделеріне сай болуы керек. Сонымен қатар, әннің оқушылардың тіл деңгейіне сәйкестігі, әннің әдістемелік құндылығы және оқу бағдарламаларымен кейбір корреляция қажет. Егер әндерді таңдау осы Қағидаларға сәйкес келсе, онда ол өте пайдалы болуы мүмкін. Одан кейін мұғалім осы ән бойынша жаттығулар жүйесін әзірлейді. Егер, біздің жағдайда, педагог алдында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру мақсаты тұрса, онда жаттығулар жүйесі де оқушылардың назарын мәтіндегі мәдениеттану ақпаратының элементтеріне аудару үшін бағытталатын болады.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамыту үшін мәтінде келесі мәліметтердің болуы маңызды:

- Оқытылатын тіл елінің географиясы мен тарихы, саяси және әлеуметтік өмір деректері;

- күнделікті өмір фактілері, этномәдени ақпараттың, әртүрлі символиканың болуы, әр түрлі жағдайлардағы мінез-құлық ерекшеліктерін, сөйлеу формулаларын, қоғамның нормалары мен құндылықтарын қамтитын мінез-құлық мәдениеті туралы ақпараттың болуы.

Көптеген осы фактілер ән мәтінінде өз көрінісін тапты. Тек шетелдерге ғана емес, сонымен қатар біздің елімізге қатысты қоғамның мәселелерін бейнелейтін көптеген әндер бар. Осы әндердің негізінде оқушылардың назарын қазіргі проблемаларға аударуға және оларды талқылауға болады. Тұрмыс ерекшеліктері, тамақ, киім-кешек әдеттері, өмір салтының ерекшеліктері әндерде ашылады.

Екінші тіл сабақтарында ән материалдарын қолдану қазақ(Т2) және орыс (Я2) тілдерін оқуға деген уәждемені арттыруға көмектеседі, сондай-ақ әлеуметтік-мәдени білімді жинақтаудың, яғни әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудың тиімді құралы болады.

Ұлттық аймақтық компонент (ҰАК) екінші тілді оқыту сабақтарында әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру құралы ретінде

Екінші тілді оқыту кезінде аймақтық компонентті пайдалану педагогикалық үдерістің тиімділігін арттырады, аймақтың дәстүрі мен мәдениетіне байланысты мазмұнды енгізу мүмкіндігін қарастырады, өлкетану материалдарын бейімдеу және бағдарламаларды әзірлеуді, шығармашылық тәсілдерді қолдануды талап етеді.

Аймақтық компонентті енгізу балалардың табиғатқа, туған қаласына, ауылына деген қызығушылығы мен сүйіспеншілігін, туған өлкесінде өмір сүруге және жұмыс істеуге ұмтылысын тәрбиелеуге көмектеседі. Егер бала өз өңірінің дәстүрі, әдет-ғұрпы, тарихы мен тұрмысы туралы білімдерге ие болса, оған туған мәдениетін басқа тілде таныстыру оңай.

Екінші тіл сабағында әр түрлі облыстардан (тарих, география, әдебиет, өнер) өлкетану ақпараттарын беруге болады, бұл оқушыларға біздің облыстың қазіргі өмірі мен тарихының тұтас бейнесін жасауға мүмкіндік береді.

Өлкетану материалдары тақырыптарының азаматтық бағыты айқын, оқылатын тіл елдерінің мәдениеті арқылы оқушылардың туған өлкесінің менталитеті мен мәдениеті туралы түсініктерін қалыптастыруға ықпал етеді. Оқылатын тіл елдерінің мәдениетімен танысу бұрын орын алған білімдері мен түсініктерін өз елі туралы, өз өлкесі туралы, өз қаласы туралы, өзі туралы жаңадан алған білімдерімен салыстыру арқылы жүргізіледі.

Елтану материалдарын екінші тілді оқыту кезінде сөйлеу қызметінің барлық түрлерін оқытуда сәтті пайдалануға болады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруға әр түрлі оқу, жазу, тыңдалым ұйымдастыруда елтанушылық материалдарды қолдану ықпал етеді.

Екінші тілді оқыту барысында мынадай жұмыс түрлерін қолдануға болады:

- сипаттамалар мен шақыру хаттарын жазу;
- диалогтік сұраулар құру;
- жарнамалық хабарландырулар, проспектілер, буклеттер;
- талқылаулар;
- эссе жазу.

Туған мәдениетті түсіну тұлғаның қалыптасуы, балалардың мәдени дамуындағы дүниетанымды қалыптастыру, олардың ой-өрісін кеңейту процесінде өте маңызды, сондай-ақ отансүйгіштікке тәрбиелеуге ықпал етеді, балаларға өңірді мекендейтін халықтардың тарихын, тұрмысын, отбасылық дәстүрлерін, дәстүрлерін зерделеуге қызығушылықты қолдауға көмектеседі, адамсүйгіштікке және төзімділікке үйретеді, бұл біздің қоғам дамуының осы кезеңінде маңызды.

Айтылымды оқытудағы жағдайдың рөлі

Айтылу оның өту шарттарынан ажыратылмайды, яғни Е. И. Пасов жағдайды әлеуметтік байланыс деп атайды. Г.В. Рогова сөйлеу мотиві жағдайдағы «ұяларды» айтады.

Ситуация - бұл коммуникация актісі жүзеге асырылатын және оның сөйлеу қажеттілігінен тудыратын жағдайлар немесе мән-жайлардың жиынтығы

Бұл шарттар немесе жағдайлар мынадай:

- Қарым-қатынастың мақсаты мен себептері;
- Қарым - қатынасқа қатысушылардың тән ерекшеліктері (әлеуметтік мәртебесі, жасы, ой-өрісі, сөйлеу біліктерінің даму деңгейі, қарым-қатынастағы рөлі және т. б.);
- Қарым-қатынас орны, уақыты, жағдайы;
- Қарым-қатынас қатысушыларының сезімдері, эмоциялары;
- Тақырыбы, қарым-қатынас пәні.

Қысқаша айтқанда, жағдайдың компоненттері мынадай сұрақтарға жауап бере алады: кім? Қандай мақсатпен? Қайда? Қашан? Қалай? Не туралы қарым-қатынасты жүзеге асырады?

Оқу процесінде жағдай келесідей болуы мүмкін:

- нақты (табиғи);
- шартты (оқыту);
- қиял (тіпті фантастикалық, ертегідей);
- Нақты (рөлдерді нақты бекіту, оқушылардың сөзі осы жағдайдың тікелей көрінісі болып табылады);
- Абстрактілі (проблемалық) (оқушылар идея туралы өз көзқарасын айтады, оны теріске шығарады, келіседі, мысалы: "Компьютер мұғалімді толығымен ауыстырады»);
- Стандартты-қайталанатын шындық сәттерін көрсетеді;
- Стандартты емес-стандартты, мысалы, «Сабак жүріп жатыр, оқушылар жазады ... кенеттен...»).

Оқушының сөзін тудыратын оқу жағдайын жасау үшін мұғалім өзінің

құрылымын жақсы сезінуі тиіс. Жағдай, ең алдымен, нақты орын мен әрекет ету уақытын болжайтын, сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлық *жүзеге асырылатын нақты кесіндіні* қамтиды, мысалы: «Дәрігердің кабинетінде», «Дүкенде», «Театрда», «Аялдамада». Шындықтың кесіндісі ауызша немесе көрнекі құралдардың көмегімен бейнеленуі мүмкін.

Бұдан әрі, жағдай сөйлеушілердің сөйлеу ниеттеріне әсер ететін, өзіне тән қасиеттерімен, сипаттамаларымен және белгілі бір қарым – қатынастарымен әрекет ететін әңгімелесуші адамдарды қамтиды.

Жағдайлар *статикалық* немесе *динамикалық* сипатта болуы мүмкін. Динамикалық сипат кезінде жағдайдың компоненттеріндегі өзгерістер болады, мысалы, әрекет етуші адамдар мен олардың өзара қарым-қатынастары орын алады.

Оқушылар жағдайды «өзіңіз арқылы» өткізіп, оған жеке сипат беріп, жіберуі өте маңызды. Екінші тілді оқыту тәжірибесі көрсеткендей, тұлғалық бағдар оны меңгеру тиімділігін арттырады, себебі бұл жағдайда интеллектпен қатар эмоциялар да қосылады. Оқушылардың уақыт немесе үнемі алатын рөлі жеке маңызды жағдай.

Оқу процесі оқушыларды қарым-қатынастың барлық мүмкін болатын нақты жағдайлары арқылы өткізе алмайды, сондықтан сөйлеу іс жүзінде қарым-қатынасты модельдейтін және имитациялайтын оқу жағдайларында қалыптасуы тиіс.

Оқу жағдайы оқушылардың тілдік қарым-қатынас қажеттілігін қамтамасыз етуге арналған және жағдай компоненттерінің сипаттамасында нақты нақтылануымен, вербалды ынтаның болуымен, бірнеше рет ойнату мүмкіндігімен, тіректердің болуымен ерекшеленеді.

Жағдайды қамтамасыз ету үшін тілдік материал екі тіл деңгейін бөлу маңызды болып табылады: дайындалған және дайындалмаған.

Дайындалған сөйлеу деңгейі мұғалім тарапынан немесе оқушының өзі тарапынан оны тілдік материалмен алдын ала қамтамасыз етуді көздейді (өзін-өзі қамтамасыз ету). Бұл ретте дайындыққа уақыт бөлінеді. Қазіргі нақты сәтте *дайындалмаған сөз* кез келген уақытта дайындықсыз және сырттан тіреусіз жүзеге асырылады (тірек түрлері туралы сөз төменде болады).

Мұндай тіректер оқушының иелігінде бар және жағдайдан келе жатқан ынталандырумен алынады деп болжануда. Дайындықсыз сөйлеу барлық дерлік оқыту үдерісімен дайындалатыны түсінікті; бұл ретте дайындалып сөйлеу оған дайындық ретінде әрекет етеді.

Оқушылардың сөйлеу барысында көрсеткен тәуелсіздігі мен шығармашылық деңгейіне байланысты сөйлеу деңгейлерін келесідей анықтауға болады:

Репродуктивті - оқушылардың тілдік құралдарды таңдауда да, анықтауда да шығармашылық пен дербестікті білдірмейді, мәлімдеменің мазмұны, әдетте, оқу жағдайына байланысты сырттан белгіленеді.

Репродуктивті және продуктивті - вариацияда көрінетін тәуелсіздік пен шығармашылықтың кейбір элементтерін қамтиды, тілдік материалды, оны жана жағдайда, айтылымның реттілігі мен құрамын өзгерте отырып қолдану.

Продуктивті - лингвистикалық құралдарды іріктеудің және сөйлем құрудың тәуелсіздігімен, сонымен қатар шығармашылықпен сипатталады, оның дизайнындағы көзқарас, баяндамашы не болып жатқанын бағалаудың болуы. Мұндай әңгіме өрбіген жағдайда, мүмкіндігінше табиғилыққа ұмтылады.

Мұғалімнің жағдайды сипаттауда қатысу дәрежесі оқу кезеңінен анықталады. Жағдайдың бастапқы кезеңінде, әдетте, мұғалім жасайды (*толығымен басқарылатын* жағдайлар), ол иллюстрациялық көрнекілік пен тақырыпқа сүйене отырып, коммуникативтік міндет пен тілдік материалды анықтайды.

Алдыңғы қатарлы кезеңдерде мұғалімнің ішінара басқаратын және рөлдік ойындарда, пікірталастарда, пікірталастарда, пікірталастарда өздігінен пікір білдіру барысында туындайтын бос жағдайлар орын алады. Бірінші жағдайда мұғалім тақырыпты, уақытты және орынды қояды, оқушылар өз бетінше бұрын меңгерген материалды, соның ішінде сөйлеу, этикеттік және сөйлеу формулаларын пайдалануы тиіс. Еркін жағдайларда қарым-қатынас жағдайын (жағдайдың құрамдас бөліктерін), мінез-құлық стратегиясы мен сөз сөйлеуді тілдік толықтыру оқушыларға беріледі, мұғалім сөйлеудің әдептілігіне назар аудара отырып, болып жатқан жағдайды бақылайды.

Екінші тілді оқыту процесін ұйымдастыруға қойылатын заманауи талаптар мұғалім *проблемалық жағдайларға* үлкен мән беріп, оларды әдейі және жүйелі түрде жасауды болжайды. Белгілі болғандай, проблемалық жағдай білдіреді жай-күйі, интеллектуалдық қиындықтар, онда адам бастан қажеттілік шығу туындаған қиындықтар, рұқсат етілсін, оның. Мұндай жағдайды сабақтарда шешу үшін оған оқушыларға қарама-қарсы көзқарасты айтуға, дауласуға, сендіруге мүмкіндік беретін неғұрлым көп проблемалық мәселелерді енгізу қажет. Мәселелерді шешуге белсенді қатысу тілмен айналысуға деген қызығушылықты арттырады, ал өз бетінше табылған шешімнің қанағаттануы оқушылардың ақыл-ой қызметін дамытатын күшті уәждеуші фактор болып табылады.

Сөйлеуді оқытуда жағдаяттылықты қамтамасыз ету кезінде *оқу үдерісін ұйымдастырудың* ерекшеліктеріне назар аудару қажет. Қазіргі заманғы әдістемеде фронтальды жұмыстың орнына сабақта оқытудың әлеуметтік интерактивті түрлері белсенді түрде келеді. Жұптық, топтық немесе ұжымдық тапсырмаларды орындай отырып, оқушылар өз назарын тілдік емес, мазмұнға аударады. Бұл ретте бірлескен қызметтің мақсаты – жаңа ақпаратты білу және оны тіркеу/бағалау, сұхбат алу, проблемалық тапсырмаларды бірлесіп талқылау, әртүрлі көзқарастарды салыстыру, пікірталасқа, коммуникативтік ойынға қатысу, бірдеңе бірдеңе істеу (жоба, саяхат жоспары және т.б.). Интерактивті тапсырмаларды орындау барысында білім алушылар сөйлеу әрекетінің пассивті орындаушылары емес, шығармашылық пен дербестік танытады. Осының барлығы оқушылардың тұлғалық дамуына, олардың басқалармен өзара іс-қимыл жасауына қуатты ынталандыру болып табылады.

Интенция-білім алушылардың коммуникативтік ниеті

Интенциясыз қарым-қатынас жасау мүмкін бе? Бұрын дәстүрлі сабақ аясында біз оқушыларды коммуникативтік ниетсіз сөйлеуге мәжбүрледік, білім алушылар сөздерді жаттап, оларды аудардық, сөздіктеріне жазып алдық. Және бұл не? Біз талап етуге көшкеннен кейін оқушы сөйлеуге көшті, өйткені ол біздің ойды сөзімізбен білдірді.

Ал өз ойлары пайда болу үшін оны оқушының қандай да бір сөйлеу әрекетін жасауға *ниеті пайда болған* жағдайда қою керек. Сонда бұл оның ойы болады және ол оларды өз сөздеріне келтіре алады. Ал біздің міндетіміз - оған көмектесу, қандай форманы қолдану, қандай ұсыныстарды пайдалану.

Интенция - бұл сөйлеудің бастапқы негізі: бір жағынан – пікірге алғышарттар, екінші жағынан-бұл пікір құрылатын база. Демек, оқытудың барлық кезеңдерінде интенция жетекші орын алады және үнемі мұғалімнің назарында болады.

Мәтінде, сөйлеу жағдайында оны сұрақтардың көмегімен анықтау оңай және терминді пайдалану қажет емес. Мысалы: - біз не үшін комплименттерді айтамыз? (Алайда бұл жағымды.) Мұндай сұрақтардың міндеті-интенцияны табу, көру, өйткені егер интенция түсінікті болса, сөйлеу әрекеті қандай болуы керек екендігі түсінікті болады. Интенциялар лексикалық материалда жүзеге асырылады, кеңейтілді және олардың грамматикалық рәсімделуі. Бұл интенция:

- қалай мақтауға болады
- қайдан, қайдан, қайдан, қалай айту керек
- қашан, қанша, қалай айту керек
- менің жасағанымды қалай айтуға болады.
- сұрақ қою әдісі,
- салыстыру және бағалау әдісі,
- қалай кеңес беру керек,
- әңгімелесушіні қалай сендіруге болады,
- сөйлесуді қалай жүргізу керек.

Эффективность использования интенции заключается в том, что:

✓ педагогу обязательно перед работой необходимо выяснить коммуникативное намерение:

- это может быть вопрос (*Для чего ты будешь говорить?*)

- указание (*Задай вопрос так, чтобы тактично напомнить собеседнику о его обещании*)

Ниетті қолданудың тиімділігі мынада:

✓ мұғалімнің жұмыс алдында коммуникативті ниетін нақтылауы қажет:

- бұл сұрақ болуы мүмкін (*Сіз неге сөйлейсіз?*)

- нұсқау (*сұхбаттасушыға өз уәдесін ұқыпты еске түсіру үшін сұрақ қойыңыз*)

- кеңес (*басқалардың іс-әрекеттерін жақсы бағала*) яғни, кез келген форма, бірақ міндетті түрде: алдымен интенция, содан кейін сөйлеу жұмысы.

- білім алушылардың өз бетінше мәтінге де, иллюстрацияларға да, жағдайларға да сұрақтар қоюы.

Интенция әр түрлі жағдайларда жүзеге асырылады. Жаттығулармен

жұмыс істеу кезінде оқушылардың назарын әртүрлі тілдік мінез-құлықтың негізінде көркем мәтін немесе дайындалмаған балалар диалогы болсын, бір ниетке жататынына көңіл аударыңыздар. Және бұл не? Біз талап етуге көшкеннен кейін оқушы сөйлеуге көшті, өйткені ол біздің ойымызды біздің сөзімізбен білдірді. Ал өз ойлары пайда болу үшін оны оқушының қандай да бір сөйлеу әрекетін жасауға ниеті пайда болған жағдайда қою керек. Сонда бұл оның ойы болады және ол оларды өз сөздеріне келтіре алады. Ал біздің міндетіміз-оған көмектесу, қандай форманы қолдану, қандай ұсыныстарды пайдалану. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру білім алушы тұлғасының белгілі бір сапаларын қалыптастыруды көздейді, ол туралы біз жоғарыда айтылған (бірінші бөлімді қарау - әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру). Осы контексте заманауи педагогтың міндеттері:

Қол жетімді ақпаратты толық пайдалану арқылы оқыту сапасын жақсарту.

1) Әр түрлі қызмет түрлерін (оқу, тәрбие, ғылыми-зерттеу, ұйымдастырушылық) жаңа ақпараттық технологияларды қолдануға негізделген бірыңғай әдістеме аясында біріктіру.

2) екінші тілді үйренуге деген ынтаны арттыру. Оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту.

3) студенттерде дүниетанымды, құндылықты, мәдени өмірді оларды нақты өмірде қолдану үшін қалыптастыру;

4) Пәннің білім беру стандартына қатысты студенттердің шығармашылық белсенділігі тәжірибесін дамыту.

- Қазіргі дидактикалық және педагогикалық жағдайда оқыту мазмұнының негізгі әлеуметтік-мәдени компоненті - оқу мәтіні. Оқу мәтіні ретінде:

- тақырыптық, аймақтық, көркем мәтіндер,
- диалогтар мен поллогтар,
- өлеңдер,
- әндер,
- хаттар
- сұхбат.

Мұғалімдердің іс-әрекетіндегі коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда мотивацияны қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Мотивтерді қалыптастыру, ең алдымен, оқуға деген ішкі уәждердің пайда болуына, олардың өзін-өзі тануына жағдай жасау. Мотивацияны қалыптастыруда алынған ақпараттың жаңалығы, студенттерді ізденіске, шығармашылық белсенділікке тарту ерекше рөл атқарады. Бұған стандартты емес жұмыс формалары мен әдістері ықпал етеді:

Рөлдік және іскери ойындар:

➤ Информатика, тарих, әдебиет, биология, физика сабақтарымен біріктірілген екінші тілдік сабақтар;

➤ Сабақтар-байқаулар, сабақтар-семинарлар, сабақтар-экскурсиялар, білімге арналған сабақтар-шолулар, видео сабақтар, компьютерлік технологияны қолдана отырып өткізілетін сабақтар.

Айта кету керек: дағдылар тек қажетті құралдарды қолдана отырып, белгілі бір жағдайларда, басқаша айтқанда, белгілі бір ортада қалыптасады.

Соңғы кезде «түпнұсқа» деген сөз өте танымал болды. Көптеген дереккөздерді талдай отырып, біз «түпнұсқа мәтін» ұғымы методологияда жақында пайда болғанын және «ана тілінің сөйлеу әрекетінің нақты өнімі болып табылатын және оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделмейтін, ауызша және жазбаша мәтін» ретінде сипатталатындығын білдік [25].

Кричевская К.С. келесідей анықтама береді: «Нақты мәтін арнайы өңделмеген мәтінге жатады. Мұндай мәтін табиғи тілдің қолданылуын көрсетеді» [32], ағылшын тілінен аударғанда «шынайы» деген сөз «табиғи» дегенді білдіреді. Аутентикалық мәтіндік материалдарға біз публицистикалық дереккөздерді, халықаралық журналистердің елтану очерктерін, жазушылардың жол жазбаларын, түрлі елдер туралы телевизиялық хабарларды, көркем әдебиетті, арнайы және оқу әдебиетін, жарнаманы, жеке хаттарды, сұхбаттарды, ертегілерді, аспаздық рецептілерді және т. б. жатқызамыз [Носович 1997].

Жалпы, бұрын оқу мақсаттарына емес, тіл тасымалдаушылардың шынайы қарым-қатынасына арналған мәтіндер аутентикалық деп саналды. Осылайша, аутентикалық мәтін - бұл мәдениеттің болмысы: дәстүрлер, әдет-ғұрып, ауызша халық шығармашылығы туралы мәліметтерден тұратын мәтін. Екінші тілді оқытудағы әлеуметтік-мәдени аспект ұлттық ойлаудың, өмір салты мен дәстүрлердің, қоғамдық және тілдік мінез-құлықтың және жалпы менталитеттің ерекшеліктерін көрсететін тентүпнұсқалы мәтіндерді оқытудың әртүрлі кезеңдерінде кеңінен қолдану есебінен іске асырылуы мүмкін. Бірақ аутентикалық мәтіндер білім алушылар үшін, әсіресе бастапқы кезеңде күрделі болуы мүмкін болғандықтан, қазіргі заманғы ОӘК авторлары оқу мәтіндерін өз бетінше құрастырады немесе аутентикалық мәтінді бейімдейді. Шын мәнінде, мұндай мәтіндерді оқулықтарға енгізу керек, өйткені біріншіден, олар білім алушылардың жаңа материалды оқуға деген уәждемесін айтарлықтай арттыруға қабілетті. Екіншіден, мұндай мәтіндер тіл тасымалдаушылармен қарым-қатынас жасауға дайындалады, өйткені оларда табиғи тілдік пайдалану көрініс табады. Оқу қабілетіне келетін болсақ, аутентикалық мәтіндер тілдік болжамның дамуына жағымды әсер етеді, сондай-ақ оқылған негізгі мазмұнды түсіну үшін оқу дағдысын қалыптастырады. Сонымен қатар, аутентикалық мәтіндер ұлттық-танбаланған лексикаға толы, бұл білім алушыларға өз білімін бекітуге, шындықты түсінуге және табуға және жаңа сөздерді үйренуге мүмкіндік береді [24.].

Лингвоелтанушылық мазмұнның мәтіндерін оқуға үйрету белгілі бір жаңалыққа ие, өйткені бұл мәтіндерде оқытылатын тіл елінің болмысы әрдайым кездеседі. Жасы, тақырыбы мен проблематикасын ескере отырып, оқушыларға әр түрлі стильдегі түпнұсқалық мәтіндер ұсынылады: публицистикалық, ғылыми-танымал, филологиялық, көркем.

Мәтінмен жұмыс істегенде үш негізгі кезең бөлінеді:

- мәтінге дейін;
- мәтін;

- мәтіннен кейінгі.

Мәтіннің антиципациясы кезеңінде әдістер неғұрлым тиімді болып саналады:

1) тақырып бойынша мазмұнын болжау;

2) дәлелді сұрақтар;

3) рұқсаттамаларды толтыру,

4) ми шабуылы (шығармашылық белсенділікті ынталандыруға негізделген мәселені шешудің жедел әдісі, онда пікірталасқа қатысушылар мүмкіндігінше көптеген шешімдерді білдіруге шақырылады, олардың ішінде ең фантастикалық, содан кейін практикада қолдануға болатын ең сәтті шешімдер көрсетілген идеялардың жалпы санынан таңдалады).

Мәтін сатысында:

1) ноталармен оқу;

2) мәтіндегі оқиғалардың реттілігін көрсететін диаграммаларды толтыру;

3) абзацтарды дұрыс ретпен орналастыру;

4) идеялар қоржынын толтыру.

Мәтіннен кейінгі кезеңнің нәтижелі тапсырмалары болып білім алушылар негізгі идеяны, ойды, ақпаратты бөліп көрсетуге; оқиғалар мен құбылыстардың себеп - салдарлық байланысын анықтауға; ақпараттың маңыздылығын, жаңалығын, шынайылығын және т. б. бағалауға тиісті тапсырмалар саналады.

Бейнематериал-тілді оқытудың тиімді құралы

Қазіргі педагогикалық ғылым сондай-ақ бейнематериалды тілді оқытудың және коммуникативтік құзыреттілікті дамытудың тиімді құралы ретінде қарастырады.

Бейне материал - бұл дыбыс және жарық техникалық құрылғының көмегімен көрсетілетін және адамның сенсорлық жүйесінің көру және есту арнасы бойынша бір мезгілде сөйлеу ақпаратын бағыттайтын көмекші оқу құралы. Бейнематериалдың көмегімен оқыту оқытудың негізгі дидактикалық принциптерінің бірі – көрнекілік принципіне негізделеді.

Ауызша немесе жазбаша нысанда ұсынылған материалдың сол санын есте сақтаудан гөрі көру, есту және бұлшық ет-қимыл көрнекілігі комбинациясының арқасында оқу материалын есте сақтау жақсы және жылдам жүреді, [35].

Практикалық тәжірибе көрсеткендей, бейнематериалдарды пайдалану оқушылардың сөйлеу қызметін дамытудың тиімді құралы болып табылады, бір мезгілде бірнеше міндеттерді шешуге мүмкіндік бере отырып, бұл оқытуда кешенді тәсіл принципіне сәйкес келеді. Білім алушылар елдің өмірі, мәдениеті, дәстүрі, оқытылатын тілі туралы көрнекі көрініс алады. Видеожазбаларды пайдалану білім алушылардың сөйлеуін дараландыруға және мотивациясын дамытуға ықпал етеді. Бейнефильмнің әсер етуі мен эмоциялық әсерінің ауысуы есебінен оқушылардың көргендерге жеке көзқарасы қалыптасады.

Бейнематериалдарды іріктеу кезінде мынадай ережелерді басшылыққа

алу қажет:

- білім алушылардың мүдделері;
- лингвострантанушылық ақпараттың маңыздылығы;
- материалдың заманауи және өзектілігі;
- бейнефильмнің тәрбиелік және елтану құндылығы.

Ғалымдармен білім алушыларға бейнефильмдердің әсер етуінің психологиялық ерекшеліктері оқу үдерісін қарқындатуға ықпал ететіні және оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін қолайлы жағдай жасайтындығы дәлелденді. Бұл міндетті ойдағыдай жүзеге асыру тек бейнефильмдерді жүйелі түрде көрсету және әдістемелік дұрыс ұйымдастырылған көрсету кезінде ғана мүмкін болады.

Өз жұмысында мұғалімдерге келесі бейне өнімдерінің түрлерін қолдануға болады:

- учебные видео курсы;
- көркем және деректі фильмдер;
- мультипликациялық фильмдер;
- әлем қалалары, көрнекті орындары мен мұражайларына экскурсиялар;
- музыкалық бейне клиптер.

Мақал - мәтелдер түрінде ұсынылған Фольклор да әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың қызықты әрі пәрменді тәсілі болып табылады. Осы қысқа сөздердің көмегімен білім алушы фразеологиялық бірліктерді біле алады, олардың мағынасы тек тіл тасымалдаушыға ғана түсінікті, оларды ойлап тапқан халықтың өмірі мен тұрмысының ерекшеліктерін көре алады, өйткені мақал-мәтелдерде тарихшылар мен архаизмдер, яғни мәдениет пен тарихтың дамуының сол кезеңінің шынайылығы болуы мүмкін, өз мәдениетін зерттелетін тілдің мәдениетімен салыстырмалы талдау жасай алады. Белгілі болғандай, көптеген мақал-мәтелдер басқа тілдердегі өз баламаларын табады, олардың мағынасы осы елдің халқына түсінікті басқа сөзбен айтылған. Әрине, халық даналығы халықаралық, бірақ ойды әртүрлі тілдер арқылы жеткізуге болады.

Фразеологиялық бірліктерді, идиомаларды, жұмбақтарды, мақал-мәтелдерді т.б. оқу және жаттау оқушыларға үлкен мотивация жасайды. Осы материалмен жұмысты ұйымдастырудың формалары кез-келген жастағы оқушыны қызықтыратындай әр түрлі болуы мүмкін: театр пьесалары мен рөлдік ойындар, пікірталастар мен дебаттар, диалогтар мен «ия немесе қарсы» эссе. Сонымен қатар, оқытылатын тіл елінің фольклорын білу шетелдіктермен қарым-қатынасты жеңілдетеді және тілді одан әрі үйренуге негіз жасайды [30. – 239с.].

Соңғы уақытта «аутентикалық» сөзі өте танымал болды.. Көптеген дереккөздерді талдай отырып, біз «аутентикалық мәтін» ұғымы әдістемеді жақында пайда болғанын және «ауызша және жазбаша мәтін» деп сипатталатынын анықтадық, тіл тасымалдаушылардың сөйлеу қызметінің нақты өнімі болып табылатын және олардың тілді меңгеру деңгейін ескере отырып, білім алушылардың мұқтажы үшін бейімделмеген» [32]. Ағылшын тілінен аударғанда «аутентикалық» «табиғи» дегенді білдіреді.

Аутентикалы мәтіндік материалдарға біз публицистикалық дереккөздерді, халықаралық журналистердің елтану очерктерін, жазушылардың жол жазбаларын, түрлі елдер туралы телевизиялық хабарларды, көркем әдебиетті, арнайы және оқу әдебиетін, жарнаманы, жеке хаттарды, сұхбаттарды, ертегілерді, аспаздық рецептілерді және т. б. жатқызамыз. [Носович 1997]

Жалпы, бұрын оқу мақсаттарына емес, тіл тасымалдаушылардың шынайы қарым-қатынасына арналған мәтіндер аутентикалық деп саналды. Осылайша, аутентикалық мәтін-бұл мәдениеттің болмысы: дәстүрлер, әдет-ғұрып, ауызша халық шығармашылығы туралы мәліметтерден тұратын мәтін. Екінші тілді оқытудағы әлеуметтік-мәдени аспект ұлттық ойлаудың, өмір салты мен дәстүрлердің, қоғамдық және тілдік мінез-құлықтың және жалпы менталитеттің ерекшеліктерін көрсететін теңтүпнұсқалы мәтіндерді оқытудың әртүрлі кезеңдерінде кеңінен қолдану есебінен іске асырылуы мүмкін. Бірақ дәлме-дәл мәтіндер білім алушылар үшін, әсіресе бастапқы кезеңде күрделі болуы мүмкін болғандықтан, қазіргі заманғы ОӘК авторлары оқу мәтіндерін өз бетінше құрастырады немесе дәлме-дәл мәтінді бейімдейді. Шын мәнінде, мұндай мәтіндерді оқулықтарға енгізу керек, өйткені біріншіден, олар білім алушылардың жаңа материалды оқуға деген уәждемесін айтарлықтай арттыруға қабілетті. Екіншіден, мұндай мәтіндер тіл тасымалдаушылармен қарым-қатынас жасауға дайындалады, өйткені оларда табиғи тілдік пайдалану көрініс табады. Оқу қабілетіне келетін болсақ, дәлме-дәл мәтіндер тілдік болжамның дамуына жағымды әсер етеді, сондай-ақ оқылған негізгі мазмұнды түсіну үшін оқу дағдысын қалыптастырады. Сонымен қатар, дәлме-дәл мәтіндер ұлттық-таңбаланған лексикаға толы, бұл білім алушыларға өз білімін бекітуге, шындықты түсінуге және табуға және жаңа сөздерді үйренуге мүмкіндік береді [24].

Лингвоелтанушылық мазмұндағы мәтіндерді оқуға үйрету

Лингвоелтанушылық мазмұнның мәтіндерін оқуға үйрету белгілі бір жаңалыққа ие, өйткені бұл мәтіндерде оқытылатын тіл елінің болмысы әрдайым кездеседі. Жасы, тақырыбы мен проблематикасын ескере отырып, оқушыларға әр түрлі стильдегі түпнұсқалық мәтіндер ұсынылады: публицистикалық, ғылыми-танымал, филологиялық, көркем.

Мәтінмен жұмыс істегенде үш негізгі кезең бөлінеді:

- мәтінге дейін;
- мәтіндік;
- мәтіннен кейін.

Мәтіннің антиципациясы кезеңінде мынадай тәсілдер неғұрлым тиімді болып саналады: 1) тақырып бойынша мазмұнның болжауы;

2) дәлелді сұрақтар;

3) рұқсаттамаларды толтыру,

4) ми шабуылы (талқылауға қатысушыларға барынша көп шешім нұсқаларын, оның ішінде ең фантастикалық, содан кейін айтылған идеялардың жалпы санынан тәжірибеде қолданылуы мүмкін неғұрлым табысты шешім

қабылдауды ұсынатын шығармашылық белсенділікті ынталандыру негізінде проблеманы шешудің жедел әдісі.

Мәтіндік кезеңде:

- 1) белгімен оқу;
- 2) мәтіндегі оқиғалардың кезектілігін ашатын диаграммаларды толтыру;
- 3) абзацтардың дұрыс ретпен орналасуы;
- 4) идеялар қоржынын толтыру.

Мәтіннен кейінгі кезеңнің нәтижелі тапсырмалары болып білім алушылар негізгі идеяны, ойды, ақпаратты бөліп көрсетуге; оқиғалар мен құбылыстардың себеп - салдарлық байланысын анықтауға; ақпараттың маңыздылығын, жаңалығын, шынайылығын және т. б. бағалауға тиісті тапсырмалар саналады.

Газеттік мәтін, бұл жағдайда, білім алушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді құралдарының бірі ретінде қарастырылады. Ол семантика, синтаксис және құрылым деңгейлерінде көрініс тапқан ұлттық-мәдени ерекшелікке ие. Вербалды хабарламаның әсері ассоциативті байланыстардың кең спектріне ие иллюстрациялық-графикалық құралдармен күшейтіледі.

Аймақтық газеттер авторлық эмоциялардың ақпараттылығын, тепе-теңдігін, құрылымдық-композициялық айқындылығын, орташа иллюстрациялауды, идеологиялық модалдығын ерекшеленеді. Газеттің тілі-тіл тұрмысының жалпы түрлерінің бірі. Газет жаңа заманауи лексиканың, клише, фразеологизмдердің, идиомның арық емес көзі болып табылады, тілдің даму динамикасын, жаңа тілдік формаларды көрсетеді, сондай-ақ қазіргі шет тілі стилінің байлығын көрсетеді.

Газеттік материал негізінде оқыту келесі мақсаттарға ие:

- 1) Әр түрлі оқу түрлерін (оқу, таныстыру, қарау, іздеу) жүзеге асыра отырып, түпнұсқада (яғни дәлме-дәл) мақалаларды оқуды үйрету);
- 2) қоғамдық-саяси тақырыптар мен мәселелерді талқылауға үйрету;
- 3) оқылған адамға өз көзқарасын айтуды үйрету;
- 4) есту-сөйлеу, лексикалық, грамматикалық дағдыларды жетілдіру;
- 5) пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру, студенттердің жалпы мәдениеті мен білім деңгейін арттыру, олардың ой-өрісін кеңейту.

Дұрыс қойылған оқу (бірінші кезекте газет мәтіндері) білім алушылардың екінші тілге қызығушылығын ынталандырады және сөйлеу дағдыларын дамытуға және әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Оқытудың жоғарғы сыныптарында білім алушы газетті басқа тілде оқып қана қоймай, одан қызықтыратын ақпаратты алып қана қоймай, мазмұнын бере білуі, оқылғанға баға бере білуі, ол туралы өз пікірін білдіре білуі тиіс.

Газетпен жұмыс жасаудың бастапқы кезеңінде мұғалім оқушыларға оқу және талқылау үшін қолайлы мақалаларды өзі анықтайды. Мұндай мақалалар көлемі жағынан тым үлкен болмауы тиіс (газет бағанасының 18-20 жолы); лексикалық құрамы мен тақырыбы бойынша түсіну үшін қолжетімді; мазмұны жағынан қызықты; тақырыбы бойынша өзекті, қоғамдық-саяси немесе ғылыми ақпаратпен қаныққан; тәрбиелік мәні бар болуы тиіс.

Газетпен жұмыстың озық сатысында білім алушыларға белгілі бір

тақырып бойынша өздерін қызықтыратын мәтіндерді таңдауға болады. Бірақ бұл жұмысты басқару қажет. Газетамен жұмыс дайындалған тіл деңгейінде жүргізілетінін атап өткен жөн.

Мұғалімнің міндеті:

- а) оқушылардың тілдік қарым-қатынасын қамтамасыз ету;
- б) коммуникацияны дайын емес сөйлеу деңгейіне шығару [36].

Публицистикалық мәтінмен жұмыс - коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру тәсілдерінің бірі

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үшін өте құнды материал-түпнұсқалық материалдың түрі ретінде публицистикалық мәтін болып табылады.

Дәстүрлі түрде баспасөз тілін үйрену газет мақалаларын оқу деңгейінде лексиканы меңгеру және мазмұнын талқылау арқылы түсінуді бақылау жүргізіледі,

Алайда, оқушылар публицистикалық стильге тән мәтіндерді барабар түсіну үшін қажетті тілдік және жанрлық ерекшеліктер туралы түсінік алмайды, себебі баспасөз тілі функционалдық стилистика тұрғысынан қаралмайды және оның әлеуметтік-мәдени компонентін әрдайым ескермейді. Екінші тілді іс жүзінде меңгерудің қазіргі түсінігі, ең алдымен, осы қоғамдастықта қабылданған мінез-құлық нормаларына және сөйлеу этикетіне сәйкес, нақты жағдайларда тілдік қарым-қатынасты жүзеге асыру білімімен байланысты.

Тілдік қарым-қатынастың табысты болуы көп жағдайда қарым-қатынастың міндеттеріне сәйкес бір-біріне ықпал ету және осыған сәйкес сөйлеу пікірлерін қолдану қабілетіне байланысты.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті оқыту дәлме - дәл мәтіндер деп аталатын негізде жүргізілуі тиіс, өйткені мәтін-бұл коммуникация құралы, ақпаратты сақтау және беру тәсілі, мәдениеттің тіршілік ету нысаны, сондай-ақ белгілі бір ұлттық мәдениеттің, дәстүрлердің бейнеленуі. Мәтінде оқытылатын тіл елінің лингвомәдени болмысының барлық маңызды құрамдас бөліктері көрсетілген.

Екінші тіл сабақтарында оқушыларды қоғамда болып жатқан мәдениетпен, үдерістермен, менталитет пен оциум өмірінің ерекшеліктерімен таныстыруға мүмкіндік беретін дәлме-дәл мәтіндік материалдармен (газеттермен) жүйелі жұмыс жүргізу қажет. Газет мақалалары қоғамның ағымдағы мәселелерін, оларды шешу жолдарын талқылауға, басқа социумдардың даму үрдістерін өзінің социумындағы ұқсас үрдістермен салыстыруға мүмкіндік береді. Баспасөз материалдарын оқу оқылатын тілдің шынайылығын, мәдениетін, өмір салтын талап етіп қана қоймай, осы білімнің құнды көзіне айналады.

Газет жаңа заманауи лексиканың, клише, фразеологизмдердің, идиомның арық емес көзі болып табылады, тілдің даму динамикасын, жаңа тілдік формаларды көрсетеді, сондай-ақ қазіргі шет тілі стилінің байлығын көрсетеді.

Газеттік материал негізінде оқуға үйрету келесі мақсаттарға ие:

- 1) Әр түрлі оқу түрлерін жүзеге асыра отырып, түпнұсқада (яғни дәлмедәл) мақалаларды оқуды үйрету (оқу, таныстыру, қарау, іздеу);
- 2) қоғамдық-саяси тақырыптар мен мәселелерді талқылауға үйрету;
- 3) оқылған адамға өз көзқарасын білдіруге үйрету;
- 4) есту-сөйлеу, лексикалық, грамматикалық дағдыларды жетілдіру;
- 5) пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру, студенттердің жалпы мәдениеті мен білім деңгейін арттыру, олардың ой-өрісін кеңейту.

Газетпен жұмыс істегенде келесі кезеңдер бөлінеді:

- тақырыптарды оқу және аудару;
- фотосуреттерді, карикатураларды оқу және аудару;
- мақала мазмұнының қысқаша мазмұны;
- бірқатар мақалаларды шолу;
- жалпы газет нөміріне шолу.

Бірінші кезең

Газетпен тікелей жұмысқа кірісе отырып, бірінші сабақта білім алушылардың назарын тақырыптарды орындайтын функцияларға және олардың әр түрлілігіне аудару ұсынылады. Газет мақаласының тақырыбы жалпы мақаланы түсінудің өзіндік кілті болып табылатыны белгілі. Жалпы идеяны, мақаланың жалпы мазмұнын берумен қатар, тақырып оқырманның назарын аударады және оның қызығушылығын тудырады.

Тақырыптың көріністігіне газетте әр түрлі құралдармен қол жеткізіледі: түрлі типографиялық қаріптерді қолдану арқылы графикалық түрде; мақаланың басты ойын ашатын және хабарламаның қысқаша мазмұнын жиі беретін бастырмалықтардың қатарын қолдану арқылы көзбен шолып; ақпарат көзін беру немесе эмоциялық мәнерлілікті күшейту үшін қос нүкте мен сызықтарды кеңінен қолдану. Жиі кездесетін тақырыптар, перифразирующие, пародирующие немесе жай ғана белгілі сөздер, сөздер және қанатты сөздер. Сондай-ақ арнайы дайындықты қажет ететін әртүрлі қысқартулар мен аббревиатуралар. Барлық тақырыптарды мақалалардың мазмұнын білмей келтіруге болмайды, өйткені олар жиі эллиптикалық ұсыныстар болып табылады немесе эмоционалды боялған сөздерді қамтиды. Жиі тақырыптарда эмоционалды күшейту немесе белгілі бір стилистикалық әсерге жету үшін бірнеше тұрақты айналымдар өріледі. [Стам 1985]

Мұндай жағдайларда мұғалім алдымен мақаламен танысып, оқушыларға түсініктеме беріп, тақырыпты аударудың өз нұсқасын ұсынуы тиіс.

Тақырыптармен жұмыс реті қандай?

Басында тақырыпты мұғалім дауыстап оқиды, егер білім алушылар кейбір лексикалық бірліктердің мәнін түсінбесе, мұғалім жекелеген қиын жерлерді ауыстырады, содан кейін оқушылардың бірін толығымен атауды ауыстыруды сұрайды. Одан әрі мұғалімнің көмегімен аударманың стилистикалық тегістеу жүргізіледі және тақырыптың дұрыс соңғы нұсқасы жарияланады.

Газетпен жұмыс істеудің бірінші кезеңі барысында оқушы:

- Қазақстанда және шетелде болып жатқан маңызды саяси және қоғамдық

оқиғаларды білу;

- тілдік болжам;
- сөз тіркесінің лексика-грамматикалық құрылымын түсіну;
- интернационалдық сөздерді білу;
- ана тілімен үндестік.

Газет иллюстрациясы әрқашан өзекті, өзекті, жаңа ақпаратты қамтиды, ең соңғы оқиғаларды көрсетеді. Мұндай ерекшелік маңызды. Ол жоғары сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескеруге және оқытуды олардың зияткерлік сұраныстарына жақындатуға мүмкіндік береді.

Газет иллюстрациясы тақырып бойынша әр түрлі, ол өмірдің барлық жақтарын көрсетеді.

Оқушыларды қазіргі қазақ тілімен (Т2) және орыс тілімен (Я2) таныстырады. Мұнда қол қою тілі ғана емес, сондай-ақ демонстрациялар, ереуілдер, бейбітшілік маршруттары және т. б. көрсететін суреттердегі плакаттар, ұрандар, транспаранттар тілі де бар.

Газет иллюстрациясы пайдалану оңай, оны классқа заманауи ОТҚ арқылы оңай көрсетуге болады [Розен 1974].

Газеттік иллюстрацияларды іріктеу тарату материалы болып табылады.

Екінші тілді оқытудағы газет иллюстрацияларымен жұмыс мақсаты әр түрлі болуы мүмкін. Олардың иллюстрациялары мен мәтіндері, сондай-ақ плакаттар мен транспаранттардың мәтіндері лексикалық бірліктермен жұмыс істеу кезінде, грамматикалық құбылыстарды оқу кезінде, оқуға үйрету үшін, ауызша сөйлеу дағдысы мен іскерлігін дамыту бойынша жұмыста кеңінен қолданылуы мүмкін.

Сонымен, фотоматериалдар, иллюстрациялар астында қойылған қолдарды аудару кезінде мұғалім алдымен өзі қол қойып, одан кейін оқушының бірін қиын жерлерде оған көмектесе отырып, оны көшіруді өтінген жөн. Содан кейін стилистикалық өңдеуден кейін аударманың соңғы нұсқасы оқылады. Үнемі жүргізілетін жұмыстың арқасында білім алушыларда газет-ақпараттық стильге тән сөздер мен сөйлемдерді тыңдау және есте сақтау дағдылары әзірленеді.

Бұдан басқа, оларға тұрақты түрде жеке, үкіметтік мекемелердің географиялық атауларын, лауазымдары мен т. б. аттарын қайталауға және жаңғыртуға тура келеді. Бұл оқушылардың елтану болмысын түсінуде туындайтын қиындықтарды жоюға ықпал етеді [37].

Екінші кезең

- ✓ Екінші кезеңде газетпен жұмыс істеу үшін жаттығуларды қолдануға

болады:

- ✓ Бұл географиялық атауларды дұрыс оқу және аудару;
- ✓ Ең жиі пайдаланылатын клише мен берілген аздар суреттер пікірлер табу;
- ✓ Келесі сөздер-комбинациялар мен клишенің баламаларын табу.
- ✓ Мәтіннен мәнмәтіннен оңай түсінуге болатын сөздерді табу;
- ✓ Мәтінде дыбысталу мен орфографияға ұқсас сөздерді табыңыз.
- ✓ Сызылған сөздер қандай мағынада қолданылады? (сөзбе-сөз немесе бейнелі);
- ✓ Маңызды деп санайтын мәтінде мұндай сөздерді табу ;
- ✓ Бұл жерде не (кім) бейнеленген? (суретте, суретте, мультфильмде)
- ✓ Бұл фотосурет (сурет, мультфильм) біздің елде немесе шетелде қандай оқиғаға арналған?
- ✓ Суретті оқыңыз және көшіріңіз (фото, мультфильм).

Үшінші кезең

Қоғамдық-саяси мазмұндағы газет мәтіндері әрқашанда белгілі бір жанрлармен ұсынылған: хроника, жазба, есеп, Ақпараттық хабарлама, мақала комментарий және т. б.

Білім алушылар газеттік материалмен жұмыстың үшінші кезеңіне кіріскенде, мұғалімнің тілдік қиындық деңгейі мен мазмұны бойынша білім алушыларға қолжетімді болатын газет мақаласын жұмыс істеуі қажет.

Газетпен жұмыс істеудің бастапқы кезеңі үшін неғұрлым ыңғайлы оқу материалы мемлекеттік және қоғам қайраткерлерінің сапарлары туралы хабарламалар және ақпараттық сипаттағы басқа да хат-хабарлар болып табылады.

Мұндай материалдар қысқа және қысқа мерзімділігімен ерекшеленеді, бұл осы кезеңде өте маңызды. Газеттік мәтіндерді оларға бейтаныс сөздер болатындай және қамтылған ақпарат оқушыларға Қазақстандық газеттер, радио және теледидар хабарларынан белгілі болатындай етіп таңдаған жөн. Ақпараттық материалды оқу кезінде білім алушыларды таныс атауларды, қысқартуларды, дәстүрлі газет сөз тіркестерін немесе клишелерді анықтауды сұраған жөн. Бұл ретте бір мезгілде жеке, географиялық атаулардың және басқа да қиын сөздердің айтылуы пысықталады.

Мақала лексикалық және грамматикалық қиындықтарды жоюға көмектесетін мұғалімнің басшылығымен оқылады және талданады. Осы уақытта газет мәтіндерінде жиі кездесетін ең көп таралған сөздер мен тұрақты сөз тіркестеріне жұмыс жүргізген жөн.

Газет жазбасы оқылғаннан кейін білім алушылар оның мазмұнын алдымен қазақ немесе бірден орыс тілінде қысқаша баяндайды. Ол үшін оқылған мақаланы қисынды қайта баяндауға болатын схеманы пайдалану ұсынылады.

1. Мақала тақырыбы.....
2. Бұл туралы қазақстандық журналист/Ресей тілшісі жазады
3. Мақалада Қазақстандағы және шетелдегі соңғы (ағымдағы) оқиғалар қарастырылады
4. Мақала оқиғалар сипаттамасымен (жағдай туралы ақпаратпен) ашылады...
5. Содан кейін автор оқиғаның толық / қысқаша сипаттамасын береді.....
6. Мақала соңында автор дейді... (Бұл қорытынды жасайды...)
7. Менің пікірімше, мақалада ең қызықты тармақтар (фактілер) болып табылады, келесі ...

Осыдан кейін мектеп оқушыларынан мақаланың мазмұнын жалпы сипатта емес, егжей-тегжейлі, егжей-тегжейлі беруді сұрай аласыз. Үшінші кезеңде газетпен жұмыс істеу үшін жаттығуларды қолдануға болады:

- мақаланы қарастырып, онда дәйексөздер, күндер, түсініктемелер және т.б. табыңыз. ;
- мақаланы оқып, тақырып негіздемесін жасаңыз;
- мақаланы оқып, мақаланың негізгі идеясын білдіретін ұсыныстарды табыңыз. Өз таңдауыңызды көрсетіңіз.
- мақалада негізгі идеяны беретін тағы бір тақырып беріңіз. Өз таңдауыңызды көрсетіңіз.

Төртінші кезең

Газетпен жұмыс істеудің төртінші кезеңі үшінші кезеңнің логикалық жалғасы болып табылады. Осы кезеңде басты талап (оқушыларды газет мәтіндерін оқуға және түсінуге үйретуден басқа) күрделі емес монологиялық пікірлерді құрастыра білуді қалыптастыру болып табылады - газетті шығаруға қысқаша шолу.

Бір тақырыпқа бірнеше мақалаларды шолуды дайындау кезіндегі басты қиындық бір мақаланың мазмұнын, содан кейін басқа мақалаларды және т. б. жай тізбектей қайта жазудан бас тарту болып табылады. Схеманы пайдалана отырып, өз шолу үлгілерін жасауға болады.

1. Мақалаларда мен соңғы экономикалық жетістіктер туралы қарастырамын... (бұл Қазақстандағы / Ресейдегі саяси жағдай туралы....)
2. Бұл тақырыпта үш мақала бар...

Бұл мақалада біз бірнеше тақырыпты оқи аламыз...

3. О мақалаларының бірі

Ол арналған....

Мақала өте қысқа (ұзын), бірақ өте қызықты

4. Белгілі журналист жазған тағы бір мақала...

Мақаланың тақырыбы...

Мақала мынадай негізгі фактілерді қамтиды...

5. Беттегі... сол тақырыпқа тағы бір мақала бар. Ол егжей-тегжейлі сипаттайды ...

Мақаланың негізгі идеясы)...

6. Осы баптардың экономикалық дамуы туралы бірге алынған егжей-тегжейлі мәліметтер елдегі саяси ахуалға қысқаша талдау жасайды....

Осы схеманы пайдалану кезінде оқушылардың жасаған пікірлерінің саны мен күрделілігі әр түрлі Синтаксистік құрылымы және әр түрлі лексикасы бар 4-5 қарапайым сөйлемден 10-12 күрделі сөйлемге дейін өзгеріп отырады....

Осы кезеңдегі жұмыстың негізгі әдістемелік принциптері:

- оның өзектілігін, ақпараттық және идеялық-саяси маңыздылығын, талқылауға және қайта жазуға жарамдылығын ескере отырып, материалды мұқият таңдау;

- сабақтың әр кезеңінің нақты мақсаттылығы;

- оқушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алу;

- оқушылардың тілдік дайындық деңгейін, олардың іскерліктері мен дағдыларын есепке алу;

- газет материалдарымен жұмыс істеу түрлері мен тәсілдерінің әртүрлілігі.

Төртінші кезеңде газетпен жұмыс істеу үшін жаттығуларды қолдануға болады:

Мақаланы көріп, оның өзекті идеяларын атаңыз.

Мақаланы негізгі идеяны білдіретін бірнеше сөйлемге дейін қысқартыңыз. Нұсқаңызды жазыңыз.

Осы аптада болған әлеуметтік оқиғалар туралы қысқаша есеп дайындаңыз. Газеттік материалдарды пайдаланыңыз.

Газет материалдарын пайдалана отырып, қазақстандық/ресейлік және шетелдік саяси оқиғалар туралы қысқаша есеп жасаңыз.

Бесінші кезең

Бұл кезең аяқтаушы болып табылады және газет материалымен жұмыс істеу кезінде негізгі мақсатты қондырғының қаншалықты тиімді орындалғанын

тексеруге мүмкіндік береді: оқушыларды газет мақалаларын оқуға, түсінуге және аударуға, әңгіме жүргізуге және газет материалы бойынша қысқаша хабарламалар жасауға үйрету.

Осы кезеңде тапсырмалар шығармашылық сипатқа ие болады.

1. Баяндама. Оқушылардың бірі газеттің нөмірін алдын ала дайындалған шолумен сөйлейді, содан кейін сынып оқушыларының сұрақтарына жауап береді.

2. Семинар. Бірнеше оқушы ішкі өмір оқиғаларына, халықаралық оқиғаларға, спорттық комментарийлерге және т. б. арналған мақалаларды рефератты баяндайды.

3. «Пресс-конференция». Жұмыстың бұл түрі әсіресе мұқият дайындалуды және газет материалын жақсы білуді талап етеді.

Жүргізуші оқушылар арасында «Тілші» және «Халықаралық мамандар» рөлін бөледі. Оның міндеттеріне ашық (жабық) «Баспасөз конференцияларын» жариялау, сөз сөйлеушілерге сөз беру және т.б. ұйымдастыру сипатындағы мәселелер кіреді.

«Тілшілер» «Мамандарға» сұрақтар қойып, нақты сұхбат алуы тиіс. «Мамандар» арасындағы пікірде кейбір айырмашылық болуы мүмкін, нәтижесінде «Баспасөз конференциясы» кезінде пікірталастар туындауы мүмкін, Оқушылар шығармашылық, жұмысқа белсенді қатысады. Газеттік материалмен жұмыс істеудің негізгі кезеңдері осындай. Бұл ретте алғашқы үш кезеңді VI-VIII сыныптарда қолдануға болады. Соңғы екі кезең жоғары сынып оқушыларына ұсынылады.

Осы мәселе бойынша практикалық жұмыс көрсеткендей, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруда публицистикалық мәтіндерді пайдалану қажет, өйткені оларда тіл тасымалдаушылардың өмірінің түрлі салаларынан шынайы және өзекті ақпарат бар, тақырып пен уақытқа барабар лексика пайдаланылады. Публицистикалық мәтіндер логикалық түрде құрылған және олардың негізінде коммуникативтік жаттығулар жасауға болады.

Публицистикалық мәтіндердің материалын пайдалану кезінде жұмыстың әртүрлі формалары мен әдістері (сұрақ-жауап, мәтінді қайта жазу, тақырып бойынша баяндама, баспасөз конференциясы және т. б.) қолданылады). Жұмыс қисынды түрде құрылуы, әдістемелік тұрғыдан негізделуі тиіс және ол коммуникативтік құзыреттіліктің бір бөлігі ретінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етуі тиіс. [38].

Сабақта рөлдік ойындарды қолдану әлеуметтік-мәдени және коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға ықпал етеді.

Қазақ тілін(T2) және орыс тілін(Я2) оқытуда мысал ретінде "Қазақстан/Ресей әдебиеті"рөлдік ойынын келтіруге болады.

Бұл ойынның мақсаты "Қазақстан/Ресей әдебиеті мен жазушылары" материалын оқу барысында бір-бірімен қарым-қатынас дағдыларын дамыту болып табылады.

Қарым-қатынас жағдайы: әдебиет саласындағы мамандар мен тыңдаушылар ток-шоуды өткізу үшін жиналады. Айналатын адамдар топтарға біріктіріледі және тапсырмалары бар рөлдік карточкаларды алады.

1 топ. «Сіз мамандарсыз. Қазақстандағы/Ресейдегі әдеби дамудың негізгі кезеңдеріне шолу жасаңыз».

2 топ. «Сіз - қазақстандық/ресейлік жазушылардың білімпаздары. Олардың өмірінен қызықты деректерді хабарлаңыз».

3-топ. «Сіз тыңдадыңыз. Тыңдалған ақпарат негізінде Сізді қызықтыратын сұрақтарды анықтаңыз»

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың ең тиімді әдістеріне келесі әдістерді жатқызуға болады:

- салыстырмалы-салыстырмалы әдіс.
- дискуссиялар түрі (сабақта ана мәдениетінен айтарлықтай ерекшеленетін дәстүрлер, әдет-ғұрыптар талқыланады);

- «*сыни инциденттер*» әдісі вербалды және вербалды емес қарым-қатынастағы айырмашылықтар (білім алушыларға қарым-қатынастағы оқыс оқиғаларды сипаттау ұсынылады, нәтижесінде әр түрлі мәдениет өкілдерінің өзара іс-қимылы мәдени айырмашылықтардың және жағдайдың түсінілмеуі себебінен қиынға соқты серіктестердің бірі);

- «*мәдени капсулалар*» әдісі мәдениетте, мысалы, - мәдениеттегі айырмашылықтардың бірі, мысалы, Қазақстан мен Ресейдегі сатып алушылар арасындағы айырмашылық; «*аудио-мотор*» әдісі («*Simon says*» балалар ойынының түрі бойынша) .

Осылайша, қорытындылай келе, біз жоғарыда сипаттаған тілді практикалық меңгеруге ықпал ететін тілдік, тілдік, тілдік, әлеуметтік – мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың көптеген тәсілдері бар-жобалық әдістеме, ойындар (Рөлдік, фонетикалық, орфографиялық, лексикалық), жағдайлар, бейнематериалдар, ән материалдары, теңтүпнұсқалы мәтіндер, фольклор, газет материалымен жұмыс істеу.

Қорытынды

Соңында екінші тілді үйрену келесі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталғанын атап өтеміз:

- коммуникативтік құзыреттілікті оның құрамдастарының жиынтығында дамыту, атап айтқанда:

1) сөйлеу құзыреттілігі - сөйлеу әрекетінің төрт түрлерінде коммуникативтік дағдыларды дамыту (оқылым, тыңдалым, айтылым және жазылым);

2) тілдік құзыреттілік - қарым-қатынас тақырыптары мен жағдайларына сәйкес тіл құралдарын (фонетикалық, орфографиялық, лексикалық, грамматикалық) меңгеру; оқытылатын тілдің тілдік құбылыстары, ана тілінде және екінші тілде сөйлеудің әртүрлі тәсілдері туралы білімді меңгеру;

3) Әлеуметтікмәдени құзыреттілік - бұл оқытылатын тіл елінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін, сондай-ақ қарым-қатынастың типтік жағдайларында тілдік және сөйлеу емес мінез-құлық ережелерін білуіне сәйкес өзінің тілдік мінез-құлықын жүзеге асыра білу. Әлеуметтікмәдени құзыреттілік оқылатын тіл елдерінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін білуді; сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлық ережелерін білуді; осы білімдерге сәйкес тілдік мінез-құлықты жүзеге асыра білуді қамтиды. Орта мектеп оқушыларының әлеуметтікмәдени құзыреттілігін қалыптастыру кезінде екінші тілді оқыту кезінде жобалық әдістемені, ынтымақтастықта оқыту әдістемесін, ойын технологияларын пайдалану, лингвомәдениеттану мазмұнының мәтіндерін оқу, оның ішінде газет мәтінін оқу, ән материалдарын пайдалану және ұлттық-аймақтық компонентті қолдану өзекті болып табылады. Ұсынылған жаттығулар кешені мыналарды қамтиды: түпнұсқа мәтіндер, аудио және бейнежазбалар негізінде оқытылатын тіл мәдениетінің ерекшеліктерін зерттеу және талдау бойынша жаттығулар әлеуметтікмәдени құзыреттілікті (ертегілер, аңыздар, мақал-мәтелдер, фразеологизмдер және т. б.) қалыптастыру құралдары негізінде әр түрлі мәдениеттегі құндылықтық бағдарларды салыстыру бойынша жаттығулар); коммуникативтік бағыттағы орнату бойынша жаттығулар; білім алушылардың төзімділік деңгейін арттыру және әртүрлі мәдениеттерді тасымалдаушылармен тікелей өзара іс-қимыл негізінде мәдениеттердің ізгілікті диалог ұстанымдарына баулу бойынша жаттығулар;

Мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайларын талдау арқылы әртүрлі мәдениеттерде қабылданған мінез-құлық заңдылықтарын зерттеуге және түсіндіруге арналған жаттығулар.

Мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайларын талдау арқылы әр түрлі мәдениетте қабылданған мінез-құлық үлгілерін зерттеу және түсіндіру бойынша жаттығулар.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесі бүкіл әлемде нәтижеге бағытталған қағидаттар бойынша ұйымдастырылған. Бұл мектеп түлектерінің қоғамның табысты және ізденуші мүшелері болуға мүмкіндік беретін құзыреттіліктерге ие болуы керек дегенді білдіреді. Әрбір негізгі құзыреттілік жағдайға жылдам бағдарлауды және қолда бар білімді қолдануды қамтиды, сонымен қатар

шындыққа деген көзқарасты, яғни әлем бейнесінің құндылық компонентін көрсетеді. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға Қазақстандағы жалпы орта білім беру деңгейінің мемлекеттік стандарттары бағытталған. Стандартта екінші тілді үйрену келесі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталғандығы атап өтілді, коммуникативтік құзыреттілікті оның құрамдастарының жиынтығында дамыту, атап айтқанда:

1) сөйлеу құзыреттілігі - сөйлеу әрекетінің төрт түрлерінде коммуникативтік дағдыларды дамыту (оқылым, тыңдадым, айтылым және жазылым);

2) тілдік құзыреттілік - қарым-қатынас тақырыптары мен жағдайларына сәйкес тіл құралдарын (фонетикалық, орфографиялық, лексикалық, грамматикалық) меңгеру; оқытылатын тілдің тілдік құбылыстары, ана тілінде және екінші тілде әр түрлі білдіру тәсілдері туралы білімді меңгеру;

3) әлеуметтік-мәдени құзыреттілік - бұл оқытылатын тіл елінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін, сондай-ақ қарым-қатынастың типтік жағдайларында тілдік және сөйлеу емес мінез-құлық ережелерін білуіне сәйкес өзінің тілдік мінез-құлқын жүзеге асыра білу.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік оқылатын тіл елдерінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін білуді; сөйлеу және тілдік емес мінез-құлық ережелерін білуді; осы білімге сәйкес сөйлеу әрекетін орындай білу.

Екінші тілді оқыту кезінде жалпы білім беретін мектептерде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру кезінде жобалық әдісті, ынтымақтастық әдісіндегі оқыту әдістерін, ойын технологияларын, лингвоелтану мазмұнындағы мәтіндерді, оның ішінде газет мәтінін, ән материалын және ұлттық-аймақтық компонентті қолдану маңызды. Ұсынылған жаттығулар жиынтығы мыналарды қамтиды:

- түпнұсқалық мәтіндер, аудио және бейне жазбалар негізінде оқытылатын тілдің мәдениетін зерттеу және талдау жаттығулары;

- әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру құралдарына негізделген әртүрлі мәдениеттердегі құндылық бағдарларын салыстыруға арналған жаттығулар (ертегілер, аңыздар, мақал-мәтелдер, фразеологизмдер және т.б.);

- коммуникативті бағыттағы жаттығулар;

- білім алушылардың толеранттылық деңгейін көтеру және әртүрлі мәдениеттердің спикерлерімен тікелей өзара әрекеттесуге негізделген мәдениеттердің ізгілік үнқатысу принциптерімен танысу жаттығулары;

- мәдениаралық қарым-қатынас жағдайларын талдау арқылы түрлі мәдениетте қабылданған мінез-құлық үлгілерін зерттеу және түсіндіру бойынша жаттығулар.

Мектеп бітірушісі меңгеруі тиіс көпмәдениеттілік білім, білік және дағды болып табылады:

- стандартты емес мәселелерді шеше білу;

- өзін және әлемді өзгерте отырып, алуан түрлілік әлемімен өзара іс-қимыл жасау;

- тарихи және мәдени сипаттағы ақпаратты білу;

- бірнеше тілді меңгеру.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Единый языковой стандарт обучения трем языкам// *Рекомендовано к изданию решением ученого совета Национальной академии образования им. И.Алтын-сарина (протокол №9 от 20 октября 2016г.)*.
2. Государственный общеобязательный стандарт общего среднего образования// Приложение № 4 к приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604/
3. Быстрова Е. А., Львова С. И., Капинос В. И. и др. Обучение русскому языку в школе: учеб. пособие для студентов педагогич. вузов. — М.: Дрофа, 2004. — 240 с.]
4. Ожегов, С. И. Словарь русского языка /С.И. Ожегов; под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю.Шведовой. -М. : Рус.яз., 1986. - С. 256.
5. Шишов, С. Е. Понятие компетенции в контексте качества образования // Стандарты и мониторинг в образовании / С. Е. Шишов. -1999. -№ 2. -С. 30-34.
6. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской; под ред. Ю. А. Дика, А. В. Хуторского. -М.: ВЛАДОСС, 2002.- С. 135-157.
7. Быстрова, Е.А., Львова, С.И., Черепанова, Л.В. Коммуникативная культура. От коммуникативной компетентности к социальной ответственности /режим доступа: LITRUS. NET онлайн-библиотека litmir. net /(дата обращения: 25.12.13.
8. Программа по русскому языку для общеобразовательных учреждений с таджикским языком обучения / Рекомендовано Министерством образования Республики Таджикистан. -Душанбе, 2008. - С. 5-6.
9. Соловова, Е.Н. Задачи языкового образования в русле глобальных реформ/ Е.Н. Соловова // Первое сентября, 17/2005.
10. Бим, И.Л. Обязательный минимум содержания основных образовательных программ / Л.М. Бим. -М., 1999. -С.76.
11. Типовая учебная программа по казахскому языку и литературе в школах с неказахским языком обучения// Утверждено приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604.
12. Типовая учебная программа по русскому языку и литературе в школах с неказахским языком обучения// Утверждено приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604.
13. Быстрова Е. А. Коммуникативная методика в преподавании родного языка // Русский язык в школе. - 1996. - №1. - С.4-6.
14. Пассов Е. И., Кибирева Л. В., Колларова Э. Концепция коммуникативного иноязычного образования (теория и реализация) : метод.

пособие для русистов. - СПб.: Златоуст, 2007. - 200 с.

15. Dell Hymes. Models of the interaction of language and social setting // Journal of social issues, 1967. - 23/2 - P.8-28.

16. Frederick Erickson, Jeffrey Schult. The Counselor as Gatekeeper: Social and cultural organization of communication in counselling interviews - NY: Academic Press, 1982. - P.112-118.

17. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедение и принцип коммуникативности в преподавании русского языка как иностранного // Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы : докл. сов. делегации, Прага, 16-21 августа 1982 г. - М., 1982. - С.52.

18,19Справочно-информационный портал «Русский язык» ГРАМОТА.РУ: Электронный ресурс: 2000–2019.– Свидетельство о регистрации СМИ Эл №ФС77-57155, выдано Роскомнадзором 11.03.2014, portal@gramota.ru; Национальный корпус русского языка:2003–2019: Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.ruscorpora.ru/instruction-main.pdf>]

20.Әлеуметтік лингвистика терминдерінің сөздігі. Словарь социолингвистических терминов / Сүлейменова Э.Д., Шәймерденова Н.Ж., Смағұлова Ж.С., Ақанова Д.Х. – Астана: «Арман–ПВ» баспасы, 2008. – 392 с.

21. Ek van J. Threshold Level 1990 / J. van Ek, J. L. M. Trim. Strasbourg: Council of Europe Press, 1991;

22. А.Н.Щукин. Методика обучения речевому общению на иностранном языке. Москва, ЗАО «Издательство Икар», 2017, стр.123;

23. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 144 с.;

24. Починок, Т.В. Формирование социокультурной компетенции как основы межкультурного общения // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 7. – С. 37–40;

25. Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре// Иностранные языки в школе. – 1997. - №3. – С. 13-18.

26. Новый словарь методических терминов и понятий [Электронный ресурс]. – URL: http://methodological_terms.academic.ru;

27. Ощепкова, В.В. Страноведческий материал на уроке английского языка // Иностранные языки в школе. – 1998. – № 1. – С. 77–83;

28. Елизарова, Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: КАРО, 2005. – 352 с.;

29. Михайлова, С.В. Использование видеоматериала как средства формирования социокультурной компетенции в процессе обучения иностранному языку / С.В. Михайлова, О.В. Михайлова // Филологические

науки. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 10-1 (40). – С. 143–146.;

30. Соловова, Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций – М.Просвещение, 2003. – 239с.;

31. Новый словарь методических терминов и понятий [Электронный ресурс]. – URL: http://methodological_terms.academic.ru/;

32. Кричевская, К.С. Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка // Иностранные языки в школе. – 1996. – № 1. – С. 13–17.;

33. <https://infourok.ru/formirovanie-rechevoy-kompetencii-uchaschihsya-na-urokah-russkogo-yazika-i-literaturi-2523728.html>;

34. Методика формирования речевой компетенции на иностранном языке: [Электронный ресурс]: Учебное пособие для студентов языковых вузов / Дальневосточный федеральный университет, Школа педагогики; [Автор: Т.И. Скрипникова]. – Электрон. дан. – Владивосток: Дальнево- сточный федеральный университет, 2018. – Режим доступа: <http://uss.dvfu.ru/>;

35. <https://urok.1sept.ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/671358/>;

36. <http://ippo.selfip.com:85/izvestia/serebrennikova-yu-a-formirovaniya-yazyk/>;

37. <https://gigabaza.ru/doc/25804.html>

38. Елизарова, Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: КАРО, 2005. – 352 с.;

**Кіріктірілген бағдарлама бойынша қазақ тілін L1
ретінде оқытудағы ерекшеліктер мен тілдік дағдыларды
ойтудың белсенді әдіс-тәсілдер**

Меңдібаева. С. Ә
Мақсұтова. Ж. А
НЗМ, Нұр-Сұлтан қ.

Инновациялық көзқарас оқу мен үйренудің негізін тек пәндерге ғана емес, ойлау мен рефлексияға негізделген белсенді әдістер-тәсілдерді қолдану қажеттілігін де туындатуда.

Оқудың белсенді әдіс-тәсілдерін пайдаланудың жағымды сәттері немен тұжырымдалады?

МҰҒАЛІМ:

- рөлі өзгереді;
- процестерді реттеп отырады ;
- ұйымдастырады;
- қажетті тапсырмаларды алдын ала дайындайды ;
- сұрақтарды немесе топтарда талқылауға арналған тақырыптарды қалыптастырады;
- белгіленген жоспардың орындалу тәртібі мен уақытына бақылау жасайды.

ОҚУШЫ:

- өзінің немесе басқа адамдардың тәжірибесіне жүгінеді;
- коммуникацияға түседі;
- берілген тапсырмаларды бірігіп шешеді;
- кикілжіңдерді болдырмауға тырысады;
- жақындасудың ортақ нүктелерін табуға ұмтылады;
- ымырашылдыққа тәрбиеленеді.

Белсенді оқыту қазақ тілінің дағдыларында қалай көрініс тапқан?

- Қазақ тілі бірінші тіл ретінде **Тыңдалым және айтылым** дағдылары бірігіп келіп, тыңдап жауап беру дағдысына айналған.
- Кіріктірілген бағдарламалардың негізгі мақсаттарының бірі – білімді өмірге бейімдеу, өмірге икемдеу.

АЙТЫЛЫМ

- Тілдік дағдының ең маңызды түрі;
- Тыңдалым, оқылым дағдыларымен тығыз байланыста;
- Коммуникацияның айқын көрінісін береді;
- Монолог, диалог, полилог сияқты түрлері бар.

7-сынып. L2 «Киім-адам көркі»

- 1-тапсырма. Әр топтан бір өкіл келіп төмендегі суреттердің өз тобына қатыстысын, теріп алу керек.



- 2-тапсырма. Әр суреттің болжап, мағынасын бағанға жазу

Жағдаяттық орта тудыру арқылы шартты белгілерді пайдалана отырып, «Пайдалы кеңес» айдары бойынша мәтін құрастыру



Киім өлшемдері

- қазақы ұғымдар: *құйып қойғандай, шап-шақ, өзіне арналып тігілгендей, иығына қона кетті*
- Евростандарт бойынша ;
- "XS" (eXtrasmall – өте кішкентай);
- "S" (small - кішкентай өлшем);
- "M" (medium - орта өлшем);
- "L" (large – үлкен өлшем);
- "XL" (eXtraLarge – өте үлкен өлшем);
- "XXL" (eXtraeXtraLarge – супер үлкен өлшем).

L - 16 1/2 , L өлшемді, жағасы - 16,5 дюйм (42 см.) Ұзындығы 170-176см.

деп берілген киімнен төмендегідей сұрақтарды туындатуға болады:

- Жоғарыдағы киім өлшемі ер адамға арналған ба, әйел адамға арналған ба? Не себепті солай деп ойлайсың?
- Бұл өлшем қай елдерге тән? (Азия, Европа, Ресей т.б) Не себепті?
- Осы өлшемді көйлекті киетін адамды сипаттап жаз.

Жазылым дағдысы бойынша мұғалімнің өзіне қоятын сұрақтары

- 1. Оқушылардан не туралы жазуды сұрайсыз?*
- 2. Оқушыларға жазылым дағдысын қалай игертуге болады?*
- 3. Жазба жұмыстарына жасайтын түзетулеріңіз қандай?*
- 4. Жазуды үйретуде қандай қиындықтар кездесті?*

Оқушы нені жазады?

- *Шағын өлең жолдары;*
- *Шағын әңгіме;*
- *Ашықхат (құттықтау);*
- *E-mail хаттар;*
- *Диалогтер;*
- *Қойылым сценарийлері;*
- *Жарнамалар;*
- *Газет-журналдарға мақалалар;*
- *Пікірлер.*
- *Оқиганы аяқтау.*

Қарындаш – біздің серігіміз

Маған жаңа ұшталған қарындаш жас шөптің исін, гүлдің жұпарын, ағашты есіме салады. Демек біздің жазған жұмыстарымыз да осы өсімдіктер секілді таза, шынайы болмақ. Сіздердің жұмыстарыңызға тек сәттіліктер тілеймін.

Жазуда қарындаш сіздердің айнымас серіктеріңіз болсын!



БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ШЕҢБЕРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Султанова Алия Сайлаубаевна
Алматы облысы,
Ескелді ауданы,
Титов атындағы орта мектебі
МДШО КММ қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Білім беру елдердің бәсекелестікке қабілетті болуын қамтамасыз ететін ең тиімді әрі ұзақ мерзімді стратегия болып табылады. Көптеген авторлар, соның ішінде Виллем Те Вельде (Willem te Velde, 2005) жаһандандудың қазіргі кезеңінде жоғары сапалы білімнің қажеттігі туралы өз пікірлерін айтты. Қазіргі таңда экономикалық өсу және азаматтардың әл-ауқаты үшін білімнің айтарлықтай маңызды екенін бүкіл әлем мойындауда. Білім беруді реформалаудың қарқынды артып келе жатқанын атап көрсетті. Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені үйренуі керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда қолданылатын педагогикалық тәсілдермен тығыз байланысты. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында жаһандық проблемаларға жауап бере алатындай жұмыстар республикалық деңгейде жүргізілуде. Оқу бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, бағалауға, оқулықтар мен оқыту әдістеріне қатысты білім беру саласындағы өзекті құндылықтар мен мақсаттар мектеп оқушыларының жалпы үлгерімін арттыруды, сондай-ақ инновация мен көшбасшылықты енгізу үшін талап етілетін дағдыларды дамытуды, мектеп мәнмәтіні арқылы ұлттық сананы қалыптастырып, іске асыруды және ауқымды халықаралық тәжірибемен өзара әрекеттесуді көздейді. Жаңартылған оқу бағдарламасы мен бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешу үшін қабылданған шаралардың негізгі бір түрі. Оқушылар оқу арқылы мәдени, эмоциялық, зияткерлік, әлеуметтік және рухани жағынан дамуға жол ашады. Оқу оқушылардың жаңа білімді меңгеруіне де, сондай-ақ алған білімін әрі қарай дамытуына да негіз болады. Қоғамның толыққанды мүшесі болу үшін адамдарға барлық тілдік дағдылар айтарлықтай рөлі ерекше екені белгілі. 54 Қазақ тілі – қазақ халқының ана тілі және Қазақстандағы мемлекеттік тіл мәртебесіндегі өзара қарым-қатынас құралы. Қазақ тілі қазақстандық қоғам мен қазақ тілін ана тілі ретінде қолданатын әрбір

жеке тұлға өмірінде бірегей қызмет етеді. Мемлекеттік тілді функционалдық-коммуникативтік және қатысымдық-танымдық тұрғыдан оқыту тілдің қоғамдағы маңызды қызметі мен рөлін саналы түрде ұғынуға, тілдің табиғатын ғылыми танымдық тұрғыдан түсініп үйренуге, коммуникактивтік тілдесім әрекетіндегі тілдік бірліктердің функционалдық қасиеттерін саналы түрде қолдануға, әрбір тілдік бірліктің ішкі мағыналық иірімдерін түсініп пайдалануға үйретеді. Жалпы білім беретін мектептерде «Қазақ тілі» пәнін оқытудың мақсаты – ана тілін қадірлейтін, қоғамдық мәнін түсінетін тұлға қалыптастыру, сондай-ақ қазақ әдеби тілі нормаларын сақтап, дұрыс қолдана білуге, еркін сөйлесуге және сауатты жазуға дағдыландыру болып табылады. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағы жас ұрпақ бойына адамгершілік, ізгілік қасиеттерді қалыптастыруды жетілдіре түсудің бірден-бір басты құралы. Ана тілін оқып-үйрену арқылы олар Қазақстанның мәртебесін көтере туған халқының өткені мен бүгіні, болашағы жайында мол мағлұматтар ала отырып, танымдық, тәрбиелік, білім-дағдыны үйренері хақ. Өтілетін әр сабақ белгілі бір мақсатқа құралған, оқушы танымы мен дүниетанымын қалыптастыра отырып шығармашылыққа баулуы тиіс. Ол үшін мұғалім күнделікті сабаққа жете ізденіп, жаңа технологияны шебер пайдаланса, сабақ өз мақсатына жеткен шығармашылыққа бағдарланған, оқушы дүниетанмын байытатын бірден-бір сабақ болар еді. Қай сабақ болмасын «мынау оның білімдік жағы, мынау тәрбиелік жағы» деп бөліп жаруға болмайды. Себебі, білім мен тәрбие - әркез егіз үрдіс. Шебер мұғалім осы екі қасиетті оқушы бойына дарыта оқыта отырып, оқыту әдісін, жаттықтыру жұмысын, қолданылатын көрнекілік түрлерін оқушының жас ерекшелігін ескере отырып, қабілеті мен ынтасына қарай таңдай білсе, өзі көздеген мақсатына жетеді. Сабақ беру үрдісінде оқушыны шығармашылыққа баулудың маңызы ерекше. Шығармашылық-өздігінен еңбектенудің, ізденудің жолы. Әр тақырып бойынша жүргізген жұмыс нәтижесі оқушының тиянақты ойлай, сөзді нақты жеткізе білуге үйретеді. Бүгінгі білім берудің басты нысаны әлемдік білім кеңістігіне кіру. Алғы шарт бүгінгі қоғамға лайықты білікті де білгір азамат тәрбиелеу. Мұндай тұлға өз ұлтының және өзге ұлт өкілдерінің мәдени құндылықтарын қастерлейтін, саналы деңгейде пікірлесе алатын дәрежеде болуы керек. Оқушы біліктілігін арттыру қазіргі оқыту үрдісі мазмұнының басты нысанасы. Түрлі пәндер бойынша берілетін білім мазмұнының меңгерілуі, сол білімді пайдалану арқылы оқушының өмірлік дағдысы мен іскерлігі өлшенеді, ендігі жерде білімнің сапасы нәтижеге бағытталады. Іскерлік қатынасты көтеру мақсат етіледі. Осыдан қазіргі білім беру жүйесіндегі құзыреттілік (біліктілік) ұғымы туындайды. Нәтижеге бағытталған білімді пәндік құзыреттілік тұрғысынан зерделесек, біз адамға тыңдау, түсіну, ойлау, пайымдау, тұжырымдау, пікірлесу

сияқты тілдік коммуникативтік 55 біліктіліктерді оқушының өмірлік қажеттілігіне айналдыруы үшін әдебиеттің маңызы зор екеніне көз жеткіземіз. Әдеби білім алған оқушы әдебиетті пән ретінде ғана біліп қоймайды, сол пәндік білім негізінде болмысты танып біледі, одан ақпараттық мағлұматтар алады, эмоциялық құндылық болып табылатын адами қасиеттерді бойына сіңіре отырып, мәдениетті, салауатты қарым-қатынасқа түседі, әдебиеттің жетекші қызметінің жүзеге асырылуына жол ашады. Бұл ретте көркем шығарманы дүниетанымдық, әлеуметтік, тәрбиелік бірлікте қарастырудың мәні артады, әдебиетті ұлттық құндылық ретінде оқыту қажеттілігі туындайды. Сөз өнерінің негізінде оқушының дербес шығармалық қабілетін, ұшқыр, шешен сөйлеу шеберлігін дамыту үшін әдеби білім мазмұны көркемдік сипатқа құрылып, оқушы біліктілігін арттыруға негіз болады, сол себепті нәтижеге бағытталған білім моделі бойынша әр пәннен берілетін білім мазмұны мектептің барлық сатыларында нақты көрініс тауып, оқушылардың білімдік құзыреттілікті меңгеруін қадағалайды. Құзыреттілік ұғымы – оқушының белгілі бір кешенді іс-әрекетті орындай алу қабілетін жетілдіруге бағыттала отырып, оқыту жүйесіне қызмет етеді. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында бала бойында жалпы білім дағдысы мен білігін қалыптастыру мәселесі қаралады. Жалпы оқудың білігі мен дағдысын жан-жақты қалыптастырудың маңызы зор екені белгілі. Оқушы бойында білім негіздерін қалыптастыру үшін оның біліктілігін, дағдысын тұрақтандырып, белгілі арнаға түсірмейінше, нәтижеге қол жеткізу мүмкін емес. Оқушы белгілі мәліметті қабылдаушы ғана емес, сонымен бірге терең ой иесі. Ол дербес ойланып, дәлелдер келтіруіне сабақ барысында түрлі әдістер арқылы қолайлы жағдай жасауға тырысамын. Айталық, «Атаулар көмегімен болжау жасау», «Елеспен жетелеу», стратегиялары оқушының шығармашылық қабілетін ұштауға өте тиімді. «Ой қозғау», «Болжау» әдістерін оқушының ой ұшқырлығын бақылауда, стандартты емес шешім жасауда тиімді пайдалану жөн. Оқу орыс тілінде жүретін мектептердегі қазіргі оқушыларды кең ауқымды көркем әдебиетті қазақ тілінде оқытуға баулу оңай іс емес. Бұл жолдағы қиындықты шешуге «ЖИГСО» әдісі көп көмегін тигізеді. Оқушы өзіне жүктелген міндеттерге жауапкершілікпен қарап, басқа топ мүшелеріне түсіндіру үшін сурет те салады, сахналық көрініс те қояды, сабақтың осы кезеңі оқушыларды бей-жай қалдырмайды. Оқушылардың ойлау деңгейіне сай әр сабақта сұрақ қою үшін Б.Блумның сұрақ қою өлшемін пайдаланамын. Сұрақтар қарапайымнан терең ойлауға дейін жалғасады. Мұндағы мақсат – оқушы ойын ең төменгі деңгейден терең ойлауға дейін жеткізу. Топтық тапсырмалар сыныпта ынтымақтастықты қарым-қатынас орнатуға, шығармашылықпен жұмыс жасауға, тақырыпты өмірмен байланыстыруға мүмкіндік туғызады. Сабақта интерактивті әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы

жеткен нәтижелерім мынадай: оқушының білім деңгейі түсінуден басталады да алған білімін қолданып, қорытындылауға дейін жоғарылайды. Қабылдаған жаңа ақпаратты саралап, мәселені өзі шеше алуға мүмкіндік болады. Әдебиет сабағында оқушының тілдік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында жиі қолданылып жүрген « 56 Оқырман семинары» тәсілі бойынша сызба түрінде талдау жасадым. Сабақта меңгерілетін көркем шығарма мынадай топтардың көмегімен жүзеге асады. 1. Сұрақ қоюшылар. Б.Блумның сұрақ қою өлшемі бойынша қарапайым сұрақтан шығармашылық сұрақтарға дейін қамтылады. Сұрақтар қою арқылы оқушы өз бетімен шығармашылық қабілетін дамытады. 2. Сөз тапқыштар. Қойылған сұрақтарға нақты, дәлелді жауап беру үшін өз бетінше ізденеді, дағдыланады. 3. Аудармашылар. Мәтін бойынша түсініксіз сөздер тізбегін жасайды, тұрақты тіркестерді анықтап жазады. 4. Жазушылар. Поэзиялық шығарма болған жағдайда прозаға айналдырып жазады, мәтін бойынша жоспар құрады. 5. Суретшілер. Мәтін кейіпкерлерінен, белгілі бір эпизодтарынан сурет салады. 6. Кейіпкерлерді сөзбен суреттеушілер. Кейіпкердің, оқиғаның, мәселенің суретін сөзбен салады. Қазақ әдебиеті сабағында оқушының құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған тапсырмаларды 4 бағытқа бөліп дайындаймын: - Ақпараттық құзыреттілік. - Қатысымдық құзыреттілік. - Мәдени-танымдық құзыреттілік. - Мәселенің шешімін табу құзыреттілігі. Қатысымдық құзыреттілік бойынша тапсырмалар: - Отбасы тақырыбында жазылған шығарма беріледі. Берілген шығармадан қазақ халқына тән туыстық қарым-қатынастағы ерекшеліктерді сипаттаңыз; - Жақын арада сіз оқыған шығармаңыздан өзіңізге қатарлас баланың сол шығарманың басты кейіпкері болғанын білдіңіз. Оның сізден немесе сыныптас достарыңыздан қандай айырмашылығы бар немесе қандай ұқсас жақтары бар. Соны сараптап айтып беріңіз. - Шығармада кездесетін әндерді қазіргі кездегі әндермен салыстыра отырып, өз ойыңызды айтыңыз; 2. Мәселенің шешімін табу құзыреттілігі бойынша тапсырмалар: - «Менің атым Қожа» шығармасын немесе басқа да көркем шығармаларды оқу барысында кейіпкерлерінің іс-әрекеттеріне өз бағаңызды беріңіз; - Экология тақырыбында берілген шығармалар бойынша оқушының өз ойын тыңдай отырып, « Қазіргі экологиялық мәселелерді қалай шешуге болады?» деген тақырыпта сұхбат жүргізіңіз; - Топтық жұмыс. Әр топ өзіне ұнаған кейіпкерінің отбасына, Отанына әкелетін жақсылықтары мен зияндықтарын атап, оларға сипаттама береді. Зияндықтарды болдырмаудың себептерін анықтаңыз және т.б; 3. Ақпараттық құзыреттілік бойынша тапсырмалар: - Шығарманы оқып шығып, жалпы идеясын анықтаңыз; - Берілген шығарма бойынша жоспар (жай, күрделі) құрыңыз; - Баспасөз беттерінен осы автор туралы мәлімет жинаңыз. - Сол автордың шығармашылығы бойынша тезис дайындаңыз; 57 - Көркем

шығармада берілген аймақты сипаттаңыз; 4. Мәдени-танымдық құзыреттілік бойынша тапсырмалар: - Шығармадан қазақ халқына тән туыстық атауларға байланысты этнолингвистикалық сөздерді теріп, жазып, сөздік құрастырыңыз; - Белгілі бір тақырып бойынша аңыз, ертегілерді жинақтап, жобалар жасаңыз; - Шығармада кездесетін ұлттық тағамдар атауларын атаңыз және олардың адам денсаулығына пайдасын дәлелдеңіз; - Шығарманы оқу барысында қазақ халқының салт-дәстүрлері туралы өз ойыңызды айтыңыз. Қабілеттілікті қалыптастырып, жүйелі дамытып отырмаса, ол қасиет жас өскен сайын бірте – бірте жойылып кетуі мүмкін. Бұл жас жеткіншектің болашақ кәсіби өміріне бағыт бағдар бере алмайды. Сондықтан алда тұрған негізгі міндеттердің бірі балалардың жеке қабілеттілігін, бейімділігін дер кезінде анықтап дамыту, соның негізінде болашағына бағыт беру. Әсіресе, шығармашылыққа икемдеп, білім кеңістігін дамыту. Шығармашылық – өзінің жаңашылдығымен, өзгешелігімен ерекшеленетін, белгілі бір нәтиже мен өнім алуға мүмкіндік жасайтын жеке тұлға бойындағы қабілеттіліктің, білім мен біліктің көрінісі. «Шығармашылық» – сөзінің төркіні, «шығару», «ойлап табу» дегенге саяды. Бұл тиянақты еңбекті қажет ететін әрекет. Шығармашылыққа баулудағы келесі бір қажеттілік баланы психологиялық дайындықтан өткізу. Бұл шығармашылық кезеңде баланың шабытын оятып, құлшындырып, еліктіру. Шығармашылықты дамыту кезеңінде ұстаздың оқушыға берер психологиялық әсері мынадай болуы керек деп ойлаймын. | «Сенің қолыңнан бәрі келеді», «Сен қабілеттісің» деп сенім білдіру; | Оқушының кішкентай жетістігі болса да, мадақтап, көтермелеу, шығармасының жарық көруіне көмектесу; | Шығармашылық сәтте оқушыға құптаушылық көзқарас білдіру, сезім күйін бақылау, қамқорлық таныту; | Атақты адамдардың шығармашылық дәстүрінен қызғылықты оқиғаларды әңгіме ету; | Оқушы сұрақтарына пейілмен жауап беру; | Психологиялық еркіндікті қамтамасыз ету; Шығармашылықты тежейтін бірнеше кедергі бар. Сенімсіздік, қорқақтық, өз ісіне көңілі толмау, ұяндық, жалқаулық. Міне осындай кедергілердің алдын алып, баланың талабын ұштау ұстазға байланысты болып келеді. Шығармашылық оқушыға шын ләззат, қуаныш сезімін әкелуі тиіс. Жаңаны жасау, өзі жасаған тың дүние шабыт баспалдағы. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев Республика білім және ғылым қызметкерлеріне ІІ съезінде сөйлеген сөзінде білім беру ісін реформалауда стратегиялық міндеттердің бірі шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін жеке тұлғаны қалыптастыру мен тәрбиелеу екендігіне баса назар аударып, жалпы білім беретін орта мектепте білім берумен қатар адалдық, адамдық, Отан сүйе білу сияқты гумандық сезімдерге тәрбиелеу қажеттігі өзекті мәселе болып отырғандығын ерекше атап өтті [6]. Оқушының шығармашық іс - әрекетіне жағдай тудыру дегеніміз – оқушыны ойлай білуге

үйрету екені сөзсіз. Бүгінгі таңдағы жаңаша білім беру міндеттерін негізі үш мақсат қана шеше алады. Олар - дүниетанымдылық, шығармашылық және терең білімділік. «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр құя алады» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай мұғалімнің ізденісі жан-жақтылығы, құзіреттілігі арқылы айқындалса, сол құзіреттілік оқушы шығармашылығы арқылы көрінеді. Мектеп қабырғасында оқытылатын пәндер бойынша дарындылық танытқан оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту өз ісіне жауапкершілікпен қарайтын мұғалімнен педагогикалық-психологиялық көріністі талап етеді. Осы мәселе соңғы жылдар ішінде ғалымдардың зерттеу нысаналарына алынумен қатар, мектеп мұғалімдерінің тәжірибесінде мектеп оқушыларын тұлға етіп дамытуда олардың шығармашылық қабілетін дамыту басты нысанға айналған. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағы жас ұрпақ бойына адамгершілік, ізгілік қасиеттерді қалыптастыруды жетілдіре түсудің бірден-бір басты құралы. Ана тілін оқып-үйрену арқылы олар Қазақстанның мәртебесін көтере туған халқының өткені мен бүгіні, болашағы жайында мол мағлұматтар ала отырып, танымдық, тәрбиелік, білім-дағдыны үйренері хақ. Өтілетін әр сабақ белгілі бір мақсатқа құралған, оқушы танымы мен дүниетанымын қалыптастыра отырып шығармашылыққа баулуы тиіс. Ол үшін мұғалім күнделікті сабаққа жете ізденіп, жаңа технологияны шебер пайдаланса, сабақ өз мақсатына жеткен шығармашылыққа бағдарланған, оқушы дүниетанымын байытатын бірден-бір сабақ болар еді. Қай сабақ болмасын «мынау оның білімдік жағы, мынау тәрбиелік жағы» деп бөліп жаруға болмайды. Себебі, білім мен тәрбие-әркез егіз үрдіс. Шебер мұғалім осы екі қасиетті оқушы бойына дарыта оқыта отырып, оқыту әдісін, жаттықтыру жұмысын, қолданылатын көрнекілік түрлерін оқушының жас ерекшелігін ескере отырып, қабілеті мен ынтасына қарай таңдай білсе, өзі көздеген мақсатына жетеді. Сабақ беру үрдісінде оқушыны шығармашылыққа баулудың маңызы ерекше. Шығармашылық - өздігінен еңбектенудің, ізденудің жолы. Әр тақырып бойынша жүргізген жұмыс нәтижесі оқушының тиянақты ойлай, сөзді нақты жеткізе білуге үйретеді. Шығармашылық жұмыстың алуан түрлері бар: шығармашылық жазба жұмысы, пікірсайыс, шығарма жаздыру, өз бетімен жұмыс, т.б. Шығармашылық жазба жұмысы - тіл дамыту жұмысы. Әңгіме, ойтолғау, кейіпкер портреті, эссе жазу, оқушының пәнге деген қызығушылығын дамыта оырып, шығармашылық жұмысқа баулитын негізгі саты деп қарауға болады. Әңгіме жазуда ойдың байланысына, сөзді дұрыс саптай білуге, шебер жеткізе білуге дағдыланады. Жеткізер ойын нақты дәлелдер келтіре отырып, мысалдар арқылы сұрыптап жаза білуге машықтанады. Оқушының шығармашылық танымын, мүмкіндігін жетілдіруде, көркем шығарманың орны 59 ерекше. Оқушы жанын дүр

сілкіндірер қолайлы тың деректер, оқиғалар, естеліктер, мұғалімнің ұтымды ой-пікірлері арқылы астасып жатуы керек. Міне, сонда ғана шығармашылыққа бастайтын шығармашылық көңіл күй туады. Көркем мәтін бойынша жүргізілетін шығармашылық жұмыстарды былай топтауға болады: авторға еліктей отырып, шығармашылық жұмыс жүргізу; мәтіндегі кейіпкерлерге өзі мінездеме бере отырып, портретін жасау; автор шығармасынан басқа тың көркемдік шешім таба отырып, өз ойынан оқиға құру; Осылай жазылған жазба жұмыстар жанды, шынайы болып, оқушы бойындағы қиял, дарындылық қабілетін ашуға көмектеседі. Әр тақырыпқа берілген әдеби кітаптарды оқи отырып олардың өмірге деген көзқарасы, шығарма кейіпкерлерінің әр ісі, жақсылы жаман қасиеттері олардың дүниетанымын кеңейтеді, өздерінің танымдық ой-пікірлері қалыптасады. Оқушыларға ізденушілік ой-талдауға бейімділік ішкі сезім дүниесіне тартысты сезімталдық қасиетті оятуда әдеби-шығарым тапсырмалар беріледі, бұл тақырыптық, еркін тақырыпқа шығарма, мақала, хат сынды жұмыстар арқылы орындалады. Белгілі тақырыптарды өткеннен кейін төмендегі талаптар бойынша жұмыс жүргізуге болады: шығарманың мазмұны, тақырыбы жайында өз пікірін жазу; ұнаған эпизодын баяндау; әңгіменің белгілі бір бөлімінің көркемдік ерекшелігіне Н.Оразақинованың «Сатылай кешенді талдау технологиясын» басшылыққа ала отырып, талдау жүргізу; мазмұны бойынша сұраққа-жауап; әңгіме кейіпкерлерінің іс-әрекеті, көңіл-күйлерін өзінше әңгімелеу; Ұстаз жас жеткіншектің жан-жақты дамуына, оның бойында жасырын жатқан шығармашылық қабілетті ашу және белсенді әрекетке келтіру жолында тынымсыз ізденісте болу керек. Оқушының көркемдік шешім табуға жетелеу үшін ой ұшқұрлығы болуы керек. Мұнда оқушының өзіндік ізденісі, пікірі, айтар ойы байқалады. Осындай жұмыстың бір түрі - пікірсайыс. Өзінің айтайын деген пікірін еш қиналмай жеткізе білу, сөз дәлдігімен шешен, тиянақты айта білу тапқырлық пен шешендікке жетелейді. Пікірсайыстың берер нәтижесі мыналар: Оқушылар күні бойы берілген тапсырмалар бойынша қосымша ізденіп, өз бетімен дайындалады; Анық та айқын, әсерлі сөйлеуге дағдыланады; Сөйлеу мен пікірталас мәдениетін меңгереді; Өз пікірін қорғай дәлелдей біледі; Өзіндік ойын, көзқарасын ашық айтуға, жүйелі сөйлеуге төселеді; Әр түрлі шығармашылық жұмыстарға дағдыланады. Оқушылардың ізденімпаздық дербестігін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстардың маңызы зор. Сыныптан тыс жұмыстардың маңызды ерекшелігі-оқушылардың шығармашылық мүмкіншіліктерін жетілдіру. 60 Оқушылардың пәнге деген ықыласы артып, қызыға бастаса, онда пәнді меңгеруге деген құштарлық тереңдей түседі. Оқушылардың шығармашылығын дамытудың негізгі жолы - оқушыны өздігінен іздендіру, яғни өз бетімен жұмыс істеу. Бұл бағытта

алдымен логикалық ойын дамытатын тапсырмалар арқылы оқушылар сөзжұмбақ, ребус, жұмбақ, мақал-мәтел, қанатты сөздер құрастыруға машықтанады. Берілген тапсырманы түрлендіру бағытында мынадай жұмыс түрлерін жүргізуге болады. Мәтін өңдеу, берілген мәтіннен диалог құру, мәтін бойынша шешендік сөз құрау және өз ойынан еркін тақырыпқа берілген өлең, әңгіме, шығарма жазу. Бұл әдіс оқушының өз бетінше іздене отырып, шығармашылығын шыңдауға баулиды. Оқушылар әдеби-шығарым тапсырмалар өтілген тақырыптар бойынша жүргізіліп қоймайды. Еркін және тақырыптық шығармалар, түрлі мақалалар, өлең құрастыру және өлең мазмұнын қара сөзбен жаздырту жұмыстары арқылы орындатылады. Оқушының көркем шығарманы тұрақты оқуды әдетке айналдыру, ортада сөйлеуі, ұстазбен сырласуы қажетті нәрсе болып табылмақ. Осындай бағыттарда жұмыс істеу арқылы көркемдік шығармашылық қабілеті дамыған тұлғаға қол жеткізе аламыз. Оқушы шығармашылығы практикалық әрекеттер, ізденімпаздылық арқылы дамиды. Шығармашылыққа үйрететін сабақтар – жаңа технологияларды қолдану болып табылады. Мұндай сабақтарда оқушыға ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасында ынтымақтастық қатынас сақталады. Мұғалім бақылаушы емес, бағалаушы емес, танымдық іс - әрекетін ұйымдастыратын шығармашылық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана оқушы интелектісінің көзін ашып, шығармашылығын дамытады. Оқушының шығармашылығына бағыт – бағдар беруді ең алғаш білім мазмұнына енгізген М. Жұмабаев болатын. Ол балалардың ойларын дамыту туралы «Ойлау жанның өте бір қиын терең ісі - деп атап көрсете келіп, тәрбиеші баланың ойлап, үйренуіне көп күш жұмсау керектігін ескертеді. Басқа сынып оқушыларымен қазіргі салт-дәстүрлер туралы сұхбат жүргізіп, диктафонға жазыңыз және сараптама жасаңыз; Оқушыны іздендіру үшін сұрақ қоя білуге үйрету арқылы оның саналы ойлауы, жан-жақтылығы, білімі мен біліктілігі қалыптасады. Сонымен қатар, жоспарлы түрде жұмыс істеуге машықтану үшін мәтін бойынша жоспар құру әдетін қолдануға болады. Нәтижесінде оқушы мәтін бөлімдеріне қысқаша тұжырымдама жасап, әрбір оқиғаға ат қойып, өзіндік іздену мен білім дағдысын берік қалыптастырады. Мәтін бойынша түсініксіз сөздер тізбегін жасау, поэзиялық шығармаларды прозаға айналдыру тәсілдері де оқушының жан-жақты дамуына үлкен ықпал етеді. Қорыта айтқанда, мемлекеттік тілді құзыреттілік тұрғысынан оқыту мәселесін қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерінің әдістемелік бірлестігіне талқылап, оқу-тәрбие процесі барысында басшылыққа алып, қазақ әдебиеті сабақтарында оқушыларды шығармашылықпен жұмыс жасатып, алған ақпараттарын өмірде қолдана алуына жағдай жасау үшін құзыреттілік білім тұрғысынан оқыту тәсілдерін қолданудың оқушы біліктілігін арттыру үшін маңызды зор.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. - Алматы, «Рауан» 1997.
2. Диханбаева Ж. Сын тұрғысынан ойлау мен дамытпалы оқыту» , «Дауыс және көрініс» // №3, 2006.
3. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы. - Алматы, 1967.
4. Тұрғынбаева Б.А. Шығармашылық қабілеттер және дамыта оқыту Алматы, 1999 ж.
5. «Қазақстан мектебі» // 2003ж. №6
6. Қазақ тілі мен әдебиеті // 2002ж .№10 7. Тасболатов Қ. «Оқушылардың таным белсенділіктерін арттыру».

Мазмұны

| | |
|---|----|
| Кіріспе | 3 |
| 1 Екінші тілді оқытуда коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру ерекшеліктері | 5 |
| 2 Екінші тілді оқытуда тілдік, сөздік және әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар | 48 |
| Қорытынды..... | 79 |
| Пайдаланылған әдебиеттер тізімі | 81 |
| Қосымша | 84 |

Введение

Современный этап развития того или иного языка характеризует новые подходы к определению целей и задач обучения того или иного языка. На данном этапе развития языков вошло в обиход понятие «компетенция». В научный обиход термин компетенция было введено американским лингвистом Н. Хомским.

В настоящее время при обучении языку его целью является формирование языковой, речевой и социокультурной компетенций обучающихся. Введение этих понятий в лингводидактику неслучайно. Так как на данный момент компетентностный подход, функциональная грамотность являются составляющими обновленного содержания среднего уровня образования РК.

На современном этапе под компетенцией подразумевается совокупность знаний, умений и навыков обучающихся, которые формируются при обучении тому или иному языку и служат развитию личности обучающегося.

Результатом и целью обновленного содержания обучения языку является не просто усвоение знаний и формирование умений и навыков, а умение использовать их в любых жизненных обстоятельствах и ситуациях. И в данном случае речь идет не просто о знании языка, а об умении использовать его в реальном общении, т.е. о практическом владении языком и, следовательно, о развитии “прагматической межкультурной компетенции”.

Важнейшим компонентом коммуникативной компетенции по праву признаётся языковая компетенция, обеспечивающая на основе достойного объёма знаний как конструирование грамматически правильных форм и синтаксических конструкций, так и понимание смысловых отрезков речи, организованных в соответствии с нормами языка.

Современные обучающиеся имеют возможность изучать второй язык и одновременно развивать свою коммуникативную компетенцию. Ведущим компонентом в коммуникативной компетенции являются речевые (коммуникативные) умения, которые формируются на основе:

- языковых умений и навыков;
- лингвострановедческих и страноведческих знаний.

В коммуникативную компетенцию включаются следующие важнейшие умения: читать и понимать несложные, аутентичные тексты (с пониманием основного содержания и с полным пониманием); устно общаться в стандартных ситуациях учебно–трудовой, культурной, бытовой сфере; в устной форме кратко рассказать о себе, окружении, пересказать, выразить мнение, оценку; умение письменно оформить и передать элементарную информацию (письмо).

Так определяется минимальный уровень коммуникативной компетенции в государственном общеобразовательном стандарте образования.

Коммуникативная компетенция — это определенный уровень владения языковыми, речевыми и социокультурными знаниями, навыками и умениями, позволяющий обучаемому коммуникативно приемлемо и целесообразно варьировать свое речевое поведение в зависимости от ситуации общения.

Коммуникативная компетенция имеет сложную структуру и включает целый ряд компетенций:

Лингвистическая компетенция является одним из основных компонентов коммуникативной компетенции. Ее содержание составляет способность человека правильно конструировать грамматические формы и синтаксические построения в соответствии с нормами конкретного языка.

Лингвистическая компетенция как один из основных компонентов коммуникативной компетенции делится на языковую и речевую компетенции.

Языковая компетенция - это знания в области языковой системы (в пределах программного минимума), навыки оперирования этими знаниями.

Речевая компетенция - владение нормой речевого поведения (во всех видах речевой деятельности).

Социокультурная компетенция — способность строить речевое и неречевое поведение с учетом норм социума, говорящих на изучаемом языке.

Значимость социокультурной компетенции:

- знание национального менталитета, картины мира;
- снятие культурологических трудностей;
- осознание расширения собственного мировоззрения, представлений об иной социокультурной общности.

Исходя из вышесказанного каждому учителю важно знать и теорию и практику формирования языковой, речевой, социокультурной компетенций при обучении второму языку, так как эти компетенции являются составляющими коммуникативной компетенции. Вместе с тем также учителю важно объяснить, а также направить ученика на понимание того, что без знания казахского(Т2)/ русского языка(Я2) наряду с родным языком и иностранными (английским, немецким, французским) языками, он не сможет реализовать себя как полноценный член общества и успешная личность технологического и культурно-языкового, научного пространства.

1 Особенности формирования коммуникативной компетенции при обучении второму языку

Для Казахстана важным является теория двуязычия и когнитивная теория, которые лежат в основе речевых механизмов при обучении казахскому (Т2) и русскому языкам как второму языку (Я2).

Проблема преподавания второго языка в школе в настоящее время актуальна. Известно, что целью обучения второму языку является формирование коммуникативной компетенции, включающей в себя как языковую, речевую, так и социокультурную компетенцию, ибо без знания социокультурного фона нельзя сформировать коммуникативную компетенцию даже в ограниченных пределах. Изучение второго языка призвано сформировать личность, способную и желающую участвовать в межкультурной коммуникации. Но что означает термин «второй язык»? И какое определение дается ему? Для осмысления этого понятия давайте рассмотрим терминологию целевых и вторых языков, которая дана в Едином языковом стандарте обучения трем языкам, разработанный Национальной академией образования имени И.Алтынсарина [1]. В Языковом стандарте применяются следующие **понятия и термины**: первый язык, второй язык, третий язык, целевой язык, родной язык, трехязычное образование, поли/многоязычное образование.

Первый язык (Я1) – это язык обучения в школе. Их в Казахстане пять: казахский (Я1), русский (Я1), таджикский (Я1), узбекский (Я1), уйгурский (Я1).

Второй язык (Я2) – это: казахский язык (Я2) в классах с неказахским языком обучения и русский язык (Я2) в классах с нерусским языком обучения.

Третий язык (Я3) – это иностранный язык. В школах Казахстана к ним относятся английский (Я3), немецкий (Я3) и французский (Я3) языки.

Целевой язык – это: казахский (Я2), русский (Я2), английский (Я3), т.е. второй (-ые) и третий языки. В данном методическом пособии речь пойдет о вторых языках. Поэтому необходимо отметить, что в образовательном процессе Я2 – это казахский язык в школах с неказахским языком обучения, Я2 – это русский язык в школах с нерусским языком обучения.

В Государственном общеобязательном стандарте образования всех уровней образования (2018) указано, что по учебным предметам «Казахский язык и литература» (для классов с неказахским языком обучения)/ «Русский язык и литература» (для классов с нерусским языком обучения) содержание предметов преследует цели, обусловленные статусом казахского языка как государственного языка и статусом русского языка как языка, официально употребляемого наравне с казахским языком [2].

Изучение данных учебных предметов способствует использованию языка в учебной деятельности и повседневной жизни, приобщению обучающихся к культуре народов Казахстана, обеспечивает их готовность к межнациональному общению.

Основу содержания учебных предметов «Казахский язык и литература» (Я2) в классах с неказахским языком обучения и «Русский язык и

литература»(Я2) в классах с нерусским языком обучения составляет направленность на овладение всеми видами речевой деятельности и основами культуры устной и письменной речи, умениями и навыками использования языка в различных сферах и ситуациях общения, соответствующих опыту, интересам.

В процессе изучения языка и литературы обучающиеся осваивают знания о языке как знаковой системе и общественном явлении, его устройстве и знания о развитии литературы.

Изучение языка и литературы направлено на дальнейшее развитие коммуникативной компетенции языка; на развитие навыков исследовательской работы и творческого подхода к решению различных учебных задач. По завершении общесреднего уровня образования ожидаемым результатом обучения является совокупность компетенций, выражающих, что именно обучающийся будет знать, понимать, демонстрировать по завершении процесса обучения [2].

В течение всего периода обучения языком формируется коммуникативная компетенция, составляющей которой являются:

- ✓ языковая;
- ✓ речевая;
- ✓ социолингвистическая.

Исходя из вышесказанного можно сделать следующее заключение, что основная цель обучения языком – формирование коммуникативной компетенции в совокупности ее составляющих, а именно:

- речевая компетенция - развитие коммуникативных умений в четырех видах речевой деятельности (чтение, аудирование, говорение и письмо);

- языковая компетенция - овладение языковыми средствами (фонетическими, орфографическими, лексическими, грамматическими) в соответствии с темами и ситуациями общения; освоение знаний о языковых явлениях изучаемого языка, разных способах выражения в родном и иностранном языках;

- социокультурная, межкультурная компетенция - приобщение к культуре, традициям, реалиям стран изучаемого языка в рамках тем, сфер и ситуаций общения, отвечающих опыту, интересам, психологическим особенностям учащихся на разных этапах обучения; формирование умения представлять свою страну, ее культуру в условиях межкультурного общения;

- компенсаторная компетенция - развитие умений выходить из положения в условиях дефицита языковых средств при получении и передаче информации;

- учебно-познавательная компетенция - развитие общих и специальных учебных умений, универсальных способов деятельности; ознакомление с доступными способами приемами самостоятельного изучения языков культур, в том числе с использованием новых информационных технологий.

Понятие «компетенция» - многозначное. Применительно к образованию

оно обозначает круг вопросов, в которых данное лицо (учитель, ученик) обладает опытом и способностью действовать в ситуации неопределенности. «Компетентность - понятие, характеризующее субъект обучения, ученика, который усвоил необходимый набор компонентов содержания, овладел той или иной компетенцией...» [3].

Образовательный процесс во все времена представлял собой сложную систему работы. Формирование коммуникативной компетенции у учащихся, подход к формированию личности ученика в современной школе - эти темы являются одними из самых важных для современного преподавателя.

Одной из актуальных проблем современной лингводидактики не случайно остается проблема формирования и развития коммуникативной компетенции личности, поэтому сначала рассмотрим и проанализируем определение термина «компетенция», которое приводится в различных источниках.

В «Толковом словаре русского языка» С.И. Ожегова термин «компетенция» рассматривается как круг вопросов, явлений, в которых данное лицо обладает авторитетностью, познанием, опытом [4].

Учёные С. Шишова, А. Агапова считают, что понятие «компетенция» - это готовность личности умело использовать свои способности, которые основаны на знаниях и опыте, приобретенных благодаря обучению, ориентированные на самостоятельное участие личности в учебно-познавательном процессе, и которые успешно применяются в трудовой деятельности. [5].

Учёным А.В. Хуторским понятие «компетенция» было определено как совокупность качеств личности, которые тесно взаимосвязаны друг с другом. Это такие качества, как знания, умения, навыки, способы деятельности, которые необходимы для качественной продуктивной и результативной деятельности по отношению к определенному кругу предметов и процессов [6].

Согласно рассмотренной словарной литературе, значение термина «компетенция» мы сможем полностью раскрыть, когда укажем на его латинское происхождение (*competentia* - согласованность частей и *complete* - добиваюсь, соответствую, подхожу). Таким образом, делаем вывод, что слово «компетенция» может иметь два разных значения: во-первых, это полномочия действия или деятельность какого-либо учреждения или лица, во-вторых, это круг, в котором человек достигает познания и набирает опыт. В современной педагогической литературе слово «компетенция» употребляется во втором значении.

Осмысление теории и применение компетентностного подхода на практике в процессе преподавания русского языка началось с исследований коммуникативной методики таких учёных, как Е.А. Быстрова, Т.К. Донская, А.Ю. Караулова, С.И. Разумовская и др.

Исследователи Е.А. Быстрова, С.И. Львова, Л.В. Черепанова в своих работах связывают компетенцию с совокупностью специальных общепредметных знаний, умений, навыков и способов деятельности [7].

«Компетенция» в нашем исследовании представляет собой понятийную систему, которая связана с формированием коммуникативной компетенции обучающегося. Из этого следует, что «компетенция» - это не только способность к выполнению деятельности, связанной с данным учебным предметом, но и совокупность знаний, навыков и умений, формируемых в процессе обучения.

Язык считается основополагающим средством общения, в отсутствии которого немислимо наличие и формирование человеческого общества. Происходящие в настоящее время перемены в социальных взаимоотношениях, средствах коммуникации требуют повышения коммуникативной компетенции обучающихся, улучшения их филологической подготовки. В обучении вторым языкам акцентируют языковую (лингвистическую), речевую, коммуникативную, социокультурную и многие прочие виды компетенций. Коммуникативная компетенция - это главнейшая задача, которая включает в себе основную цель изучения второго языка, и включает в себя все основные виды компетенций. Это способность решать средствами неродного языка актуальные для учащихся и общества задачи общения в бытовой, учебной, производственной и культурной жизни; умение учащихся пользоваться фактами языка и речи для реализации целей общения с учётом различных условий речевого общения [8].

Коммуникативная компетенция, которая, согласно суждению многочисленных ученых, может по праву рассматриваться как основная и главная, так как именно она находится в основании всех без исключения остальных компетенций: информационной, социокультурной, социально-политической, и, кроме того, готовности к образованию и саморазвитию [9].

Компонентный состав для изучения иностранного языка был выявлен русским исследователем И.Л. Бим, которая выделяет следующие виды коммуникативной компетенции: языковая, речевая, тематическая, социокультурная компетенция [10].

Рассмотрим этот состав коммуникативной компетенции. Лингвистическая (языковая) компетенция - эта конструкция грамматически правильных форм и синтаксических построений, понятные смысловые отрезки в речи, которые организованы в соответствии с существующими нормами и правилами русского языка. Их можно употреблять в том направлении, в котором они используются носителями языка в изолированной позиции. Следует сделать вывод, что одним из основных и главных компонентов коммуникативной компетенции является лингвистическая компетенция. Потому что не зная основных грамматических правил образования форм, структурирования осмысленных фраз невозможна никакая вербальная, т.е. устная коммуникация.

Социокультурная компетенция - ознакомление с национально-культурной спецификой речевого поведения носителей языка, а также знакомство с релевантными элементами социокультурного контекста, которые соответствуют восприятию речи с точки зрения носителей языка: обычаи, традиции, правила, нормы, социальные условности, ритуалы, страноведческие

знания и т.д.

Социальная компетенция - это желание и умение общаться, говорить, т. е. вступать в коммуникативный контакт с другими людьми. Появление желания общаться, т.е. вступить в контакт, связано с наличием ряда потребностей, мотивов, определенного отношения к собеседнику, а также обуславливается собственной самооценкой. Вступление в коммуникативный контакт - это умение, которое требует от человека способности ориентироваться в социальной ситуации и управлять ею.

Стратегическая (компенсаторная и учебно-познавательная) компетенция - это компенсация недостаточного знания языка особыми средствами, а также наличие речевого и социального опыта общения в иноязычной среде.

Характерной особенностью современного этапа развития образования является проведение интегрированных уроков с целью формирования коммуникативной компетенции, которую можно сформировать только совместными усилиями преподавателя и самих обучаемых.

Коммуникативные компетенции - способность вступать в контакт, высказывать свою точку зрения, слушать и понимать точку зрения собеседника, вести дискуссию; готовность решать коммуникативные задачи, адекватно вести беседу в различных

социальных ситуациях, владеть устным и письменным общением, несколькими языками.

В литературе иногда встречается термин «речевая компетенция», который близок по своему значению термину «коммуникативная компетенция». Все четыре основных вида речевой деятельности - говорение, слушание, понимание, чтение, письмо - являются функциональными исполнителями речи. Формирование коммуникативной компетенции предполагает знания о речи. Это умение создавать и воспринимать тексты - продукт речевой деятельности.

Коммуникативные компетенции предполагают способность к полноценному речевому общению во всех сферах человеческой деятельности.

Формирование и развитие коммуникативной компетентности личности становится важнейшей задачей на уроках казахского/ русского языков как второго.

Учащиеся - главные участники учебно-воспитательного процесса. Не случайно новые методики, методы и приемы способствуют повышению активности учащихся на уроке, создают ситуацию сотрудничества. Для формирования навыков речевого общения определяются как необходимые следующие умения:

- умение понять тему и осмыслить логику развития мысли;
- умение составлять план;
- умение извлечь нужную информацию из устного или письменного источника;
- умение собрать и систематизировать материал.

На занятиях используются нижеследующие приёмы обучения:

- чтение;

- говорение;
- аудирование;
- групповая деятельность обучаемых.

Необходимо подчеркнуть, что развитие коммуникативной компетенции происходит прежде всего при помощи специальных приёмов, а не естественным путём. Их особенность заключается в создании особых ситуаций воздействия. Все названные методы направлены на развитие и совершенствование коммуникативной компетенции. Как мы уже говорили, целью обучения русскому языку в школе является формирование коммуникативной компетенции учащихся, которая реализуется в способности к речевому общению. Формирование основных видов компетенций становится главной целью обучения русскому языку в школах, так как это даёт большие возможности учащимся повысить свои учебные достижения и решить вопросы дефицита общения в обществе. Речевая активность учащихся успешно проявляется во время интегрированных и нетрадиционных форм уроков русского языка, которые являются залогом речевой активности учащихся, в ходе которых учащиеся приобщаются к культуре страны изучаемого языка, а также расширяют знания о культурном наследии родной страны, что позволяет им принимать активное участие в диалоге культур.

Основой для обучения вторым языкам является коммуникативный подход, в рамках которого определяется речевая тематика и состав типовых ситуаций, обеспечивающих развитие 4 видов речевой деятельности: слушание, говорение, чтение, письмо. Моделируется среда обучения, приближенная к естественным ситуациям, способствующая развитию речи и творческих способностей учащихся.

Коммуникативная направленность обучения грамматике предполагает движение не от правил к использованию, не от теории к практике, а от развития всех языковых навыков к осознанию законов языка. При таком подходе грамматика рассматривается не изолированно, а в рамках определенной речевой ситуации, темы.

Практическая направленность программ по казахскому языку (Г2) и по русскому языку (Я2) позволяет учащимся применять полученные знания в решении учебных и жизненных проблем, например, в различных ситуациях, при обсуждении тем, в реальном общении и т.д. и развивать коммуникативные навыки обучающихся [11,12].

Представители коммуникативно-деятельностного направления используют термин «коммуникативный» в связи с понятием «навыки речевого взаимодействия в сферах общения». Е. А. Быстрова называет эти способности «компетентностью» и считает, что основу коммуникативной компетенции составляют знания, умения и навыки, необходимые для понимания чужих и порождения собственных программ речевого поведения, адекватных целям, сферам, ситуации общения. Компетентность включает в себя: знание основных понятий лингвистики, речи - стили, типы речи (описание, повествование, рассуждение), межфразовые связи в тексте; умения и навыки анализа текста, собственно коммуникативные умения и навыки речевого общения

применительно к разным сферам и ситуациям общения с учетом адресата [13.]

Е. И. Пассов изложил свою точку зрения на проблему коммуникативности [14]. Критикуя упрощенное понимание проблемы, он пишет: «Бытуют мнения о том, что коммуникативный - это устный, коммуникативный - значит прямой, коммуникативный - это бессознательный, коммуникативный - значит речевой, в результате чего коммуникативизация учебного процесса выливается лишь в его «оре-чевление», т.е. насыщение (часто искусственное) традиционного учебного процесса речевыми упражнениями» [14. с.29]. Такая трактовка понятия «коммуникативный» не может быть принята, так как система обучения русскому языку по ней не будет способствовать формированию коммуникативно-речевых способностей у детей в широком их понимании.

С научных позиций коммуникативность рассматривается Е. И. Пассовым в двух ракурсах: научно-теоретическом и технологическом. В научном ракурсе коммуникативность трактуется как исходная методическая категория в формировании билингвальной языковой личности, имеющая методологический статус. Эта категория определяет необходимость построения процесса образования как модели процесса общения» [14, с.30.]. Ученый считает, что с этих позиций термины «сознательно-, системно-, деятельностно-, функционально-коммуникативный», «принцип активной коммуникативности» и др. должны быть признаны некорректными, ибо модель не может отражать основное свойство оригинала: если образование коммуникативно, оно уже сознательно, активно, функционально, деятельностно.

Действительно, общение без этих составляющих практически не состоится. Но обучение русскому языку как неродному в начальных классах, особенно вне языковой среды, не может быть эффективным без моделей, образцов словосочетаний, предложений, а также текстов.

Во втором ракурсе Е. И.Пассов трактует «коммуникативность» как технологию обучения, в процессе которой постоянно соблюдаются основные параметры (характеристики, качества, свойства) общения. Он перечисляет характеристики, которыми обладает «подлинная коммуникативность»: (а) мотивированность -совершение действия из внутреннего побуждения; (б) целенаправленность - совершение действия во имя достижения осознанной коммуникативной цели; (в) личностный смысл во всей работе обучающегося; (г) речемыслительная активность, т.е. постоянная включенность в процесс решения задач общения, постоянная подключенность познавательного и коммуникативного общения; (д) отношение личностной заинтересованности к предметам обсуждения; (е) связь общения с различными формами деятельности: учебно-познавательной, общественной, трудовой, спортивной, художественной, бытовой; (ж) взаимодействие общающихся, т.е. взаимопонимание, поддержка друг друга, доверительное сотрудничество; (з) контактность в трех планах: эмоциональном, смысловом, личностном; (и) ситуативность - система взаимоотношений, порожденных ситуационными позициями общающихся; (к) функциональность, т.е. процесс овладения речевым материалом при наличии речевых интенций; (л) эвристичность как

организация материала и процесса его усвоения, исключая произвольное заучивание и воспроизведение заученного; (м) содержательность как объективная и субъективная характеристика учебных материалов; (н) проблемность как способ организации и презентации учебных материалов; (о) новизна как постоянная вариативность всех компонентов образовательного компонента; (п) выразительность в использовании вербальных и невербальных средств общения.

Как видно, Е. И. Пассов предлагает широкий круг параметров организации коммуникативно ориентированного образовательного процесса, без учета которых невозможно формировать у школьников коммуникативную компетенцию.

Итак, под коммуникативной компетенцией в отечественной методике понимают как умение выбирать и реализовывать программы иноязычного (русского) речевого поведения в зависимости от целей и содержания общения, а также с учетом изменяющейся ситуации общения, отношений коммуникантов и коммуникативных установок, т.е. это по сути овладение стратегией и тактикой общения.

Известный в зарубежной лингводидактике термин «коммуникативная компетенция» в последние годы претерпел значительное переосмысление. Мысль о том, что владение языком предполагает и учета социальных условий, одним из первых высказал D. Nunos [15, p.8-28.]. Несмотря на признание многими методистами значимости экстралингвистических факторов в формировании коммуникативной компетенции, долгое время зависимость процессов продукции и рецепции речевых сообщений от социокультурных факторов исследовалась недостаточно активно. Впервые эта проблема была глубоко исследована в работе F. Erickson, I. Schult [16, p.112-118]. По их определению, коммуникативная компетенция - это «знание и соблюдение определенных норм общения для того, чтобы суметь привлечь к себе внимание собеседника, быть понятым и поддержать разговор». Таким образом, коммуникативную компетенцию они понимают как способность обучаемого адекватно общаться в конкретных коммуникативных ситуациях и его умение организовать речевое общение с учетом социокультурных норм поведения и коммуникативной целесообразности высказывания. Е. М. Верещагин и В. Г. Костомаров дают определение коммуникативной компетенции в связи с социокультурным аспектом, понимая ее как совокупность социальных и национальнокультурных правил, оценок и ценностей, которые определяют как приемлемую форму, так и допустимое содержание общения [17.стр.52.].

Коммуникативные цели в процессе обучения второму (русскому) языку предполагают выработку умения правильно выбрать языковые средства в соответствии с речевым замыслом, мотивом, предполагаемым содержанием сообщения, а также сообразуясь с обстоятельствами общения (ситуацией, коммуникантами).

В процессуальном плане выработка коммуникативной компетенции учащихся начальных классов выдвигает проблему максимального учета в процессе научения языку экстралингвистических факторов, организующих

речевую деятельность. К ним относятся: мотивы и стимулы речевой деятельности (речевые интенции), типы речевых действий, сферы речевого общения; тематика общения, ситуации (обстоятельства) речевого общения, коммуниканты (социальные роли). Эти факторы составляют тот коммуникативный минимум, на базе которого будет определен минимум необходимых для общения языковых единиц: слов, словосочетаний, стереотипных фраз-клише. Во-вторых, формирование коммуникативной компетенции выдвигает проблему определения коммуникативных единиц обучения. В качестве таковых выступают высказывание, речевое действие, коммуникативный акт (результат речевого действия).

Итак, под коммуникативной компетенцией в методике необходимо понимать умение выбирать и реализовывать программы иноязычного речевого поведения в зависимости от целей и содержания общения, а также с учетом изменяющейся ситуации общения, отношений коммуникантов и коммуникативных установок.

Формирование коммуникативной компетенции осуществляется параллельно с усвоением языка уже в начальных классах в процессе выработки произносительных, лексических, грамматических навыков, навыков словоизменения и словоупотребления, в связи с рассмотрением языковых единиц: слов, предложений, фразеологизмов, афоризмов, текстов. Базой для формирования коммуникативной компетенции является лингвистическая (языковая) компетенция, которую можно определить как способность понимать и продуцировать корректные высказывания разных уровней и объемов с опорой на приобретенные знания системы языка и ее функционально-речевых разновидностей.

Таким образом, формирование коммуникативной компетенции в процессе обучения казахскому(Т2)/русскому языку(Я2) предполагает:

- в лингвистическом плане - овладение языковой и лингвистической компетенциями: знанием системы языка (звуковым строем - работа над произношением), лексики (обогащение словаря учащихся), грамматикой (грамматическим строем языка);

- в лингводидактическом плане - создание условий универсального коммуникативного действия: условий, порождающих речевые действия и создающих ориентацию на общение.

Конечным результатом формирования коммуникативной компетенции является владение: языковой способностью (умение подбирать языковые средства), речевой способностью (умения строить устную и письменную речь, владение всеми видами речевой деятельности), коммуникативной способностью (умение общаться в конкретной ситуации с конкретными коммуникантами).

Для более детального знакомства с особенностями формирования языковых, речевых и социолингвистических компетенций необходимо знать особенности обучения казахскому и русскому языкам как второму языку.

1. Особенностью обучения является сам факт подачи языкового материала, при котором формирование речевой компетенции детей, изучающих

казахский/русский языки в качестве второго, происходит на основе углубленного изучения и освоения грамматических моделей казахского/русского языков. При этом обобщенные модели лежат в основе изучения, а исключения вообще не даются.

2. Речевой материал осваивается как целостный, а основной – от частного к общему.

3. Обязательным является опора на родной язык, при этом обращается внимание на явление *интерференции* (лат. *interferens*, от *inter* – между + *ferens* – несущий, переносящий) – она обозначает лингвистическое явление, которое является последствием влияния одного языка на другой, т.е. применение норм одного языка в другом в письменной и/или устной речи.

При этом в речи обучающихся могут наблюдаться прогнозируемые ошибки, знание которых учителем позволит быстро их устранить путем повторений и акцентирования внимания. Интерференция проявляется в следующем:

1) смешение графического облика слова, в частности при различии двух график (латиницы для казахского языка и кириллицы для русского языка);

2) убежденность обучающегося в однозначности слов и грамматических форм; возможного фонетического сходства слов родного и неродного языков;

3) ошибочное использование аналогии;

4) незнание закономерностей строения слов и предложений (родного казахского как агглютинативного и русского языка как флективного) и способа передачи в речи и в текстах. Использование метода моделирования с акцентированием на разные типы построения предложения. Так, в Едином языковом стандарте обучения трем языкам предложены следующие модели построения предложения:

- для казахского языка SOV ;

- для русского языка: SVO (*где S – подлежащее (субъект), V – сказуемое (действие), O – прямое дополнение (объект).*)

2. Особое внимание следует обратить учителю на особенности подачи материала в соответствии с содержанием программы, с одной стороны, а с другой стороны, – учет тех трудностей, с которыми сталкиваются обучающиеся при изучении казахского/русского языков как второго в условиях различной степени контактирования языков, поисков лучших способов сопоставления грамматических явлений в родном, втором и третьем языках (то есть обратить внимание на другие предметные области), для чего необходимо обращаться к Справочно-информационному portalу «Русский язык» ГРАМОТА.РУ, в частности, – к аудиословарю «Говорим правильно», а также к Национальному корпусу русского языка. [18, 19]

При этом учителю необходимо самому предварительно отобрать необходимые материалы и уже потом направить обучающихся (в зависимости от возраста) к поиску ключевых слов, которые представлены как в учебнике, так и в лексическом минимуме для дальнейшего поиска и выполнения заданий на основе названных электронных ресурсов.

Набор компетенций для каждого уровня свой (A1, A2, B1, B2), они

описаны для каждого вида речевой деятельности и находятся в соответствии с международными стандартами под названием «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка» (Common European Framework of Reference, CEFR) и определяются программными документами Республики Казахстан. Они представлены в виде дескрипторов в Приложении 2–5 к Методическим рекомендациям по уровневому обучению русскому языку в школах с нерусским языком обучения. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 108 с. Согласно документу CEFR, выделяются шесть уровней овладения языком (A1, A2, B1, B2, C1, C2), четыре из которых (см. Таблицу 1) легли в основу школьного профиля обучения казахскому языку в классах с неказахским языком обучения и русскому языку в классах с нерусским языком обучения и которые позволили разработать казахстанский модуль.

Предложенная ниже таблица составлена в соответствии со шкалой CEFR и сопоставимым уровням обучения трем языкам в Казахстане (русский казахский, английский), описанном в Едином языковом стандарте обучения трем языкам. [1]

Таблица 1 – Уровни обучения Русскому языку как неродному на всех этапах обучения в школе

| Уровень владения языком | | Этап обучения в школе | |
|-------------------------|-----------|------------------------------------|--|
| Базовый | A1 | Уровень выживания. Элементарный | Начальная школа: 1–3 классы |
| | A2 | Предпороговый уровень | Начальная школа: 4 класс Основная школа: 5–6 классы |
| Средний | B1 | Пороговый уровень | Основная школа: 7–9 классы |
| | B2 | Пороговый продвинутый уровень | Старшая школа: 10–11 классы |

Уровень подготовки обучающихся каждого класса и на каждом этапе обучения определяется в основных требованиях к подготовке обучающихся, представленных в Типовых программах по учебному предмету "Казахский язык и литература", "Русский язык и литература" с 1 по 11 классы, которые направлены на развитие всех видов речевой деятельности (слушание, говорение, чтение, письмо).

Уровень владения языком – степень языковых знаний и умений, которые, как правило, измеряются на основе навыков в четырех видах Речевой деятельности: чтении, письме, говорении, слушании, рассматриваемых как одна

из форм объективации знания языка. Уровень владения языком в таком понимании иногда отождествляют с языковой компетенцией и уровнем речевого общения [20.].

С использованием опыта различных стран в Казахстане разработана своя шкала уровневого обучения в соответствии с Единым языковым стандартом обучения трем языкам и другим казахстанским документам – Таблица1[Методические рекомендации по уровневому обучению русскому языку в школах с нерусским языком обучения. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 108 с.].

Уровневое обучение строится, как уже подчеркивалось, на достижениях отечественной и зарубежной теории, практике и лингводидактике. Педагогические, филологические научно-методические исследования прошлого и нынешнего века составляют надежную теоретико-методологическую базу, которая позволяет проследить за достижениями в этой области и показать, каким образом с развитием коммуникаций и технологического прогресса меняется отношение к изучению языков и появляются новые способы обучения с учетом билингвального состояния общества, изменений языковой ситуации и влияния глобализационных процессов.

При обучении Я2 особенно важно обращать внимание на *социолингвистические компетенции и прагматические* (стратегические, дискурсивные) *компетенции*.

Первая – социолингвистическая компетенция – включает обязательное участие школьников в различные ситуации общения. При этом надо начинать с повседневного общения, обучения этикету, в частности вежливых форм приветствия и прощания, обращение друг к другу и к старшим по имени и отчеству в зависимости от ситуации общения. Особое место уделяется антропонимами (имя и отчество), топонимами (географическими названиями и их написанию в родном языке и в Я2). Более активно развиваются умения пригласить, принять приглашение, отказать, извиниться самому и отреагировать на извинение одноклассников.

Вторая – прагматическая компетенция – особенно важна для Казахстана, где проживают представители различных этносов, поэтому умение адекватно использовать знания о культуре своего народа, других народов и мн. др., обучение речевому этикету и умениям начать разговор, поддержать или завершить.

Ведущими лингводидактическими принципами при обучении казахскому и русскому языкам как второму являются **коммуникативность и комплексность**.

Принцип коммуникативности предполагает:

- концентрацию правил-инструкций для употребления в речи единиц языка;
- организацию ситуаций, близких и знакомых обучающимся;
- группировку и конструирование коммуникативных единиц языка.

Принцип комплексности предполагает:

- взаимосвязанное обучение различным видам речевой деятельности и

форм речи (устной и письменной);

- соединение работы над связными текстами с усвоением отдельных аспектов языка;

- взаимосвязь различных структурных элементов урока.

Отсюда каждый урок казахского языка(Т2) и русского языка(Я2) является интегрированным, комплексным, коммуникативным, то есть уроком развития речи.

Формирование языковой компетенции обучающихся

В настоящее же время школа призвана в современных условиях готовить выпускников нового поколения, ведь в нашем обществе становится востребованной такая личность, которая обладает пятью базовыми компетенциями: социальной, толерантностью, коммуникативной, языковой, информационной компетенцией, и компетенцией, которая направлена на желание получать образование в той или иной форме всю последующую жизнь. Этим обусловлены последовательные изменения образовательной системы, смена её ориентации на компетентностный подход, с помощью которого формируется единая система универсальных знаний, умений и навыков, способность к индивидуальной деятельности и личной ответственности обучающихся за свои решения и поступки – то есть основные компетенции, обладая которыми обучающийся может с успехом социализироваться в обществе.

Как показывает опыт, из школы выходят выпускники с узким лексическим запасом иностранных слов, с неспособностью к применению своих знаний в новых условиях, с низкой коммуникативной компетенцией. Для разрешения этой проблемы нужно особое внимание уделять развитию личности, которая могла бы жить и творить в условиях постоянно меняющегося мира, обладающей достаточным запасом знаний, умений и навыков по всем аспектам иностранного языка: грамматике, лексике, монологической и диалогической речи, чтению и аудированию, для осуществления языковых компетенций и ключевых компетенций, применяемых в различных жизненных ситуациях и необходимых для успешной реализации человеком всех жизненных ролей гражданина.

Ключевая цель образовательного процесса, направленного на изучение второго языка, что включает в себя:

✓ Формирование двуязычной коммуникативной компетенции (языковой, речевой, лингвострановедческой, социолингвистической), которая требуется для взаимодействия в образовательной, бытовой, официально-деловой, трудовой и досуговых областях жизни.

✓ Формирование культуры понимания аутентичных текстов (художественных, публицистических, официально-деловых).

✓ Развитие у обучающихся понимания процессов межкультурного взаимодействия, в качестве осознанно выбранной мировоззренческой философии, которая подразумевает, что люди, вовлечённые в него уважительно

относятся к иным культурам, языкам, обладают толерантностью, тактичностью в речи, готовы к освоению мирового культурного наследия, к нравственному развитию посредством других культур.

✓ Знакомство обучающихся с культурой родины языка, который они изучают, её место в мировой культуре, геополитической и континентальной области существования.

«Любой неродной язык, – утверждает доктор педагогических наук И.Л. Бим, – помогает родному языку служить средством освоения мира, развития речемышления. Он является, кроме того, более действенным и непосредственным средством приобщения к другой национальной культуре и развития взаимопонимания между народами, выступает как дополнительное «окно в мир».

Целью обучения второму языку обучающихся является формирование языковой компетенции. Понятие «языковая компетенция» в современной теории обучения иностранным языкам, обозначает совокупность языковых знаний, умений, навыков, овладение которыми позволяет осуществлять иноязычную речевую деятельность в соответствии с языковыми нормами изучаемого языка в сферах деятельности, а также способствуют развитию языковых способностей обучаемых.

Языковая компетенция выделяется всеми учеными, изучающими феномен коммуникативной компетенции. Наибольшую значимость данный компонент «коммуникативная компетенция» приобретает при изучении иностранного языка ввиду того, что формирование языковой компетенции является основой для формирования других компонентов коммуникативной компетенции, с одной стороны, и основой для дальнейшего языкового самосовершенствования личности обучающегося, с другой стороны, что является одной из задач обучения второму языку.

Единого толкования и конкретизации понятия «языковой компетенции» не существует. Термин “языковая компетенция” был введен американским лингвистом Н. Хомским в середине XX в. и семантически противопоставлен термину “использование языка”. Различие значений этих терминов раскрывалось как разница между знанием “говорящего-слушающего” о языке и применением языка в практике общения и деятельности человека. По Н.Хомскому, в основе языковой компетенции лежат врожденные знания основных лингвистических категорий и способность ребенка “конструировать для себя грамматику” - правила описания предложений, воспринимаемых в языковой среде. Эти знания носят эмпирический характер и функционируют в виде лингвистической интуиции (“внутренних представлений” о языке) и языковой интроспекции носителей языка. Что же касается языковой способности, то она признается образованием, имеющим природную и социальную обусловленность. Языковую компетенцию определяют как врожденное знание о языке и/или потенциальное знание языка и она выступает как результат тех или иных процессов, который связывают либо с обучением, либо с наличным образовательным уровнем субъекта, либо с его национальной, возрастной принадлежностью, либо с какими-то иными средовыми факторами

— это общие условия формирования языковой компетенции.

У некоторых исследователей этой темы отличается состав компонентов, составляющих языковую компетенцию. Например:

1. Американский учёный и этнолингвист Д. Хаймс критикует концепцию Н. Хомского и считает, что есть «правила употребления, без которых правила грамматики бесполезны». Он расширил понятие языковой компетенции и ввёл понятие «коммуникативная компетенция», которое обозначает сумму языковых навыков и знаний об использовании языка в ситуациях общения.

2. И.Л.Бим характеризует языковую компетенцию так: «Для теории речи наиболее важна языковая компетенция, которая охватывает и речь – говорение, и аудирование, и письмо, и чтение на изучаемом языке. Коммуникативная компетенция, в свою очередь, имеет в виду не только теоретические знания, но и навык, свободное владение речью». Также И.Л. Бим включает в языковую компетенцию социолингвистические аспекты, рассматривая ее как «владение языковыми средствами, процессом порождения и распознавания текста».

3. Р.П.Мильруд определяет языковую компетенцию как «средства, необходимые для контроля и формирования речевой ситуации в социальном контексте» .

4. В.Г.Авсеев пишет: «Языковая компетенция – это знания, умения и навыки, необходимые для понимания чужих и порождения собственных программ речевого поведения, адекватных целям, сферам, ситуациям общения. Она включает в себя: знание основных понятий лингвистики речи (речеведческие знания) – стили, типы, способы связи предложений в тексте и т.д.; умения и навыки анализа текста, и, наконец, собственно коммуникативные умения – умения и навыки речевого общения применительно к различным сферам и ситуациям общения, с учетом адресата, цели».

5. С точки зрения лингвиста Г.В. Колшанского данное понятие обозначает «способность человека усваивать любую языковую систему на основе единого логического мыслительного аппарата, свойственного человеку и его мышлению как отражению закономерностей единого материального мира».

6. По мнению Е.В. Тихомировой лингвистическая или языковая компетенция это, прежде всего, правильное употребление лингвистических форм на иностранном языке (фонетика, морфология, лексика, синтаксис): «владение лингвистической компетенцией это способность строить правильные, с точки зрения норм изучаемого языка, собственные высказывания и воспринимать чужие».

7. Французский исследователь С. Муаран включает в это понятие умение применять данные знания и навыки в практике общения и строить верные грамматические высказывания, подразумевая при этом три аспекта языка: фонетику, лексику, грамматику.

8. Н. Щукин писал: «Языковая компетенция (то же, что и лингвистическая) - владение системой сведений об изучаемом языке по его уровням: фонемном, морфемном, лексическом, синтаксическом. Учащийся обладает языковой компетенцией, если он имеет представление о системе

изучаемого языка и может пользоваться этой системой на практике».

В современной лингводидактике непосредственно под языковой компетенцией понимаются умения и способности обучающихся употреблять слова, их формы, структуры в соответствии с нормами языка, использовать синонимические средства, что, в конечном счете подразумевает овладение богатством языка и успешную речевую деятельность.

Анализируя интерпретацию языковой компетенции исследователями, можно прийти к следующим выводам:

1) языковая компетенция является базовым компонентом коммуникативной компетенции, без языковой компетенции коммуникативная компетенция не может быть сформирована;

2) большинство ученых рассматривает языковую компетенцию как знание языковой системы изучаемого языка на всех уровнях (фонологическом, лексическом, грамматическом), знание грамматических правил построения предложений;

3) некоторые исследователи (И.Л. Бим, В.В. Сафонова, С. Муаран и др.) включают в языковую компетенцию навыки и умения использования этих знаний в речевой деятельности на иностранном языке.

Языковая компетенция – способность обучающихся употреблять слова, их формы, синтаксические структуры в соответствии с нормами литературного языка, использовать его синонимические средства, в конечном счете – владение богатством языка как условие успешной речевой деятельности. Задачи по развитию языковой компетенции при обучении второму языку в школе идет ступенчато: вводятся новые пласты лексики, пополняется фразеологический запас, обогащается грамматический строй речи обучающихся: усваиваются морфологические нормы, нормы согласования, управления, построения предложений разных видов, речь школьников обогащается синонимическими формами и конструкциями.

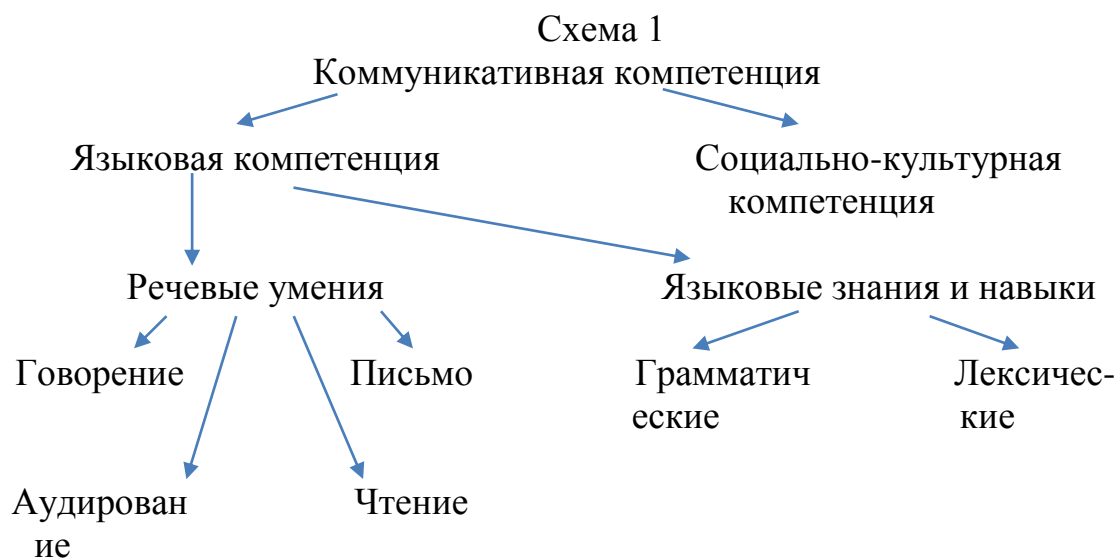
Как было указано выше, языковая и коммуникативная компетенция тесно связаны. Коммуникативная компетенция в литературе рассматривается как степень удовлетворительного овладения определенными нормами общения, поведения, как результат научения. Ключевым компонентом в коммуникативной компетенции являются коммуникативные умения, формирующиеся на базе языковых знаний и навыков, лингвострановедческих, страноведческих знаний.

Языковая компетенция содержит следующие основные умения:

- Читать и понимать смысл простых аутентичных текстов (с относительным пониманием сути содержания и полным пониманием);
- Быть способным к общению в учебно-трудовой, культурной и бытовой сферах;
- В устной форме уметь предоставлять основную информацию о себе, выражать свою позицию и оценку.
- Умение на письме излагать и передавать основную информацию (письмо).

Языковая компетенция обозначается как цель обучения и является

составляющей коммуникативной компетентности. Это отображено на схеме №1.



Обобщая вышеизложенное, можно отметить, что языковая компетенция формируется во взаимосвязи всех ее компонентов и определяется как совокупность языковых знаний, языковых и речевых навыков, способностей, механизмов языковой рефлексии, отношений к деятельности, учебных умений и коммуникативно-личностных качеств, овладение которыми позволяет обучающимся успешно осуществлять речевую деятельность в соответствии с нормами изучаемого языка и контекстом общения.

Основными компонентами языковой компетенции являются грамматическая, лексическая, фонетическая и орфографическая «субкомпетенции», которые необходимо планомерно развивать у обучающихся на всех этапах изучения второго языка.

Грамматическая компетенция, одна из главных составляющих языковой компетенции наряду с лексической, и понимается как «знание грамматических элементов языка и умение использовать их в речи», а также рассматривается как способность использовать грамматические средства языка и определена как владение грамматическими элементами языка, а также совокупность принципов, управляющих соединением лексических элементов в значимые фразы и предложения.

Освоение второго языка происходит в учебных условиях, где нет достаточной базы для произвольности. Поэтому при овладении грамматикой второго языка в школьном курсе особое внимание должно быть уделено правилам (теории) в сочетании с речевой практикой.

На основании трудов известных методистов как Е.И. Пассов, В.Л. Скалкин и др. выводится алгоритм формирования грамматической компетенции при изучении второго языка, состоящий из четырех этапов:

- презентация грамматического материала;
- языковая практика, целью которой является активизация функционально-семантического значения и формы грамматического явления в рамках профессионально-значимой ситуации общения;

- коммуникативная практика, направленная на активное использование изучаемых грамматических явлений в спонтанной речи;
- обратная связь, позволяющая определить уровень сформированности грамматических умений.

Формирование грамматической компетенции при обучении второму языку невозможно без применения основных методических приемов (аудирования, игр с проблемно-ориентированными заданиями), а также средств (текстов, картинок, графических изображений, песен, поэзии), которые должны активно использоваться в учебном процессе. Определенным типам и способам организации грамматических значений соответствуют языковые единицы разного уровня:

- понятийный уровень значения представлен словом, фразой, частью предложения;
- информативный уровень значения представлен предложением;
- эмотивный уровень значения представлен высказыванием;

Владение грамматикой любого языка неразрывно связано с лексикой и часто рассматривается как единая лексико-грамматическая компетенция. Овладение словарным запасом является также одной из первоочередных задач изучения второго языка. При формировании языковой компетенции при обучении второму языку обучающийся формирует свой словарный запас, для облегчения формирования которого часто делают специальную подборку лексики на основе принципа частотности и ситуативности. Лексическая компетенция предполагает определенный уровень владения словарным составом языка, включающего лексические и грамматические элементы, а также умение его вариативного использования. В формировании языковой компетенции особое значение приобретает организация работы обучающихся со словарями. Виды упражнений со словарями имеют практическую направленность обучения, но в то же время должны решать и задачи развития обучающихся, воспитание интереса к этой работе.

Лексическая компетенция включает в себя лексико-грамматические элементы (сентенциозные формулы, афоризмы, пословицы, фразеологизмы и т.д.), идиомы, фиксированные структуры, которые требуют включения последующих элементов для формулирования полноценного высказывания, устойчивые выражения (устойчивые и неустойчивые словосочетания, фразовые глаголы), сложные предлоги, отдельные слова). Как и при формировании грамматической компетенции, все виды речевой деятельности играют значимую роль в усвоении лексики, однако, большинство ученых-лингвистов уверены, что тексты, в особенности письменные, играют ведущую роль в этом процессе:

- преимущество текстов состоит в том, что новые языковые единицы всегда представлены в контексте;
- текстовый материал часто служит источником интересной и полезной информации, тем самым, мотивируя изучающих второй язык к пополнению своего «активного словаря».

Научиться словоупотреблению гораздо легче, опираясь на тематический

текст с совокупностью большого числа слов, объединенных одним общим понятием – лексико-семантические поля, а также лексико-семантические группы. Основой для формирования лексической компетенции, служит текст, на базе которого для обучающихся второй язык создаются языковые и речевые упражнения, активизирующие лексический запас. Взятые из разнообразных источников короткие тексты, содержащие ассоциативные слова, тематически связанные родственные слова, лексические цепочки и повторы, стимулируют их быстрое запоминание обучающимися. Интенсивная работа над текстом позволяет мотивировать обучающихся второй язык к всестороннему анализу слова с точки зрения словообразования, морфологического состава, синтаксической роли в предложении. Осознанное словоупотребление приводит к активизации долгосрочной памяти путем выполнения большого количества упражнений как предваряющих текст, так и послетекстовых заданий, тщательно подобранных педагогом. В процессе выполнения языковых и речевых упражнений целесообразно создавать такие условия для обучающихся, чтобы они чувствовали себя равноправными участниками учебного процесса. Такая интеграция позволяет успешно формировать лексическую компетенцию при изучению второго языка.

Объем языкового материала, включенного в учебные комплексы, по которым в настоящее время осуществляется обучение второму языку в школе, является вполне достаточным, чтобы заложить основы владения по каждому виду речевой деятельности. Если обучающиеся при обучении второму языку усвоят 1500 лексических единиц и воспользуются ими на основе знания словообразовательных элементов и способов образования новых слов, узнавания интернациональной лексики, то будут обладать определенным потенциальным словарем, если также они усвоят звуковую, графическую и грамматическую стороны изучаемого языка в объеме, предусмотренном и отраженном в учебных комплексах, и это обеспечит им возможность пользоваться вторым языком в коммуникативных целях.

Формирование фонетической компетенции, наряду с другими, является одной из основных целей обучения второму языку и требует серьезного внимания к усвоению обучающимися произносительных навыков говорения и к развитию у них способности к слуховому восприятию иноязычной речи. Основной составляющей в процессе формирования фонетической компетенции является рефлексия, направленная на фонетическое оформление речи, направленная на сравнение и анализ двух языковых систем. По мнению А.А. Хомутовой «под фонетической компетенцией понимается способность воспринимать и воспроизводить речевое произведение в соответствии с нормами изучаемого языка с учетом коммуникативной цели и условий общения». Фонетическая компетенция предполагает развитие следующих умений:

- способность корректно, на базе используемых фонетических средств, оформлять подготовленные и неподготовленные стилистически обоснованные высказывания разной степени сложности;
- способность адекватно интерпретировать фонетические явления в

рецептивных видах речевой деятельности.

Отличительной чертой формирования фонетической компетенции при обучении второму языку является то, что необходимо формировать все составляющие фонетической компетенции с учетом всех компонентов иноязычной коммуникативной компетенции. Так, например, учет социокультурной составляющей предполагает изучение фонетического разнообразия, которое необходимо для формирования у обучающихся фонетической осведомленности, включающей в себя наблюдательность и готовность к встрече с различными вариантами фонетического оформления речи. Процесс формирования фонетической компетенции у обучающихся будет проходить более эффективно, если формируется каждая ее составляющая (когнитивная, прагматическая, социокультурная, рефлексивная), а учебный процесс будет выстраиваться на основе использования мультимедиа, так как успешность формирования фонетической компетенции именно на основе мультимедиа достигается за счет ее соотнесения с процессом формирования умений и навыков и реализации принципов обучения практической фонетике: повторения, опережающего слушания, индивидуализации, тематического и модульного принципов. Учебный процесс следует выстраивать в три этапа:

1) ознакомительно-презентативный;

2) адаптационно-тренировочный;

3) ассимиляционно-реализующий, которые соотносятся с этапами развития речевых умений и навыков. Эффективность формирования фонетической компетенции в условиях второго языкового образования достигается за счет использования специальных фонетических заданий. Необходимо разрабатывать комплекс заданий, который направлен на формирование представлений о фонетической системе второго языка, на понимание того, что выбор фонетических средств оформления речи определяется целями и условиями коммуникации, на выявление обучающимися сходства и различия в произношении родного языка и иностранного.

Фонологическая компетенция при обучении второму языку - знание звуковой системы языка, ударения, ритмики, интонации, мелодики, способов фонетической организации речи, и умение пользоваться ими в процессе общения на уроке, вне урока. Наиболее значимыми компонентами фонологической компетенции, конечно же, являются умения правильно ставить ударение в словах и правильно произносить звуки.

Орфографическая компетенция - знание символов, используемых при создании письменного текста, а также умение их распознавать и изображать на письме. Для носителей практически всех языков самое главное - знание правил орфографии и пунктуации общепринятых условных обозначений, общеизвестных символов, находить смысловые отрезки, пунктуационно правильно оформлять предложения изученных типов; обосновывать место и выбор знака препинания; находить и исправлять пунктуационные ошибки.

Обучение иноязычной письменной речи должно происходить комплексно, учитывая орфографические, лексические, грамматические и стилистические нормы иностранного языка; развивая общую и

коммуникативную (лингвистическую, социокультурную, прагматическую) компетенции.

Орфоэпическая норма — это совокупность правил нормативного литературного произношения. Орфоэпия тесно связана с орфографией и фонетикой, так как без знания звуков, правильного их интонирования и написания слов тяжело овладеть орфоэпическими умениями и навыками.

Фонологическая, орфографическая и орфоэпическая компетенции при обучении второму языку развиваются вместе с грамматическими, лексическими и фонетическими компетенциями и реализуются в каждом виде речевой деятельности – устной и письменной.

Реализация системы формирования языковой компетенции обучающихся при обучении второму языку направлена на формирование умений мобилизовать знания, управлять своей деятельностью, осваивать новые способы действия с учебным материалом и на этой основе приобретать знания. Критериями сформированности языковой компетенции обучающихся при обучении второму языку являются умения опознавать языковую единицу, сопоставлять ее с внешне сходными единицами, овладеть способами действия и на этой основе приобретать новые знания. Известно, что можно хорошо знать нормы произношения, слова и правила употребления их, грамматические формы и конструкции, уметь использовать различные способы выражения одной и той же мысли, иначе говоря, быть компетентным в лингвистическом и языковом отношении, однако не уметь использовать эти знания и умения адекватно в реальной речевой обстановке, или, как говорят ученые, коммуникативной ситуации. Иначе говоря, для владения языком важны умения и навыки употребления.

Таким образом, главная цель компетентного подхода при обучении второму языку заключается в формировании всесторонне развитой личности обучающегося, его теоретического мышления, языковой интуиции и способностей, овладение культурой речевого общения.

При разработке методики формирования языковой компетенции у обучающихся в средней основной школе необходимо учитывать особенности условий обучения второму языку, а именно: программные требования; психологические особенности обучающихся (память, мышление, внимание, мотивация); обеспечение контроля промежуточного и конечного результата обучения второму языку на базе разработки системы целей и задач при формировании языковой компетенции.

Главной задачей изучения и обучения второму языку является формирование у обучающихся языковой компетенции. При ее сформированности обучающийся:

- владеет информацией о строении и функционировании изучаемого языка, данными о языке, культуре, народном творчестве, литературе, обычаях и традициях народа;
- владеет богатствами второго языка, развивает на уроках коммуникативную компетенцию, состоящую из знаний всех норм литературного языка и правописания;

- владеет видами речевой практики в разных коммуникативных ситуациях.

К методам обучения второму языку в школе, способствующим формированию языковой компетенции, следует отнести:

- словесные (беседа);
- практические (различные упражнения);
- наглядные;
- репродуктивный (анализ языковых единиц, функционирование их в речи, построение предложений по моделям);
- проблемное изложение (создание проблемной ситуации, решение грамматической задачи);
- исследовательский (анализ языковых единиц разных уровней во взаимосвязи и взаимодействии);
- языковой разбор (синтаксический и пунктуационный);
- методы самостоятельной работы обучающихся по осмыслению и усвоению материала (выполнение аналитико-синтетических упражнений; преобразование языкового материала);
- методы учебной работы по применению знаний на практике и выработке умений и навыков (трансформация текста, конструирование, моделирование, подбор синонимов, изложение (например, по учебному видеофильму), сочинение, монологическое высказывание);
- методы проверки и оценки знаний, умений и навыков (диктанты, тесты, контрольные работы, анализ текста).

Немаловажным являются и наглядные средства:

- видеофильмы/фильмы (для построения рассуждения на заданную тему, рассказа);
- раздаточный изобразительный материал (для самостоятельной (индивидуальной) работы, для формирования грамматико-орфографических и речевых умений и навыков обучающихся);
- аудио - пособия;
- таблицы (языковые, речевые, таблицы-схемы);
- тетради с печатной основой (для активизации самостоятельной работы обучающихся).

Содержание, которое обучающиеся должны усвоить в процессе формирования у них языковой компетенции при обучении второму языку, должно в себя включать: языковой материал, позволяющий усвоить языковые навыки (лексические, грамматические, фонетические) и умения ими пользоваться во всех видах речевой деятельности, тексты и речевые ситуации, стимулирующие использование языковых и речевых норм в профессиональном общении. Формирование языковой компетенции при обучении второму языку должно осуществляться в упражнениях, которые соотносятся со структурой языковой компетенции, т.е. это упражнения, направленные на формирование знаний языковых и речевых норм и умений ими пользоваться с целью общения.

Упражнения для формирования языковой компетенции при обучении второму языку следует выполнять в определенной последовательности.

Упражнения, направленные на формирование знаний языковых и речевых норм (фонетических, лексических и грамматических) состоят из трех подгрупп:

а) упражнения, направленные на овладение произносительными языковыми и речевыми нормами;

б) упражнения, направленные на овладение знаниями языковых и речевых норм формообразования и формоупотребления;

в) упражнения, направленные на овладение знаниями языковых и речевых норм словообразования, словосочетания и словоупотребления.

Применение разнообразных приемов на всех этапах работы над языковой компетенцией при обучении второму языку способствует не только правильному его формированию у обучающихся, объединению и установлению связи между изучаемыми явлениями языка, но и умственному и речевому развитию, воспитывает внимание и интерес к изучаемому учебному предмету. Следовательно, усвоенные способы действия становятся средством приобретения знаний, их использование в учебной деятельности способствует успешному формированию языковой компетенции, интеллектуальному развитию обучающихся.

Для изучения второго языка необходима связь теории с практикой в процессе изучения языка, которая способствуют повышению уровня широкого использования слова, и творческий подход к способности имитации и речи, который объясняется тем, что язык выступает творческим инструментом передачи мыслей, чувств, эмоций. Языковая компетенция является своего рода сводом знаний о языке, навыков, владение которыми позволяет общаться на втором языке, в соответствии с его нормами, в различных сферах деятельности, а также способствует формированию языковых навыков обучающихся.

Важнейшим условием формирования языковой компетенции у обучающихся при обучении второму языку является поэтапность предъявления способов действия, приемов работы с языковым материалом; предъявление знаний, воспроизведение способов действий; закрепление знаний и способов действия в знакомой ситуации и применение знаний в нестандартных условиях.

Подводя итог, можно сказать, что формирование языковой личности является основной задачей обучения языку в школе, создание единой системы учебной деятельности по второму языку способствует достижению результатов освоения программы начального и полного среднего образования. Получая совокупность знаний, умений, способов деятельности, обучающиеся овладевают вторым языком на уровне компетенции. А это означает, что хорошо обучены, обладают познаниями и опытом, способны самосовершенствоваться далее.

Сегодня большое внимание акцентируется на процессе формирования языковой компетенции при обучении второму языку, связанной с тем, что именно языковая компетенция может способствовать развитию активной социальной личности. Успешное овладение способами обучения языку обеспечивается достаточным уровнем языковой компетентности. При помощи языковой компетенции подрастающее поколение может вступать в эффективную межкультурную коммуникацию, адекватно воспринимать речь

собеседника, анализировать ее и соответственно реагировать.

Формирование речевой компетенции обучающихся

В современном обществе формирование речевой компетенции вызывает большой интерес, так как существует большая проблема, связанная с явным недостатком языкового воспитания, низкой языковой компетенцией большей части населения. Конечно же, с ранних лет человек должен учиться владеть основными навыками: самостоятельно мыслить, искать наиболее правильные пути преодоления трудностей; владеть богатым словарным запасом, быть коммуникабельным, самостоятельно работать над собственным развитием. В связи с этим требования к изучению вторых языков в школе включают формирование не только лингвистической, но и речевой компетенции обучающихся, связанной с культурой устной и письменной речи, правилами и способами использования языка в разных речевых ситуациях.

Попробуем определить основные причины, из-за которых у обучающихся возникают проблемы с овладением коммуникативных навыков:

- коммуникативный аспект культуры речи остаётся не полностью разработанным. Современные учебники до сих пор не могут в достаточном объёме обеспечить формирование навыков речевого общения в различных жизненных ситуациях;

- современная жизнь отучает детей думать и оценивать окружающую действительность самостоятельно. Речь детей часто бедна из-за того, что у них нет потребности говорить более выразительно и красиво.

Речь – это, прежде всего, общение, т.е. понимание людьми друг друга, диалог. Но современная методика в основном развивает монологическую речь, а умение слушать и слышать собеседника не формируется.

Таким образом, главная цель педагогической деятельности - формирование языковой и речевой компетенций обучающихся на основе коммуникативно-деятельностного подхода к процессу обучения, позволяющих на практическом уровне овладеть вторым языком. Педагог должен обучать языку в тесной связи с нравственным воспитанием, прививать любовь к своей стране, к своим близким через языковую среду. Умение грамотно выстроить свою речь на высоком уровне возможно, если есть понимание и знание того, как с помощью разнообразных лексических и грамматических средств языка отражается окружающий нас мир, выражаются наши мысли и чувства. Как нужно пользоваться этими средствами, чтобы быть понятным окружающим, и как правильно понять смысл обращённой к тебе речи.

«Все знания о мире, и школьные предметы в том числе, постигаются через язык, посредством языка. Язык – не только гимнастика ума и главное средство общения, но и основной инструмент формирования национального самосознания»

Что же такое речевая компетенция?

Речевая компетенция входит в состав коммуникативной компетенции.

Речевая компетенция – свободное практическое владение речью,

умение говорить правильно, бегло и динамично как в диалоге, так и в виде монолога, хорошо понимать слышимую и читаемую речь, включая умение производить и понимать речь в любом стиле, т.е. способность использовать накопленный языковой материал в речи с целью общения.

Можно выделить следующие задачи педагога:

1. Научить работать с текстом (выделять главную мысль, вести поиск нужной информации, анализировать её, делать обобщения и выводы);
2. Формировать умение вести дискуссию, слушать и слышать собеседника, отстаивать свою точку зрения, подкрепленную аргументами;
3. Вырабатывать навыки создания новых текстов, повышать творческий потенциал учащихся, словесно-логического мышления[21].

Речевая компетенция – это совокупность речевых (коммуникативных) умений, владе- ние которыми позволяет осуществить речевое общение. Коммуникативные умения – это сложные умения, которые в своей основе имеют языковые и речевые навыки (фонетические, лексические, грамматические). Различают четыре вида целевых речевых умений: умение говорения (в монологической и диалогической формах), умение понимания на слух (аудирова- ния), умение чтения с пониманием и умение письма. Речевое общение может осуществляться в непосредственной (говорение, понимание на слух) и опосредованной (чтение и письмо) формах.

Таким образом, формирование речевой компетенции означает развитие:

- умений устно,
- умений письменно объясниться с носителем языка в ограниченном числе стандарт- ных ситуаций общения;
- умений воспринимать на слух,
- умений воспринимать зрительно несложные аутентичные тексты разных жанров и видов, понимая с разной степенью глубины заложенную в них информацию.

Так, в качестве составляющих выделяются следующие умения:

говорение:

- начинать, вести/поддерживать и заканчивать различные виды диалогов в стандартных ситуациях общения, соблюдая нормы речевого этикета, при необходимости переспрашивая, уточняя;
 - расспрашивать собеседника и отвечать на его вопросы, высказывая свое мнение, просьбу, отвечать на предложение собеседника согласием/отказом в пределах изученной тематики и усвоенного лексико-грамматического материала;
 - рассказывать о себе, своей семье, друзьях, своих интересах и планах на будущее;
 - сообщать краткие сведения о своем городе/селе, о своей стране и странах изучаемого языка;
 - описывать события/явления, передавать основное содержание, основную мысль прочитанного или услышанного, выражать свое отношение к прочитанному / услышанному, давать краткую характеристику персонажей.
- Аудирование:

- воспринимать на слух и полностью понимать речь учителя, одноклассников;
- воспринимать на слух и понимать основное содержание несложных аутентичных аудио- и видеотекстов, относящихся к разным коммуникативным типам речи (сообщение / рассказ / интервью);
- воспринимать на слух и выборочно понимать с опорой на языковую догадку и/или контекст краткие несложные аутентичные прагматические аудио- и видеотексты, выделяя значимую/нужную/необходимую информацию.
- Чтение:
- читать аутентичные тексты разных жанров и стилей преимущественно с пониманием основного содержания;
- читать несложные аутентичные тексты разных жанров и стилей с полным и точным пониманием и с использованием различных приемов смысловой переработки текста (языковой догадки, выборочного перевода), а также справочных материалов; уметь оценивать полученную информацию, выражать свое мнение;
- читать аутентичные тексты с выборочным пониманием значимой / нужной / интересующей информации.

Письменной речи:

- заполнять анкеты и формуляры;
- писать поздравления, личные письма с опорой на образец с употреблением формул речевого этикета, принятых в стране/странах изучаемого языка;
- составлять план, тезисы устного или письменного сообщения; кратко излагать результаты проектной деятельности.

Для успешного осуществления процесса формирования речевого умения как компонента речевой компетенции учащихся, учителю необходимо четко представлять себе его психолингвистические особенности и психологические механизмы, обеспечивающие развитие данного объекта обучения [22].

Кроме таких видов речевой деятельности как говорение, аудирование, чтение и письмо в качестве речевой деятельности И.А. Зимняя называет думание (размышление), т.е. взаимодействие человека с самим собой. Думание часто предшествует основным формам взаимодействия с другими людьми, играя роль «черновика», подготовки, самопроверки, правильности последующего выполнения говорения и письма. Важность думания как вида речевой деятельности очевидна, и вызывает сожаление тот факт, что думанию, как правило, не учат ни на родном, ни тем более на иностранном языках.

3) Каковы психологические характеристики видов речевой деятельности?

Речевая деятельность характеризуется не только уровнем совершенства, но и тем, в каких условиях она реализуется, т.е. какие параметры имеют эти условия, а именно:

- характер вербального (речевого) общения: устный и письменный;
- роль речевой деятельности в вербальном общении: инициальная и реактивная;
- направленность речевой деятельности на прием и выдачу сообщения:

рецептивный и продуктивный;

- связь со способом формирования и формулирования мысли, т.е. с речью;

- характер внешней выраженности: внешне выраженные и невыраженные процессы активности;

- характер обратной связи: мышечная внутренняя обратная связь (артикуляционного аппарата, пишущей руки) и внешняя слуховая и зрительная обратная связь.

Характеристики видов речевой деятельности согласно этим параметрам (И.А. Зимняя) представлены ниже в таблице.

| Виды РД Параметры определения | Слушание | Чтение | Говорение | Письмо | Думание |
|----------------------------------|----------------------------|---|--|---|---------------------------|
| Характер общения | Устный непосредственный | Письменный опосредственный | Устный непосредственный | Письменный опосредственный | Устный опосредственный |
| Роль в общении | Реактивная | Реактивная | Инициальная | Инициальная | Инициальная |
| Направленность РД | Рецептивная | Рецептивная | Продуктивная | Продуктивная | Продуктивная |
| Определяющая форма речи | Внутренняя речь | Внутренняя речь | Внешняя устная | Внешняя письменная | Внутренняя речь |
| Внешняя выраженность | Невыраженная | Выраженный | Выраженный | Выраженный | Невыраженная |
| Характер обратной связи | Внутренняя (смысловая) | Внутренняя (смысловая зрительная) | Внутренняя мышечная и внешняя слуховая | Внутренняя мышечная (от артикуляции и руки), внешняя зрительная | ----- |

4) Каковы психолого-лингвистические характеристики речевой

деятельности? Согласно И.А. Зимней, к характеристикам речевой деятельности относятся:

7. Структурная организация.
8. Предметное содержание.
9. Обусловленность психологическими механизмами: осмысление,

память, вероятно- стное прогнозирование и др.

10. Единство внутренней и внешней сторон.
11. Единство содержания и формы ее реализации.

2. Структурная организация речевой деятельности

Речевая деятельность определяется *трехфазностью*, или трехуровневостью своей структуры (горизонтальная структура).

А. Побудительно-мотивационная фаза. Эта фаза (уровень) входит во внутреннюю структуру деятельности, определяя и направляя ее. Она реализуется сложным взаимодействием следующих компонентов:

- *Потребность* – основной источник и предпосылка деятельности человека. Сама по себе потребность, однако, не может определить конкретную направленность деятельности. Потребность получает свою определенность только в предмете деятельности: она должна как бы найти себя в нем. Поскольку потребность находит свою определенность в предмете («опредмечивается» в нем), данный предмет становится мотивом деятельности, т.е. тем, что побуждает её. Таким образом, предмет речевой деятельности – мысль – становится внутренним мотивом этой деятельности.

- *Мотив* – определяет динамику и характер всех ВРД, раскрывая природу речевого процесса. Если сравнить мысль с нависшим облаком, проливающимся дождем слов, то мотивацию мысли можно сравнить с ветром, приводящим в движение облака (Л.С. Выготский).

- *Цель* как будущий результат.

Б. Ориентировочно-исследовательская (аналитико-синтетическая) фаза. Эта фаза (уровень) направлена на исследование условий деятельности, выделение предмета деятельности, раскрытие его свойств, привлечение орудий деятельности. Она предполагает:

- выбор и организацию средств и способов осуществления деятельности;
- планирование;
- программирование;
- внутреннюю языковую организацию РД.

В. Исполнительская, реализующая. Данная фаза может быть внешне выраженной и невыраженной.

3. Предметное (психологическое) содержание речевой деятельности (вертикальная структура):

- предмет;
- средства;
- способы;
- продукт;
- результат.

Предмет деятельности рассматривается в качестве основного элемента ее содержания. Он определяет и сам характер деятельности. Предмет деятельности может быть как вещественным, так и идеальным. Предмет

речевой деятельности идеален. Это – *мысль* как форма отражения связей и отношений предметов и явлений реальной действительности. Цель таких видов речевой деятельности, как говорение и письмо, состоит в *формировании и выражении собственной мысли*, чтения и аудирования – *адекватном воссоздании чужой за- данной мысли*.

5) *Что* может быть предметом речи?

В практической лингвистике существует следующее определение предмета речи – это тот или иной фрагмент окружающей действительности, т.е. общественное событие, явление природы, человек, его внешний облик и внутренний мир, предметы неживой природы, жи- вотный и растительный мир и др. Такое определение непосредственно указывает на то, *что* конкретно должно быть адекватно (полно, ясно и четко) отображено в каждом речевом вы- сказывании. Отсюда следует методический вывод, что целью речевой работы в обучении иностранному языку является формирование *способности учащихся к адекватному отображению в речи ее предмета*.

б) *Что* является *средством* существования, формирования и выражения предмета дея- тельности, т.е. мысли?

Язык или языковая система. Речевое сообщение осуществляется по законам данного языка, который представляет собой систему фонетических, лексических, грамматических и стилистических средств, а также соответствующих правил их использования в процессе общения (речевой коммуникации).

7) При помощи одних и тех же языковых средств мысль может быть по- разному сформулирована и сформирована. Исходя из этого, можно ли сказать, что речь – это то же, что и говорение (или процесс общения)?

Нет. Речь – есть *способ* формирования и формулирования мысли, следовательно, *речь – это внутреннее орудие, инструмент выполнения всех видов речевой деятельности*

Продукт – это то, в чем объективируется, материализуется, воплощается деятельность. По определению А.А. Леонтьева, продуктом речевой деятельности является масса того, что сказано и написано (в ходе продуктивных видов речевой деятельности), а также совокупность изменения психического состояния субъектов речевой деятельности (в ходе рецеп- тивной деятельности слушания и чтения). Другими словами, продукт речевой деятельности может быть идеален, т.е. вещественно не материализован. Так, в качестве продукта рецеп- тивных видов речевой деятельности (чтения, слушания) выступает *умозаключение*, к которому приходит человек в процессе рецепции. Оно может быть осознаваемым как продукт деятельности, а может и не осознаваться в качестве такового, являясь в этом случае как бы про- межуточным решением, принимаемым субъектом деятельности в ее ходе. В качестве продукта таких видов речевой деятельности, как говорение, письмо, выступает *речевое высказывание*, текст. Текст – это продукт речевой деятельности, в котором объективируется вся совокупность психологических условий продук- тивных видов речевой деятельности.

Результат деятельности, как правило, выражается в реакции других

людей и, соответственно, в том, что побуждает их к другой деятельности. Результатом продуктивных видов речевой деятельности является *характер их реакции другими людьми*, в рецептивных видах речевой деятельности – *понимание* смыслового содержания текста и *последующее говорение*.

8) Что является, например, результатом деятельности говорения?

Ответное речевое или неречевое действие *другого участника* речевого общения (вне зависимости от того, имеет ли это действие внешнее выражение или нет, осуществляется ли оно сразу же или через некоторое время). Следовательно, результат деятельности говорения учащегося на уроке иностранного языка – это реакция других учеников на это высказывание.

9) Как вы думаете, какое выражение на уроке иностранного языка может иметь результат речевой деятельности чтения?

Положение о главенствующей роли предмета речи в ее психологическом содержании имеет важный методический выход. Выделение в качестве главного компонента психологического содержания речевой деятельности ее предмета, т.е. мысли, приводит к важности формирования семантики речи. В традиционной практике обучения считается, что главной задачей обучения учащихся построению речевых высказываний является формирование способности к адекватному (т.е. полному, точному, правильному с языковой точки зрения, иначе – «кодифицированному») отображению в речи того или иного фрагмента (факта, явления, события) окружающей нас действительности. Нет сомнений, что полное соответствие языковой норме, принятой в данном языке, безусловно, является весьма важным, и зачастую основное внимание учителя сосредоточено на решении именно этой задачи. Однако, с точки зрения конечного практического результата языковая правильность является все же далеко не определяющим для процесса речевой коммуникации. Главное в любом речевом высказывании – его *содержание*, именно оно должно соответствовать целям речевой деятельности, что, в свою очередь, становится возможным благодаря адекватному и точному отображению в речи ее предмета. В своей обучающей деятельности учителю необходимо принимать во внимание необходимость соблюдения баланса в обеспечении качества речевого продукта учащихся с точки зрения его формы и содержания [23]

Как развивать речевую деятельность на уроках, чтобы способствовать формированию коммуникативной компетенции школьника? Появление этой проблемы вызвано рядом причин.

Причина первая. На процесс социализации современных обучающихся оказывают огромное влияние средства массовой информации. Важно добиться, чтобы эти средства стали союзниками учителя.

В начале XXI века мультимедийные и Интернет-технологии получили широкое распространение в нашей жизни, что позволяет использовать их в качестве средства обучения. Использование ИКТ на уроках дает возможность воздействовать на визуальный, аудиальный, кинестетический каналы восприятия человека. Главное преимущество использования ИКТ на уроках – повышение мотивации обучения, создание положительного настроения, активация самостоятельной деятельности. Применение ИКТ в преподавании русского

языка не только интенсифицирует процесс обучения, но и стимулирует познавательный интерес современного школьника, повышает эффективность групповой и самостоятельной работы.

Причина вторая. Интенсивное речевое и интеллектуальное развитие учащихся на всех ступенях обучения, формирование языковой культуры школьников, умение думать, грамотно и хорошо говорить в разных условиях общения. Поэтому каждому учителю необходимо искать эффективные способы и средства, которые работали бы на формирование коммуникативной компетенции.

Исходя из вышеследующего в данном методическом аспекте, педагоги должны ставить следующие педагогические задачи:

- развивать готовность и способность к речевому взаимодействию и взаимопониманию, потребность в речевом самосовершенствовании;
- привлекать электронные средства для формирования коммуникативной компетенции;
- содействовать развитию логического мышления и речи обучающихся.

В результате решения этих задач обучающиеся :

- овладеют вторым языком как средством общения в жизни и учебной деятельности;
- научатся активно привлекать ИКТ в самостоятельной работе;
- овладеют общеучебными умениями и универсальными учебными действиями.

Развитие речи обучающихся на уроках языковых предметов предполагает формирование всех видов речевой деятельности (говорения, аудирования (слушания), чтения и письма) и осуществляется в трех направлениях, составляющих единое целое.

Первое направление в развитии речи обучающихся – овладение нормами литературного языка: литературного произношения, образования форм слов, построения словосочетаний и предложений, употребления слов в соответствии с их лексическим значением и стилевой принадлежностью.

Второе направление – обогащение словарного запаса и грамматического строя речи обучающихся. Обогащение запаса слов на уроках второго языка обеспечивается систематической словарной работой. Одно из важнейших требований к словарной работе – развитие у обучающихся умения видеть незнакомые слова, воспитывать привычку обращаться за их разъяснением к учителю и пользоваться словарями.

Третье направление в развитии речи учащихся – формирование умений и навыков связного изложения мыслей в устной и письменной форме. Развитие связной речи предполагает работу над содержанием, построением и языковым оформлением высказывания, которая осуществляется при выполнении специальных упражнений и при подготовке изложений и сочинений. Она включает формирование умений анализировать тему, уточнять ее границы, определять основную мысль, составлять план и в соответствии с ним систематизировать материал, правильно отбирать языковые средства. «Обучать

общению, общаясь» - без этих условий нет урока. Развитие речи на уроках второго языка должно строиться с учетом необходимости формирования у обучающихся различных коммуникативных умений и навыков:

- понять тему сообщения, логику развития мысли;
- извлечь нужную информацию (полно или частично);
- проникнуть в смысл высказывания – слушание;
- навыков изучающего чтения;
- вести диалог и построить монологическое высказывание – говорение;
- выделять тему и основную мысль (идею) высказывания;
- собирать и систематизировать материал;
- составлять план, пользоваться различными типами речи;
- строить высказывание в определенном стиле;
- отбирать языковые средства;
- совершенствовать высказывание – письмо, говорение.

Наиболее эффективным является комплексное обучение речи, при котором умения воспринимать устную и письменную речь (аудирование и чтение) формируются в сочетании с умениями строить устное и письменное высказывание (говорение и письмо). Сигнальной системой общения является слово и речь. Общение – это как основа и механизм коммуникативного образовательного процесса.

Проблема педагогического общения отражена в таких понятиях как «взаимодействие», «коммуникация».

Понятие «коммуникативный» («коммуникация») указывает на наличие связи между людьми. Коммуникативным называют человека, умеющего устанавливать и создавать такие связи между людьми или между собой и людьми.

Сегодня педагогическая технология общения с детьми требует от него уважения к человеку (и детям в том числе) как таковому. И это педагогическое требование не может быть оспорено, согласно нашему пониманию воспитания как введения детей в контекст мировой культуры.

Общение – особая разновидность взаимодействия людей, которая требует своих методов и приемов. Все, что делает педагог, будет эффективным тогда, когда работа интересна для самого педагога и учащегося.

Педагог должен уметь строить взаимоотношения с обучающимися, уметь обучать и развивать, обладать высокой психологической культурой, умело создавать условия для самоактуализации и личностного роста. В процессе обучения чаще всего происходит диалогическое взаимодействие учителя и ученика. Каждый опытный учитель понимает, как возрастает потребность в эффективном общении. Эффективно общаться – значит достигнуть цели. Проявляя себя в общении, личность выступает как личность коммуникативная.

У каждого человека свои индивидуальные показатели участия в различных видах речевой деятельности. Кто-то легко и много говорит, кто-то любит много читать. Один прекрасно владеет импровизацией в говорении, другому нужна более тщательная подготовка, третий быстро улавливает

основную мысль собеседника в разговоре, четвертый любит писать письма и вести дневники.

Коммуникативная личность – человек, рассматриваемый с точки зрения его готовности и способностей к общению.

Важное место в структуре коммуникативной личности занимает такой показатель, как отношение к партнерам по общению. Указанные показатели служат для характеристики коммуникативной личности. У каждого человека они свои, обусловленные его опытом, знаниями, образованием, образом и стилем жизни.

Формирование социокультурной компетенции при обучении второму языку

Изучение второго языка призвано сформировать личность, способную и желающую участвовать в межкультурной коммуникации. Какие же качества (свойства) личности обучающегося необходимо формировать, чтобы он был способен участвовать в межкультурном общении на втором языке? Для успешного осуществления общения в межкультурных коммуникативных ситуациях необходимо чтобы обучающиеся овладели такими качествами, как:

Формирование культуроведческой компетенции предполагает *формирование определенных качеств личности обучающегося*, к числу которых относятся:

1. Открытость (свобода от предубеждений по отношению к людям – представителям иной культуры);
2. толерантность (в отношении к проявлениям чуждого, непривычного нам в других культурах);
3. готовность к общению (желание и возможность вступать в активное общение с представителями англоязычной социокультурной общности);
4. речевой и социокультурный такт и вежливость.
5. готовность к практическому использованию второго языка как средства общения с носителями языка;
6. потребность самостоятельно изучать второй язык во внеурочное время. [24].

Итак, следует подчеркнуть, что овладение вторым языком без ознакомления с культурой страны изучаемого языка, с менталитетом людей, говорящих на этом языке не может быть полноценным. То есть, нужно освоить не только сам язык, но и “образ мира” говорящих на нем.

Появление термина «социокультурная компетенция» в методике обучения иностранным языкам связывают с деятельностью международной организации «Совет Европы по культурному сотрудничеству», и прежде всего - с работами Яна ван Эка и Джона Трима [21.]. Согласно этим работам, социокультурная компетенция -- одна из составляющих коммуникативной компетенции, понимаемой как способности к адекватному взаимодействию в ситуациях повседневной жизни, становлению и поддержанию социальных контактов при помощи иностранного языка[21.]

«Социокультурный компонент, - замечает известный английский методист и культуролог, - это некоторая степень знакомства с социокультурным контекстом, в котором используется язык, знание правил поведения и норм взаимоотношений в иноязычном обществе»(Шейлз, 1995.С.6).

По определению С. Г. Тер – Минасовой «...языки должны изучаться в неразрывном единстве с миром и культурой народов, говорящих на этих языках. Преодоление языкового барьера недостаточно для обеспечения эффективности общения между представителями разных культур: для этого нужно преодолеть барьер культурный»

Известный российский ученый лингвист А.Н. Щукин считает, что социокультурная компетенция будучи составной частью компетенции коммуникативной, отражает социокультурные условия пользования языком и подразумевает знакомство учащихся с национально-культурной спецификой иноязычного речевого поведения и единицами изучаемого языка, которые необходимы для понимания и порождения иноязычной речи с точки зрения его носителей,- знанием обычаев, норм поведения, социальных условностей и условий жизни.

Целью обучения социокультурной компетенции является овладение:

1) социокультурными знаниями о стране изучаемого языка, духовных ценностях и культурных традициях, об особенностях национальной ментальности и поведения в условиях общения с носителями языка;2)

2) способами пользования единицами языка на основе приобретенных знаний и умений в различных ситуациях общения с учетом существующего сходства и различий между родным и иноязычным социокультурным содержанием устных и письменных текстов;ость человека терпимо относиться к проявлениям чуждого, непривыч

3) развитие способности к межкультурному общению. Наличие такой способности предполагает формирование на занятиях определенных качеств личности, среди которых можно выделить открытость, терпимость, готовность к общению. Под открытостью понимается свобода от предубеждений по отношению к представителям иной культуры. С открытостью связана способность человека терпимо относиться к проявлениям чуждого, непривычного в других культурах[22].

На современном этапе в Казахстане наблюдается тенденция к возрастающей роли вторых и третьих языков во всех сферах жизнедеятельности человека в современном обществе, которая диктует новый подход к обучению языкам. Специфика функционирования языка в качестве второго состоит в том, что его коммуникативная функция обеспечивает межкультурное общение. Использование социокультурного подхода в языковом образовании позволяет по-новому, более глубоко и значимо раскрыть все составляющие понятия уровня функциональной социокультурной грамотности. Суть данного подхода заключается не только в пересмотре методики преподавания отдельных аспектов языковой системы, но и в формировании нового взгляда на место другой культуры в учебном процессе.

Опираясь на многолетний опыт зарубежных и казахстанских методистов, можно с уверенностью сказать, что обучение второму языку на основе ознакомления учащихся с культурой другой страны является одним из базовых принципов обучения этому предмету. Приобщение к культуре другого народа не только делает изучение второго языка более привлекательным для обучающихся, но и способствует полноценной коммуникации, более точному и адекватному пониманию носителей данной культуры. Это означает, что сегодня требуется выработка такой языковой политики, которая была бы нацелена на удовлетворение и общественных, и личных потребностей человека. А это, в свою очередь, предполагает поиск инновационных технологий обучения второму языку, способствующих формированию у учащихся социально - культурной компетенции. Проблема содержания обучения второму языку была и остается одной из самых важных проблем методики. Это естественно, ибо социальный заказ современного общества в этой области выдвигает задачу сформировать такую личность, которая была бы способна адаптироваться в быстроразвивающихся условиях жизни. Цель обучения, как известно, определяет его содержание. Поэтому основной задачей учителей является обновление содержания образования, которое должно обязательно включать социокультурный компонент. Учебная программа по вторым языкам («Казахский язык и литература» в школах с неказахским языком обучения и «Русский язык и литература» в школах с нерусским языком обучения) способствует становлению мировоззрения обучающегося, дает возможность пользоваться информацией различных сфер: социально-бытовой, социально-культурной, научно-технической, учебно-профессиональной; помогает ориентироваться в общемировом образовательном пространстве. Задачами учебного предмета «Казахский язык и литература», «Русский язык и литература», как второго языка являются:

1) развитие навыков слушания, говорения, чтения, письма, необходимых для общения в социально-бытовой, социально-культурной, научно-технической, учебно-профессиональной сферах жизни;

2) формирование знаний о единицах языковой системы, правилах их сочетания, функционирования, навыков и умений конструирования синтаксических структур в соответствии с нормами и правилами казахского и русского языка [4 Типовая учебная программа по учебному предмету «Русский язык и литература» для 5-9 классов уровня основного среднего образования с нерусским языком обучения по обновленному содержанию]

Без знания социокультурного фона нельзя сформировать коммуникативную компетенцию даже в ограниченных пределах. Только культура в различных её проявлениях содействует формированию личности человека. (Е.И. Пассов) При этом обучение иноязычной культуре используется не только как средство межличностного общения, но и как средство обогащения духовного мира личности на основе приобретения знаний о культуре страны изучаемого языка (история, литература, музыка и так далее), знаний о строе языка, его системе, характере, особенностях и так далее.

Межкультурное общение – это взаимодействие участников

коммуникации, принадлежащих к разным культурным сообществам, с целью установления взаимопонимания и взаимодействия в различных ситуациях речевой деятельности. Вследствие этого необходима значительная степень культурологизации образования, то есть внесение элементов культурологического знания во все уровни обучения и воспитания. Необходимо обеспечить освоение культурного наследия молодым поколением как существенную сторону воспроизводства нации. Нужно дать обучающимся возможность обрести современный комплекс систематических знаний и представлений, умений и навыков, традиций и ценностных ориентаций, личностное самосознание и идентичность, что может быть названо системой культурной компетентности обучающегося.

Второй язык не только знакомит с культурой стран изучаемого языка, но путём сравнения оттеняет особенности своей национальной культуры, знакомит с общечеловеческими ценностями. Иными словами, содействует воспитанию обучающихся в контексте «диалога культур». Приобщение к материалам культуры содействует пробуждению познавательной мотивации, то есть обучающиеся не только осваивают программный материал, но и знакомятся с неизвестными фактами культуры, что, несомненно, вызывает их интерес. Поэтому процесс обучения с учетом интересов обучающихся становится особенно эффективным. Привлечение культуроведческих компонентов при обучении второму языку абсолютно необходимо для достижения основной практической цели – формирование способности к общению на изучаемом языке. Социокультурный компонент, на базе которого формируются знания о реалиях, нравах, обычаях, традициях страны изучаемого языка; знания и навыки коммуникативного поведения в актах речевой коммуникации; навыки и умения вербального и невербального поведения, входит в содержание национальной культуры. Социокультурный компонент содержания обучения второго языка имеет огромный потенциал в плане включения учащихся в диалог культур, знакомства с достижениями национальной культуры в развитии общечеловеческой культуры.

Вместе с тем нужно отметить, что социокультурная компетенция может быть достигнута и за счет других дисциплин, а такие источники социокультурной информации, как литература, средства массовой информации, интернет, фильмы, могут служить существенным дополнением при развитии социокультурной компетенции. Познание культуры страны изучаемого языка является не самоцелью, а лишь поводом (средством) для более глубокого понимания и осмысления своей родной культуры. Главное в процессе познания - не только накопление сведений о стране, но и познание людей, своих сверстников, их образа мыслей, поведения, отношения к общечеловеческим ценностям. И самое главное каждому учителю необходимо понимать, без знания социокультурного фона нельзя сформировать коммуникативную компетенцию даже в ограниченных пределах. Поэтому важно знать, что формирование и совершенствование социокультурной компетенции направлено на:

1. развитие способности ориентироваться в социокультурных

аспектах жизнедеятельности людей в странах изучаемого языка;

2. формирование навыков и умений искать способы выхода из ситуаций коммуникативного сбоя из-за социокультурных помех при общении;

3. формирование поведенческой адаптации к общению в иноязычной среде, понимания необходимости следовать традиционным канонам вежливости в странах изучаемого языка, проявляя уважение к традициям, ритуалам и стилю жизни представителей другого культурного сообщества;

4. овладение способами представления родной культуры в инокультурной / иноязычной среде.

В данном контексте задачами современного педагога являются:

✓ Улучшать качества обучения посредством более полного использования доступной информации.

✓ Интегрировать различные виды деятельности (учебной, учебно-исследовательской, организационной) в рамках единой методологии, основанной на применении новых информационных технологий.

✓ Развивать социокультурную компетенцию обучающихся. Повышать мотивацию в изучении второго языка.

✓ Формировать у обучающихся мировоззренческие установки, ценностные, культурологические позиции для использования их в реальной жизни;

✓ Развивать опыт творческой деятельности обучающихся по отношению к образовательному стандарту по предмету;

В актуальной дидактико-педагогической ситуации главным социокультурным компонентом содержания обучения является учебный текст. В качестве учебного текста используются:

✓ тематические, страноведческие, художественные тексты,

✓ диалоги и полилоги,

✓ стихи,

✓ песни,

✓ письма,

✓ интервью,

В деятельности учителя большое внимание отводится формированию мотивации. Формирование мотивов, прежде всего, – это создание условий для появления внутренних побуждений к учению, осознания их самими. Особую роль в формировании мотивации играют новизна получаемой информации, включение обучающихся в поисковую, творческую деятельность. Этому способствуют нестандартные формы и приемы работы:

• Ролевые и деловые игры;

• Интегрированные уроки второго языка с уроками информатики, истории, литературы, биологии, физики;

• Уроки-конкурсы, уроки-семинары, уроки-экскурсии, уроки-смотри знаний, видео-уроки, уроки с применением компьютерных технологий.

Необходимо подчеркнуть: умения и навыки формируются только в деятельности с использованием необходимых средств и в определённых условиях, иначе говоря, в определённой среде.

При изучении второго языка - это языковая среда. Именно языковая среда – основное средство и условие обучения. Основные компоненты творческой образовательной среды: УМК, ИКТ, медиатека, кабинет, библиотека и языковой окружающей среды: аутентичные УМК, журналы, газеты, письмо, фото, предметы быта, аудиовизуальные материалы. Создание языковой окружающей среды насыщает образовательное пространство аутентичными пособиями, аудиовизуальными материалами. Создание языковой окружающей среды в реальном образовательном процессе выступает как решающее условие для формирования социокультурной компетенции учащихся.

Богатый культурологический материал учебников обеспечивает формирование социокультурной компетенции обучающихся, предлагая информацию о стране изучаемого языка.

Обучающиеся учатся строить речевое и неречевое поведение с учётом особенностей культуры страны изучаемого языка. Учебный материал должен быть представлен и должен отрабатываться в упражнениях, моделирующих ситуации реального повседневного применения языка.

Обучающиеся учатся осуществлять межличностное и межкультурное общение, применяя знания о социально-культурных особенностях страны изучаемого языка (роль языка в современном мире, портрет страны, национальные достояния и культурное наследие страны).

Формирование социокультурной компетенции во внеурочной деятельности обучающихся

Формирование социокультурной компетенции должно продолжаться и во внеурочной деятельности обучающихся. Зачастую в школах проводятся внеклассные мероприятия на втором языке. Это может быть Неделя казахского языка в русских классах и наоборот Неделя русского языка в казахских классах. В работе с лексикой можно использовать метод ассоциативных связей «Карта памяти» («Mind Map»), разработанный Т. Бузан, относящийся к технологии критического мышления. Вовлечение обучающихся в процесс критического мышления позволяет ученикам получить большое удовлетворение от самого процесса обучения и от его результатов. Обучающиеся самостоятельно добывают знания, вместе выдвигают идеи, используют приобретённые знания и умения в новых ситуациях повседневной жизни, творят, учатся формулировать собственные мнения и идеи, относиться с уважением к мнению других.

Работа в парах развивает такие качества, как сотрудничество, доброжелательность, ответственность каждого и чувство коллективной ответственности, толерантности. В конце работы видим практический результат, то есть насколько понят и усвоен материал каждым учеником. Приёмы работы по данному методу заключаются в следующем:

1. Пишем ключевое слово или фразу в центре листа бумаги или как заглавие на доске.

2. Затем можно предложить обучающимся в течение 5 – 7 минут (время

написания ассоциаций) написать слова или фразы, которые приходят на ум по выбранной теме.

3. Обучающиеся записывают столько идей, сколько приходит на ум, пока не закончится установленное время. У разных обучающихся будет записано разное количество слов (в зависимости от их языковой подготовки). Ассоциативный ряд можно заполнять индивидуально или в парах. После того как обучающиеся составят ассоциации, им необходимо обменяться в парах. Таким образом происходит взаимообучение обучающихся. Достоинствами использования данного метода являются следующие: чётко обозначена идея; легко распознаются и становятся очевидными взаимосвязи многих понятий и элементов; развивается ассоциативное мышление, повторение происходит быстрее и эффективнее; карта может быть дополнена и отредактирована позднее; карты легко восстанавливаются при воспоминании. Кроме того, обучающиеся учатся ориентироваться по теме, выделять для себя главное, творчески подходить к решению проблем, мыслить самостоятельно, находить оригинальные идеи. Данный метод применяется: при систематизации лексического и грамматического материала при работе с текстом. Спонтанные лексические игры можно предложить в качестве лексической зарядки и они могут явиться подготовительными упражнениями для работы с ассоциативными картами.

1. Один обучающийся называет слово, следующий по цепочке должен назвать ассоциативное слово и так далее.

2. Составление сложных слов.

3. Назвать выражения, начинающиеся на последнюю букву слова. Использование данных приёмов важны для учителя при обучении второму языку, так как имеют практическую ценность как при организации реального общения, так и при развитии творческих мыслительных способностей. Они позволяют расширить лексический словарь по той или иной теме, развивать коммуникативные умения. Действенным приёмом работы по семантизации страноведческой лексики является методика компаративного анализа. Лексику необходимо вводить способом социально – страноведческого её отражения. Обучающиеся знакомятся с текстом, содержащим информацию о реалиях культуры изучаемого языка, а затем обучающиеся составляют аналогичный текст, описывающий сходные явления и реалии действительности.

Организация учебного процесса, основанного на вовлечении обучающихся в активную учебную деятельность с применением различных методов и приёмов позволит увеличить время активной работы обучающихся и её продуктивность, что способствует обеспечению положительных конечных результатов.

Погружение в виртуальное пространство – очень эффективное средство развития социокультурной компетенции обучающихся. Этим виртуальным пространством является аутентичная виртуальная интерактивная языковая среда и мощный инструмент приобретения знаний – Интернет. Он является безграничным банком информации.

Основные направления использования компьютерных технологий на уроках

- Визуальная информация (иллюстративный, наглядный материал).
- Интерактивный демонстрационный материал (упражнения, опорные схемы, таблицы, понятия).
- Тренажёр.
- Контроль за умениями, навыками учащихся.
- Самостоятельная поисковая, творческая работа учащихся

Способы формирования социокультурной компетенции при обучении второму языку.

Включение национально-культурного компонента в содержание обучения второму языку предполагает разработку новых средств для его усвоения. В современной методике выделяют 3 типа лексических единиц, которые так или иначе являются национально-и культурно-маркированными и передают семантику, характерную для конкретного пласта культуры. Среди них:

1) фоновая лексика – лексика, обозначающая такие предметы и явления, которые известны и сходны в разных культурах, но используются такие лексические единицы и функционируют в языке по-разному;

2) коннотативная лексика – лексические единицы, схожие по денотативному значению, но различные по оттенкам значения, связанного с культурным и историческим развитием страны;

3) реалии – такие явления и предметы, которые характерны для одной конкретной страны, но абсолютно неизвестны и неprisущи другой [26.].

Потребность в поиске и изучении таких единиц явно ощущается при общении с представителями другой культуры, которые могут упомянуть какую-либо реалию при чтении книг, газет, статей, при просмотре художественного и документального кино и т.д., где встречается коннотативная и фоновая лексика [24, с. 37–40.].

Лингвострановедение может быть названо одним из наиболее популярных способов формирования социокультурной компетенции. По мнению Г.Д. Томахина, данная дисциплина является исключительно лингвистической, т.к. информация о стране изучаемого языка изучается посредством самого языка [25, с. 13–18]. Лингвострановедение – это учебный предмет, в рамках которого обучающиеся знакомятся с новой для них

культурой. Данный курс ставит своей задачей изучение лексики, наиболее ярко и полно отражающей национальный колорит народа –носителя языка – и его окружающей действительности. Лексикология и фразеология являются

лингвистической основой лингвострановедения, т.к. данные разделы языка отвечают за отбор национально-маркированных единиц, которые могут быть названы страноведчески ориентированной лингвистикой [26].

Социокультурный компонент содержания обучения второму языку имеет огромный потенциал в плане включения обучающихся в диалог культур, знакомства с достижениями национальной культуры в развитии общечеловеческой культуры, т.к. входит в содержание национальной культуры. Так, например, на уроках по лингвострановедению обучающиеся знакомятся с географическим положением изучаемой страны, её общественным устройством, изучают культуру этих стран [27, с. 77–83].

Литература стран изучаемого языка является еще одним эффективным средством формирования социокультурной компетенции. Художественная литература страны изучаемого языка служит бесценным источником социокультурной информации. Художественная литература как аспект национальной культуры отражает реальную действительность своей социокультурной общности, следовательно, включает в свои произведения самые разнообразные компоненты своей национальной культуры.

В процессе обучения чтению художественной литературы на занятиях второго языка в целях развития социокультурной компетенции обучающиеся получают обязательный объем языковых знаний об эстетике, художественной культуре, искусстве, о жизни и творчестве выдающихся классических и современных деятелей искусства [28.].

Современная педагогическая наука также рассматривает видеоматериал как эффективное средство обучения языку и развития социокультурной компетенции.

Видеоматериал – это учебное вспомогательное средство, демонстрируемое с помощью звуко- и светотехнического устройства и направляющее речевую информацию одновременно по зрительному и слуховому каналу сенсорной системы человека. Обучение с помощью видеоматериала основывается на принципе наглядности – одном из основных дидактических принципов обучения.

Благодаря комбинации зрительной, слуховой и мышечно-двигательной наглядности запоминание учебного материала происходит лучше и быстрее, чем запоминание такого же количества материала, представленного в словесной форме (устной или письменной) [29, С. 143–146.].

Фольклор, представленный в виде пословиц и поговорок, также является

интересным и действенным способом формирования социокультурной компетенции. С помощью этих коротких изречений обучаемый может узнать фразеологические единицы, смысл которых понятен только носителю языка, увидеть особенности жизни и быта народа, придумавшего их, поскольку в пословицах могут присутствовать историзмы и архаизмы, т.е. реалии того этапа развития культуры и истории, провести сравнительный анализ своей культуры с культурой изучаемого языка. Как известно, многие пословицы и поговорки находят свои эквиваленты в других языках, смысл которых однако выражен другими словами, более понятными народу данной страны. Конечно, народная мудрость интернациональна, но мысль может передаваться разными средствами языка.

Включение изучения и заучивания фразеологизмов, идиом, загадок, пословиц и т.д. создает огромную мотивацию для учащихся. Формы организации работы с данным материалом могут варьироваться таким образом, чтобы заинтересовать обучающегося любого возраста: театральные постановки и ролевые игры, дискуссии и дебаты, диалоги и эссе «за и против». Кроме того, знание фольклора страны изучаемого языка существенно облегчает общение с иностранцами и создает базу для дальнейшего изучения языка [30. 239с.].

В последнее время очень популярно стало слово «аутентичный». Проанализировав множество источников, мы выяснили, что понятие «аутентичный текст» появилось в методике сравнительно недавно и характеризуется как «устный и письменный текст, являющийся реальным продуктом речевой деятельности носителей языка и неадаптированный для нужд обучающихся с учетом их уровня владения языком» [31.].Кричевская К.С. дает следующее определение: «Под аутентичным текстом понимается текст, который специально не обработан. Такой текст отражает естественное языковое употребление» [32, с. 13–17].

Вообще, аутентичными ранее считались те тексты, которые были предназначены не для учебных целей, а для реального общения носителей языка. Таким образом, аутентичный текст – это текст, содержащий сведения о реалиях культуры: традициях, обычаях, устном народном творчестве.

Социокультурный аспект в преподавании второго языка может быть реализован за счет широкого использования на разных этапах обучения аутентичных текстов, которые отражали бы особенности национального мышления, образа жизни и традиций, общественного и речевого поведения, и менталитета в целом. Но ввиду того, что аутентичные тексты могут представлять сложность для обучающихся, особенно на начальном этапе, авторы современных УМК составляют учебные тексты самостоятельно, либо адаптируют текст аутентичный. На самом деле, такие тексты все равно стоит

включать в учебники, так как, во-первых, они способны очень ощутимо повысить мотивацию обучающихся к изучению нового материала. Во-вторых, такие тексты подготавливают к общению с носителями языка, поскольку в них отражается естественное языковое употребление. Что касается учебных умений, то аутентичные тексты благоприятно влияют на развитие языковой догадки, а также формируют навык чтения для понимания основного содержания прочитанного. Кроме того, аутентичные тексты изобилуют национально-маркированной лексикой, что позволяет обучающимся закрепить свои знания, понять и найти реалии и выучить новые слова [24, С. 37–40.].

Таким образом, существует множество способов формирования социокультурной компетенции, способствующих практическому овладению языком, среди них: аутентичные тексты, фольклор, видеоматериалы, литература англоязычных стран и лингвострановедение, что является аутентичным материалом.

В заключении отметим, что особую актуальность в практике обучения в общеобразовательной школе приобретает вопрос формирования социокультурной компетентности учащихся. Привлечение культуроведческих компонентов при обучении второму языку абсолютно необходимо для достижения основной практической цели – формирование способности к общению на изучаемом языке, что делает ученика не только образованным, но и культурным, научит мыслить и применять знания в реальной жизни. Из этого следует, что формирование социокультурной компетенции является одной из целей современного образования. Социокультурный компонент в содержании обучения второму языку содержит в себе огромный потенциал в достижении ощутимых качественных результатов в овладении иноязычным общением, в реализации стратегической цели обучения иностранного языка как развития способности учащихся к межкультурной коммуникации.

2 Методические рекомендации по формированию языковой, речевой и социокультурной компетенций при обучении второму языку

В процессе обучения казахскому языку (Т2) и русскому языку (Я2) как второму языку обучающийся расширяет свою индивидуальную картину мира за счет приобщения к языковой картине мира носителей этого языка, к их духовному наследию, национально-специфическим способам достижения межкультурного взаимопонимания. Он учится также объяснять их образ жизни, поведения. При этом в сознании обучающихся осуществляется синтез знаний как о специфике родной культуры, культуры первого и второго языков, так и об общности знаний о культурах и коммуникации. Именно за счет критического осмысления чужого образа жизни и осуществляется процесс обогащения картины мира обучающегося.

При обучении казахскому языку(Т2) и русскому языку(Я2) как второму языку необходимо опираться на общие принципы, действующие при обучении любому второму/иностранному языку. Ведущими лингводидактическими принципами при обучении казахскому языку(Т2) и русскому языку(Я2) как второму языку являются коммуникативность и комплексность.

Принцип коммуникативности предполагает:

- концентрацию правил-инструкций для употребления в речи единиц языка;
- организацию ситуаций, близких и знакомых обучающимся;
- группировку и конструирование коммуникативных единиц языка.

Принцип комплексности предполагает:

- взаимосвязанное обучение различным видам речевой деятельности и форм речи (устной и письменной);
- соединение работы над связными текстами с усвоением отдельных аспектов языка;
- взаимосвязь различных структурных элементов урока.

Отсюда каждый урок казахскому языку(Т2) и русскому языку(Я2) как второму языку обучения является интегрированным, комплексным, коммуникативным, то есть уроком развития речи.

Важным фактором формирования коммуникативной компетенции является применение новых технологий обучения. Технология критического мышления, проектная деятельность, обучение в сотрудничестве и игровые технологии, технология развивающего обучения развивают интерес к иноязычному общению, расширяют его предметное содержание. При формировании коммуникативной компетенции очень актуально также использование информационно-коммуникационных технологий.

Составной частью языковой компетенции учащихся являются фонетические знания. К ним относятся собственно произносительные качества (звукопроизношение, четкая дикция); элементы выразительности речи (интонация, темп, тембр); элементы культуры речевого общения (высота, общая тональность речи, сила голоса); двигательные средства выразительности (мимика, жесты).

Звуковая сторона языка усваивается обучающимся постепенно. Речевой аппарат ребенка к моменту поступления в школу уже сформирован, но достаточно часто у детей наблюдаются неправильное произношение отдельных звуков, в особенности шипящих; наблюдается быстрая, нечеткая речь. Данные речевые особенности не являются патологическими и объясняются медленным развитием моторики речедвигательного аппарата. При произнесении звуков особенно важна тонкая координация мелких мышц, их точность и быстрота. Такие качества формируются постепенно и при постоянной тренировке [33].

Правильно произносимый и слышимый звук является основой обучения грамоте, а, следовательно, и правильной письменной речи.

Фонетические упражнения – один из способов формирования языковой компетенции

Формирование языковой компетенции обучающихся в процессе фонетической работы по второму языку проводится по следующим направлениям:

- ✓ формирование правильного произношения звуков, работа над дикцией;
- ✓ развитие речевого дыхания;
- ✓ формирование речевого слуха;
- ✓ работа над ударением и орфоэпией;
- ✓ развитие выразительности речи;
- ✓ совершенствование интонационных умений учащихся.

Рассмотрим более подробно данные положения.

Для четкого произношения звука необходимы правильное положение и движение органов речи, т.е. артикуляция. Неясная речь у обучающихся — это следствие вялых, неэнергичных движений губ и языка и малой подвижности нижней челюсти. Четкость произношения слов зависит в первую очередь от правильного произношения гласных и от точной координации движений речедвигательного аппарата при образовании согласных звуков. Для развития у детей подвижности губ, языка, регуляции движений нижней челюсти существуют специальные двигательные упражнения или артикуляционная гимнастика, которую необходимо выполнять для формирования у младших школьников чистоты и ясности произнесения отдельных звуков, слогов, слов, фраз.

Другое направление работы формирования фонетической составляющей языковой компетенции — совершенствование дикции. Для отработки артикуляции гласных и согласных звуков традиционно используются часто и скороговорки. При повторении скороговорок у детей перед глазами должно быть зеркало, чтобы они обращали внимание на правильность движений губ.

Еще одно направление работы — это развитие речевого слуха. Оно

включает в себя способность к слуховому восприятию и пониманию слов, умение воспринимать и различать разные качества речи:

- тембр:

- выразительность:

- фонематический слух, т.е. умение дифференцировать все звуки (фонемы) второго языка, различать смысл слов, близких по звучанию. При овладении грамотой ребенок должен установить, какие звуки слышны в слове, определить порядок их следования и количество.

Немаловажным для формирования языковой компетенции является развитие речевого дыхания. Дыхание бывает физиологическое и речевое. В ходе говорения и чтения вслух обычного физиологического дыхания часто не хватает. В этом случае имеет место речевое дыхание — процесс произвольный и управляемый. Эта произвольность обеспечивается через быстрый вдох, который осуществляется на паузах, краткую задержку дыхания и медленный выдох, необходимый для свободного произнесения группы слов. Правильное речевое дыхание обеспечивает хорошее звучание голоса. В начальной стадии овладения речевым дыханием участвуют сознание и воля. При тренировке этот процесс постепенно становится непроизвольным. Развитие речевого дыхания может осуществляться с помощью воображения, ассоциаций и постановки элементарных действенных задач, например, упражнения с воображаемой свечой, когда учащимся предлагается дуть на пламя свечи, чтобы отклонить пламя или погасить его.

Основным механизмом овладения произносительными нормами является подражание речи окружающих, имитация. С приходом в школу учителю необходимо научить обучающихся читать орфоэпически правильно напечатанное и записывать грамотно орфоэпически цитируемое. Достаточно трудная задача сформировать у школьников орфоэпические навыки в правильной постановке ударения, т.к. оно в слове усваивается запоминанием, в процессе чтения и разговора; правилами не регулируется.

При формировании языковой компетенции обязательно должна проводиться работа по совершенствованию интонационных умений учащихся. С помощью интонации говорящий передает свое отношение к высказываемому и противопоставляют высказывания по их цели (повествование, вопрос и т.п.). В структуру интонации входят такие элементы как мелодика (повышение и понижение тона), интенсивность (силовой или динамический компонент), темп или длительность, пауза, особый тембр как средство выражения эмоций. В начальных классах необходимо организовать специальную работу по накоплению словаря эмоциональных состояний. Для этого необходимо использовать речевую ситуацию, которая обеспечивает возникновение живых, естественных интонаций. Выразительность и правильная передача смысла достигаются с помощью логических ударений, которые выделяют более сильным звучанием главную смысловую нагрузку в предложении, в тексте, иногда

полностью изменяют смысл.

Таким образом, фонетическая работа при формировании языковой компетенции школьников представляет собой целую систему. Без специального внимания развитие звуковой стороны речи детей будет запаздывать, могут сложиться отрицательные речевые привычки, которые очень трудно в будущем искоренить.

Обучающие игры как важная составляющая формирования языковой компетенции обучающихся

Игра – особо организованное занятие, требующее напряжения эмоциональных и умственных сил. Игра всегда предполагает принятие решения – как поступить, что сделать, как выиграть? Желание решить эти вопросы обостряет мыслительную деятельность играющих. А если ребёнок будет при этом говорить на другом языке? Не таятся ли здесь богатые обучающие возможности? Дети, однако, над этим не задумываются. Для них игра – прежде всего увлекательное занятие. Этим-то она и привлекает учителей, в том числе и учителей вторых языков. В игре все равны. Она посильна даже слабым ученикам. Более того, слабый по языковой подготовке ученик может стать первым в игре: находчивость и сообразительность здесь оказываются порой более важными, чем знания предмета. Чувство равенства, атмосфера увлечённости и радости, ощущение посильности заданий – всё это даёт возможность ребятам преодолеть стеснительность, мешающую свободно употреблять слова чужого языка, и благотворно сказывается на результатах обучения. Незаметно усваивается языковой материал, а вместе с этим возникает чувство удовлетворения – «оказывается, я уже могу говорить наравне со всеми».

Таким образом, игра - ситуативно-вариативное упражнение, где создаётся возможность для многократного повторения речевого образца в условиях, максимально приближенных к реальному речевому общению с присущими ему признаками – эмоциональностью, спонтанностью, целенаправленностью речевого воздействия.

Игры способствуют выполнению важных методических задач:

- созданию психологической готовности детей к речевому общению;
- обеспечению естественной необходимости многократного повторения ими языкового материала;
- тренировке учащихся в выборе нужного речевого варианта, что является подготовкой к ситуативной спонтанности речи вообще [34].

Место игры на уроке зависит от ряда факторов: подготовки учащихся, изучаемого материала, конкретных целей и условий урока и т.д. Так, если игра используется в качестве тренировочного упражнения при первичном закреплении, то ей можно отвести 20-25 минут урока. В дальнейшем та же игра может проводиться в течение 3-5 минут и служить своеобразным повторением уже пройденного материала, а также разрядкой на уроке.

Одна и та же игра может быть использована на различных этапах урока.

Следует только помнить, что при всей привлекательности и эффективности игр необходимо проявлять чувство меры, иначе они утомят учащихся и потеряют свежесть эмоционального воздействия. Успех использования игр зависит от атмосферы необходимого речевого общения, которую учитель создаёт в классе. Важно, чтобы учащиеся привыкли к такому общению, увлеклись и стали вместе с учителем участниками одного процесса.

Игра способствует развитию познавательной активности учащихся при изучении языков. Она несёт в себе немалое нравственное начало, ибо делает труд (овладение вторым языком) радостным, творческим и коллективным

Игры можно разделить на подготовительные и творческие.

Подготовительные игры: грамматические, лексические, фонетические и орфографические предназначены для формирования и развития произносительных, грамматических и речевых навыков в интересной и увлекательной форме.

Творческие игры способствуют дальнейшему развитию речевых умений и навыков, дают возможность проявить самостоятельность в решении речемыслительных задач, развивают быструю реакцию в общении.

Фонетические игры

Фонетические игры преследуют следующие цели:

- тренировать учащихся в произнесении звуков второго языка;
- научить учащихся громко и четко читать стихотворение;
- учить драматизации стихов, диалогов, инсценировок.

Работа над каждой игрой состоит из двух этапов:

- а) фонетическая отработка элементов стихотворения;
- б) разучивание стихотворения,
- в) театрализация стихотворения.

При этом целесообразно идти от коллективной работы (этот период должен быть минимально коротким) к индивидуальной. В этих играх особенно велика роль учителя: его собственная свобода движений, фантазия, артистизм, увлеченность должны заразить учащихся. Он должен уметь первым сыграть ту или иную сценку.

Лексические игры

Лексические игры преследуют следующие цели:

- тренировать учащихся в употреблении лексики в ситуациях, приближенных к естественной обстановке;
- активизировать речемыслительную деятельность учащихся;
- развивать речевую реакцию;
- познакомить учащихся с сочетаемостью слов.

Лексические игры могут быть предназначены для тренировки учащихся в употреблении отдельных частей речи:

- существительных;

- числительных;
- прилагательных;
- глаголов.

Большой интерес учащихся вызывают темы связанные с жизнью и бытом: «Дом», «Магазин», «Школа». Использование изобразительной и предметной наглядности дает простор для организации множества игр.

1. Выбери картинки с изображением мебели для гостиной и назови их.

2. Мы идем в магазин. Каждый ученик должен сделать свою покупку, чтобы в корзинке прибавлялись все новые и новые продукты.

3. Помоги собрать школьные принадлежности своему младшему брату. Расскажи свое расписание уроков на вторник и т.д.

При работе над числительными эффективно использование счетного материала, карточек с цифрами, решение простых математических примеров на английском языке. Можно предложить учащимся по команде учителя открыть любую страницу и назвать её.

Для автоматизации прилагательных обозначающих цвет можно пользоваться наборами разноцветных предметов (карандашей, флажков и т.д.). Школьники с интересом играют в такую игру: учитель произносит три раза название цвета и задает вопрос: «Что бывает такого цвета?». Учащиеся должны составить как можно больше словосочетаний с данным прилагательным.

Орфографические игры

Их цель-упражнение в написании слов, тренировка памяти учащихся, усвоение закономерностей правописания слов. Здесь можно использовать составление кроссвордов, задания типа «найди ошибку», сгруппируй слова по правилам написания, составь слова из данных букв, составь цепочку слов, начиная новое слово с последней буквы предыдущего слова и, конечно, всем известную игру «Поле чудес».

Грамматические игры

Грамматические игры преследуют следующие цели:

- научить учащихся употреблению речевых образцов, содержащих определённые грамматические трудности;
- создать естественную ситуацию для употребления данного речевого образца;
- развивать речевую творческую активность учащихся.

Хорошие результаты даёт игра «чёрный ящик», где учащиеся с увлечением угадывают, что спрятано в чёрном ящике, не замечая при этом, что они тренируются употреблять грамматические конструкции.

Для отработки отрицательной формы глаголов при изучении темы «Мой режим дня» можно взять вымышленный отрицательный персонаж, который будет в отличие от детей, говорить, что он не умывается, не делает зарядку, не застилает постель и т. д. А для реализации воспитательных целей можно дать

советы «лентяю». Таким образом потренировать повелительное наклонение.

Творческие игры

Творческие игры – способствуют развитию речевых умений.

Аудитивные игры – могут помочь достижению следующих целей аудирования:

- научить учащихся понимать смысл однократного высказывания;
- выделять главное в потоке информации;
- распознавать отдельные речевые образцы и сочетания слов в потоке речи;
- развивать слуховую память учащихся;
- развивать слуховую реакцию.

Аудитивные игры

Аудитивные игры повышают эффективность тренировки. Одним из примеров такой игры является игра «Съедобное-несъедобное». Ученикам даётся установка, что при произнесении учителем продуктов питания они хлопают в ладоши, а при произнесении других существительных – нет. Класс весело аплодирует, следя за теми, кто допускает ошибки. Здесь присутствует само и взаимоконтроль, учитель выступает в роли союзника.

Речевые игры

Речевые игры способствуют осуществлению следующих задач:

- научить учащихся умению выражать мысли в их логической последовательности;
- практически и творчески применять полученные речевые навыки;
- обучить учащихся речевой реакции в процессе коммуникации.

Классическим примером речевых игр являются ролевые игры «В магазине», «На почте», «В кассе театра или ж/д вокзала» и другие. После того, как дети освоили необходимые речевые образцы и выучили учебные диалоги, им предлагается разыграть неподготовленный диалог по теме. Для этого готовятся декорации, подбираются картинки и другие принадлежности. Если детям удаётся осуществить процесс общения, значит, речевые навыки сформированы.

Проведение речевых игр требует определённой подготовки учителя и учащихся, к их организации необходимо приучать обучающихся постепенно, шаг за шагом, укрепляя их уверенность в себе, в своих силах. Таких уроков с нетерпением ждут ученики, к ним тщательно готовятся, потому что общеизвестно, что гораздо проще выучить любой текст наизусть, чем пытаться вести беседу. Зато как приятно почувствовать, что ты понимаешь иноязычную речь и можешь действительно говорить на другом языке.

Игра – один из необходимых, наиболее эффективных методов обучения

второму языку, который всегда актуален, ведь дети всегда остаются детьми.

При изучении второго языка - это языковая среда. Именно языковая среда – основное средство и условие обучения. Основные компоненты творческой образовательной среды: УМК, ИКТ, медиатека, кабинет, библиотека и языковой окружающей среды: аутентичные УМК, журналы, газеты, письмо, фото, предметы быта, аудиовизуальные материалы. Создание языковой окружающей среды насыщает образовательное пространство аутентичными пособиями, аудиовизуальными материалами. Создание языковой окружающей среды в реальном образовательном процессе выступает как решающее условие для формирования социокультурной компетенции учащихся.

Богатый культурологический материал учебников обеспечивает формирование социокультурной компетенции обучающихся, предлагая информацию о стране изучаемого языка.

Обучающиеся учатся строить речевое и неречевое поведение с учётом особенностей культуры страны изучаемого языка. Учебный материал должен быть представлен и должен отрабатываться в упражнениях, моделирующих ситуации реального повседневного применения языка.

Обучающиеся учатся осуществлять межличностное и межкультурное общение, применяя знания о социально-культурных особенностях страны изучаемого языка(роль языка в современном мире, портрет страны, национальные достояния и культурное наследие страны).

Включение национально-культурного компонента в содержание обучения второму языку предполагает разработку новых средств для его усвоения. В современной методике выделяют 3 типа лексических единиц, которые так или иначе являются национально-и культурно-маркированными и передают семантику, характерную для конкретного пласта культуры. Среди них:

1) фоновая лексика – лексика, обозначающая такие предметы и явления, которые известны и сходны в разных культурах, но используются такие лексические единицы и функционируют в языке по-разному;

2) коннотативная лексика – лексические единицы, схожие по денотативному значению, но различные по оттенкам значения, связанного с культурным и историческим развитием страны;

3) реалии – такие явления и предметы, которые характерны для одной конкретной страны, но абсолютно неизвестны и неприсущи другой [23.].

Потребность в поиске и изучении таких единиц явно ощущается при общении с представителями другой культуры, которые могут упомянуть какую-либо реалию при чтении книг, газет, статей, при просмотре художественного и документального кино и т.д., где встречается коннотативная и фоновая лексика [24].

Проектная деятельность как один из методов формирования речевой компетенции

Проектную методику в данном случае считают продуктивной, так как она создает уникальную возможность для личностного роста обучающихся, ориентирует их на раскрытие творческого потенциала и развитие познавательных интересов. Алгоритм работы по технологии проектов, используемый в учебном процессе:

- выдвижение гипотезы;
- создание проблемной ситуации;
- анализ проблемы;
- конкретизация и осмысление;
- реализация;
- презентация.

Проектная методика это личностно-ориентированный вид деятельности, который обеспечивает условия самопознания, самовыражения и самоутверждения.

Метод проектов позволяет повысить продуктивность обучения и обеспечивает его практическую направленность. Тематика проектных работ имеет социокультурное и культуроведческое звучание в аспекте контрастно-сопоставительного характера.

В процессе выполнения проектных работ учащиеся собирают, систематизируют и обобщают богатый оригинальный материал. При этом ученики обращаются не только к различным печатным источникам, но и к источникам в сети Интернет.

Тематика проектов может иметь речевую направленность и отражать разносторонний спектр интересов обучающихся. Проектная работа также дает обучающимся возможность больше узнавать о своей малой родине, активнее вникать в процесс общения на английском языке. Начинать работу над проектами следует с постановки целей. Образовательной целью в работе над проектом с использованием краеведческих материалов является формирование представлений учащихся о своем крае.

Обучающей целью является:

- 1) закрепление лексики по теме;
- 2) развитие навыков самостоятельной работы обучающихся со словарями и другими источниками информации.

Воспитательная цель реализует стимулирование обучающихся к общению со сверстниками, в том числе представителями другой культуры. Форма работы над проектом может быть индивидуальной или коллективной в зависимости от выбора обучающихся. Для проектной деятельности можно предложить следующие темы: «Выдающиеся люди региона, их вклад в науку и мировую культуру», «Досуг и увлечения молодежи в стране», «Мой город», «Моя семья в истории города», «Известные спортсмены региона» и др.

Тематика проектов может отражать разносторонний спектр интересов учащихся:

10. «Мир профессий» - проект-исследование «Самые популярные профессии в Казахстане»;
11. «Образование» - проект «Наша гимназия»;
12. «Покупки. Мир денег» - рекламное объявление о новом торговом центре (банке);
13. «Наука и технология»;
14. «Мир путешествий» - ролевая игра «Экскурсия по Нур-Султану» и постер «Достопримечательности нашего города»;
15. «Страницы истории» - информационный бюллетень «История нашего города»;
16. «Люди и общество» - презентация «Легендарные личности Казахстана»;
17. «Ты всего лишь подросток» - дискуссия «Молодежные организации»;
18. «Дела семейные» - проекты «Свадебные обряды народов Казахстана», «Национальные особенности культур народов Казахстана».

Обучающиеся с удовольствием занимаются проектной деятельностью. Презентация проектов зависит от выбора и интересов обучающихся и может быть в виде газетной статьи, репортажа, экскурсии на английском языке, плаката, видеоролика и так далее. Формирование культуроведческой компетенции предполагает *формирование определенных качеств личности обучающегося*, о котором мы сказали выше (смотреть первый раздел – формирование социокультурной компетенции). В данном контексте задачами современного педагога становятся:

1) улучшать качества обучения посредством более полного использования доступной информации.

2) интегрировать различные виды деятельности (учебной, учебно-исследовательской, организационной) в рамках единой методологии, основанной на применении новых информационных технологий.

3) развивать социокультурную компетенцию обучающихся. Повышать мотивацию в изучении второго языка.

4) формировать у обучающихся мировоззренческие установки, ценностные, культурологические позиции для использования их в реальной жизни;

5) развивать опыт творческой деятельности обучающихся по отношению к образовательному стандарту по предмету;

В деятельности учителя большое внимание отводится формированию мотивации. Формирование мотивов, прежде всего, – это создание условий для появления внутренних побуждений к учению, осознания их самими. Особую роль в формировании мотивации играют новизна получаемой информации, включение обучающихся в поисковую, творческую деятельность. Этому способствуют нестандартные формы и приемы работы:

✓ ролевые и деловые игры;

интегрированные уроки второго языка с уроками информатики, истории, литературы, биологии, физики;

✓ уроки-конкурсы, уроки-семинары, уроки-экскурсии, уроки-смотри знаний, видео-уроки, уроки с применением компьютерных технологий.

Необходимо подчеркнуть: умения и навыки формируются только в деятельности с использованием необходимых средств и в определённых условиях, иначе говоря, в определённой среде.

В актуальной дидактико-педагогической ситуации главным социокультурным компонентом содержания обучения является учебный текст. В качестве учебного текста используются:

- тематические, страноведческие, художественные тексты;
- диалоги и полилоги;
- стихи;
- песни;
- письма;
- интервью.

Лингвострановедение - один из способов формирования социокультурной компетенции.

Лингвострановедение может быть названо одним из наиболее популярных способов формирования социокультурной компетенции. По мнению Г.Д. Томахина, данная дисциплина является исключительно лингвистической, т.к. информация о стране изучаемого языка изучается посредством самого языка [25, с. 13–18]. Лингвострановедение – это учебный предмет, в рамках которого обучающиеся знакомятся с новой для них культурой. Данный курс ставит своей задачей изучение лексики, наиболее ярко и полно отражающей национальный колорит народа –носителя языка – и его окружающей действительности. Лексикология и фразеология являются лингвистической основой лингвострановедения, т.к. данные разделы языка отвечают за отбор национально-маркированных единиц, которые могут быть названы страноведчески ориентированной лингвистикой [31].

Социокультурный компонент содержания обучения второму языку имеет огромный потенциал в плане включения обучающихся в диалог культур, знакомства с достижениями национальной культуры в развитии общечеловеческой культуры, т.к. входит в содержание национальной культуры. Так, например, на уроках по лингвострановедению обучающиеся знакомятся с географическим положением изучаемой страны, её общественным устройством, изучают культуру этих стран [27, с. 77–83].

Литература стран изучаемого языка является еще одним эффективным средством формирования социокультурной компетенции. Художественная литература страны изучаемого языка служит бесценным источником социокультурной информации. Художественная литература как аспект национальной культуры отражает реальную действительность своей социокультурной общности, следовательно, включает в свои произведения самые разнообразные компоненты своей национальной культуры.

В процессе обучения чтению художественной литературы на занятиях

второго языка в целях развития социокультурной компетенции обучающиеся получают обязательный объем языковых знаний об эстетике, художественной культуре, искусстве, о жизни и творчестве выдающихся классических и современных деятелей искусства [34.].

Технология обучения в сотрудничестве

Технология обучения в сотрудничестве помогает создать условия для активной совместной учебной деятельности учащихся различных учебных ситуациях. Интерактивное взаимодействие учащихся в парах или группах обеспечивает практическое использование языка в ситуациях, моделирующих реальную действительность. Данная технология развивает у учащихся потребность постоянно совершенствовать свои речевые и творческие способности. Для успешного взаимодействия в различных ситуациях общения используют метод ролевого общения. Продуктивен метод сравнения, позволяющий сопоставить факт родной культуры и культуры изучаемого языка, а также провести параллель сравнения традиций, обычаев, манер, праздников и достижений. Сопоставление и оценивание, как правило, происходит в ситуациях речевого общения.

Чтобы диалог, как форма общения, и диалог, как соприкосновение, контакт представителей разных стран или диалог культур состоялся и стал реальностью, учащиеся знают, что необходимо строго соблюдать все шаги следующего алгоритма:

установить контакт с собеседником, запросить и дать информацию по ходу беседы для решения поставленной коммуникативной задачи;

начать, поддержать и закончить разговор;

выразить свое отношение к обсуждаемому вопросу;

выяснить мнение и отношение собеседника;

четко ориентироваться в фактах иноязычной культуры и уметь дать оценочное описание фактов, реалий и событий;

адекватно интерпретировать факты иноязычной культуры, проявляя чувства такта и толерантности

Для развития и формирования социокультурной направленности, как составляющей коммуникативной компетенции, наиболее эффективными считаются *уроки, имитирующие какие-либо занятия или виды работ*: путешествие, экскурсия, защита туристических проектов, урок - (ролевая) игра, урок-конкурс, урок-викторина и другие.

Овладевая социокультурными знаниями и умениями, учащиеся расширяют свои лингвострановедческие и страноведческие за счет новой тематики о стране изучаемого языка, ее науке, культуре, реалиях, известных людях в различных видах речевой деятельности: аудировании, говорении, чтении и письме.

Работа с песенным материалом

Использование песенного материала при обучении второму языку может применяться не только для развития аудитивных навыков, произносительных навыков, пополнения словарного запаса, отработки речевых навыков, но и для ознакомления учеников с элементами культуры страны изучаемого языка. Здесь следует придерживаться некоторых принципов, а именно: песня должна быть аутентичной, она должна соответствовать возрасту и интересам учащихся. Также необходимо соответствие песни уровню языка учащихся, методическая ценность песни и некоторая корреляция с учебными программами. Если выбор песни соответствует данным принципам, то потенциально она может быть очень полезной. Далее учитель разрабатывает систему упражнений по данной песне. Если, как в нашем случае, перед педагогом стоит цель формирования социокультурной компетенции, то и система упражнений будет направлена на то, чтобы сосредоточить внимание учащихся на тех элементах культуроведческой информации, которые содержатся в тексте.

Для развития социокультурной компетенции важно наличие в тексте следующих сведений:

- география и история страны изучаемого языка, факты политической и социальной жизни;

- факты повседневной жизни, наличие этнокультурной информации, различного рода символики, наличие информации о поведенческой культуре, включающей особенности поведения в различных ситуациях, разговорные формулы, нормы и ценности общества.

В большинстве своем все эти факты в той или иной степени нашли свое отражение в текстах песен. Существует множество песен, отражающих проблемы общества, касающихся не только зарубежья, но и нашей страны. На основе этих песен можно обратить внимание учащихся на существующие проблемы и обсудить их. Особенности быта, привычки в еде, одежде, особенности образа жизни раскрываются в песнях.

Применение песенного материала на уроках второго языка поможет повысить мотивацию к изучению казахского(Т2) и русского (Я2) языка, а также станет эффективным средством накопления социокультурных знаний, а значит и развития социокультурной компетенции.

Национально-региональный компонент (НРК) как средство формирования социокультурной компетенции на уроках обучения второму языку.

Использование регионального компонента при обучении второму языку повышает эффективность педагогического процесса, предусматривает возможность введения содержания, связанного с традициями, культурой региона, требует разработки программ и адаптации краеведческого материала, применения творческих приемов.

Введение регионального компонента помогает воспитывать у детей интерес и любовь к природе, родному городу, селу, и стремление жить и

работать в своем родном крае. Если ребенок обладает знаниями о традициях, обычаях, истории и быте своего региона, ему легче научиться представлять родную культуру на другом языке.

На уроках второго языка можно дать краеведческую информацию из разных областей (истории, географии, литературы, искусства), что позволяет школьникам создать целостную картину истории и современной жизни нашей области.

Темы краеведческого материала имеют ярко выраженную гражданственную направленность, способствуют формированию у учащихся представлений о менталитете и культуре родного края через культуру стран изучаемого языка. Знакомство с культурой стран изучаемого языка происходит путем сравнения имевшихся ранее знаний и понятий с вновь получаемыми знаниями о своей стране, о своём крае, о своём городе, о самих себе.

Материалы страноведения можно удачно использовать при обучении всем видам речевой деятельности при обучении второму языку. Формированию социокультурной компетенции способствует использование страноведческих материалов в организации различных видов чтения, письма, аудирования.

В процессе обучения второму языку можно использовать такие формы работы как:

- · составление писем описаний и приглашений;
- · составление диалогов-расспросов;
- · рекламных объявлений, проспектов, буклетов;
- · обсуждений;
- · написание эссе .

Понимание родной культуры чрезвычайно важно в процессе становления личности, формирования мировоззрения в культурном развитии детей, расширении их кругозора, так же способствует воспитанию патриотизма, помогает детям поддерживать интерес к изучению истории, быта, семейных традиций, традиций народов, населяющих регион, учит человеколюбию и толерантности, что так важно на данном этапе развития нашего общества.

Роль ситуации в обучении говорению

Говорение неотделимо от условий его протекания, т.е. ситуации. Е.И. Пассов называет ситуацию социальным контактом. Г.В. Рогова говорит, что мотив речи «гнездится» в ситуации.

Ситуация – это совокупность условий или обстоятельств, в которых осуществляется акт коммуникации, и которые вызывают у него потребность говорить[]. Эти условия или обстоятельства следующие:

- Цели и мотивы общения;
- Характерные особенности участников общения (социальный статус, возраст, кругозор, уровень развития речевых умений, роль в общении и т.д.);
- Место, время, обстановка общения;
- Чувства, эмоции участников общения;
- Тема, предмет общения.

Короче говоря, компоненты ситуации могут отвечать на такие вопросы, как: кто? С какой целью? Где? Когда? Как? О чем? осуществляет общение.

В учебном процессе ситуация может быть:

- Реальной (естественной);
- Условной (учебной);
- Воображаемой (даже фантастической, сказочной);
- Конкретной (точное закрепление ролей, речь учащихся является непосредственным отражением этой ситуации);
- Абстрактной (проблемной) (учащиеся высказывают свою точку зрения по поводу идеи, опровергают её, соглашаются, например: «Компьютер заменит полностью учителя»);
- Стандартной – отражает повторяющиеся моменты действительности;
- Нестандартной – наслаивается на стандартные, например, «Идет урок, ученики пишут ... Вдруг ...»).

Чтобы создать учебную ситуацию, вызывающую речь ученика, учитель должен хорошо представлять себе её структуру. Ситуация включает в себя, прежде всего, определенный *отрезок действительности*, предполагающий конкретное место и время действия, где осуществляется речевое и неречевое поведение, например: «В кабинете у врача», «В магазине», «В театре», «На остановке». Отрезок действительности может быть намечен вербально или изображен при помощи наглядных средств.

Далее, как было отмечено, ситуация включает *действующих лиц* – собеседников со всеми присущими им качествами, характеристиками и определенными отношениями, влияющими на речевые намерения говорящих.

Ситуации могут носить *статичный* или *динамичный* характер. При *динамичном* характере происходят изменения в компонентах ситуации, например, происходит перестановка в действующих лицах и их взаимоотношениях.

Очень важно, чтобы учащиеся пропускали ситуацию «через себя», придавая ей личностный характер. Личностная ориентация, как показывает опыт изучения второго языка, значительно повышает эффект его усвоения, т.к. в этом случае наряду с интеллектом подключаются и эмоции. Личностно значимой ситуацию делает роль, которую учащиеся получают на время или постоянно.

Учебный процесс не может провести учащихся через все возможные реально существующие ситуации общения, поэтому умения говорения должны формироваться в учебных ситуациях, моделирующих и имитирующих реальное речевое общение. *Учебная ситуация* призвана обеспечить потребности учащихся в речевом общении и отличается от естественной определенной детализацией в описании компонентов ситуации, наличием вербального стимула, возможностью многократного воспроизведения, наличием опор.

Существенным для обеспечения ситуации языковым материалом является выделение двух уровней речи: *подготовленного* и *неподготовленного*. *Подготовленный уровень речи* предполагает предварительное обеспечение её языковым материалом со стороны учителя или со стороны самого ученика (самообеспечение). При этом выделяется также время на подготовку. *Неподготовленная речь* в данный конкретный момент осуществляется без вся-

кой подготовки во времени и без опор извне (о видах опор речь пойдет ниже). Предполагается, что такие опоры уже существуют в распоряжении учащегося и извлекаются стимулом, идущим от ситуации. Понятно, что неподготовленная речь готовится всем практически всем процессом обучения; при этом подготовленная речь выступает в качестве репетиции для неё.

В зависимости от степени самостоятельности и творчества, которые проявляют ученики в ходе высказывания, уровни говорения могут определяться как:

Репродуктивный – не предполагает творчества и самостоятельности со стороны учащихся как в выборе языковых средств, так и в определении содержания высказывания, оно задается извне, как правило, учебной ситуацией.

Репродуктивно-продуктивный – предполагает некоторые элементы самостоятельно-сти и творчества, что проявляется в варьировании усвоенного языкового материала, использовании его в новой ситуации, в изменении последовательности и композиции высказывания.

Продуктивный – характеризуется полной самостоятельностью отбора языковых средств и построения высказывания, а также творческим подходом в его оформлении, наличием оценки происходящего со стороны говорящего. Ситуация, в которой осуществляется такое говорение, максимально стремится к естественной.

Степень участия учителя в описании ситуации определяется этапом обучения. На начальном этапе ситуации, как правило, создаются учителем (*полностью управляемые* ситуации), который, опираясь на иллюстративную наглядность и тему, определяет коммуникативную задачу и языковой материал. На продвинутых этапах имеют место ситуации, *частично управляемые* учителем, и свободные, возникающие в ходе спонтанных высказываний в ролевых играх, дискуссиях, диспутах. В первом случае тема, время и место задаются учителем, учащиеся же должны использовать самостоятельно ранее усвоенный материал, включая речевые, этикетные и речеобразующие формулы. В так называемых *свободных ситуациях* выбор обстоятельств общения (компонентов ситуации), стратегии поведения и языковое наполнение высказывания предоставляется учащимся, учитель же контролирует происходящее, обращая внимание на корректность речи.

Современные требования к организации процесса обучения второму языку предполагают, чтобы учитель уделял большое значение *проблемным ситуациям*, создавал их преднамеренно и систематически. Как известно, проблемная ситуация означает состояние интеллектуального затруднения, при котором человек испытывает потребность выйти из возникшего затруднения, разрешить его. Чтобы смоделировать такую ситуацию на уроке, необходимо включать в неё как можно больше проблемных вопросов, позволяющих учащимся высказывать противоположные точки зрения, спорить, убеждать. Активное участие в решении проблем повышает интерес к занятию языком, а удовлетворение от самостоятельно найденного решения является сильным мотивирующим фактором, развивающим умственную деятельность учащихся.

При обеспечении ситуативности в обучении говорению необходимо

обратить внимание на особенности *организации учебного процесса*. В современной методике на смену фронтальной работе на уроке все более активно приходят социальные интерактивные формы обучения. Выполняя парные, групповые или коллективные задания, учащиеся сосредотачивают свое внимание не на языковой форме высказывания, а на содержании. Важна при этом цель совместной деятельности – узнать новую информацию и зафиксировать/оценить её, взять интервью, сообща обсудить проблемные задания, сопоставить разные точки зрения, принять участие в дискуссии, коммуникативной игре, сделать что-нибудь совместно (проект, план-схему путешествия и т.д.). В процессе выполнения интерактивных заданий обучающиеся проявляют творчество и самостоятельность, а не являются пассивными исполнителями речевых действий. Все это в целом является мощным стимулом личностного развития школьников, их умения взаимодействовать с другими.

Интенция – коммуникативное намерение обучающихся

Возможно ли общение без интенции? Раньше в рамках традиционного урока мы нередко заставляли говорить учеников без всякого коммуникативного намерения, обучающиеся заучивали слова, переводили их, записывали в словари. И что из этого? Как только мы переставали требовать, ученик переставал говорить, потому что он выражал наши мысли нашими же словами.

А чтобы появились свои мысли, надо поставить его в такие условия, когда у ученика возникает намерение совершить какое-либо речевое действие. Вот тогда это будут его мысли и он сможет облечь их в свои слова. А наша задача – только помочь ему, подсказать, какие формы употребить, какие предложения использовать.

Интенция – это первооснова говорения: с одной стороны – предпосылка к высказыванию, с другой – та база, на которой это высказывание строится. Отсюда следует, что на всех этапах обучения интенция занимает ведущее место и постоянно находится в центре внимания учителя.

В тексте, в речевой ситуации ее легко определить с помощью вопросов, и пользоваться термином при этом нет никакой необходимости. Например: - *Для чего мы говорим комплименты?* (Хотим сделать приятное.) Задача таких вопросов – найти, увидеть интенцию, потому что, если понятна интенция, становится понятным, каким должно быть речевое действие.

Интенции реализуются в лексическом материале, расширено и их грамматическое оформление. Это интенции:

- как похвалить,
- как сказать, где, куда, откуда,
- как сказать, когда, сколько,
- как рассказать, что я делал.
- как задать вопрос,
- как сравнить и оценить,
- как посоветовать,

- как убедить собеседника,
- как вести беседу.

Эффективность использования интенции заключается в том, что:

✓ педагогу обязательно перед работой необходимо выяснить коммуникативное намерение:

- это может быть вопрос (*Для чего ты будешь говорить?*)

- указание (*Задай вопрос так, чтобы тактично напомнить собеседнику о его обещании*)

- совет (*Оценивай поступки других доброжелательно*)

т.е. любая форма, но обязательно в такой последовательности: сначала интенция, затем речевое произведение.

✓ умения выражать словами определенную интенцию т.е. постановка обучающимися самостоятельно вопросов и к тексту, и к иллюстрациям, и к ситуациям.

Интенция реализуется в самых разных ситуациях. При работе над упражнениями обращайтесь внимание учащихся на то, что в основе различного речевого поведения, будь то художественный текст или неподготовленный детский диалог, лежит одно и то же намерение.

Возможно ли общение без интенции? Раньше в рамках традиционного урока мы нередко заставляли говорить учеников без всякого коммуникативного намерения, обучающиеся заучивали слова, переводили их, записывали в словари. И что из этого? Как только мы переставали требовать, ученик переставал говорить, потому что он выражал наши мысли нашими же словами.

А чтобы появились свои мысли, надо поставить его в такие условия, когда у ученика возникает намерение совершить какое-либо речевое действие. Вот тогда это будут его мысли и он сможет облечь их в свои слова. А наша задача – только помочь ему, подсказать, какие формы употребить, какие предложения использовать.

Формирование коммуникативной компетенции предполагает формирование определенных качеств личности обучающегося, о котором мы сказали выше (смотреть первый раздел – формирование социокультурной компетенции). В данном контексте задачами современного педагога становятся:

3) Улучшать качества обучения посредством более полного использования доступной информации.

4) Интегрировать различные виды деятельности (учебной, учебно-исследовательской, организационной) в рамках единой методологии, основанной на применении новых информационных технологий.

5) Повышать мотивацию в изучении второго языка. Развивать социокультурную компетенцию обучающихся.

6) Формировать у обучающихся мировоззренческие установки, ценностные, культурологические позиции для использования их в реальной жизни;

7) Развивать опыт творческой деятельности обучающихся по отношению к образовательному стандарту по предмету.

В актуальной дидактико-педагогической ситуации главным социокультурным компонентом содержания обучения является учебный текст. В качестве учебного текста используются:

- тематические, страноведческие, художественные тексты,
- диалоги и полилоги,
- стихи,
- песни,
- письма,
- интервью.

При формировании коммуникативной компетенции в деятельности учителя большое внимание отводится формированию мотивации. Формирование мотивов, прежде всего, – это создание условий для появления внутренних побуждений к учению, осознания их самими. Особую роль в формировании мотивации играют новизна получаемой информации, включение обучающихся в поисковую, творческую деятельность. Этому способствуют нестандартные формы и приемы работы:

- Ролевые и деловые игры;
- Интегрированные уроки второго языка с уроками информатики, истории, литературы, биологии, физики;
- Уроки-конкурсы, уроки-семинары, уроки-экскурсии, уроки-смотри знаний, видео-уроки, уроки с применением компьютерных технологий.

Необходимо подчеркнуть: умения и навыки формируются только в деятельности с использованием необходимых средств и в определённых условиях, иначе говоря, в определённой среде.

В последнее время очень популярно стало слово «аутентичный». Проанализировав множество источников, мы выяснили, что понятие «аутентичный текст» появилось в методике сравнительно недавно и характеризуется как «устный и письменный текст, являющийся реальным продуктом речевой деятельности носителей языка и неадаптированный для нужд обучающихся с учетом их уровня владения языком» [25.].

Кричевская К.С. дает следующее определение: «Под аутентичным текстом понимается текст, который специально не обработан. Такой текст отражает естественное языковое употребление» [32, с. 13–17]. В переводе с английского «аутентичный» означает «естественный». К аутентичным текстовым материалам мы относим публицистические источники, страноведческие очерки журналистов-международников, путевые заметки писателей, телевизионные передачи о разных странах, художественную литературу, специальную и учебную литературу, рекламу, личные письма, интервью, сказки, кулинарные рецепты и др. [Носович 1997]

Вообще, аутентичными ранее считались те тексты, которые были предназначены не для учебных целей, а для реального общения носителей языка. Таким образом, аутентичный текст – это текст, содержащий сведения о реалиях культуры: традициях, обычаях, устном народном творчестве.

Социокультурный аспект в преподавании второго языка может быть реализован за счет широкого использования на разных этапах обучения

аутентичных текстов, которые отражали бы особенности национального мышления, образа жизни и традиций, общественного и речевого поведения, и менталитета в целом. Но ввиду того, что аутентичные тексты могут представлять сложность для обучающихся, особенно на начальном этапе, авторы современных УМК составляют учебные тексты самостоятельно, либо адаптируют текст аутентичный. На самом деле, такие тексты все равно стоит включать в учебники, так как, во-первых, они способны очень ощутимо повысить мотивацию обучающихся к изучению нового материала. Во-вторых, такие тексты подготавливают к общению с носителями языка, поскольку в них отражается естественное языковое употребление. Что касается учебных умений, то аутентичные тексты благоприятно влияют на развитие языковой догадки, а также формируют навык чтения для понимания основного содержания прочитанного. Кроме того, аутентичные тексты изобилуют национально-маркированной лексикой, что позволяет обучающимся закрепить свои знания, понять и найти реалии и выучить новые слова [24. – С. 37–40.].

Обучение чтению *текстов лингвострановедческого содержания* несет определенную новизну, так как в этих текстах всегда встречаются реалии страны изучаемого языка. С учетом возраста, тематики и проблематики учащимся предлагаются аутентичные тексты различных стилей: публицистические, научно-популярные, филологические, художественные.

При работе с текстом выделяются три основных этапа:

- дотекстовый;
- текстовый;
- послетекстовый.

На этапе антиципации текста наиболее эффективными считаются приемы: 1) догадка содержания по заголовку;

2) мотивированные вопросы;

3) заполнение пропусков,

4) мозговой штурм (оперативный метод решения проблемы на основе стимулирования творческой активности, при котором участникам обсуждения предлагают высказывать как можно большее количество вариантов решения, в том числе самых фантастичных, затем из общего числа высказанных идей отбирают наиболее удачные, которые могут быть использованы на практике).

На текстовом этапе:

1) чтение с пометками;

2) заполнение диаграмм, раскрывающей последовательность событий в тексте;

3) расположение абзацев в правильной последовательности;

4) заполнение корзины идей.

Продуктивными заданиями послетекстового этапа считаются задания, в которых обучающиеся должны выделить основную идею, мысль, информацию; определить причинно - следственную взаимосвязь событий и явлений; оценить важность, новизну, достоверность информации и др.

Видеоматериал - эффективное средство обучения языку

Современная педагогическая наука также рассматривает видеоматериал как эффективное средство обучения языку и развития коммуникативной компетенции.

Видеоматериал – это учебное вспомогательное средство, демонстрируемое с помощью звуко- и светотехнического устройства и направляющее речевую информацию одновременно по зрительному и слуховому каналу сенсорной системы человека. Обучение с помощью видеоматериала основывается на принципе наглядности – одном из основных дидактических принципов обучения.

Благодаря комбинации зрительной, слуховой и мышечно-двигательной наглядности запоминание учебного материала происходит лучше и быстрее, чем запоминание такого же количества материала, представленного в словесной форме (устной или письменной) [35.].

Практический опыт показывает, что использование видеоматериалов является эффективным средством развития речемыслительной деятельности учащихся, позволяя решать одновременно несколько задач, что соответствует принципу комплексного подхода в обучении. Обучающиеся получают наглядное представление о жизни, культуре, традициях страны, изучаемого языка. Использование видеозаписей способствует индивидуализации обучения и развитию мотивированности речевой деятельности обучающихся. За счёт смены впечатления и эмоционального воздействия видеофильма формируется личностное отношение учащихся к увиденному.

При отборе видеоматериалов необходимо руководствоваться следующими положениями:

- интересы обучающихся;
- значимость лингвострановедческой информации;
- современность и актуальность материала;
- воспитательная и страноведческая ценность видеофильма.

Учёными доказано, что психологические особенности воздействия видеофильмов на обучающихся способствуют интенсификации учебного процесса и создают благоприятные условия для формирования коммуникативной компетенции школьников. Успешное достижение этой задачи возможно лишь при систематическом показе видеофильмов и методически правильно организованной демонстрации.

В своей работе учителям можно использовать следующие виды видеопродукции:

- учебные видео курсы;
- художественные и документальные фильмы;
- мультипликационные фильмы;
- видео экскурсии по городам, достопримечательностям и музеям мира;
- музыкальные видеоклипы.

Фольклор, представленный в виде пословиц и поговорок, также является интересным и действенным способом формирования социокультурной компетенции. С помощью этих коротких изречений обучаемый может узнать

фразеологические единицы, смысл которых понятен только носителю языка, увидеть особенности жизни и быта народа, придумавшего их, поскольку в пословицах могут присутствовать историзмы и архаизмы, т.е. реалии того этапа развития культуры и истории, провести сравнительный анализ своей культуры с культурой изучаемого языка. Как известно, многие пословицы и поговорки находят свои эквиваленты в других языках, смысл которых однако выражен другими словами, более понятными народу данной страны. Конечно, народная мудрость интернациональна, но мысль может передаваться разными средствами языка.

Включение изучения и заучивания фразеологизмов, идиом, загадок, пословиц и т.д. создает огромную мотивацию для учащихся. Формы организации работы с данным материалом могут варьироваться таким образом, чтобы заинтересовать обучающегося любого возраста: театральные постановки и ролевые игры, дискуссии и дебаты, диалоги и эссе «за и против». Кроме того, знание фольклора страны изучаемого языка существенно облегчает общение с иностранцами и создает базу для дальнейшего изучения языка [30. – 239с.].

В последнее время очень популярно стало слово «аутентичный». Проанализировав множество источников, мы выяснили, что понятие «аутентичный текст» появилось в методике сравнительно недавно и характеризуется как «устный и письменный текст, являющийся реальным продуктом речевой деятельности носителей языка и неадаптированный для нужд обучающихся с учетом их уровня владения языком» [32.]. Кричевская К.С. дает следующее определение: «Под аутентичным текстом понимается текст, который специально не обработан. Такой текст отражает естественное языковое употребление» [32, с. 13–17.]. В переводе с английского «аутентичный» означает «естественный». К аутентичным текстовым материалам мы относим публицистические источники, страноведческие очерки журналистов-международников, путевые заметки писателей, телевизионные передачи о разных странах, художественную литературу, специальную и учебную литературу, рекламу, личные письма, интервью, сказки, кулинарные рецепты и др. [Носович 1997]

Вообще, аутентичными ранее считались те тексты, которые были предназначены не для учебных целей, а для реального общения носителей языка. Таким образом, аутентичный текст – это текст, содержащий сведения о реалиях культуры: традициях, обычаях, устном народном творчестве.

Социокультурный аспект в преподавании второго языка может быть реализован за счет широкого использования на разных этапах обучения аутентичных текстов, которые отражали бы особенности национального мышления, образа жизни и традиций, общественного и речевого поведения, и менталитета в целом. Но ввиду того, что аутентичные тексты могут представлять сложность для обучающихся, особенно на начальном этапе, авторы современных УМК составляют учебные тексты самостоятельно, либо адаптируют текст аутентичный. На самом деле, такие тексты все равно стоит включать в учебники, так как, во-первых, они способны очень ощутимо повысить мотивацию обучающихся к изучению нового материала. Во-вторых,

такие тексты подготавливают к общению с носителями языка, поскольку в них отражается естественное языковое употребление. Что касается учебных умений, то аутентичные тексты благоприятно влияют на развитие языковой догадки, а также формируют навык чтения для понимания основного содержания прочитанного. Кроме того, аутентичные тексты изобилуют национально-маркированной лексикой, что позволяет обучающимся закрепить свои знания, понять и найти реалии и выучить новые слова [24.].

Обучение чтению текстов лингвострановедческого содержания

Обучение чтению текстов лингвострановедческого содержания несет определенную новизну, так как в этих текстах всегда встречаются реалии страны изучаемого языка. С учетом возраста, тематики и проблематики учащимся предлагаются аутентичные тексты различных стилей: публицистические, научно-популярные, филологические, художественные.

При работе с текстом выделяются три основных этапа:

- дотекстовый;
- текстовый;
- послетекстовый.

На этапе антиципации текста наиболее эффективными считаются приемы: 1) догадка содержания по заголовку;

2) мотивированные вопросы;

3) заполнение пропусков,

4) мозговой штурм (оперативный метод решения проблемы на основе стимулирования творческой активности, при котором участникам обсуждения предлагают высказывать как можно большее количество вариантов решения, в том числе самых фантастичных, затем из общего числа высказанных идей отбирают наиболее удачные, которые могут быть использованы на практике).

На текстовом этапе:

1) чтение с пометками;

2) заполнение диаграмм, раскрывающей последовательность событий в тексте;

3) расположение абзацев в правильной последовательности;

4) заполнение корзины идей.

Продуктивными заданиями послетекстового этапа считаются задания, в которых обучающиеся должны выделить основную идею, мысль, информацию; определить причинно - следственную взаимосвязь событий и явлений; оценить важность, новизну, достоверность информации и др.

Газетный текст, в данном случае, рассматривается как одно из эффективных средств формирования социокультурной компетенции обучающихся. Он обладает национально-культурной спецификой, проявляющейся на уровнях семантики, синтаксиса и структуры. Воздействие вербального сообщения усиливается иллюстративно-графическими средствами, обладающими широким спектром ассоциативных связей. Региональные газеты отличает информативность, сбалансированность авторских эмоций, структурно-композиционная четкость, умеренное иллюстрирование, идеологическая модальность. Язык газеты представляет собой одну из

распространенных форм бытования языка. Газета является неисчерпаемым источником новой современной лексики, клише, фразеологизмов, идиом, отражает динамику развития языка, новые языковые формы, также представляет богатство стилей современного иностранного языка.

Обучение на основе газетного материала имеет следующие цели:

- 1) научить читать статьи в оригинале (т.е. аутентичные), осуществляя разные виды чтения (изучающее, ознакомительное, просмотровое, поисковое);
- 2) научить обсуждать общественно-политические темы и проблемы;
- 3) научить высказывать свое отношение к прочитанному;
- 4) совершенствовать слухопроизносительные, лексические, грамматические навыки;
- 5) реализовать межпредметные связи, повышать уровень общей культуры и образованности студентов, расширять их кругозор.

Правильно поставленное обучение чтению (и в первую очередь газетных текстов) стимулирует интерес обучающихся ко второму языку и способствует развитию речевых навыков и формированию социокультурной компетенции.

В страших классах обучения обучающийся должен уметь не только читать газету на другом языке, извлекать из нее интересующую его информацию, но и передать содержание, давать оценку прочитанного, высказывать своё мнение о нём.

На начальной стадии работы с газетой учитель сам определяет статьи, подходящие школьникам для прочтения и их обсуждения. Такие статьи должны быть не слишком большими по объему (18-20 строк газетного столбца); доступными для понимания по лексическому составу и тематике; интересными по содержанию; актуальными по тематике, насыщенными общественно-политической или научной информацией; имеющими воспитательное значение.

На продвинутой ступени работы с газетой обучающимся можно предлагать подбирать интересующие их тексты по определенной тематике. Но необходимо руководить этой работой.

Следует отметить, что работа с газетой проводится на уровне подготовленной речи. Задача учителя состоит в том, чтобы:

- а) обеспечить речевое взаимодействие учащихся;
- б) вывести коммуникацию на уровень неподготовленной речи [36].

Работа с публицистическим текстом – один из способов формирования коммуникативной компетенции

Очень ценным материалом для формирования социокультурной компетенции является публицистический текст, как вид аутентичного материала.

Традиционно изучение языка прессы происходит на уровне комментированного чтения газетных статей, овладения лексикой и контроля понимания через пересказ и обсуждение содержания. Однако учащиеся не получают представления о характерных для публицистического стиля

языковых и жанровых особенностях, необходимых для адекватного понимания текстов, поскольку язык прессы не всегда рассматривается с позиций функциональной стилистики и не всегда учитывает его социокультурный компонент.

Современная трактовка практическим овладением вторым языком прежде всего связана с умением осуществлять речевое общение в реальных ситуациях, в соответствии с нормами поведения и речевого этикета, принятыми в данном сообществе. Успешность речевого общения во многом зависит от способностей общающихся воздействовать друг на друга адекватно задачам общения и в соответствии с этим употреблять речевые высказывания.

Обучение социокультурной компетенции должно происходить на основе так называемых аутентичных текстов, поскольку текст - это и средство коммуникации, и способ хранения и передачи информации, и форма существования культуры, а также отражение определенной национальной культуры, традиций. В тексте отражены все важные составляющие лингвокультурной действительности страны изучаемого языка.

На занятиях второго языка необходимо вести систематическую работу с аутентичными текстовыми материалами (газеты), которая позволяет познакомить обучающихся с культурой, процессами, происходящими в обществе, особенностями менталитета и жизни социума. Газетные статьи дают возможность обсудить текущие проблемы общества, пути их решения, сравнить тенденции развития других социумов с аналогичными тенденциями в своем социуме.

Чтение материалов прессы не только требует знания реалий, культуры, образа жизни страны изучаемого языка, но и становится ценным источником этих знаний.

Газета является неисчерпаемым источником новой современной лексики, клише, фразеологизмов, идиом, отражает динамику развития языка, новые языковые формы, также представляет богатство стилей современного иностранного языка.

Обучение чтению на основе газетного материала имеет следующие цели:

- 1) научить читать статьи в оригинале (т.е. аутентичные), осуществляя разные виды чтения (изучающее, ознакомительное, просмотровое, поисковое);
- 2) научить обсуждать общественно-политические темы и проблемы;
- 3) научить высказывать свое отношение к прочитанному;
- 4) совершенствовать слухопроизносительные, лексические, грамматические навыки;
- 5) реализовать межпредметные связи, повышать уровень общей культуры и образованности студентов, расширять их кругозор.

При работе с газетой выделяются следующие этапы:

- чтение и перевод заголовков;
- чтение и перевод подписей под фотографиями, карикатурами;
- краткое изложение содержания статьи;
- обзор ряда статей;
- обзор номера газеты в целом.

Первый этап

Приступая непосредственно к работе с газетой, рекомендуется на первом занятии обратить внимание обучающихся на ту функцию, которую выполняют заголовки, и на их многообразие. Заголовок газетной статьи, как известно, является своеобразным ключом к пониманию статьи в целом. Помимо передачи общей идеи, общего содержания статьи заголовок привлекает внимание читателя и вызывает его интерес.

Броскость заголовка достигается в газете различными средствами: графически с использованием различных типографических шрифтов; визуально с применением ряда подзаголовков, раскрывающих главную мысль статьи и нередко передающих кратко содержание сообщения; широким использованием двоеточия и тире для передачи источника информации или усиления эмоциональной выразительности. Нередко встречаются заголовки, перефразирующие, пародирующие или просто заключающие в себе известные выражения, поговорки и крылатые слова. А также различные сокращения и аббревиатуры, расшифровка которых требует специальной подготовки. Далеко не все заголовки можно привести, не зная содержания статей, т.к. часто они являются эллиптическими предложениями или содержат эмоционально окрашенные слова. Нередко в заголовках происходит сплетение нескольких устойчивых оборотов для усиления эмоциональности или достижения определенного стилистического эффекта. [Стам 1985]

В таких случаях учитель вначале сам должен ознакомиться со статьей, прокомментировать её учащимся и предложить свой вариант перевода заголовка.

Какова последовательность работы с заголовками?

Вначале заголовок прочитывается вслух учителем, и если обучающиеся не поняли значение некоторых лексических единиц, учитель дает перевод отдельных трудных мест, затем просит одного из учеников перевести заголовок целиком. Далее с помощью учителя проводится стилистическая шлифовка перевода и оглашается правильный окончательный вариант заголовка.

В процессе первого этапа работы с газетой обучающиеся должны опираться на:

- знание важнейших политических и общественных событий, происходящих в Казахстане и за рубежом;
- языковую догадку;
- понимание лексико-грамматической структуры словосочетания;
- знание интернациональных слов;
- созвучие с родным языком.

Газетная иллюстрация всегда злободневна, актуальна, содержит новейшую информацию, освещает самые последние события. Такая особенность является существенной. Она позволяет учесть возрастные особенности старшеклассников и приблизить обучение к их интеллектуальным запросам.

Газетная иллюстрация разнообразна по тематике, она освещает все

стороны жизни.

Знакомит учащихся с современным английским языком. Здесь имеются в виду не только язык подписей, но и язык плакатов, лозунгов, транспарантов на снимках, показывающих демонстрации, забастовки, марши мира и т.п.

Газетная иллюстрация проста в пользовании, её легко можно показать классу с помощью современных ТСО. [Розен 1974]

Подборки газетных иллюстраций послужат раздаточным материалом.

Цели работы с газетными иллюстрациями в обучении второму языку могут быть разнообразными. Иллюстрации и тексты к ним, а также тексты плакатов и транспарантов могут найти широкое применение при работе над лексическими единицами, при изучении грамматических явлений, для обучения чтению, в работе по развитию навыков и умений в устной речи.

Итак, при работе над переводом подписей под фотоматериалами, иллюстрациями, желательно, чтобы учитель вначале сам прочитал подпись, а затем попросил одного из учеников перевести её, помогая ему в трудных местах. Затем после стилистической обработки прочитывается окончательный вариант перевода. Благодаря регулярно проводимой работе у обучающихся вырабатываются навыки аудирования и запоминания слов и выражений, типичных для газетно-информационного стиля.

Кроме того, им приходится постоянно повторять и воспроизводить имена собственные, географические названия правительственных учреждений, должностей и т.п. Это способствует снятию трудностей, которые возникают у школьников при понимании страноведческих реалий[37].

Второй этап

Для работы с газетой на втором этапе можно использовать упражнения:

- ✓ Правильно читать и переводить эти географические названия;
- ✓ Найти в комментариях к картинкам наиболее часто используемые клише и заданные азы;
- ✓ Найти эквиваленты следующим словам-комбинациям и клише.
- ✓ Найти в тексте слова, значения которых можно легко понять из контекста;
- ✓ Найдите в тексте слова, похожие на русские по звучанию и орфографии.
- ✓ В каком значении используются подчеркнутые слова? (буквально или образно);
- ✓ Найти такие слова в тексте, который вы считаете важным ;
- ✓ Что (кто) здесь изображено? (на фото, на снимке, на мультфильме)
- ✓ Какому событию в нашей стране или за рубежом посвящена эта фотография (снимок, мультфильм)?
- ✓ Прочитайте и переведите комментарий к снимку (фото, мультфильм).

Третий этап

Газетные тексты общественно-политического содержания всегда представлены определенными жанрами: хроника, заметка, отчет, информационное сообщение, статья комментарий и т.п. Когда обучающиеся приступают к третьему этапу работы с газетным материалом, желательно, чтобы учитель отработал газетную статью, которая была бы доступна обучающимся по содержанию и уровню языковой трудности. Наиболее удобным учебным материалом для начального этапа работы с газетой являются сообщения о визитах государственных и общественных деятелей и др. корреспонденции информационного характера. Материалы такого рода отличаются краткостью и лаконичностью, что очень важно на данном этапе. Следует подбирать газетные тексты с таким расчетом, чтобы в них был минимум незнакомых слов и чтобы содержащаяся информация, была уже известна учащимся из сообщений казахстанских газет, радио и телевидения.

При чтении информационного материала следует просить обучающихся выявить знакомые названия, сокращения, типичные традиционные газетные словосочетания или клише. При этом одновременно отрабатывается произношение имен собственных, географических названий и др. трудных слов.

Статья прочитывается и анализируется под руководством учителя, который помогает устранить лексические и грамматические трудности. В это же время желательно проводить работу над наиболее распространенными словами и устойчивыми словосочетаниями, часто встречающимися в газетных текстах.

После того как газетная заметка прочитана, обучающиеся кратко излагают её содержание сначала на казахском, либо сразу на русском языке. Для этого рекомендуется использовать схему, в рамках которой может осуществляться логический пересказ прочитанной статьи.

1. Заголовок статьи.....
2. Об этом пишет казахстанский журналист/российский корреспондент
3. В статье рассматриваются последние (текущие) события в Казахстане и за рубежом
4. Статья открывается описанием событий (информацией о ситуации) в...
5. Затем автор приводит подробное/краткое описание событий в.....
6. В конце статьи автор говорит, что... (Делает вывод, что...)
7. С моей точки зрения, наиболее интересными пунктами (фактами) в статье являются следующие ...

После этого можно попросить школьников передать содержание статьи уже не в общих чертах, а более подробно, с деталями. Для работы с газетой на третьем этапе можно использовать упражнения:

- рассмотрите статью и найдите в ней цитаты, даты, объяснения и т.д ;
- прочитайте статью и сделайте обоснование заголовка;
- прочитайте статью и найдите предложения, выражающие основную идею статьи. Докажите свой выбор.
- дайте статье еще один заголовок, точнее передающий основную идею. Докажите свой выбор.

Четвертый этап

Четвертый этап работы с газетой является логическим продолжением третьего. На данном этапе главным требованием (помимо обучения школьников чтению и пониманию газетных текстов) является формирование умения составлять несложные монологические высказывания - краткий обзор выпуска газеты.

Следует помнить, что главная трудность при подготовке обзора нескольких статей на одну тему состоит в том, чтобы отойти от простого последовательного пересказа содержания одной статьи, статьи затем другой и т.д. Пользуясь схемой, можно составить собственные модели обзоров.

1. В статьях я собираюсь рассмотреть о последних экономических достижениях... (речь идет о политической ситуации в Казахстане/России....)

2. Есть три статьи на эту тему...

В этом выпуске статьи мы можем прочитать несколько тем...

3. Одна из статей о

Он посвящен....

Статья довольно короткая (длинная), но чрезвычайно интересная

4. Еще одна статья, написанная известным журналистом, посвящена...

Заголовок статьи таков...

Статья содержит следующие основные факты...

5. На странице... есть еще одна статья на ту же тему. Он подробно описывает ...

Основная идея статьи заключается в том (что)...

6. Взятые вместе, подробные сведения об экономическом развитии этих статей дают краткий анализ политической ситуации в стране....

При использовании данной схемы количество и сложность составляемых учащимися высказываний будут варьироваться от 4-5 простых фраз до 10-12-сложных предложений с разветвленной синтаксической структурой и разнообразной лексикой.

Основными методическими принципами работы на данном этапе являются:

- тщательный подбор материала с учетом его актуальности, информационной и идейно-политической значимости, пригодности для обсуждения и пересказа;

- четкая целенаправленность каждого этапа урока;

- учет индивидуальных особенностей учащихся;

- учет уровня языковой подготовки учащихся, их умений и навыков;

- разнообразие видов и приемов работы с газетными материалами.

Для работы с газетой на четвертом этапе можно использовать упражнения:

Просмотрите статью и назовите ее актуальные идеи.

Сократите статью до нескольких предложений, выражающих основную идею. Запишите свой вариант.

Подготовьте краткий отчет о социальных событиях, которые произошли

на этой неделе. Используйте газетные материалы.

Составьте краткий отчет о казахстанских/российских и зарубежных политических событиях, используя газетные материалы.

Пятый этап

Этот этап является завершающим и позволяет проверить, насколько эффективно выполнена основная целевая установка при работе с газетным материалом: научить школьников читать, понимать и переводить газетные статьи, вести беседу и делать краткие сообщения по газетному материалу.

На данном этапе задания приобретают творческий характер.

1. Доклад. Один из учащихся выступает с заранее подготовленным обзором номера газеты, а затем отвечает на вопросы соклассников.

2. Семинар. Несколько учащихся готовят рефератное изложение статей, посвященных событиям внутренней жизни, международным событиям, спортивным комментариям и т.п. потом отвечают на вопросы учителя.

3. "Пресс-конференция". Этот вид работы требует особенно тщательной подготовки и хорошего знания газетного материала. Ведущий распределяет среди учащихся роли "корреспондентов" и "специалистов-международников". В круг его обязанностей входит объявление "пресс-конференций" открытой (закрытой), представление слова выступающим и др. вопросы организационного характера. "Корреспонденты" должны задавать вопросы "специалистам", т.е. фактически брать интервью. Возможно некоторое расхождение в мнениях между "специалистами", в результате чего во время "пресс-конференции" могут возникнуть дискуссии, учащиеся творчески, активно участвуют в работе. Таковы основные этапы работы с газетным материалом. При этом первые три этапа можно использовать в VI-VIII классах. Последние два этапа рекомендуются для старшеклассников.

Как показала практическая работа по данной проблеме, в формировании социокультурной компетенции необходимо использовать публицистические тексты, т.к. в них содержится подлинная и актуальная информация из разных сфер жизни носителей языка, используется лексика, адекватная теме и времени. Публицистические тексты логически построены, и на их основе можно составить коммуникативные упражнения.

При использовании материала публицистических текстов используются различные формы и методы работы (вопрос-ответ, пересказ текста, доклад по теме, пресс-конференция и т.д.) Работа должна быть логически построена, методически обоснована и она должна способствовать формированию социокультурной компетенции, как части коммуникативной. [3.]

Использование на уроках *ролевых игр* также способствует развитию социокультурной и коммуникативной компетенций.

В качестве примера при обучении казахскому языку(Т2) и русскому языку(Я2) можно привести ролевую игру «Литература Казахстана/ России».

Цель данной игры является развитие навыков общения друг с другом в пределах изучения материала «Литература и писатели Казахстана/России».

Ситуация общения: специалисты в области литературы и слушатели собираются для проведения ток - шоу. Обчающиеся объединяются в группы и получают ролевые карточки с заданиями.

Группа 1. «Вы - специалисты. Сделайте обзор основных моментов литературного развития в Казахстане/России».

Группа 2. «Вы - знатоки казахстанских/российских писателей. Сообщите интересные факты из их жизни».

Группа 3. «Вы - слушатели. Задайте уточняющие, интересующие вас вопросы, на основе прослушанной информации»

К наиболее действенным методам формирования социокультурной компетенции можно также отнести следующие методы:

- *сравнительно-сопоставительный метод*, включающий различного рода дискуссии (на занятиях обсуждаются традиции, обычаи, которые в значительной мере отличаются от родной культуры);

- *метод «критических инцидентов»*, нацеленный на выявление различий в вербальном и невербальном общении (обучающимся предлагается описание инцидента в общении, в результате которого взаимодействие представителей различных культур было затруднено по причине культурных различий и недопонимания ситуации одним из партнеров);

- *метод «культурных капсул»*, акцентирующий одно из различий в культурах, например, различие между покупателями в Казахстане и России; *метод «аудио-мотора»* (по типу детской игры «Simon says»).

Таким образом, в заключение хочется отметить, что существует множество способов формирования языковой, речевой, социокультурной компетенции, способствующих практическому овладению языком, которые мы описали выше – проектная методика, игры (ролевые, фонетические, орфографические, лексические), ситуации, видеоматериалы, песенный материал, аутентичные тексты, фольклор, работа с газетным материалом.

Заключение

Сегодня во всем мире система образования организована на принципах, ориентированных на результат. Это значит, что выпускники школ должны обладать такими компетенциями, которые позволят им стать успешными и востребованными членами общества. Каждая ключевая компетенция включает в себя быструю ориентацию в ситуации и применение имеющихся знаний, а кроме того, отражает и отношение к реальности, то есть ценностную составляющую картины мира. На формирование коммуникативных компетенций ориентированы государственные стандарты общесреднего уровня образования в Казахстане.

В стандарте отмечено, что изучение второго языка направлено на достижение следующих целей:

- развитие коммуникативной компетенции в совокупности ее составляющих, а именно:

1) речевой компетенции - развитие коммуникативных умений в четырех видах

речевой деятельности (чтение, аудирование, говорение и письмо);

2) языковой компетенции - овладение языковыми средствами (фонетическими,

орфографическими, лексическими, грамматическими) в соответствии с темами и ситуациями общения; освоение знаний о языковых явлениях изучаемого языка, разных способах выражения в родном и втором языке;

3) социокультурной компетенции - это умение осуществлять свое речевое поведение в соответствии со знаниями национально-культурных особенностей страны изучаемого языка, а также правил речевого и неречевого поведения в типичных ситуациях общения. Социокультурная компетенция включает в себя знание национально-культурных особенностей стран изучаемого языка; знание правил речевого и неречевого поведения; умение осуществлять речевое поведение в соответствии с этими знаниями. При формировании коммуникативной компетенции обучающихся средних школ при обучении второму языку актуально использование проектной методики, методики обучения в сотрудничестве, игровых технологий, чтение текстов лингвострановедческого содержания, в том числе газетного текста, использование песенного материала и применение национально-регионального компонента. Предлагаемый комплекс упражнений включает в себя:

- упражнения по изучению и анализу особенностей культуры изучаемого языка на основе аутентичных текстов, аудио и видеозаписей;

- упражнения по сопоставлению ценностных ориентации в разных

культурах на основе средств формирования социокультурной компетенции (сказок, легенд, пословиц и поговорок, фразеологизмов и т.д.);

- упражнения коммуникативной направленности;

- упражнения по повышению уровня толерантности обучающихся и приобщению к принципам гуманного диалога культур на основе непосредственного взаимодействия с носителями различных культур;

- упражнения по изучению и интерпретации моделей поведения, принятых в различных культурах посредством анализа ситуаций межкультурного общения.

Поликультурными компетентностями, которыми должен обладать выпускник школы являются знания, умения и навыки, которые позволяют:

- уметь решать нестандартные проблемы;

- взаимодействовать с миром многообразия, изменяя при этом себя и мир;

- знать информацию исторического и культурного характера;

- владеть несколькими языками.

Список использованной литературы

1. Единый языковой стандарт обучения трем языкам// *Рекомендовано к изданию решением ученого совета Национальной академии образования им. И.Алтын-сарина (протокол №9 от 20 октября 2016г.)*.
2. Государственный общеобязательный стандарт общего среднего образования// Приложение № 4 к приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604/
3. Быстрова Е. А., Львова С. И., Капинос В. И. и др. Обучение русскому языку в школе: учеб. пособие для студентов педагогич. вузов. — М.: Дрофа, 2004. — 240 с.]
4. Ожегов, С. И. Словарь русского языка /С.И. Ожегов; под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю.Шведовой. -М. : Рус.яз., 1986. - С. 256.
5. Шишов, С. Е. Понятие компетенции в контексте качества образования // Стандарты и мониторинг в образовании / С. Е. Шишов. -1999. -№ 2. -С. 30-34.
6. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской; под ред. Ю. А. Дика, А. В. Хуторского. -М.: ВЛАДОСС, 2002.- С. 135-157.
7. Быстрова, Е.А., Львова, С.И., Черепанова, Л.В. Коммуникативная культура. От коммуникативной компетентности к социальной ответственности /режим доступа: LITRUS. NET онлайн-библиотека litmir. net /(дата обращения: 25.12.13.
8. Программа по русскому языку для общеобразовательных учреждений с таджикским языком обучения / Рекомендовано Министерством образования Республики Таджикистан. -Душанбе, 2008. - С. 5-6.
9. Соловова, Е.Н. Задачи языкового образования в русле глобальных реформ/ Е.Н. Соловова // Первое сентября, 17/2005.
10. Бим, И.Л. Обязательный минимум содержания основных образовательных программ / Л.М. Бим. -М., 1999. -С.76.
11. Типовая учебная программа по казахскому языку и литературе в школах с неказахским языком обучения// Утверждено приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604.
12. Типовая учебная программа по русскому языку и литературе в школах с неказахским языком обучения// Утверждено приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604.
13. Быстрова Е. А. Коммуникативная методика в преподавании родного языка // Русский язык в школе. - 1996. - №1. - С.4-6.
14. Пассов Е. И., Кибирева Л. В., Колларова Э. Концепция коммуникативного иноязычного образования (теория и реализация) : метод.

пособие для русистов. - СПб.: Златоуст, 2007. - 200 с.

15. Dell Hymes. Models of the interaction of language and social setting // Journal of social issues, 1967. - 23/2 - P.8-28.

16. Frederick Erickson, Jeffrey Schult. The Counselor as Gatekeeper: Social and cultural organization of communication in counselling interviews - NY: Academic Press, 1982. - P.112-118.

17. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедение и принцип коммуникативности в преподавании русского языка как иностранного // Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы : докл. сов. делегации, Прага, 16-21 августа 1982 г. - М., 1982. - С.52.

18,19Справочно-информационный портал «Русский язык» ГРАМОТА.РУ: Электронный ресурс: 2000–2019.– Свидетельство о регистрации СМИ Эл №ФС77-57155, выдано Роскомнадзором 11.03.2014, portal@gramota.ru; Национальный корпус русского языка:2003–2019: Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.ruscorpora.ru/instruction-main.pdf>]

20.Әлеуметтік лингвистика терминдерінің сөздігі. Словарь социолингвистических терминов / Сүлейменова Э.Д., Шәймерденова Н.Ж., Смағұлова Ж.С., Ақанова Д.Х. – Астана: «Арман–ПВ» баспасы, 2008. – 392 с.

21. Ek van J. Threshold Level 1990 / J. van Ek, J. L. M. Trim. Strasbourg: Council of Europe Press, 1991;

22. А.Н.Щукин. Методика обучения речевому общению на иностранном языке. Москва, ЗАО «Издательство Икар», 2017, стр.123;

23. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 144 с.;

24. Починок, Т.В. Формирование социокультурной компетенции как основы межкультурного общения // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 7. – С. 37–40;

25. Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре// Иностранные языки в школе. – 1997. - №3. – С. 13-18.

26. Новый словарь методических терминов и понятий [Электронный ресурс]. – URL: http://methodological_terms.academic.ru;

27. Ощепкова, В.В. Страноведческий материал на уроке английского языка // Иностранные языки в школе. – 1998. – № 1. – С. 77–83;

28. Елизарова, Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: КАРО, 2005. – 352 с.;

29. Михайлова, С.В. Использование видеоматериала как средства формирования социокультурной компетенции в процессе обучения иностранному языку / С.В. Михайлова, О.В. Михайлова // Филологические

науки. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 10-1 (40). – С. 143–146.;

30. Соловова, Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций – М.Просвещение, 2003. – 239с.;

31. Новый словарь методических терминов и понятий [Электронный ресурс]. – URL: http://methodological_terms.academic.ru/;

32. Кричевская, К.С. Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка // Иностранные языки в школе. – 1996. – № 1. – С. 13–17.;

33. <https://infourok.ru/formirovanie-rechevoy-kompetencii-uchaschihsya-na-urokah-russkogo-yazika-i-literaturi-2523728.html>;

34. Методика формирования речевой компетенции на иностранном языке: [Электронный ресурс]: Учебное пособие для студентов языковых вузов / Дальневосточный федеральный университет, Школа педагогики; [Автор: Т.И. Скрипникова]. – Электрон. дан. – Владивосток: Дальнево- сточный федеральный университет, 2018. – Режим доступа: <http://uss.dvfu.ru/>;

35. <https://urok.1sept.ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/671358/>;

36. <http://ippo.selfip.com:85/izvestia/serebrennikova-yu-a-formirovaniya-yazyk/>;

37. <https://gigabaza.ru/doc/25804.html>

38. Елизарова, Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: КАРО, 2005. – 352 с.;

Муниципальное общеобразовательное учреждение
«Федоровская основная общеобразовательная школа»

Формирование социокультурной компетенции учащихся на уроках английского языка

Кузьминых Владимир Михайлович,

учитель английского языка

II квалификационная категория

с. Федоровск, 2008

Введение

Обоснование темы опыта

Мы живём в XXI веке. Общеизвестно в современном мире произошли глобальные изменения, что сказалось и в сфере преподавания языка. Своеобразный «языковой бум», затронувший все слои населения, определяет новый социальный статус иностранного языка. Предмет иностранный язык относится к сфере, которая интересна всем – и государству, и частному лицу. Все осознают, что английский язык сегодня приобрёл статус языка глобального общения.

Изменилась роль, которая отводится иностранному языку в рамках основной школы. Изменение статуса иностранного языка в системе школьного образования повлияло на перестановку приоритетов в работе учителей, переосмысление методики преподавания на современном этапе развития общества. Обучение иностранному языку в современном обществе выходит за рамки понятия «овладение иностранным языком» как умение понять собеседника и выразить свои мысли, а также извлечь информацию из текста. Задача учителя ИЯ сегодня (в соответствии со стандартами) заключается в обеспечении условий для приобщения учащихся к иноязычной культуре и подготовке его к эффективному участию в диалоге культур. Иноязычное образование есть передача иноязычной культуры, т.е. той части духовного богатства народа другой страны, которую способен дать человеку сам процесс обучения иностранному языку.

Эта цель предполагает взаимосвязанная коммуникативное и социокультурное развитие школьников существовали для подготовки к межкультурному общению в рамках мирового сообщества.

Сложная задача стоит перед учителем: научить школьников на современном этапе развития общества не только говорить, но и мыслить на чужом языке. А они попадают в иноязычную среду только на уроке, да и среда эта, к сожалению, является искусственной.

Где выход? Итак, с одной стороны сложность заявленной цели (ведь это непросто подготовить учащихся к эффективному участию в диалоге культур, вывести их на международный уровень общения), с другой стороны, налицо следующие объективные трудности:

- а) отсутствие языковой среды;
- б) сжатые рамки урока;
- в) слабая разработанность учебно-методической базы, а именно, недостаток страноведческого материала в существующих УМК;
- г) неподготовленность обучающихся к встрече с иноязычной культурой.

Снятие этих трудностей, разрешение данных противоречий приведёт нас к тому, что формирование социокультурной компетенции учащихся в английском языке будет успешным. Выход, на мой взгляд, в расширении сферы изучения ИЯ через интеграцию урочной и внеурочной деятельности.

Актуальность

Современная практика общения характеризуется процессами глобализации во всех областях человеческой жизни и деятельности и приводит к увеличению международных контактов. При этом опыт показывает, что даже в тех случаях, когда языковой барьер преодолен, и собеседники свободно разговаривают на одном языке, установить понимание удаётся далеко не всегда. Участники взаимодействия произносят фразы, реплики, обмениваются информацией, однако понимания в процессе общения не происходит. Причин много и, прежде всего, это – отсутствие социокультурной компетенции. Итак, её наличие исключительно важно, а сама проблема её формирования только ещё разрабатывается в современной методике. Проблема формирования социокультурной компетенции через интеграцию урочной и внеурочной деятельности практически не разработана.

Актуальность данной темы может быть аргументирована важностью проблемы формирования социокультурной компетенции учащихся и её недостаточной разработанностью в теории и практике обучения иностранным языкам.

Ведущая идея

Современный человек живёт в многополярном мире и поликультурном пространстве. Диалог цивилизации, культур, традиций стал особенно актуальным в конце XX – начале XXI веков. Сформированность социокультурной компетенции как способности понять и принять другую культуру становится необходимым условием успешной коммуникации в современном мире.

Адресная направленность опыта

Данный педагогический опыт может быть использован учителями иностранных языков, предметов гуманитарного цикла, педагогами дополнительного образования для эффективного формирования социокультурной компетенции школьников.

Цель и задачи опыта:

Определяем цель работы – необходимо выявить и обосновать какие организационно-педагогические условия влияют на формирование социокультурной компетенции.

Задачи:

Реализация данной цели предусматривает решения следующих задач:

1. Предстоит определить методическую базу исследования, где будут даны необходимые определения и сформированы те подходы в образовании, на которые опирается данный опыт.

2. Нужно проанализировать педагогические ресурсы стимулирования активности учащихся в процессе освоения социокультурной компетенции, определить механизмы интеграции урочной и внеурочной деятельности по предмету, а также обозначить показатели результативности формирования социокультурной компетенции.

3. Организовать практику (практическое воплощение идеи) по интеграции урочной и внеурочной деятельности в образовательном процессе по формированию социокультурной компетенции через различные формы деятельности.

4. Создать условия для презентации навыков сформированности социокультурной компетенции в сфере изучаемого языка.

Глава 1. Понятие социокультурной компетенции

Термин социокультурная компетенция стал одним из самых частотных в профессионально-методической литературе, однако разные авторы вкладывают в него своё понимание, что приводит к разночтениям и не способствует объединению усилий педагогов в разработке эффективных подходов и методик формирования данной компетенции. Появилась научно-методическая школа под руководством Виктории Владимировны Сафоновой, которая вместе с Кузьменковой Ю.Б., Гром и Солововой Е.Н. занимаются данной проблемой. Сафонова В.В. даёт социокультурная компетенция следующее определение «социокультурная компетенция – это знания учащимся национально-культурных особенностей стран изучаемого ИЯ, умения осуществлять речевое поведение в соответствии с этими знаниями, а также готовность и способность жить и взаимодействовать в современном поликультурном мире».

И определение С. Г. Тер – Минасовой «...языки должны изучаться в неразрывном единстве с миром и культурой народов, говорящих на этих языках. Преодоление языкового барьера недостаточно для обеспечения эффективности общения между представителями разных культур: «Для этого нужно преодолеть барьер культурный».

Раскрывая методическую основу изучаемой проблемы, рассмотрим, что определяет особенности образования сейчас. Каковы исходные концептуальные положения системы образования? Это гуманистическое личностно-ориентированное парадигма образования и воспитания (ЛОП). С ЛОП соотносятся все особенно значимые для обучения ИЯ современные подходы:

а) Деятельностный (человек существует и развивается в деятельности). Ведь целью обучения в школах является не система языка, а иноязычная речевая деятельность, причём не сама по себе, а как средство межкультурного взаимодействия.

б) Социокультурный (культуроведческий). Образование – это вхождение «вращивание» человека в культуру. Язык – элемент культуры, он функционирует в рамках определённой культуры. Следовательно, мы должны быть знакомы с особенностями этой культуры, особенностями функционирования языка в этой культуре. Речь идёт о необходимости формирования страноведческой компетенции. Предметом речевой деятельности является мысль. Язык же – средство формирования и формулирования мысли. Отсюда следуют методические выводы, существенные для предмета нашего обсуждения:

* Чтобы сформировать у школьников необходимые умения и навыки в том или ином виде речевой деятельности, а также лингвистическую компетенцию на уровне, определённом программой и стандартом, необходима активная речевая практика для каждого ученика.

* Чтобы учащиеся воспринимали язык как средство межкультурного взаимодействия, необходимо не только знакомить их со страноведческой

тематикой (что, разумеется, важно), но искать способы включения их в активный диалог культур, чтобы они на практике могли познавать особенности функционирования языка в новой для них культуре.

* Коммуникативно-когнитивный (общение и познание, основные способы получения образования вообще и иноязычного в частности).

* Средо-ориентированный – нацеленный на проектирование эффективной образовательной среды.

Лично-ориентированная парадигма, выступающая в качестве методической основы модернизации школы, является базисом, основой изучаемой нами проблемы.

Формирование социокультурной компетенции учащихся.

Методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса для формирования социокультурная компетенция наглядно можно представить с помощью схемы (приложение №1)

Формирование социокультурная компетенция учащихся опирается на технологию личностно-ориентированного обучения. Личностно-ориентированный подход воздействует на все компоненты данной системы (образовательные и воспитательные цели, содержание обучения, методы и приёмы, технология обучения) и на весь учебно-воспитательный процесс в целом (взаимодействие учителя и учащихся, ученика и средств обучения), способствуя созданию благоприятной для школьника обучающей и воспитывающей среды.

Личностно-ориентированный подход предполагает особый акцент на социокультурную составляющую иноязычной коммуникативной компетенции. Речь идёт о включении реальной иноязычной среды (носителей языка в том числе) в образовательную среду при обучении ИЯ.

При личностно-ориентированном подходе и выборе соответствующих технологий обучения создаются особые отношения между учениками и учителями, формируются многообразные обучающие и воспитывающие среда часто с выходом за пределы урока и школы (очно – заочные школы, переписка с зарубежными сверстниками).

Так интеграция урочной и внеурочной деятельности позволяет сформировать эффективную образовательную среду.

На эффективность формирования социокультурная компетенция существенное влияние оказывает личность учителя, его индивидуальный стиль, опыт, умение строить отношения в классе и за его пределами.

Если говорить о социокультурной компетенции учителя, то речь пойдёт, как о его способности взаимодействовать с представителями иноязычной

культуры, так и о его способности умело взаимодействовать со своими учениками, которых зачастую можно считать представителями иной культуры со своим мироощущением.

Учитель в этой системе выступает как организатор обучения, партнёр по общению, воспитатель, фасилитатор.

Перейдём к рассмотрению значения средств обучения в данной схеме. Необходимо подчеркнуть: умения и навыки формируются только в деятельности с использованием необходимых средств и в определённых условиях, иначе говоря, в определённой среде.

В нашем случае это языковая среда. Именно языковая среда – основное средство и условие обучения. В моей школе обучения осуществляется за пределами естественной языковой среды. Поэтому, моя задача, как преподавателя, максимально точно моделировать языковую среду всеми доступными способами.

На схеме представлены основные компоненты творческой образовательной среды: УМК, ИКТ, медиатека, кабинет, библиотека и языковой парасреды: аутентичные УМК, журналы, газеты, письмо, фото, предметы быта, аудиовизуальные материалы. Создание языковой парасреды насыщает образовательное пространство аутентичными пособиями, аудиовизуальными материалами. Создание языковой парасреды в реальном образовательном процессе выступает как решающее условие для формирования социокультурной компетенции учащихся.

Это система, все звенья которой взаимосвязаны и взаимодействуют. Все её компоненты работают на формирование социокультурной компетенции. Они в совокупности своей позволяют снять противоречия, о которых говорилось выше (недостаток языковой практики, сжатые рамки урока, отсутствие языковой среды, нехватка в существующих УМК информации страноведческого содержания).

Рассмотрим работу системы на конкретных примерах.

Интеграция урочной и внеурочной деятельности расширяет сферу применения иностранного языка. Интеграция приводит к тому, что формируется широкая и разнообразная творческая образовательная среда. У обучающихся с помощью её запускаются внутренние механизмы развития личности. Созданы благоприятные условия для формирования социокультурной компетенции и её формирование происходит успешно.

Внедрение в школу точно выстроенной, выверенной системы интеграции урочной и внеурочной деятельности позволяет эффективно формировать социокультурной компетенции учащихся.

Глава 2.

Обучающие игры на уроке иностранного языка как важная составляющая формирования социокультурной компетенции учащихся

Игра – особо организованное занятие, требующее напряжения эмоциональных и умственных сил. Игра всегда предполагает принятие решения – как поступить, что сделать, как выиграть? Желание решить эти вопросы обостряет мыслительную деятельность играющих. А если ребёнок будет при этом говорить на иностранном языке? Не таятся ли здесь богатые обучающие возможности? Дети, однако, над этим не задумываются. Для них игра – прежде всего увлекательное занятие. Этим-то она и привлекает учителей, в том числе и учителей иностранного языка. В игре все равны. Она посильна даже слабым ученикам. Более того, слабый по языковой подготовке ученик может стать первым в игре: находчивость и сообразительность здесь оказываются порой более важными, чем знания предмета. Чувство равенства, атмосфера увлечённости и радости, ощущение посильности заданий – всё это даёт возможность ребятам преодолеть стеснительность, мешающую свободно употреблять слова чужого языка, и благотворно сказывается на результатах обучения. Незаметно усваивается языковой материал, а вместе с этим возникает чувство удовлетворения – «оказывается, я уже могу говорить наравне со всеми».

Таким образом, игра - ситуативно-вариативное упражнение, где создаётся возможность для многократного повторения речевого образца в условиях, максимально приближенных к реальному речевому общению с присущими ему признаками – эмоциональностью, спонтанностью, целенаправленностью речевого воздействия.

Игры способствуют выполнению важных методических задач:

- созданию психологической готовности детей к речевому общению;
- обеспечению естественной необходимости многократного повторения ими языкового материала;
- тренировке учащихся в выборе нужного речевого варианта, что является подготовкой к ситуативной спонтанности речи вообще.

Место игры на уроке зависит от ряда факторов: подготовки учащихся, изучаемого материала, конкретных целей и условий урока и т.д. Так, если игра используется в качестве тренировочного упражнения при первичном закреплении, то ей можно отвести 20-25 минут урока. В дальнейшем та же игра может проводиться в течение 3-5 минут и служить своеобразным повторением уже пройденного материала, а также разрядкой на уроке.

Одна и та же игра может быть использована на различных этапах урока. Следует только помнить, что при всей привлекательности и эффективности игр необходимо проявлять чувство меры, иначе они утомят учащихся и потеряют свежесть эмоционального воздействия. Успех использования игр зависит от атмосферы необходимого речевого общения, которую учитель создаёт в классе. Важно, чтобы учащиеся привыкли к такому общению, увлеклись и стали вместе с учителем участниками одного процесса.

Игра способствует развитию познавательной активности учащихся при изучении иностранного языка. Она несёт в себе немалое нравственное начало, ибо делает труд (овладение иностранным языком) радостным, творческим и коллективным

Глава 3. Игры на уроках английского языка

Игры можно разделить на подготовительные и творческие.

Подготовительные игры: грамматические, лексические, фонетические и орфографические предназначены для формирования и развития произносительных, грамматических и речевых навыков в интересной и увлекательной форме.

Творческие игры способствуют дальнейшему развитию речевых умений и навыков, дают возможность проявить самостоятельность в решении речемыслительных задач, развивают быструю реакцию в общении.

Фонетические игры преследуют следующие цели:

- тренировать учащихся в произнесении английских звуков;
- научить учащихся громко и четко читать стихотворение;
- учить драматизации стихов, диалогов, инсценировок.

Работа над каждой игрой состоит из двух этапов:

- а) фонетическая отработка элементов стихотворения;
- б) разучивание стихотворения,
- в) театрализация стихотворения.

При этом целесообразно идти от коллективной работы (этот период должен быть минимально коротким) к индивидуальной. В этих играх особенно велика роль учителя: его собственная свобода движений, фантазия, артистизм, увлеченность должны заразить учащихся. Он должен уметь первым сыграть ту или иную сценку.

Лексические игры преследуют следующие цели:

- тренировать учащихся в употреблении лексики в ситуациях, приближенных к естественной обстановке;
- активизировать речемыслительную деятельность учащихся;
- развивать речевую реакцию;
- познакомить учащихся с сочетаемостью слов.

Лексические игры могут быть предназначены для тренировки учащихся в употреблении отдельных частей речи, например существительных, числительных, прилагательных. Большой интерес учащихся вызывают темы связанные с жизнью и бытом: «Дом», «Магазин», «Школа». Использование изобразительной и предметной наглядности дает простор для организации множества игр.

1. Выбери картинки с изображением мебели для гостиной и назови их.

2. Мы идем в магазин. Каждый ученик должен сделать свою покупку, чтобы в корзинке прибавлялись все новые и новые продукты.

3. Помоги собрать школьные принадлежности своему младшему брату. Расскажи свое расписание уроков на вторник и т.д.

При работе над числительными эффективно использование счетного материала, карточек с цифрами, решение простых математических примеров на английском языке. Можно предложить учащимся по команде учителя открыть любую страницу и назвать её.

Для автоматизации прилагательных обозначающих цвет можно пользоваться наборами разноцветных предметов (карандашей, флажков и т.д.). Дети с интересом играют в такую игру: учитель произносит три раза название цвета и задает вопрос: «Что бывает такого цвета?». Учащиеся должны составить как можно больше словосочетаний с данным прилагательным.

Орфографические игры. Их цель-упражнение в написании английских слов, тренировка памяти учащихся, усвоение закономерностей правописания слов. Здесь можно использовать составление кроссвордов, задания типа «найди ошибку», сгруппировать слова по правилам написания, составь слова из данных букв, составь цепочку слов, начиная новое слово с последней буквы предыдущего слова и, конечно, всем известную игру «поле чудес».

Грамматические игры преследуют следующие цели:

- научить учащихся употреблению речевых образцов, содержащих определённые грамматические трудности;
- создать естественную ситуацию для употребления данного речевого образца;
- развивать речевую творческую активность учащихся.

Игры включают наиболее важный грамматический материал- глаголы *be, have, may, can, must*, конструкцию *there is*, временные глагольные формы группы *Indefinite, Continuous, Perfect* и другие.

Хорошие результаты даёт игра «чёрный ящик», где учащиеся с увлечением угадывают, что спрятано в чёрном ящике, не замечая при этом, что они тренируются употреблять одну из трудных конструкций *-there is/are-*

Для отработки отрицательной формы глаголов в *Indefinite* при изучении темы «Мой рабочий день» можно взять вымышленный отрицательный персонаж, который будет в отличие от детей, говорить, что он не умывается, не делает зарядку, не застилает постель и т. д. А для реализации воспитательных целей можно дать советы «лентяю». Таким образом потренировать повелительное наклонение.

Творческие игры – способствуют развитию речевых умений.

Аудитивные игры – могут помочь достижению следующих целей аудирования:

- научить учащихся понимать смысл однократного высказывания;
- выделять главное в потоке информации;
- распознавать отдельные речевые образцы и сочетания слов в потоке речи;
- развивать слуховую память учащихся;
- развивать слуховую реакцию.

Аудитивные игры целесообразно проводить с помощью магнитофона. Это создаёт дополнительные трудности восприятия речи на слух, но вместе с тем повышает эффективность тренировки. Одним из примеров такой игры является игра «Съедобное-несъедобное». Ученикам даётся установка, что при произнесении учителем продуктов питания они хлопают в ладоши, а при произнесении других существительных – нет. Класс весело аплодирует, следя за теми, кто допускает ошибки. Здесь присутствует само и взаимоконтроль, учитель выступает в роли союзника.

Речевые игры способствуют осуществлению следующих задач:

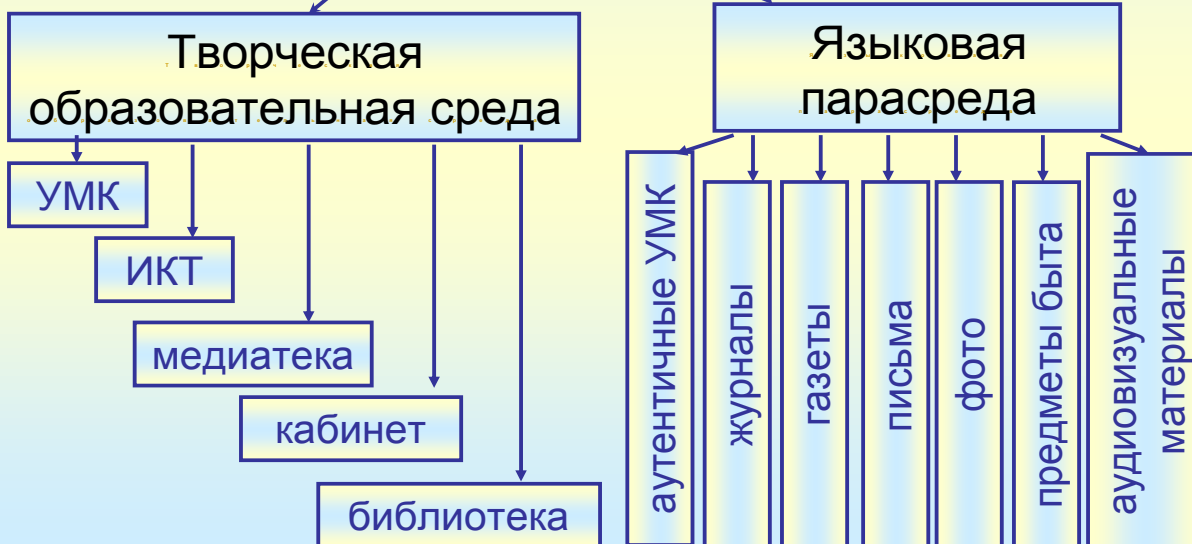
- научить учащихся умению выражать мысли в их логической последовательности;
- практически и творчески применять полученные речевые навыки;
- обучить учащихся речевой реакции в процессе коммуникации.

Классическим примером речевых игр являются ролевые игры «В магазине», «На почте», «В кассе театра или ж- д вокзала» и другие. После того, как дети освоили необходимые речевые образцы и выучили учебные диалоги, им предлагается разыграть неподготовленный диалог по теме. Для этого готовятся декорации, подбираются картинки и другие принадлежности. Если детям удаётся осуществить процесс общения, значит, речевые навыки сформированы.

Проведение речевых игр требует определённой подготовки учителя и учащихся, к их организации необходимо приучать детей постепенно, шаг за шагом, укрепляя их уверенность в себе, в своих силах. Таких уроков с нетерпением ждут ученики, к ним тщательно готовятся, потому что общеизвестно, что гораздо проще выучить любой текст наизусть, чем пытаться вести беседу. Зато как приятно почувствовать, что ты понимаешь иноязычную речь и можешь действительно говорить на иностранном языке.

Игра – один из необходимых, наиболее эффективных методов обучения иностранному языку, который всегда актуален, ведь дети всегда остаются детьми.

Средства формирования социо-культурной компетенции



**ПРИЕМЫ ЛЕКСИЧЕСКОЙ РАБОТЫ
НА ЗАНЯТИЯХ ВТОРОГО ЯЗЫКА**

(Гульфира Таирова,
Кыргызстан)

Способы семантизации

- ◎ Перевод
- ◎ Словообразовательный анализ
- ◎ Подбор синонимов/антонимов
- ◎ Толкование
- ◎ Использование наглядности
- ◎ Группировка слов вокруг родового понятия
- ◎ Определение смысла по контексту
- ◎ Семантизация путём показа предметов, имеющих ярко выраженное качество

**Семантизация прилагательных
путём показа различных предметов или их
изображений, имеющих ярко выраженное
качество.**



Этапы словарной работы

- ◎ 1. Семантизация
- ◎ 2. Закрепление в произвольной памяти
- ◎ 3. Включение в речевую деятельность

Память

◎ Произвольная память - познавательный процесс, осуществляемый под контролем сознания в виде постановки цели и использования специальных приемов, также при наличии волевых усилий.

◎ Непроизвольная пámять не регулируется определённой программой и целью. Запоминание происходит без волевых усилий со стороны субъекта. Субъект не применяет какие-либо механизмы и техники запоминания.

II. Закрепление слова

- ◎ Тематический кластер
- ◎ Ассоциативные цепочки
- ◎ Игра «Третий лишний»
- ◎ Игра «Одним словом»
- ◎ Составление словосочетаний
- ◎ «Как сказать иначе?»
- ◎ «Рисуем картинку»
- ◎ Составление кроссворда

II. Закрепление слова



III. Включение слова в речевую деятельность

- ◎ Условно-речевые упражнения
- ◎ Речевые упражнения

Условно-речевые упражнения

Имитативные: «Подтвердите, если это так».

◎ — Иванов *хороший ученик, не правда ли?*

◎ — *Да, он хороший ученик.*

Подстановочные: «Возразите мне, если я не прав».

◎ — «Тихий Дон» — *скучный роман.*

◎ — Что вы! Это *интересный роман.*

◎ *Трансформационные:* «Если вы согласны, подтвердите, но скажите иначе».

◎ — Фильм «Властелин колец» *интересен.*

◎ — Да, это *увлекательный фильм.*

◎ *Репродуктивные:* «Поделитесь своими планами на вечер»

Литература

- ◎ Пассов Е.И., Кузовлева Н.Е. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования. Методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного. – М.: Русский язык, 2010.

Содержание

| | |
|--|-----|
| Введение | 105 |
| 1 Особенности формирования коммуникативной компетенции при обучении второму языку | 107 |
| 2 Методические рекомендации по формированию языковой, речевой и социокультурной компетенций при обучении второму языку | 150 |
| Заключение | 181 |
| Список использованной литературы..... | 183 |
| Приложение..... | 186 |

**ЕКІНШІ ТІЛДІ ОҚЫТУДА ТІЛДІК,
СӨЗДІК ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІ
ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ
ПО ФОРМИРОВАНИЮ ЯЗЫКОВОЙ, РЕЧЕВОЙ И СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ
КОМПЕТЕНЦИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ВТОРОМУ ЯЗЫКУ**

Басуға 12.06.2020 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 6,5.

Подписано в печать 12.06.2020 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 6,5.